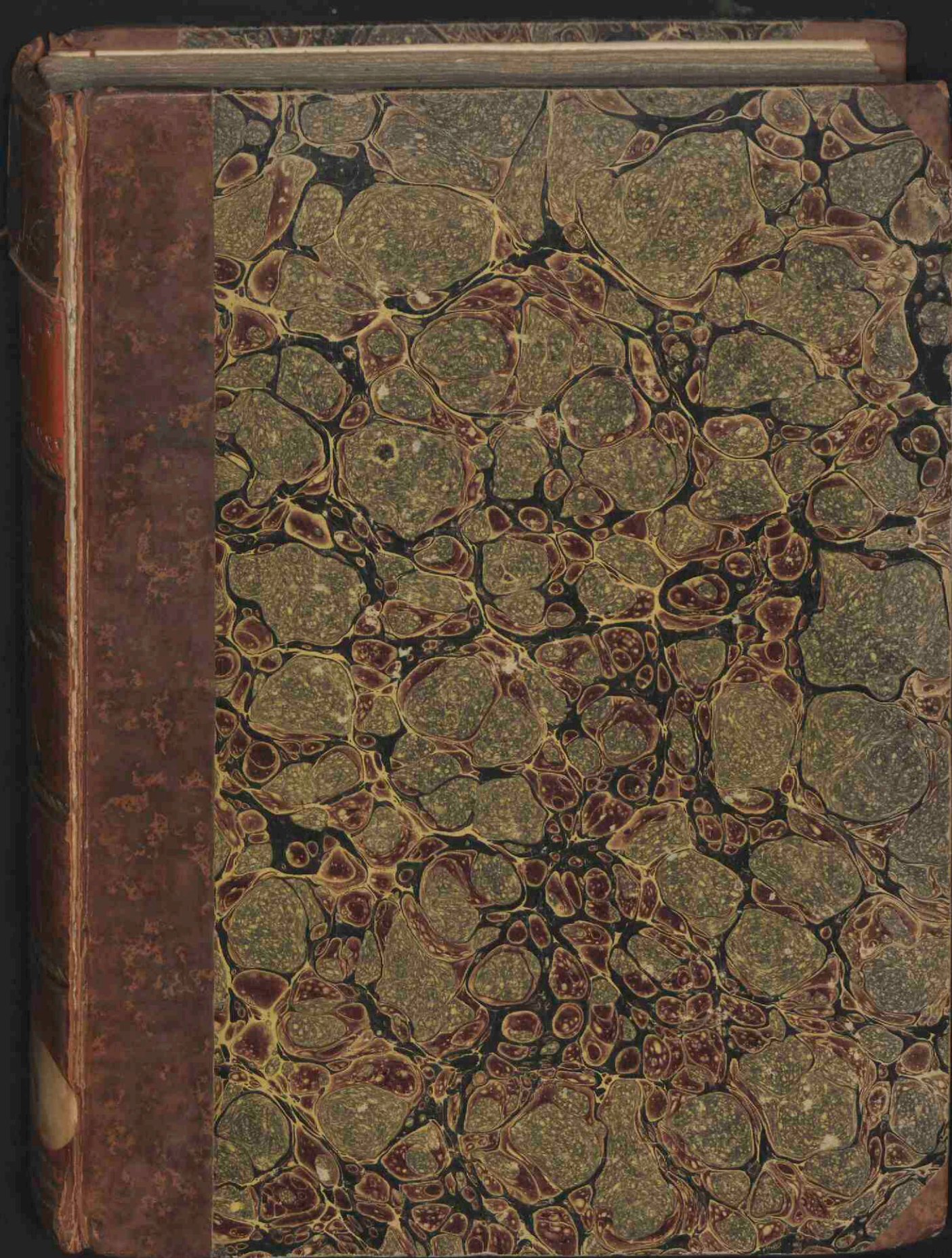

Reize in het Koninkrijk der Nederlanden

<https://hdl.handle.net/1874/390287>

Carton N 138

O. C. 3.

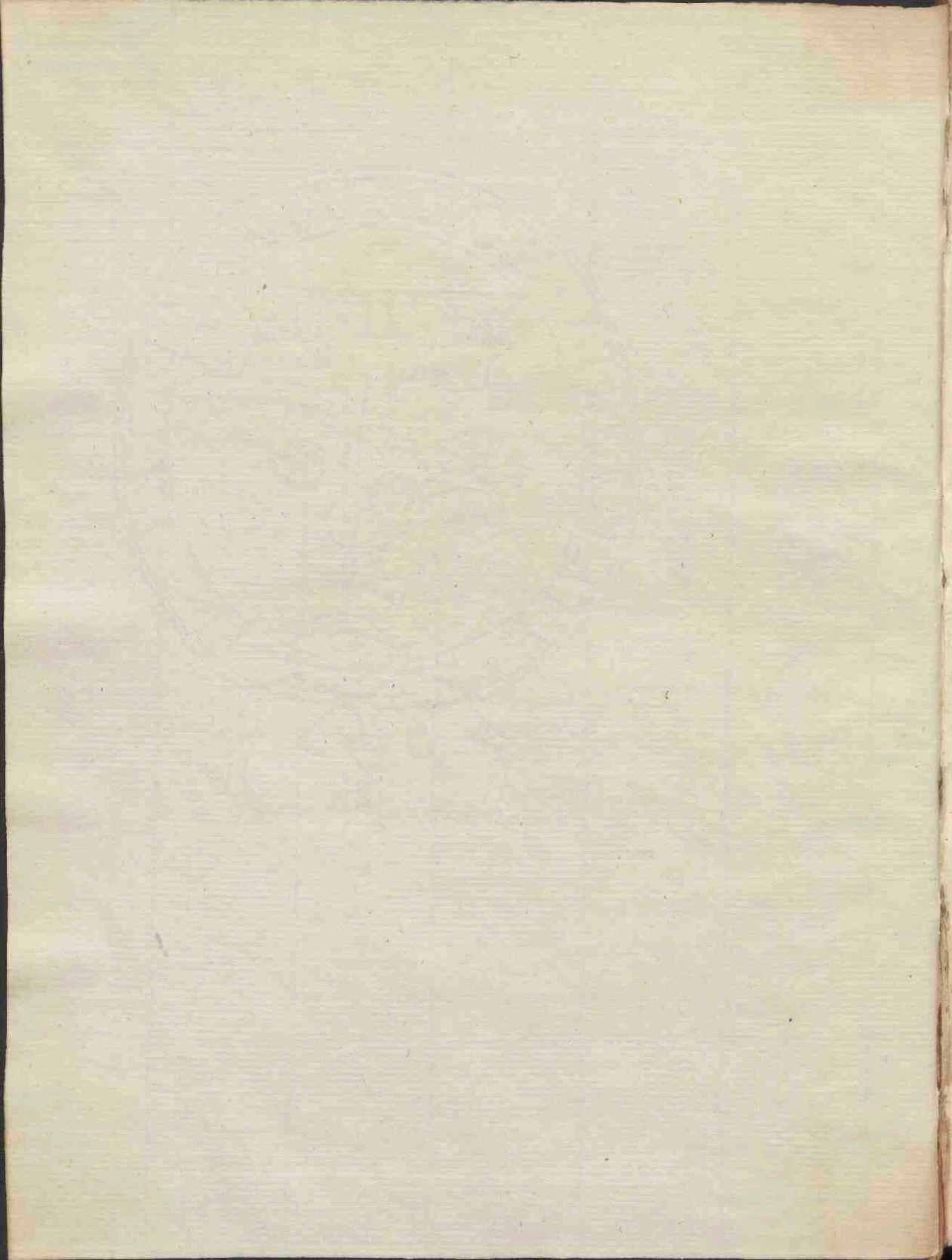
Hs.
0 C 3

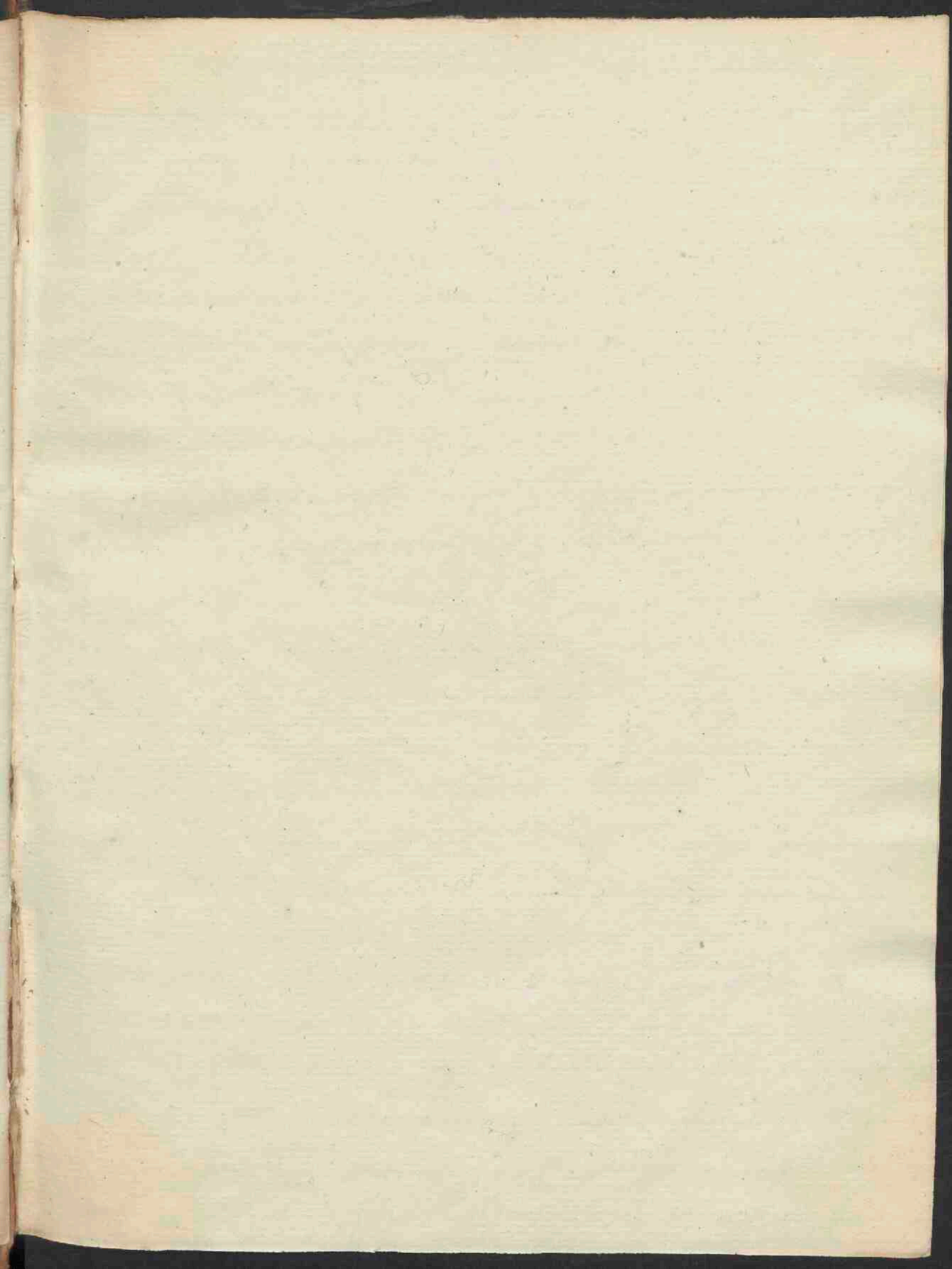
Hss. Ackersdijck.

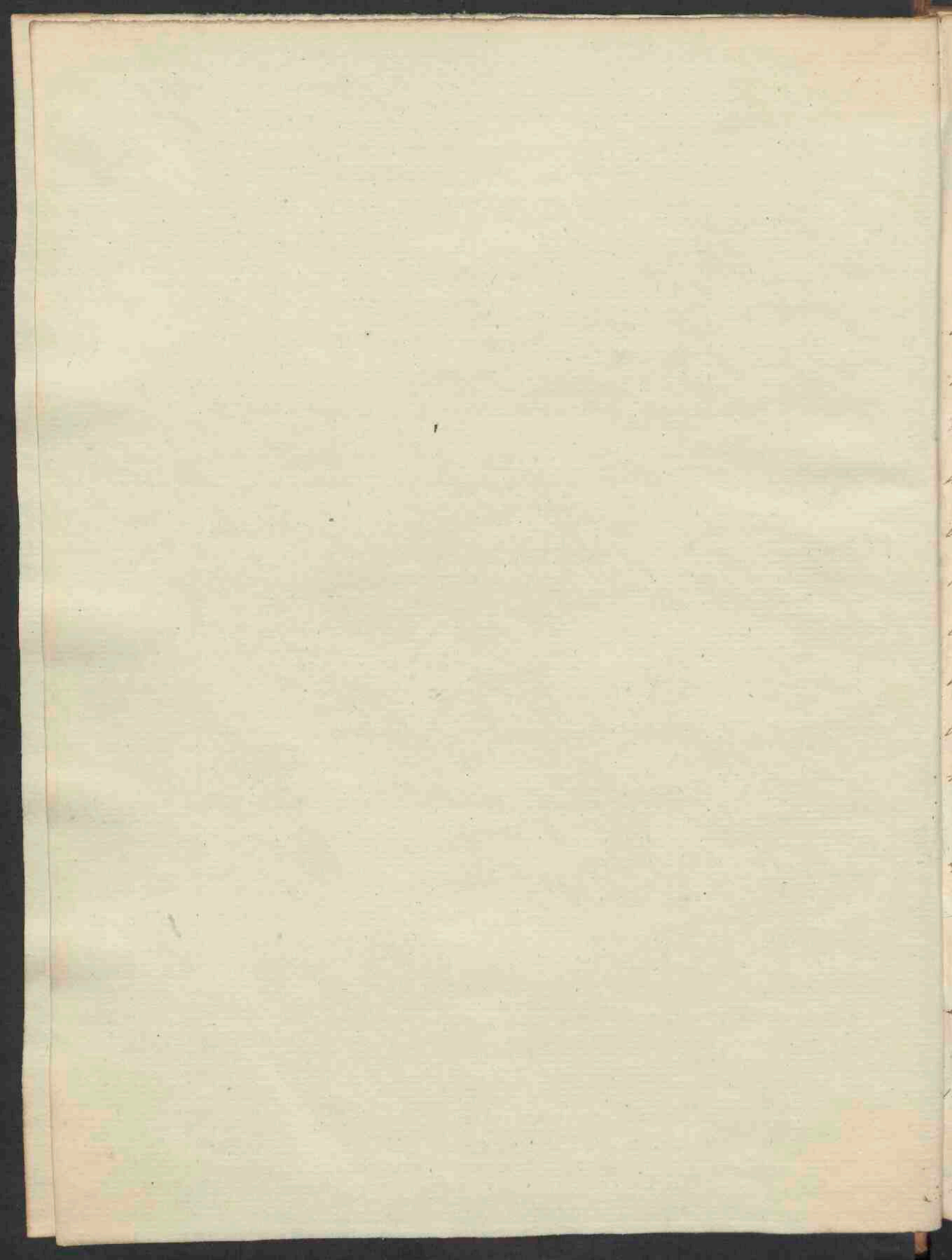
5

T. 1316

Loss. Acton. 5

Reize in het Koninkrijk der Nederlanden.

Dinsdag 8 Augustus 1826, ben ik met mijn collega Brouw op reis gegaan. Wy verlieten om 6 uur Luik, en reden met een der postwagens langs den bekenden weg naar Leuven, waar wy om 2 uren aankwamen. Men was in de Nekbai, welke wy doorneden, onseral aan het inhalen van den oogst; die bestond uit tarw, gerst en haver. Hier en daar stelt men, het ongedoorchte graan op hoopen met een bedeksel van stroo, dat puntig toeloopt, draanbonen. Dit spaart de kanten van schuren uit, maar is ook minder goed naar de bewaring van het graan. Paederkronden worden hier weinig gebouwd; men heeft algemeen de gewoonte om twee jaar koren (tarw, gerst, haver) te bouwen, en het derde jaar het land brack te laten liggen (Draefelderwinthechaps). De landbouw werd werkelijk beter naar mate wy Vlaanderen naderden.

Alle de steden die wy doorgesleden zijn onzezen blyken van zeer taanemende melnart, onseral werden huizen gebouwd en verbeterd.

Aan den weg werd telkens geselseld; vooral kost by Luik en naby Mechelen, veelal door kinderen.

Om 7 uren kwamen wy in Antwerpen, mandelden wy wat, Loupeerden en bezagen ons famelyk vermaend terxude.

Woensdag 9 Aug. Om 2 uren zyn wy met een bytraan gekund nylting een intetap graan maken, voor

al om de kalamen van weldadigheid te gaan zien.
 Wy reden door eenige welvarende dorpen, en daar
 een goed bebouwd land. Sedert Lensen heeft reeds
 het landschap een ander karakter aangenomen; de
 kaalheid en het eenreliuge der Hebban is namelijk
 vernagen door afwisseling van geboonte, waarvan
 des sikkone herken, en hagen om de akkers. Dit
 zelfde merkten wy weder morgen op. De landbouw
 is hier uitstekend goed, men laat het land niet braak liggen,
 maar wipelt het graan en de bladplanten behoortlyk af.
 (meektelcultuur) Wy reden nuoby eenige schoone landhuizen
 naar welke hooge land van herkebonen naanen. Over
 het algemeen niet men veel hout en anderandere yken,
 hakhant hetjen, zoo myn reizgenoot my zegt, een voorbe-
 ge cultuur is.

Neel zymegen zyn bestaat; de groote weg maerop wy
 wanen is dat tot Frankhout, van die stad zagen wy een
 zeer goeden postwagen.

De grond werd zandiger en men begon hier en daar spax-
 pen te zien, nuoby wozningen, maar wy pleisterden.

De westmatten verlieten wy den spraakweg en kwamen
 in de valle heide. Deze is op veel plaatsen met sparnebyfche
 bevaard en men bespant een algemeene strakking om zoo
 veel party van de grond te trekken al het mogelijk is; dit is
 het rezenonarypottede van Lutsenburg en Namur.

De hoogstraten hebben wy het Bedelaarshuis bezocht. Dit
 is een gemene kasteel, dat onder de Francken zyn tegenwoor-
 dige bestemming bekomen heeft en naamlooslyk uitgebouwd is.

Zy bekomen 'smorgens brood, tusschdags saep, 's avonds groente,
des zondags vleesch in de saep. Die van af weeten, ontrent
een uur van huis, bekomen een middagmaal op de plaats
zelve.

Zy slapen in houten kribben, en bekomen maandelijks wass-
re taken. Allen slapen afsonderlyk.

De kinderen slapen in afsonderlyke zalen.

Tegenwoordig dient het naar de bedelaars der Provincie Antwerpen, en is ook een provinciaal eigendom. Er zijn ongeveer 200 mannen en 100 vrouwen. Wij wandelen ze juist aan het eten hetgeen zeer doedelyk taeging; elk ontving 3 gul portie soep en gebakke die in stelte, terwijl een soort van redelyke versnanning werd voorgelazen. In grante slaapzalen, die luchtig en rein waren, begaven zy zich ten 8 uren ten rust; kweekert veel vraegen. Om half vyf stam 20 9 en begaven zich aan het werk. Zo tot 30 mannen en 100 100 veel vrouwen gaan dagelijks onder opzigt in het veld arbeiden. In huis worden gesponnen, kleden, schoenen enz. voor het huis gemaakt. De weerspanningen worden op water en brood genangen gezet. Doch twee derde van buiten staat om te werken en dit maakt een groot kermear uit voor deze inrigting; naar de gamsch gebrekkigen heeft men een afsonderlyk gebouw, daar zag men alle soort van ellende. Mannen en vrouwen mogen niet met elkander spreken, doch tot myne verwondering waren de kinderen met de palmaschaken versmenzo, het geen zeer verkeerd is. Kleine kinderen zijn by de moeders en dit kan niet anders, maar grootere kinderen behoorden afgezonderd te zijn. Dit is te meer noodzakelyk om de yffelyke neervoornheid en vernedering waarvan deze lieden door het bedelen vervallen zijn. Hier dan in de genangen huizen trof my de uitdrukking welke op het gelaat der meeste zeer kenbaar was. Pelen hadden het voorkomen van zinneloosheid, en dieflike genuechheid, laaghartigheid, by de vrouwen vooral kwaadaardigheid, waren de gemone

Deze Kolonie is eerst sedert achtades. 70. laatste jaars
in werking.

trekken. In eenmaal, maar zij schafte den, en bus naar het ogenblik
 van de geliefkoorde ledigheid teruggegeven waxen, handen
 wij dit byzondere waarnemen. Een van hen konde niet meer
 ontkonden om uit onse gewoonte nog eens te bedelen.

Voor de kinderen onder de 16 jaren is een school, en meeklyk
 wordt niet gelezen

Er zijn 33 deambten en bedenden, en een detachement
 soldaten met een luitenant zorgen voor de netheid
 De kisten zijn ongelijk doch als maximum is 15 cents
 daags de man bepaald.

Sommigen zijn veroordeeld wegens bedelary, anderen zijn
 vrijwillig hier. In het huis volgt men de bevelen van den
 Gouverneur omtrent het opneemen of ontdaan der personen.

Het voornamelijk onderscheid tusschen deze indigting en
 de bedelaarskuren der maatschappij van weldadigheid
 bestaat daarin dat in de laatste alleen personen die tot
 merken geschikt zijn worden opgenomen, en in dat van
 Kongstraten alle bedelars zonder onderscheid, maar
 bepaald uit de provincie Antwerpen, terwijl het huis
 by wortel voor alle de andere zundelyke provincies
 bestemd is.

Na in Kongstraten middagmaal gegeten te hebben, zijn
 wij gereden naar de kolonie Zuid-Fredericksdorp, nabij
 het dorp Wortel. Het uiterlyk voorkomen is nagenoeg
 hetzelfde als in de noordelyke kolonien van Weldadigheid.

In het midden zijn vier groote gebouwen: de spinning, het
 magazyn, de school en het huis van den oprichter voor den
 landbouw. Deze met name Janzen en de wijkmeester Buij

Men heeft nog bijna nooit onwillige of overbete-
lyke lieden gehad; wanneer dit gebeurt, en vermanin-
gen vergeef, aangemend zijn, zend men ze weg; tot
nog toe bestaat hier de maatregel niet, om de meer-
tporingen naar de strafkolonie te zenden.

Tegenwoordig werken zij alleen twee dagen op hun land;
de overige dagen werken zij voor dagloon in den
milnemen aanleg der strafkolonie.

graaf hebben met ons door de kolonie gemeneld, en ons
op onze vragen van alle andere zijde gezegen.

De spinnerij was luchtig en bleef een klein getal kinderen,
waren er aan het werk, de meeste waren op het veld;
de school stond stil, omdat men een nieuwen meester
wachtte, doch uit het schrift, de letterkas en de geheele
inrichting maciten wij ons een goede voorstelling van
het onderwijs maken; 170 kinderen bezochten de school.

De school duurt alleen van 5 tot 6 uren des namiddags,
voor de kleinen en van 6 tot 8 uren voor de grooten.

Er zijn thans 129 huizen gerekend, 24 zijn grooter en de
ter gebouwd dan in de noordelijke kolonien. By elk
huis zijn 3 1/2 bunder, dat is 1400 paeden van 20 vaes
(nieuwe maat) land. Elk burgerin heeft 4 koeijen.

De kultuur wijfelt af als volgt: aardappelen, rog,
klover, backweyt of aardappelen; om de 4 jaren begint
men op nieuw, alle jaar wordt gemest. Elk werkt
op zijn eigen land, maar onder opzigt. Die veel orde
en vlyt betonen worden van het opzigt voor hun
land vrijgesteld en handelen daarin naar eigene me-
keuring; 11 hantgemeenen zijn in dat geheel. Dese kun-
nen ook over hunne vruchten naar welgerallen beschik-
ken en betalen jaarlyk naar hunnen maat land / 50.
De anderen staan tegen een vasten prijs hunne vruchten
aan de maatschappij van weldadigheid af en de prijs daar
van wordt hun in rekening tot afdoening van schuld
te goed getekend.

[Faint, illegible handwriting covering the page]

[Faint handwriting visible along the right edge of the page]

Alle wordt in het fraans en hollandsch behandeld; doch
de kinderen leeren alleen deze laatste taal, en eenmaal
jungen is need, ondermeester op de hollandsche school.

Men beschouwd 8 personen als een vol huizingen, in eenige
familien (6 tot neg tag) die minder talryk zyn, heeft men
meer in gedeelt.

De kolonisten gaan te woortel in de mid; er zyn twee
protestanten, een Lutherisch wykenester en een Hervormd
oprichter der fabriek; deze gaan te Boal-Kertog ter kerk.

In de huizen die wy bezocht hebben heerschte rindelykheid,
orde en toredonheid; alle kolonisten vooral ook de
kinderen, die wy gezien hebben, hadden het voothorn,
van gezondheid en wel hebendheid. Syn neuzenoot
vond, dat op de wyze van het land te bebouwen niet
aan te merken viel, en dat men ^{het} als model voor andere
provincien soude kunnen aannemen.

Wij zyn vervolgens geaderen naar het bedelaarshuis
of de strafkolonie, ontrent een uur verwyderd.
Dit is een groot rektant gebouw, met een opene
plaats in t midden; doorgaande heeft het slechts
een verdieping, op sommige plaatsen twee.

Er zyn thant 900 bedelaars. In groote zalen slapen ze
op hangmatten, welke over dag aan den zolder worden
opgehaald; zoo dat alles ruim blyft, en men dezelfde zalen
voor het eten, en als het nodig is voor het werken en ver-
blyven over dag gebouwt. Dit is, dunkt my, in den winter
niet zonder ongemak voor de zunscheit der lucht.

Zy wisten van 5-8 van 9, lat 12, van 3 tot 5, van half 6 tot
half 8 wien.

In het algemeen werken mannen en vrouwen onder streng
 opzicht op het land. Het binnenwerk heeft alleen naar
 het gesticht plaats. Die onwillyg zyn worden met pro-
 vaststraf gedwongen; ook voor andere misdrypen
 wordt dezelfde straf aangenend: voor deserte een
 maand. Nimmer worden zy geslagen.

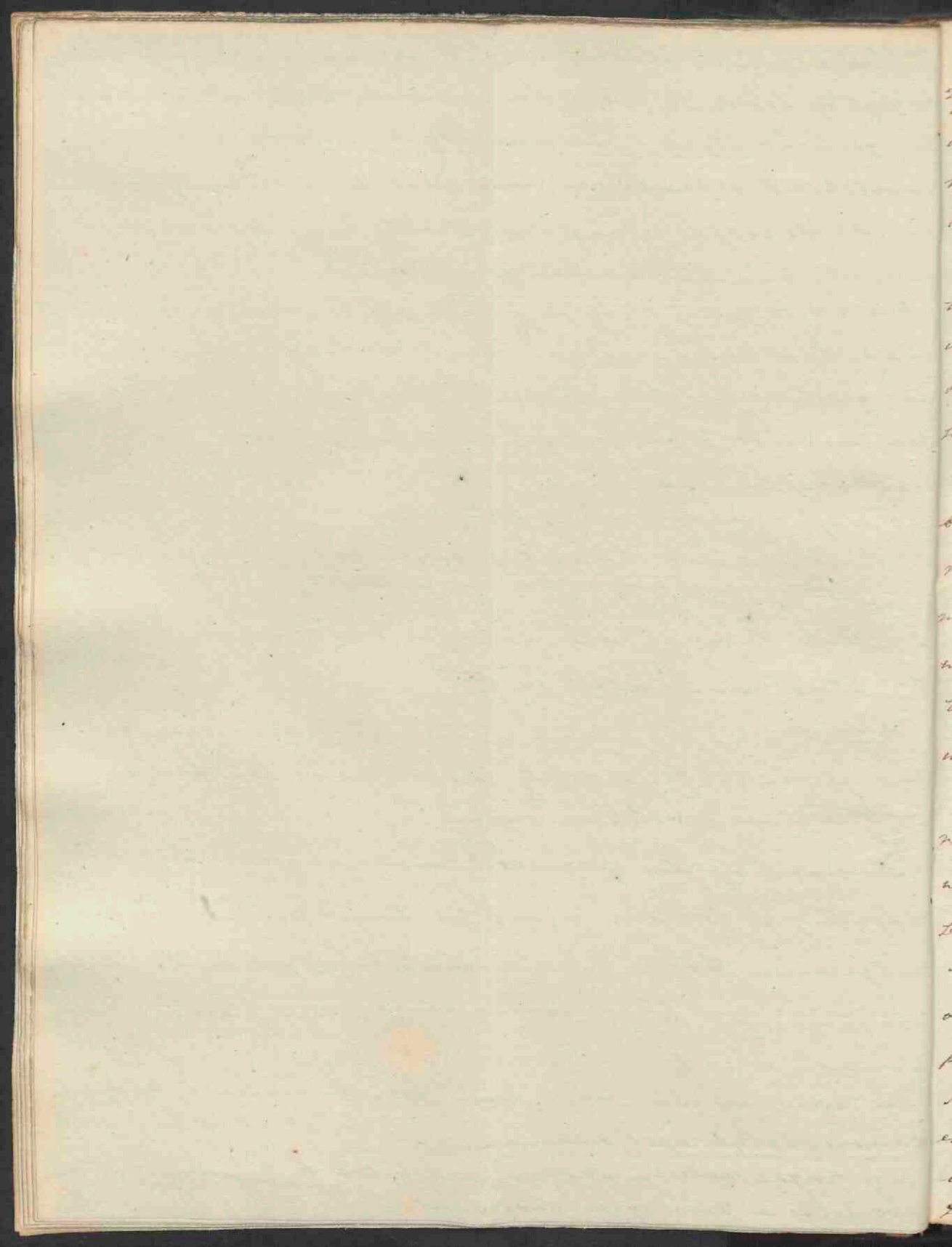
Het werk wordt by dagloonen of by aangenomene
 taak berekend. Naar mate dat zy meer of min-
 der geschiktheid tot werken hebben zyn zy in drie klas-
 sen verdeeld; van hunne verdiensten maaken zy
 galdaen sucscht

- 1^e Klasse: voor raedij 50^c; voor administratie, ver-
 licht, onderhouden van t gebouw 40^c, voor kleding
 25^c totaal / 1.15
- 2^e Klasse betaalt voor dezelfde onderwerpen / 1.05
- 3^e Klasse voor alst / 0.88.

Van alles wat zy meer verdienen ontvangen zy $\frac{1}{3}$
 oadelijk (in looken gelt) $\frac{1}{3}$ wordt voor hen bemaad,
 en $\frac{1}{3}$ is voor de haatrhappy.

De raedij die uitgedeedt wordt is alleen het mid-
 dageden; al het overige, ook het brood kunnen zy naar
 melgerallen kopen in twee winkels welke in het huis
 zyn, en waar het looken gelt in betaling wordt aange-
 nomen.

Die aangenomene werk verrigten kunnen dikwylt
 kanmerkelyk veel overwinnen.
 Wy zagen vele maeders met 4 tot 6 kinderen; ook
 verneidene zwangere vrouwen?

Tot 8 jaeren blyven de kinderen by de moeder, doch na zyn
 zy by den vader. Mannen en vrouwen mogen niet saam
 omgaan, alleen mogen de gehuwden zondags met hun-
 re kinderen byeen komen. De jongens spinnen in eene afzon-
 derlyke zaal; de school is nog niet in werking.

Alle zieken worden in een afzonderlyk hospitaal verzorgd, dat
 was zeer luttel en goed ingerigt. Een geneesheer is altyd
 in de kolonie; hy is het ook toe te zyn apotheker. De kosten
 der zieken worden int het derde der overwinst, dat de maats-
 chappij ontvangt, besteed.

Men ontvangt hier de bedelaars zonder dat zy verzoeken zyn,
 bloot op een bevel dat ze gebedeld hebben en eene order
 van geleide van de plaatselyke overheid afgegeven. De ge-
 meente betalen voor elk /35 jaarlyks, en die er 10 jaeren in 30
 meest zyn worden verder voor niet door de maatschappij gehand-
 elt die niet goed georganiseert heeft, en /25 vry voor een overge-
 wonnen heeft kan het huis verlaten.

Er zyn in het huis 17 beampten, meest alle generene militairen,
 voor het werk bintens huis zyn wykmeeesters en 4 veld-
 waakters, maarran een te paard; verder 15 soldaten met een
 lingeant

Men vindt wonder moeylykheid met het bemannen van
 orde en tucht dan men gedacht had. Hoer nummer hebben
 puzingen tot opstand of weerspanningheid plaats gehad.
 Sedert oktober 11. is alles in werking. Men is niet zeer streng
 en er is kamelyke tevredenheid met hunnen toestand by de
 bewoners van dit getucht; vooral zoo dra zy aan het werken
 geroepen zyn.

Veel erica tetraax.

Na dat wy dit alles naar gezamenl. gezien hadden zyn wy over Aerschyp naar Tuurkhout gegaan. Dit en andere dorpen in de heide, hebben een nederig maar met armelyk voortkomen; met zorg is het land bebouwd en de heide is van alle kanten met spinnen bezaaid. Tuurkhout is ondemurd, maar heeft ook, met spinnen bezaaid. Tuurkhout is ondemurd, maar heeft ook, met spinnen bezaaid. Tuurkhout is ondemurd, maar heeft ook, met spinnen bezaaid. Tuurkhout is ondemurd, maar heeft ook, met spinnen bezaaid.

Vanderdag 10 augustus. Van Tuurkhout zyn wy naar Postmaal gereden, byna onafgebroken door de heide, waerin vele zandheuvels waren; wy merkten op dat alle wegen in de provincie Antwerpen met eiken beplant zyn, ook die slechts van een dorp naar het andere gaan. Nergens hebben wy niet bedelen. Dese twee punten zyn zeer tot eer van den heer Gouverneur Kembraede.

Niet ver van Postmaal hebben wy het klooster van La Trappe, genaamd Sint Antonius, bezocht. Buiten op de den Staat Contendite intrare per augustam postam Luc. 4. 11. 24. met de franche en nederlandsche overzetting. Dit beteekent dat men aan de kleine den kloppen maect. Altans dit maect ik er uit op. Ten Lekebroeder deed ons open met op de kniejen, en verrocht ons binnen te komen. De spraekkamer was rondom met byselste en andere spaken behouwen, steeds in de drie talen, en allen op de neuse der ring, het sacredalen en. Betrekkelyk. Dit zelfde zag ik vervolgens in alle de nestreken en gangen van het klooster. Een Broeder, die priester was, kwam vervolgens by ons,

vraag af my niet verlangde, wat hier en brood te gebruiken,
 en toen wy hem daarvoor dank gezegd hadden, zende
 hy ons, dat hy ons in het klooster wande rondwaaeren, maar
 dat my daar niet magten spreken. Zoo bracht hy ons nu
 in de eetzaal, maar de broeders, allen in hunne eutte
 of brune kappen gekoken, hun zoder maal met gneeg
 te genieten, geen van ten beweging het hoofd toen wy bin-
 nen kwamen. In een haek van het verpoch was een spreek-
 gestalte en daar zat een der broeders die in het Latyn
 eene vaanteling deed, op den zangerigen toon die by de
 Roomschen eredienst gebruikelijk is. Inzente, brood en
 eenige vruchten, benevens een fles met water maakte
 hun middagmaal uit. Van daar gingen wy in de
 kaper, waar in niets bysonders was, boven het altaar
 was een schildery van de geboorte van Jezus, dat niet
 knaard was. Vermolgens bracht ons de zuggenbe pa-
 ter in de slaapzaal. Hier was naar elk der monnikken
 (met een graflijnen voorhang)
 een bedstede, maar geen bed of matras, de planken
 deden hun het legplaats en zyn alleen naar sommigen
 met linnen overtrokken; naar het hoofd hebben zy
 een kussen met stroo gevuld; elk had een deken.
 Toen wy weder uit het klooster waren magt overal
 naar op onze vragen antwoorden. Hy alleen en de leke-
 broeder, die ons ingelaten had zyn daar toe gesteld
 om de verbeeldingen te ontwaaren; anders mag

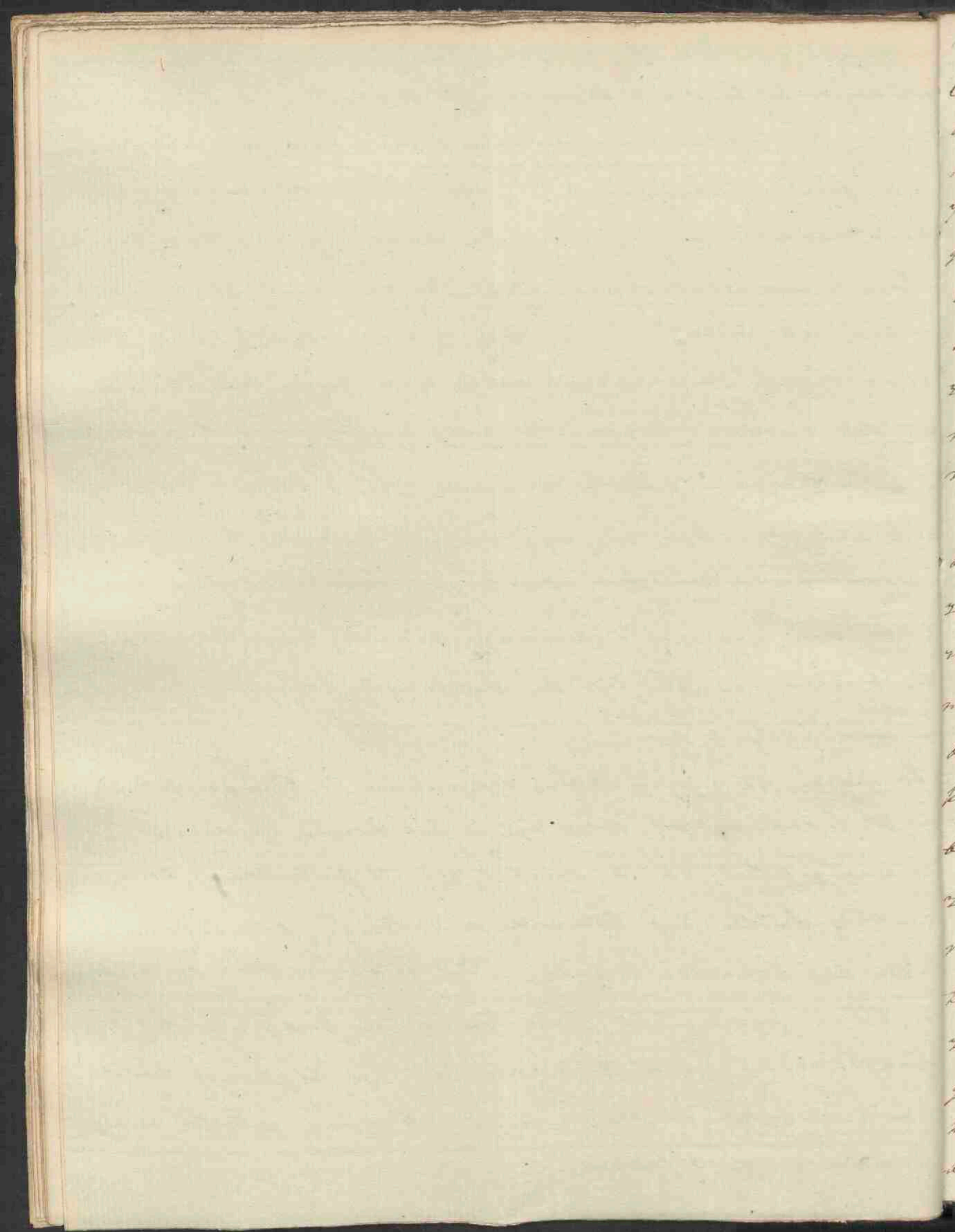
In een boekje over de inrichting dat men ons in het
klooster heeft ter hand gesteld.

Men kande maar al te veel bemerken dat moerij-
heid op het ligchaam mede tot de noodnuten der tra-
piken behoord.

manand van hen spreken, dan hun gerdraan of opperhoofd,
 wanneer hy hun iets bereelt. Zy hebben niet de gewoonte
 zoo als de Catholicken, om Zich met het klemente moni
 onderling te begraeten. Wy zagen vervolgens nog den
 tuin, waarin de monnikken hunne grasenters kneten.

Van hunne levenswijze heeft hy ons nog het een en
 ander medegedeeld. Zy maaken op zekere tyden van het
 jaar nacht om 12 uren veld, in de kappel zyn; het laas
 tste dat zy doen in gaan is half 2. Zy gaan thans om
 8 winters om 7 uren ter rust. Na 't eten rusten zy
 ook eenigen tyd, zoo dat van de 24 uren 6 voor slapen
 worden besteed. Het eten is ook veruillend, nu
 heeft het twee maal daags plaats, om half 12 en
 om 6 uren, in den tyd der vaste slechts eens daags, en
 dat om half 4.

Er waren 42 monnikken, waarvan 14 Choongpostolyken
 en 28 lakebroeders, dese zyn in het bruin, de eerste in
 het wit gekleed; van de eerste zyn 11 priesters, dese geven
 loutyde, bruten het klooster met laren, de andere niet
 laten het klooster nooit. Zy behouden het de orde
 der Benedictinens. De Franschen hadden ze int een
 gezagd, maar onder de tegenwoordige regering hebben
 zy zich dadelijk weder vereenigd. Hunne gelofte is zyn
 Zyt maar voor 5 jaren.

De mannikken geene opvoeding aan eenige kinderen. Zy
 leren ze leren en schrijven en laten ze in een of ander ambacht
 onderwijzen; men meer om zelf goed te schrijven naar de kinderen.
 Hun getal bedroeg thans 16 die in het klooster wonen en
 4 die er dagelijks komen. Die kinderen worden anders
 genaamd en zijn ook aan gansch andere levenswijze gebonden
 dan de mannikken; het gebouw waar zy niet othouden
 is ook afgezonderd. De ondermeester, een der leerlingen
 zelven, zoo men ons zeide, mocht toch op myne vraag hoe
 veel kinderen naar buiten in de school konden men met
 met hoorbare stem antwoorden.

Ik wil myne aamwerkings op dit klooster hier niet
 alle ter neder stellen. Dat alleen krankzinnige kinderen
 misleiden een ras onnatuurlyke pynzende levens
 wijze kunnen opleggen, en niet voortkellen daar
 mede het oppermensen te behezen, komt my zeer die
 delijk voor. Het raude der maats waardt zy, zucht te
 kunnen verrekken, of by dit alles, toch ook niet veel
 bedrog plaats heeft, en of heimelyk de levenswijze
 zucht als die uiterlyk aangehandigd wordde; - of niet
 veel verstaand wordde, om op het daarme volk indank
 te maken en eerbied te verwekken. Men behoorde
 zulke van de natuur en de wereld afgeueke menschen
 geene kinderen ter opvoeding aan te verbronnen; die
 kunnen ze gewis niet anders dan het ducepers of
 de drie pers opleiden, hun doel is wellyt voor beide te gelyk

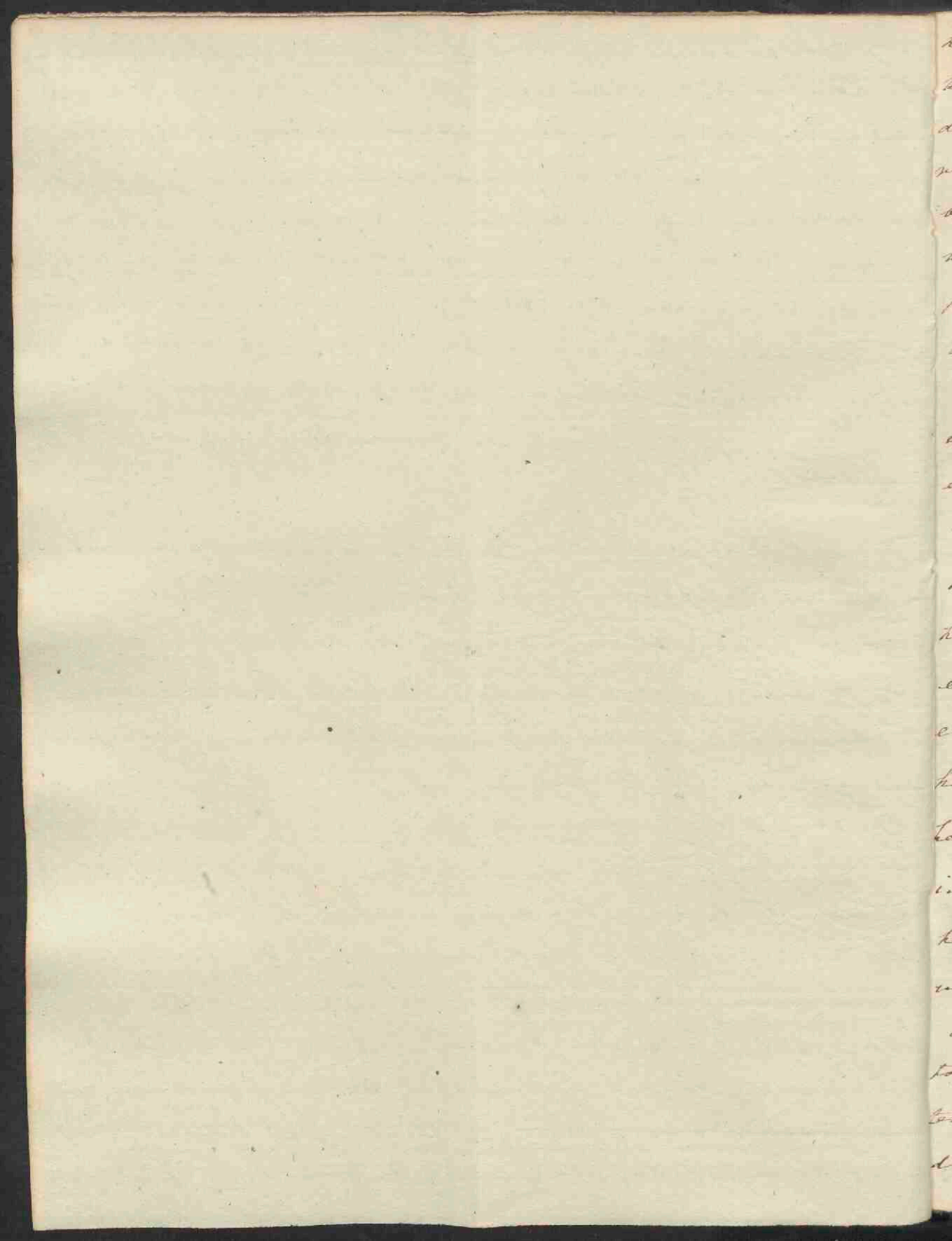
Wij zagen in de herberg eenige jonge berglieden, welke
van de school van Freyberg kwamen en naar Mexico gingen.
Zij draegen een graen coltunen of manteling, met wyde
manneen het geen niet kwaad stond.

Wij hebben auren weg naar Antwerpen vervolg, maar wij
 by Leendry op de heer aten, groote wandeling door de
 stad en aan de rivier leden, de groote kerk bezochten;
 vervolgens in de herberg Thee dronken ons dagboek by
 schreeven, om my den zelfden avond op de stoomboot te
 gaan. Het ver naar hare logplaats nextuepden my eenige
 ogenblikken in een danielaal, waaraan de smuise tot
 ons gekomen was. Wij wandelen vervolgens deselfde in
 richting als te Amsterdam in dezelvke plaatsen, en
 als gewoonlyk, zagen my de „premonture ruins of dela-
 plicated beauty“.

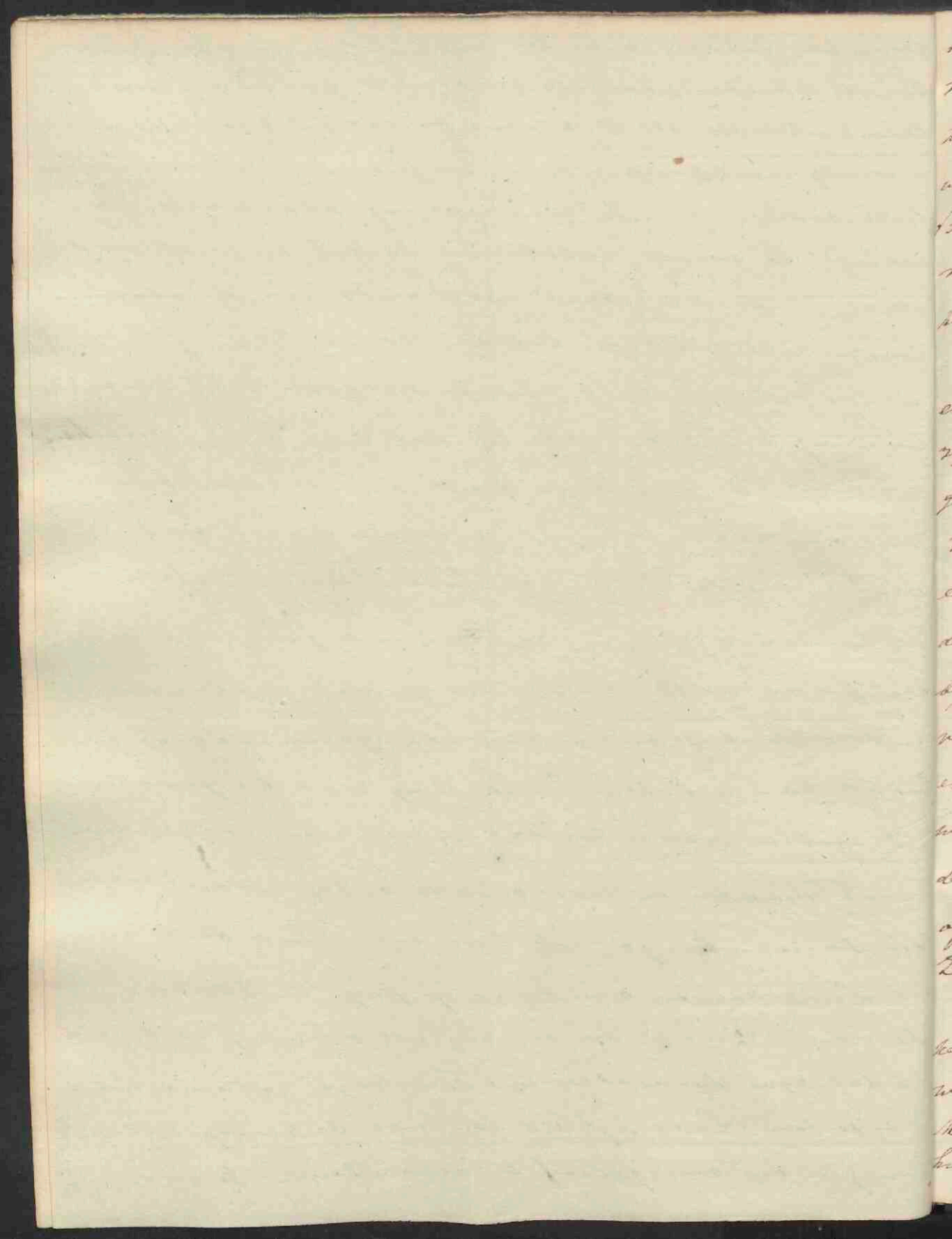
Vrydag 11 augustus. Op de banken der stoomboot brag-
 ten my een Famelyken nacht door; nu an dan gestoord
 door de gesprekken en het leraar des kuerant meewomde
 gieb de weinige reizigers die met ons inaren besy
 hielden. Om 4 uren kwamen vele andere reizigers en
 naemen my van Antwerpen af.

Om half 8 vertrokken my de stoomboot, en vaerden naar
 het fort Bats, maar wij ontheten. Kernvolgens reden
 my naar Ter Gaet. Wij bewonderden de schoone dalen,
 hofsteden en om de inrigting dorarvan de kates te leggen
 kennen, 271 my in het eerste doorp, Relland uitgestogen en
 hebben de hofstede van Anthonie Butzu bezocht. De
 Bemauer, die tenens eigenaar is, stroung ont zeer vrien-
 delyk naerde ons door zyne stalling en schuur, een
 groot hanken gebouwt, waarin de groutste rindelyk.

keersicht. Zelders naar het graan dat van het veld
 komt, kamers voor het gedroogde graan en zaad,
 doorkuldaeren, stallen naar twaal of schoone perardien,
 naar elf melkpaeyen, naar zwynen enz. alles was inde
 beste order. In zyne woning blonk alle, naar
 netheid, de groote natobomen kasten, de geschuimde
 plaat, de porcelynkast, niets ontbrak; de vloeren
 waren met matten bedekt. Er was thans geen meer
 in het gemeene huis. Voor de netheid staat naby elke
 woning een klein gebouwe dat voor keuken, waskruis,
 enz dient. De voordeur dient slout voor seeraad,
 Zoo om, Ontyjn zeide, gaat die nooit open. Int
 wendig is alles helder geschilderd en gemeyft, zelf
 het handekok is op een een spil in de form naar een na
 een paar naet bomen den grond geplaatst, ten
 einde alle dag onder dat kok gebrakt of ge
 hakt kan worden. Men mag met die groote net
 heid spotten, zeker is het, dat zy een zeer aangename
 indruk maakt en met groote order en melkhabberd
 heid samenhangt; ook kan men niet beten dan
 int Leuk kamers om naar op prijs te stellen.
 De vande Heers die ons zoo wel ontrang, zeide ons
 ook dat zyne voorvaders int Frankryk gekomen waren,
 ten tyde taen Lallygh XIV hen met de zweep had wille,
 dwingon, om van geloof te veranderen. De naam was

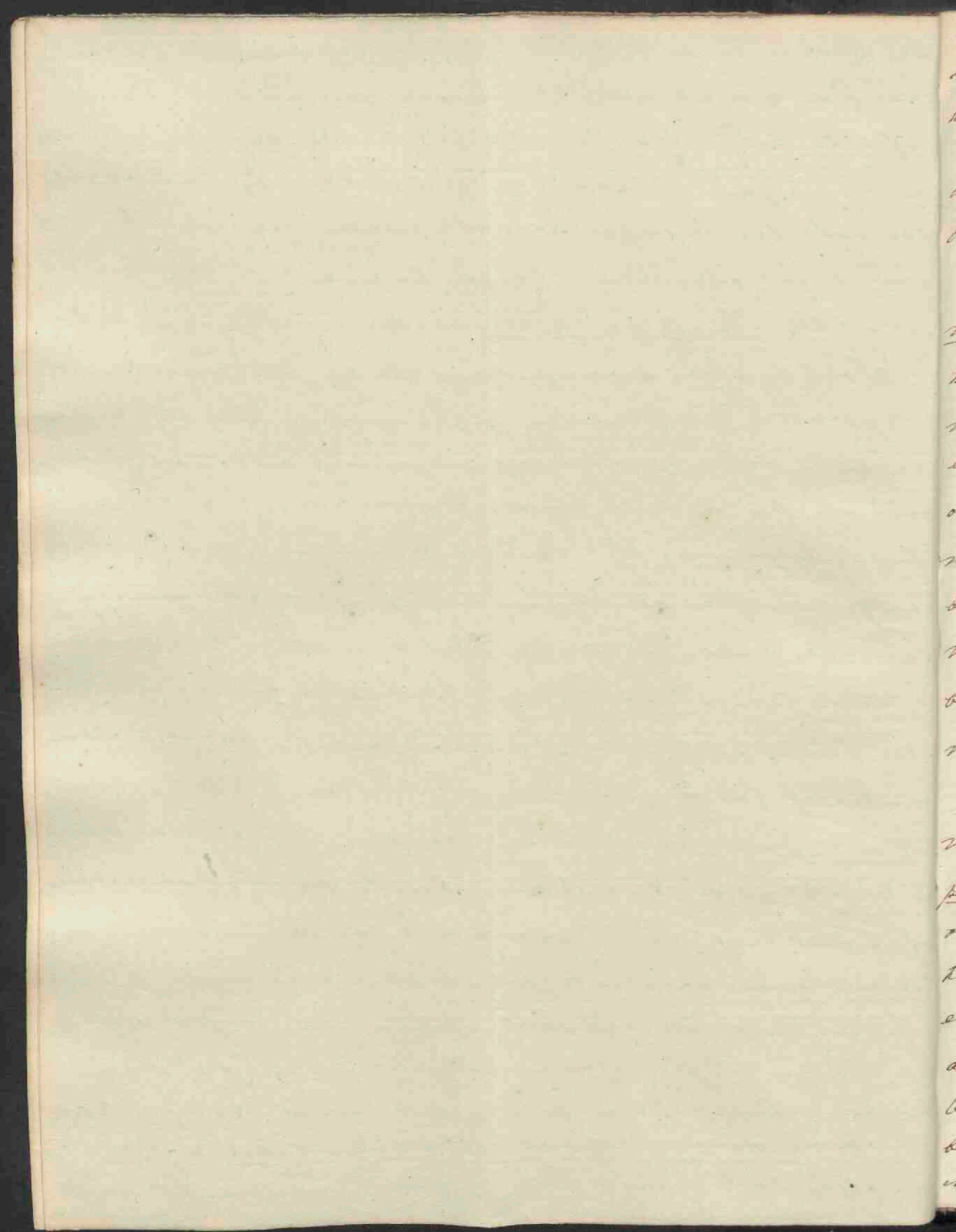

ten. Baten gemeest, dien had hy nu door de verandering van i in y wat meer Levenssch. gemaakt. Zyne hofstede hield 204 gemeten, dat is 102 morgen; in 1805 was hy eigenaar daarvan geworden; hy had over de 1500 roos het morgen betaald, maar nu woude hy er niet meer 1500 roos krygen kunnen. Tuy waren hier in den Reisberger polder welke in 1773 ingedicht is.

31,000 morgen besat, volgens Batyn, het geheele eiland, er zyn meer pachters dan eigenaars op het land; loof, zyn er in dezen polder 200, nagenoeg alle 200 vermo. gend als die by even tuy ont bevonden.

Van de wyze van het land te bebouwen gaf hy ons eenige navigten die mynen reisgemaak zeer gunstig daarover deden oordeelen. Men bouwt in t algemeen by reengarige afwisseling: koolzaad, - tarw, - meekraap, vlas, bonen of erwten of haver 2 jaren, - tarw, - bonen, erwten of gerst, - braken en rusten. Het graan wordt doorgaant in Rotterdam tot markt gebracht, de meekraap in Antwerpen, Amsterdam, Rotterdam of Middeldburg. Men maakt ook boter, maar in geen Zeeland geen kaas, uit gebrek aan goed water.

Er komen in Zeeland veel Brabanters op het veld mer. ten, Batyn had er tegenwoordig 30 in zyn dienst; die worden gehuurt in de kaastal, welke 4 zomers ledig is. Men betaalt hun 15 tot 25 stivers daags, zy doen altyd hun eigen kost dikwyls daer zy ook aangenomen werk,

en winnen dan Lombijds nog meer daags. Zy komen ver-
theiden, malen in het jaer wanneer zy weten dat er
werk te bekomen is.

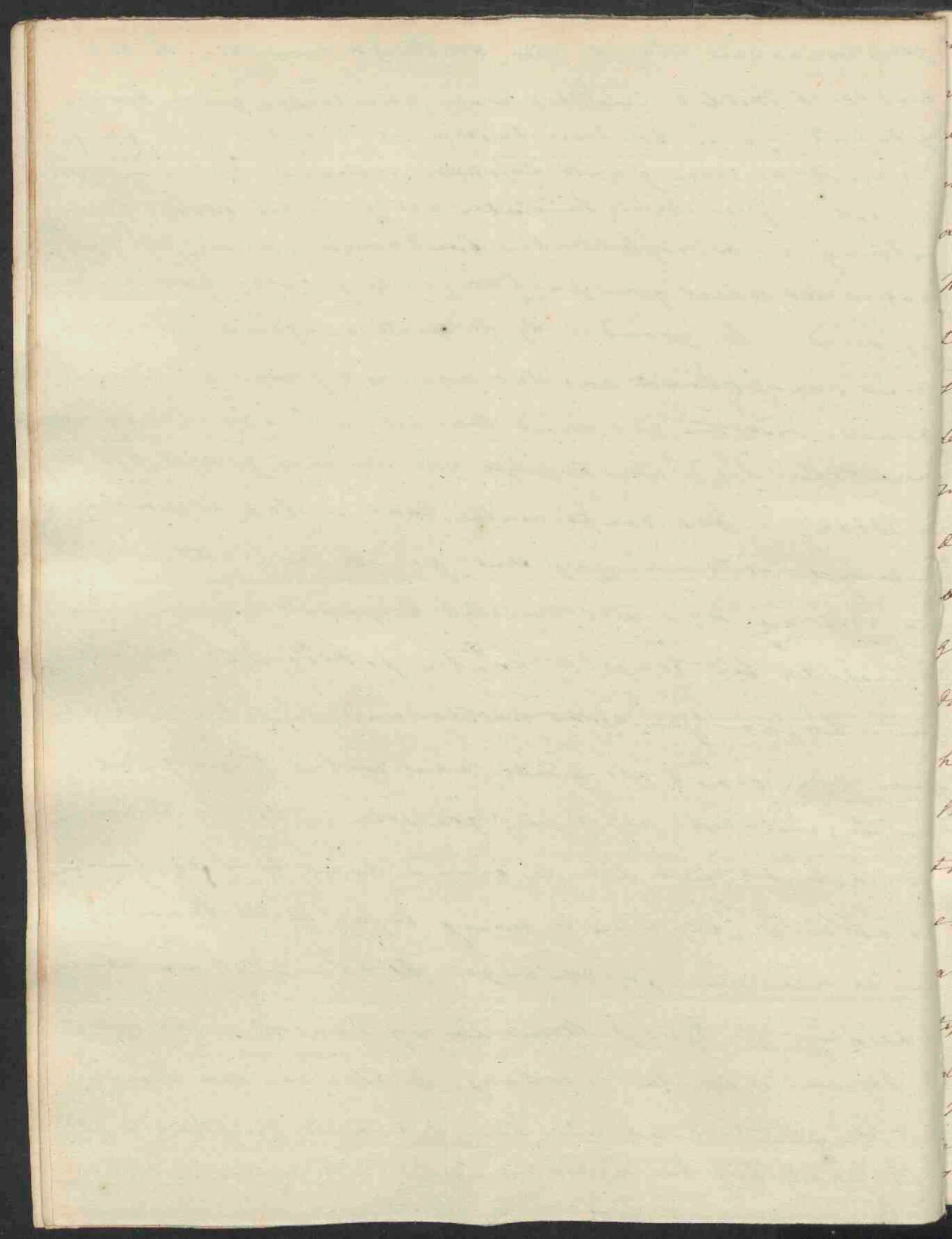
Wy merkten op, dat men algemeen naetplaezen gebruikte,
waar aan in plaats van het met eene lichte rand,
brenzende schijf is; alle plaezen zyn bruin gemerd,
Wy hebben op onzen weg nog aangehouden te Kruen-
vingen; maar wy in het parochie huis, dat tegelyk de
kerk is, de kunstlyke invigting of nieuw waarna,
men. Een kind met zeer dikke rokken, in het klein
eventjes in vroeger tyd de pannerf der dames, trok
onze opmerking. De dikke rokken en de platte
mutsen die de neeren eens gouden plaet al het haar
bedekken, zyn de byzondere kledingstukken der
vrouwen. De mannen hebben een kort rond
bril, korte brack en een ronden haad met brede
rand.

In Goet hielden wy middagmaal en gingen ver-
volgens naar den Wilhelmina, te voren Lodewyk
polder. De heer van den Boek, welke het bestier
over den landbouw heeft en van wien wy een brief
kadden, heeft ons veel gemerd en uitgelegd, om ons
een duidelyk denkbeeld van dezen belangryken
aanleg te geven. De ligging van den polder is op de kaart
te vinden. In 1810 is men begonnen dien in te dyken. Oost-
land, dat door de ondernemerf aangekocht was,
is er inede in begrepen. De uitgetrocktheid is 1800 mor,

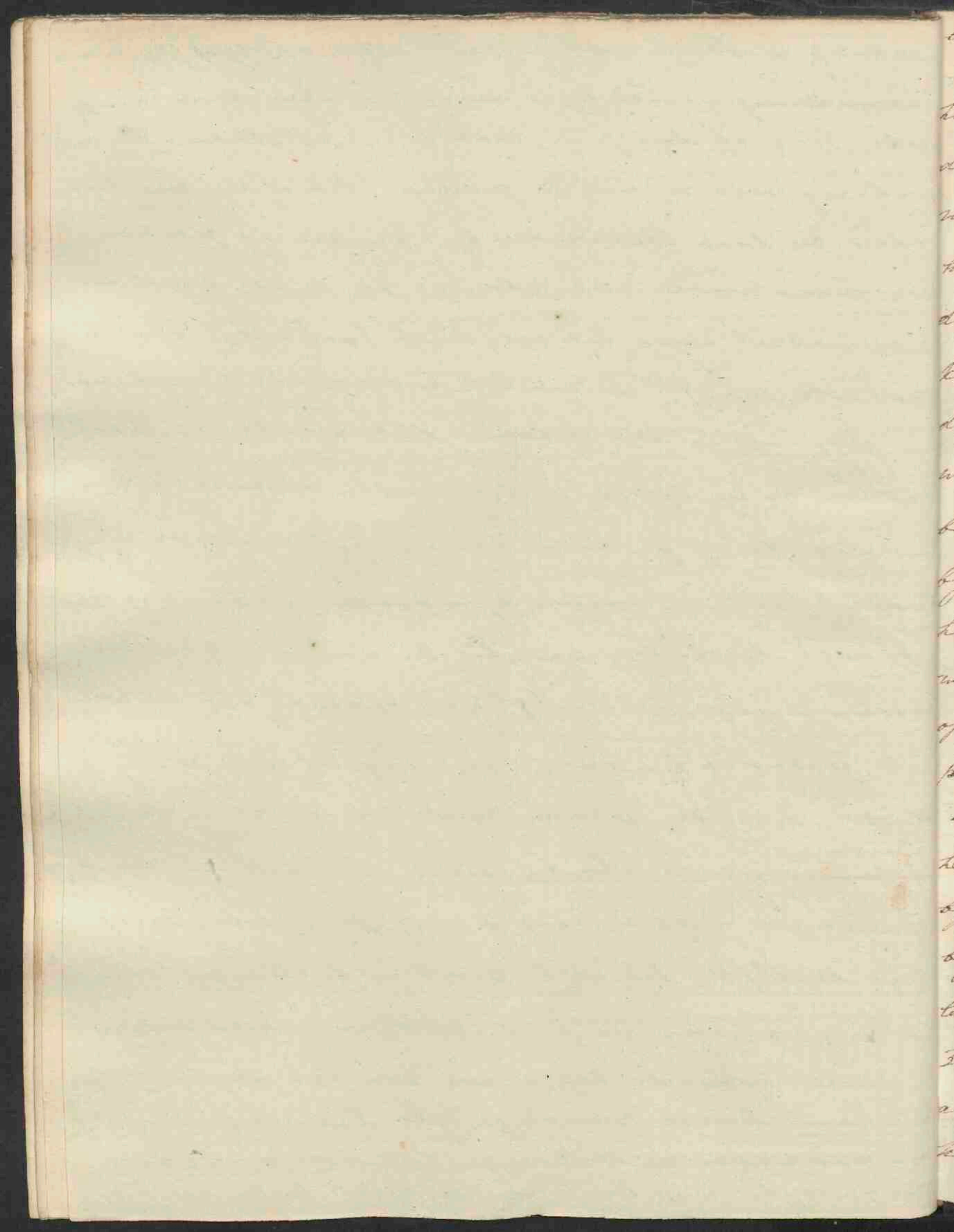
Zie een briefje van den heer de Cantor daaronder.

gen, maarsan thans 1500 beplaezd worden. In het
 midden is Melkminna-dorp, waar verscheiden goede huizen
 gebouwd zyn, en handwerkten van allerleihanden aant wonen.
 En zyn thans zeron groote hofsteden gebouwd, doch de armoede
 men het nog toe slechts landlieden welke onder oprijft voor
 rekening der belanghebbendes landbouw naeren, en zyn
 nog in het geheel geen pachters; en de goinsche polder is on-
 verdueld. De grond is by de eerste ontgraving intstae,
 kend vruchtbaar, zoo dat men vele jaeren achtereen
 zonder smitten het land bezaaid met afwijpeling van
 vruchten. Dit is zeer ongelijk naar de eene plaats tot de
 andere. Het zante water laat in het algemeen,
 ook by overstromingen eene groote vruchtbaarheid
 na doch die kom niet dadelijk bespand worden. Zoo
 is in 1820 het gedeelte naar den polder, dat voortbene
 land heeft intgemeent overstromd, en tebest heeft
 men ditn grond, als werde, aan rijkhalf overgelaten,
 nu begint men eerst een gedeelte weder te bebouwen,
 en bespand ook dat de grond door de overstroming
 verdueld is. Als men te vroeg begon te bebouwen,
 zonde men geen goede oogst bekomen en den grond
 bederven. Eene kultuur die wy nauwel verlangden
 te kennen is die der meekraay; de heer van den Bosch
 had de goedheid met ons door het veld te gaan en ons
 alles wat hier toe betrekking had int te leggen. De

meeknap wordt in april geplant van afleggen, zy worden
naar een kening gebied en de aarde tusschen beide onge-
reukt. Twee of drie jaren laat men ze staan. Men mag
in hering niet ze uit te graven. Dit is een zeer harde
arbeid, die door Brabanters by aanneming geschied.
Het groen wordt niet gebruikt, des noods dient het
tot voedsel naar het veen, maar toch altyd van de
slechtste soort. De wortels uitgegraven zynde wor-
den gedroogd in een gebouw dat men den kase naemt,
waarin zy op latken gelegd worden en waarin heel
den met turf onder gemelnen hitte wordt aangef-
knapt. Daarna worden zy geoorloft; dan nog eens
gedroogd, de stukjes waartoe die wortels door het
korschen gebracht worden legt men op eenen aft die zeer
heet gestookt wordt, en vervolgens worden zy ge-
stamp. In vaten gedaan zynde wordt zy in dezer
toestand verkocht. Er zyn altyd vernikkende soorten,
en met de meeste zorg is nog de uitslag niet
altyd derzelfde. Dit werk begint in september tot in
september vroege; het gerchiedt byna uitsluitend in
den nacht op dat de kleno niet van het deghlyktyde.
Het land levert zeer onge lyke haerechheid op. Het
jaer was er op de morgen van driejarige knap
1500 pond; dit was kintengemeen veel. De tweejarige

beest zullen meer op dan 2000 pond op de morgen.

Het den heer van den Bosch hebben wy nog eens des
 hoofsteden bezocht. Er was als naar gewoonte geen tuur
 dan in een klein neuzengebouw. Het vertrek, waar in
 men sminkers tuur maakt, heet by uitnemendheid het
 huis; in den zomer blyft het gesloten. De heer v d B.
 deed ons de onderscheidene formen der schuilen opmer-
 ken. Sommige zyn zeer hoog en hebben een groote
 doorsnede in de lengte andere zyn lager en lang,
 weryg; hebben dan ook twee doorsneden in de
 breedte van 't gebouw; de laatste form was hem
 by onderzoeking netkieslyk voorgekomen. De men-
 hoop is altyd naast de schuur en van het huis ver-
 myerd; behoorlyk met planken omheind. Men heeft
 op den polder twee hondert stuket loorance en 1000 scha-
 pen.

Ten opzichte van het beheer der polder ziede ons de
 heer v d B., dat men tot nog toe meer voordeel vindt
 by het bebannen voor gemeene rekening, dan men
 by verpachting zoude kunnen verwachten. Op de
 laatste wyse brengt het land gewoonlyk slechts
 30 gulden de morgen op, en voor den polder maet
 alleen voor interest en aflossing van het opgenomen
 kapitaal, en voor dykstlitten $\frac{1}{30}$ de morgen worden

Heeds vagen wuy op dit eiland neel meekrap

opgebragt; dit kan by de tegenwoordige wyze van be-
heer geronden worden. Die opgave heeft ons bereemd.

Deze polder is niet de laatste welke ingedryft is; de
Labingerpolder op tralphearsdyk en de Kamperlander
polder op Noord beneland zyn nog later ingedryft; doch
onder verschillende omstandigheden dan de Wilhel-
minepolder. Voor dezen hebben de ondernemers
maeten beginnen met de Schorren te kopen; en voor
de twee andere waren het de eigenaars zelue, die de
indryking ondernomen hebben.

Naar Gaes teruggevaardeld, hebben wy in onze herberg
genaamd de Kleine Zontkeet, thee gebranken. De
stad is klein maar zeer net, en men bespemt geen
armoede; doch is een tak van bestaan, nainelyk
de zontketen, zeer affenomen.

Zaterdag 12 augustus. Om 4 of uren zyn wy met den
postwagen gereden naar het Sloe. Trog vanden nu
naar het eerst klimberwegen. Men gaat telken over-
dyken, welke doot het uitbreiden van de polder of
gehonden hebben waterkeringen te zyn. Het gedeelte
van Zuidbereland, dat wy nu doorneden, was was even
al, het overige deel dat wy gezien hadden, uitteekend
goed bebouwd, nergens een plaatje verzuimd, en alle
wegen met olmenbomen beplant.

Kan het Sloe gekomen waren wy over naar tral-
cheren, waar dadelyk een wagen werd ingepennen, die

Ret is than 250 next lang.

ous naar Middelburg bracht. Het eertyds blaazende st.
 neminden lieten wy rechts liggen. Tey namen onzen
 intrek in het keereulagement by Krayenstein, doch
 ondernamen dadelijk een uittoeg naar Kliffingen.
 Daartoe melden wy ons slechts by den commissaris van het
 neer, deere trok aan eene bel die voor zyne deur stond,
 en dadelijk veruueen een wagen die ons voor negentien
 uren de persoon naar Kliffingen bracht; wy maanen
 smtrent een uur onder weg.

De werf is het belangrykste dat wy hier wenschten te
 zien; zy is in twee deelen gescheiden: de werf van Con-
 structie en de werf van uitrusting. Aan beide werken
 580 man. Rele der gebouwen, vooral de houten loodsen
 zyn naar de Franseke werf van Antwerpen naar heer
 overgebracht. Wy bezigtigden het magazyn van con-
 structie, de werkrualeu, den mallevaldar enz. -
 Er lagen vyf schepen en twee kanonneerbaten op
 stapel, die wy allen meer of min naauwkeurig bezagen.
 De Kapitannus, een linieschip van 84 stukken, het is zoo
 naek lang, en is, volgens de nieuwe wyze met een ronde
 geen platte boeg gebouwd. Een fregat genaamd de
Rhyn, het geen men midden door gesaagd heeft en
 langer gemaakt, om er stoomwerktingen in te plaatsen.
 Het heeft 44 stukken genaerd; thans was het binnen
 werk byna gantsik uitgebroken. Zoo men ons reide, is
 het bestemd om de grooate schepen tegen den wind
 door het kanaal te trekken. Een stoompakket bestemd

De Hoofdpakket is 190 voet lang.

om op laest Indie te varen. Een Korneet Hehalenna en
een brik, de Windhond.

Tuy zyn ook de verengsbouwen en werkplaatsen doorge-
gaan; de Smedery; de plaats waar men slaepen maakt.
dit is de algemeene naam, anders onderkent men naar
de grootte berkaf, slaep en job.

Men bannet algemeen de tekepen onder een dak; dit is
sontyds gedeekt met zink maar ook sontyds met grof
papier dat eerst gepeekeld en daarna geteerd wordt.

Op de werf van uitrusting staat een schoou gebouw
met zeer dikke muren, hetgeen door de Franschen aa-
gelezd is; men naemt dit het Arsenaal, hoewel
alleen twee benedenvertrekken voor wapenka-
mert dienen, en ont voor twaalen meiny van
aankelang te beratten. Verder zyn er in dit ge-

bouw werkplaatsen voor zylmakers en voor
veel anderen arbeid tot de uitrusting der schepen,
betrekkeltyk; ook magazynen van zylen, vlaggen,
kledingstukken enz. My kwam niet voor, dat er
van alle dese zaken groote voorraad aanwezig was.

Boven op het dak van het arsenaal heeft men een
schoou gezigt over de zee, de stad en het eiland

Aan dese werf lag het Linienschip de Leeuw, dat niet
lang geleden van stapel gelopen is, na dat men er zes
jaren op gearbeid had. Het maect innemendig mag ge-
beschoten en betimmerd worden. Tuy waren voozel
getroffen door de grootte van dit schip, waaronn men
ont de onderscheidene verdiepingen meet: op het verde,

En is hier 22 tot 23 maat nerval van water, dat maakt
dat de schepen, die herstellde maeten worden, met de
vloed in het dok kunnen varen, en met de eb op de
droog staan; dan sluit men de sluizen van het dok
en zoo kan het werk zonder moeite geschieden.

Te Vlissingen heb ik naar het eerst bedelaart in Zeeland
gevonden.

en boven het half dek de Campagne; dan tusschen dek, de kniel, de kaabrug, het waterruim. De Zeur is bestemd om 84 stukken te vassen; hy is 200 voet lang.

In de haven lag het fregat de Minerva; wy zyn er op gegaan om te kyken. Het dient alleen als kostschip, tot oefening van aanstaaude zeeofficieren; er waren 100 man aan boord. Het belangryste voor ons was de matrozen hun middagmaal te zien nemen.

Wy hebben door en buiten de stad gemandeld, en het heerlyk gezicht op de noordzee genoten, waar wy een aantal tehepen zagen, maar van eenige in de haven binnentwarsmen. In het koffyhuys, de Stadsbeurs genaamd, waar wy eenigen tyd verbaafde, heeft men ook een mooi uitzigt.

Valdaan van Flissingen reden wy op dezelfde wyse als wy gekomen waren naar Hiddelburg terug; maar wy aten en vervolgden met een wagen een uitstap door het eiland ondernamen. Over Kaukerke en Biggenkerke reden wy naar Zoutelande, waar wy een wandeling aan het strand en op de duinen deden. Het was een schon, heldere avond, en by het ondergaan der zon over de onmetelyke zee was de aanblik verrukkend. Ik herinnerde my aan het lied van der Waard: "Kue dikwyl, waart gy, o duinen myner moederstad" enz.

De wagen konde wegens den hoogen vloed niet langs het strand voortryden, daarom keerden wy

terug en nedew binnen door naar tuestkappel, waar
 wy onzen intrek in het kasteel van Batavia namen.
 Wy beklommen nog deren avond den toren, waar op
 sedert negen jaar een vuurbaak aangelegd is. De
 hoogte is 156 naet boven de zee by gewoone laag water,
 128 boven den grond. Het licht bestaat uit vyftien
 lampen voorzien van groote, holle, metalen spe-
 gels. Elke lamp bevat oly voor vier dagen. Door ko-
 peren pijpen wordt in den winter altyd eene warm-
 te van 70 graden Fahrenheit. behouden, ten einde het
 stollen van den oly voor te komen. Een waachter
 moet steeds zorgen dat alle glazen en spiegels vol
 komen zinner blyven, zoo als wy die ook werke-
 lyk vonden. Zoo men ons zeide kan dit licht by
 helder weder op 8 zeemylen afstand gezien worden.

Zondag 13 augustus. Wy zyn desen morgen in
 de kerk geweest, waar wy gelegenheid hadden de
 "Leeuwische gezigten en kleding" waar te nemen.
 Het gelaat drukt by de mannen kracht en rond-
 heid uit; de vrouwen zyn styf en onberaally,
 ook in haar zondagsch gewaad. Een styf kortset
 verbergt of verdrukt allen baesem; men vermor-
 dert zich hier niet over den toren van Ballamy te
 zien dit dreure kledingstuk. Van het haar bemerke
 men niets: eene dubbeldde platte muts, en eene gonde,
 plaat aan de linkerzyde bedekken het hoofd. Een
 straayen haed ^{byna} zonder bol is er boven op gebonden.

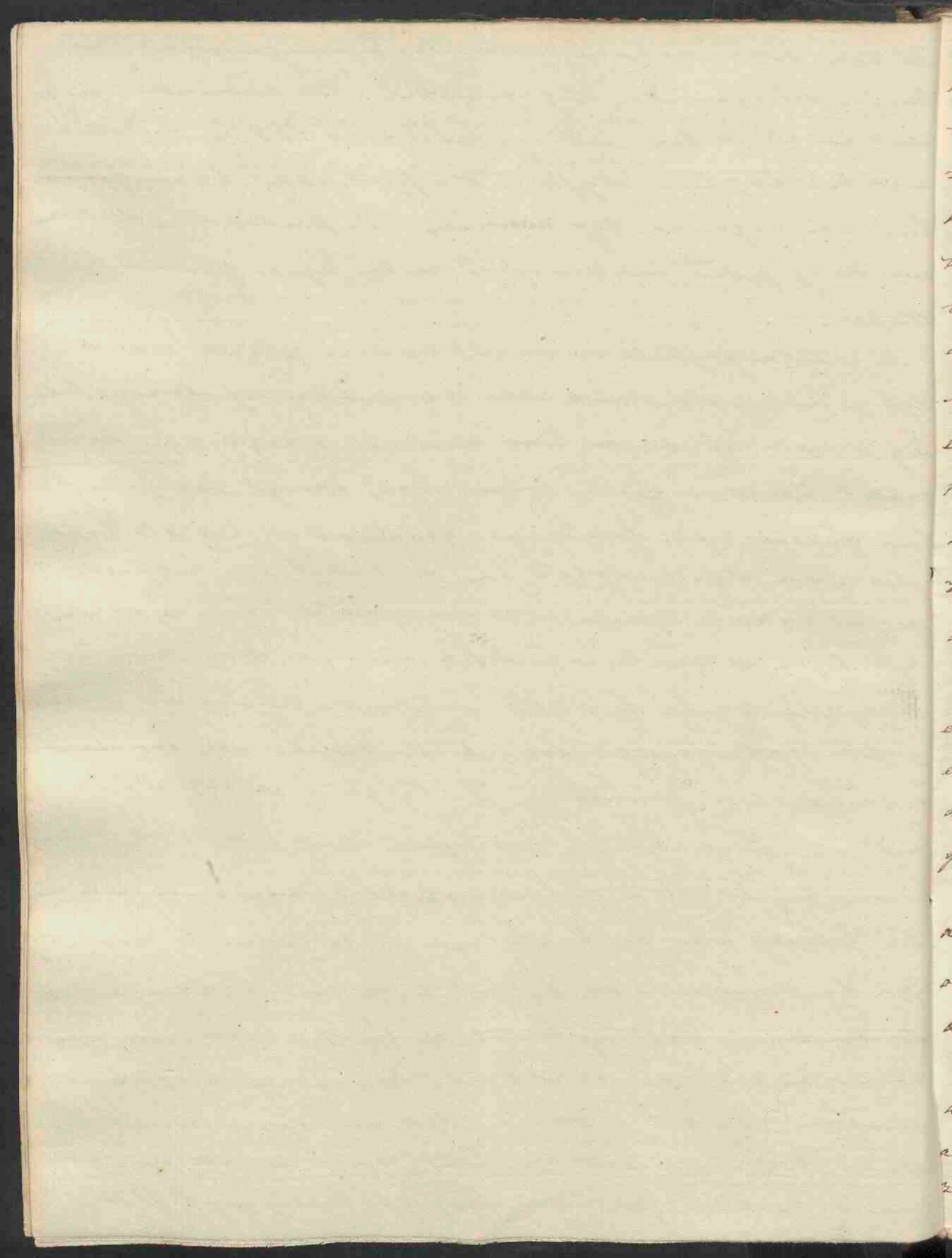
Op Schouwen, of naamskeniger op Duineland, zyn de
vrouwen en hare kleding veel bevalliger.

De zeer dikke rakkten maken het onaangenaam voor
 karnen der vrouwen nog graver. De mannen zijn ge-
 kneed zoo als ik het reeds opgegeekend heb en dit staat
 niet kmaad; hun stoff rond afgetmeden haar geeft
 hun een eigenaardij uitzien. De predikant deed een
 zeer lang gebed, waaronder velen zijner gemeente
 slapen.

Het belangrykte voor ons op deze plaats was de
 dyk, dien wy dan ook zeer naauwkeurig gezien hebbe.
 Hy is van aarde, en, zoo men ons zegt, zijn er in
 geheel Zeeland geene wierdyken, dewyl het wier dat
 hier groeit niet daarvoor geschikt is: het is te kost.

Het is een ingestruktheid van cement een half eeuw
 gaamt, later de dammen ontbreken, welke men met den
 dyk tegen de zee maakt kschermen, en daar men ter
 deren plaats aan de wolle muede der noordzee bloot
 gesteld is, heeft men den dyk breder en sterker dan
 ergens anders gemaakt. De hoogte is 10 tot 11 ellen
 nieuwe maat boven dagelykch laag water; de breed-
 te van den kruin is zeer verschillend: van 5, 10 of 15 ellen.
 De helling aan de bunte zyde is 16 maal de hoogte,
 aan de binnensyde $1\frac{1}{2}$ tot 2 maal de hoogte.
 De buntewite helling is tot op $1\frac{1}{2}$ of 2 ellen van den
 kruin met stroo bekrand. Men man heeft ons
 gemeren hoe dit geschied. Het een eyser words het
 stroo tot ongeveer een half naet diepte in den
 grond gestoken, en een laag vlak liggend stroo

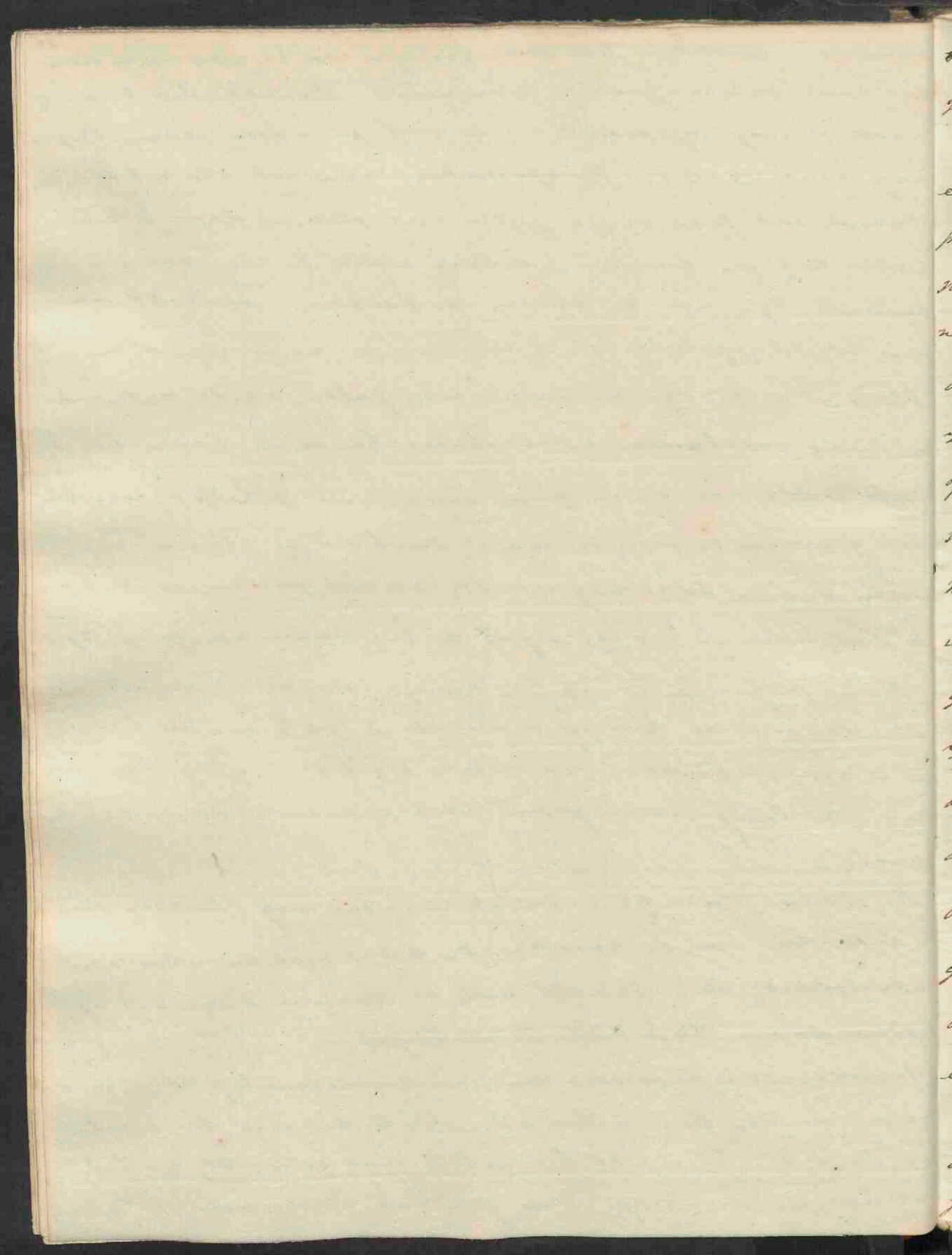
daardoor benestigd. Dit Schermscherm wordt jaarlijks aan
 het einde van augustus vernieuwd. Beneden dit scherm,
 westk is nog ryzsente, en op veel plaatsen staan lagen
 van negen palen. Op afstanden staan ook staketten, be-
 staande uit twee negen palen met steenen daan tusschen,
 welke tot ver beneden het laag water in zee springen en
 bestemd zijn om de golven te breken. De lengte van
 den Westkappeldijk is, zoo men ons reide 4000 ellen.

Altyd is op den dyk voorraad van palen, aarde, ryzwerk,
 en stroo voorhanden, en verschieden honderde lieden smalle,
 kleed, gereed zijn, om in geval van gevaar te hulp te schieten.
 Het gewoone onderhand wordt berekend op 180,000. Troy
 zagen hier en daar nog aanblyffels van forten welke door
 de Franschen in der tyd tegen de Engelschen aangelegd zijn

Naby Klipsingen is ook een reedyk, dat die is maar 1500
 ellen lang, en de helling is slechts 2 tot 4 op 1 des hoogte,
 en is verdedigd door staketsels die tot 7 ellen beneden
 dagelijks laag water gaan. Het gevaar is daar minder
 groot.

De storm slaat gewoonlyk minder weg stukken van
 de dyken dan van de duinen; en dit is niet minder ver-
 ontvoutend. Men traacht ook de duinen even als de
 dyken door staketsels te verdedigen.

Westkappel is niet meer dan een middelmatig dorp; de in-
 woners vinden hun voornaamste bestaan in het werken
 aan den dyk. Er wordt hier geheel niet gewest, en men
 ziet niet een naarting. Dere taertand steekt reer af by de

benyoning van eene blaeyende koopstad, welke hier in vroe-
gere eeuwen gestaan heeft.

Wij zijn van Westkappel naar Dornburg gereden; ontloef-
ten ons afstands. Onderweg reden wij langs eene bonte
plaats van de familie Perstlin, welke naar eene der schoo-
ste van kwalikeren gekonden wordts. Wij deden eene klei-
ne wandeling door de niet afgeolotene lander, doch spae-
dig kwam de tuinman naar ons toe, en verde ons dat
zijn heer liet zeggen, dat hy niet verstond, dat men
op zyne plaats wandelde; tenens meer hy ons den kort-
sten weg aan langs welken wij weder op den weg konde
komen. Men konde niet wel onbelespeder zijn, en het
is te hopen dat de heer Perstlin eene introuwening en
geen staal van den staat der benyoning van de aem-
telijke Leenen zijn mag. Men heeft ons gezegd, dat
de eigenaarspe onlangs gestorven was, en de tegenwar-
dige bewoner de middelste en eenige ongekunde der
vrie zonen is. En when men gebroute op het land,
gaed te zijn, maar overigens niet byzonders; met men
de hertekamp waent is eene onkernde werde met
eenige damherten, en zonder boomen.

By Dornburg hebben wij dadelyk eene wandeling
over de duinen en aan het strand gemaakt. Eenige
jongens hebben ons gemerson hoe men aan het strand

In Domburg is even min als in Westkappel eenige zakeep.
naast of vissberg. De inwoners bestaan en naar den land,
bouw.

Tuy ragen in de kerk naar Domburg De altaren naar de
onbekende godin Nehalenna, welke in 1746 in het st.
gevonden zyn. De kamers en Droffelhuus S. 174.

smelt steekt. Men spit met eene spade, somtyds met eene
 plaeg, het zand om en dan springen die kleine ritschjes daarvan
 uit; men moet ze dan spoedig rangen, anders krompen zy
 vadelijk meder weg.

Het vlakke strand van Domburg herinnert aan het aan-
 daenelyk verhaal van Roosje door Bellamy.

De kerking bestond uit vyf gebouwen, waaraan de kerken
 geheel op haareltne stond, dit is eene byzonderheid, welke
 ons algemeen in het waz loopt sedert wy in Zeeland zyn.

Van Domburg hebben ^{my} onze weg vervolgd naar Keere. Wy
 zagen in het voorbygaan de buitenplaats van heer
 Slicher, dit is een oud kasteel dat nieuw opgemaakt is.

Het land is steeds vruchtbaar, en de dorpen die wy door-
 reden zagen er inelkanend uit. Men heeft op walshoven
 veel weide en weinig meekrap.

Keere heeft weinig overblyfsel van vroegeren bloei; het
 is nu eene kleine armlyke stad, maar de opene plaatsen
 blyken draagen van de afgebrokene huizen. De ligging is
 toch zeer gunstig voor de scheepvaart.

Van Keere naar Middelburg is een straatweg.
 Wy hebben by onre aankomst nog eene wandeling ge-
 daan. In een uur en een buiten de stad, de Zeemilche
 Kolphaan genaamd, had men juist twee luchtballen op-
 gelaten. En manen veel meertchen, doch niet van de aan-
 zienlyken. Wy waren spoedig van het gezicht der biervoerke

Zie bl. 62.

Alsb. bl. 94 De Kanten, Redoering by de ontblooting van
het verplaatste graf der Eertrien.

Alsb. bl. 112

Onder de oude schilderijen, die men hier bewaart, merkte ik
op een zanderting allegorisch stuk op Alba, waaryn de pyruis
gen en de strafafzettingen der inquisitie zyn afgebeeld.

de meeningte valdaan.

Maandag 14 augustus. Heeren hebben mij ont in Mid-
delburg aangerien. In het werk van de Kanten en Droefel-
huit wordt alles naauwkeurig behaeren en ik zal er dus
niet veel van behaeren op te teekenen. Het Stadhuis
met de beelden der graven is een merkwaardig gothisch
gebouw, dat goed onderhouden is. De nieuwe kerk hebben
wij bezocht, dog vanden er niets byzonders dan het graf
der gebroeders Jan en Cornelis Evertsen, getruweld in 1616,
en de opschriften ter gedachtenis van Graaf Willem, Rooms
Koning, en zyn broeder Floris nauwe van Holland, welke in de
abdijkerk zyn begraven geweest, in de 13^e eeuw.

Wij hebben ook het Museum bezocht. Hier worden allen-
hande voorwerpen bewaard van het Zeewisch Genootschap.
Onder de portretten die er hangen merkte ik op dat van de
Ritter, maar in het gelaat van den grooten zeeman met
veel kracht en teven uitgedrukt is. In het portret van Bel-
lamy vonden wij volkomen de zeewische phisionomie zoo
als zij die tot nu toe hadden waargenomen; men herkent
in hem den man van genie, maar tevens zekere trek van
gemeenschap. Enige stukken die men hier bewaart zyn
als nederlandsche relikwieën belangrijke; zoo is het raad
waaraan de groote Michiel de Ruyter, als zonnslagers-
jongen, op de Lybaan van de heeren Lamphuis heeft ge-
dwaald. Hy was geboren in 1609 en stierf in 1676. Hier en daar
zyn voorwerpen van natuurlijke historie, die niet onbe-
langryk zyn; maar niets is volledig, en alles is zonder

De Kanten en Dreefelhuis 8 65.

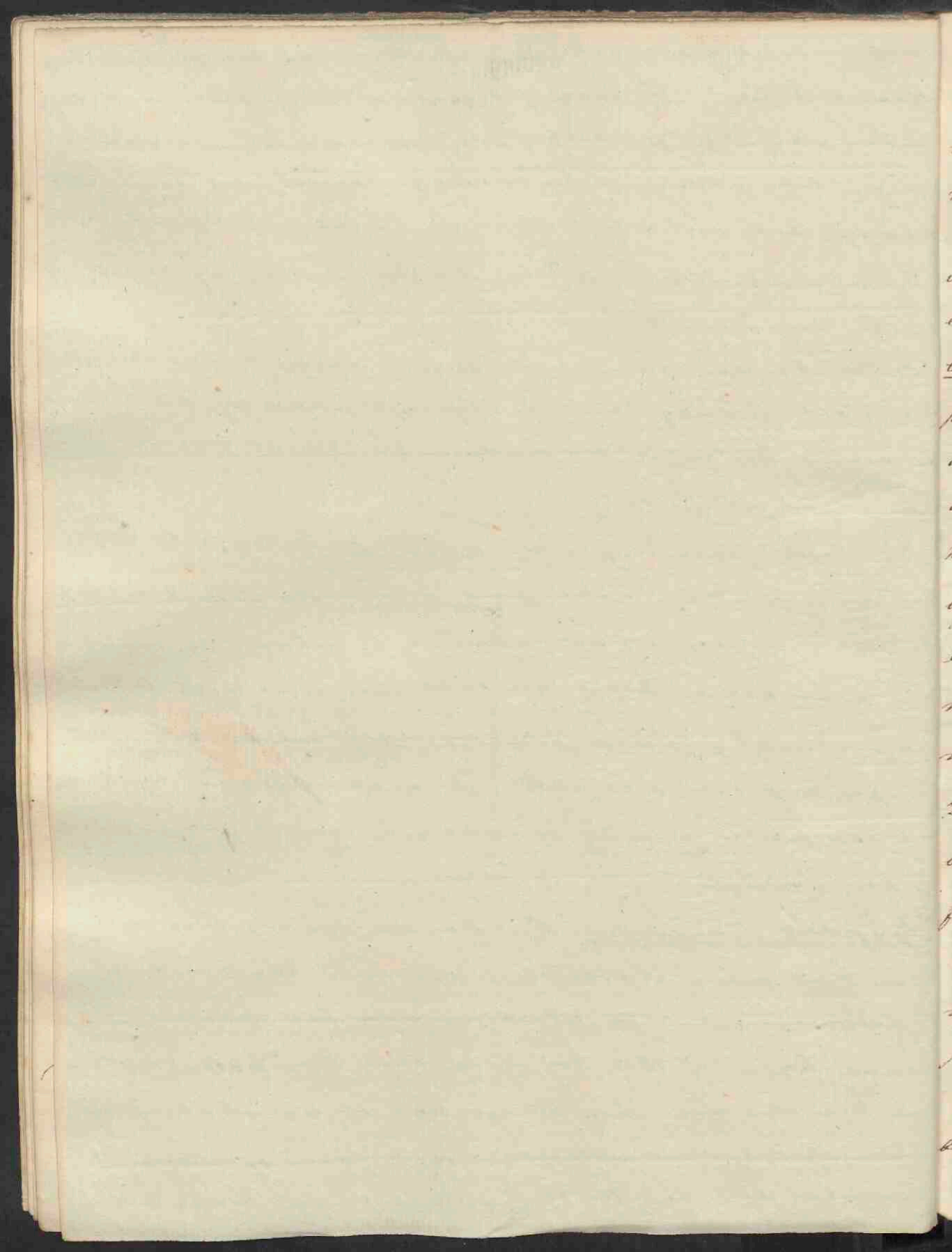
20
ander doorlingeplaatst. Eene boekery van het Genootschap
staat ook hier. In hetzelfde gebouw vergaderen ook twee
natuurkundige gezelschappen, een waarvan de voorle-
zingen door vrouwen worden bygewoond; ook de maats-
chappij tot nut van 't algemeen houdt hier byeenkomsten.

In den backwinkel van van Bentheim kochten wy eenige
werken over Zeeland.

De taal die men hier spreekt heeft de byzonderheid dat de
k meglaat waar zy hoort, en byraegt waar zy niet hoort,
de vrouw die ons in het museum rondleide, mees ons een
kavend, en vneemd out.

Na t eten hebben wy nog in en om de stad gewandeld,
en zyn wezen zien naar het kalven in het Schutterhof.
De stad is ruim en net gebouwd, en schoon zy veraf is
van haar oude blaci bemerkt men niet veel tekens
van verval; op veel plaatsen zelfs meer gebouwd.
Schoon zag men niet veel. De onaangename reuk die
uit het water opsteeg maakt geen gunstigen indruk
op den reiziger.

Dinsdag 15 augustus. Om 8 uren zyn wy met de
stoomboot naar Rotterdam afgevoerd. Wy waren af
by het monument ter gedachtenis van het openen der
nieuwe haven in 1817. Wy waren door deze haven, om te zien
drie kwarten ver. Men klaagt dat de aansluiting hier
aanmerkelijke is, en welloft in korte jaren op nieuw de
vaart zal beletten, ten zy men met grante kosten talken

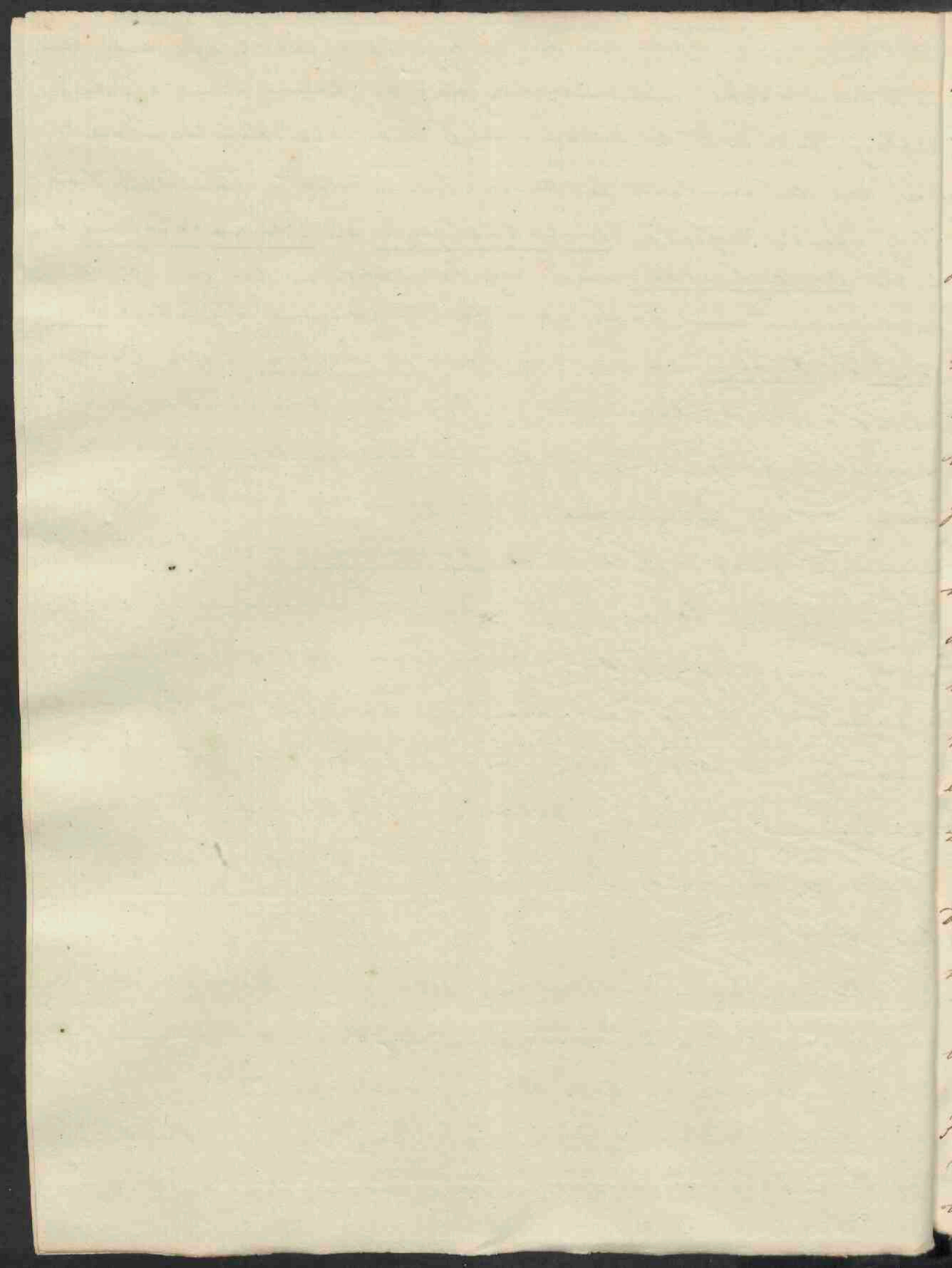

op nieuw ontdekt. Zoo als de waard zeide, heeft men van te voren reeds vermoetgeen, dat de kansen eene andere richting behaarde te hebben; doch dat eene bintemplaat van een der invlaet hebbende keeren dit verhinderd had.

Wij vaeren tuschen Wolphaarndyk en Hooversveland, kwamen in de Oosterschelde, waar wy Lierikree in het gezicht kroegen en reizigers nauw daar aan boord namen. Tuschen Dunne land en Thalen vaeren wy door de Keeten, zeyen Ooltjens plaat en de Willemsstad. Om half drie werd er mid-
dagmaal gehouden; wy waeren toen in het Hollandsch diep. Langs Dordrecht vervolgden wy onzen weg en kwamen naar vyf uren te Rotterdam aan het hoofd by de Steenne kansen. Deze waart was zeer snel, en de inrigting der boot zeer goed. Het gezelschap was niet ontscheekend, veel joden, een domine die byzonder met hen bevriend was; de charge d'affaires van een zekeren koning in Roede, Heldevien. Later was ook aan boord gekomen de heer De fonge uit Keuze en zyne familie.

In Rotterdam vanden wy alles in de drukte der ker-
mis, die aan het bannen aan de kansen, op de Steenne kansen en het Koningzplein stond.

Wy hebben s' avond heel wat op zyn nieuw Antennen slyf bezocht, en deden saam eene mandeling op de kermis.

Woensdag 16 augustus. Wy hebben beiden de markt bezigtigd. Daar ik re in juli van het vorige jaar reeds gezien heb en toen met van heb opgeteekend, behaef ik niet op nieuw verslag te doen van het geen onze opmerking tot zins troek. Er waren 2 fregatten, 2 brikken, een corvet en een stoomjacht anderhanden. Het magazyn van scheepsbehoeften is altyd belangrijk te zien, omdat het een denkbeeld geeft van de meernigte voorwerpen, die men op en voor de scheper nodig heeft. De voorwerpen die men hier be- waardt zyn niet in grooten voorraad; het grootste ma- gazyn is eigentlyk op de Nieuwe-heeren.

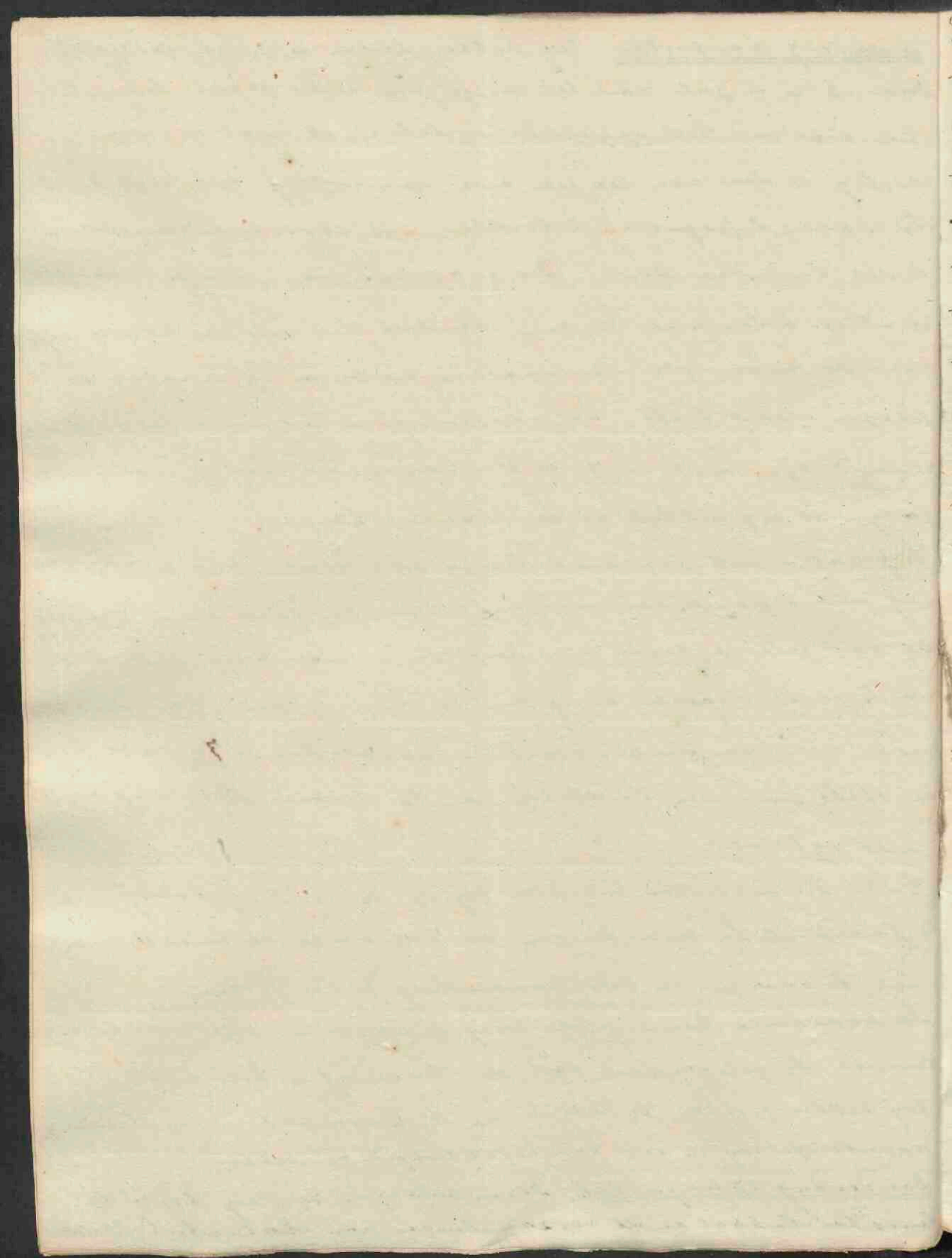
Wy zagen ook het model van een linieschip waaraan nog altyd gewerkt wordt. De jonge heer van Oorbe, die ons geleide, zeide my dat drie mansken sedert by na 4 jaren daaraan bezig zyn en men rekener kan dat het reeds neerkien duizend gulden kost. Het is $7\frac{1}{2}$ vaet lang en stelt voor een linieschip van 74 stukken, dat lang zyn zoude 196 vaet.

Onder de mobellan merkten wy op de reddingsboot, ook de japanische waartongen die tot onze coloniale ma- mine behooren en zeer vondenling getuigd zyn.

De prachtige koninglyke slaep is voor eenige weken ge- bruikt, by gelegenheid dat de koningin hier was.

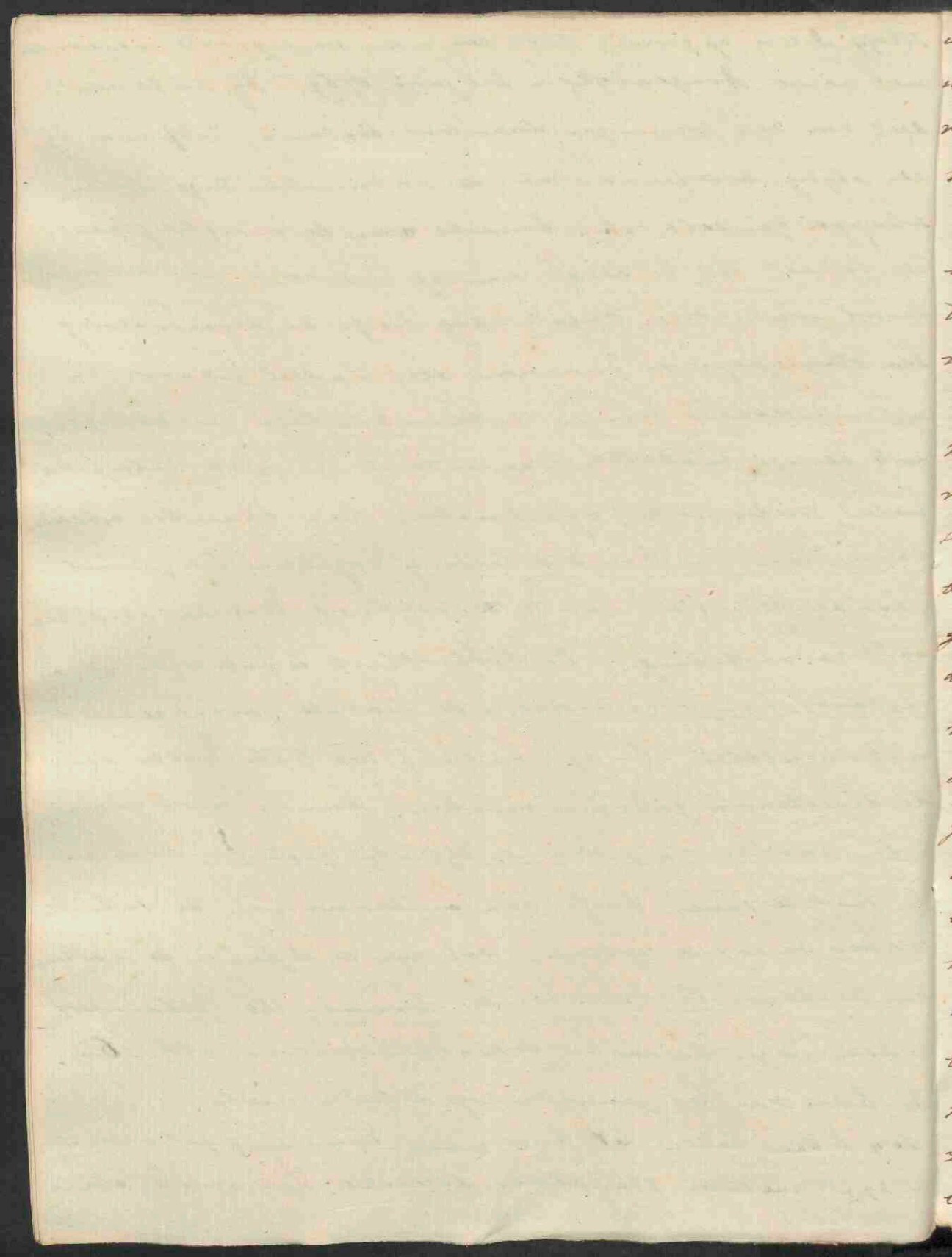
Wy hebben gezeten by kees, en zyn te Overmaat wesen theeloude, j'avondt zyn wy in een koordedanserspel geweest.

Donderdag 17 augustus. Dieren morgen zyn wy boven de stenos het lokaal en de versamelingen van Bakaafuk Genoot,

^{mechanieken}
 Schapp. Dit is opgericht door een man van groot verdienste,
 met name Hoogendyck, in het jaar 1769. Hy heeft een
 deel van zijn vermogen daarvoor bestemd. Zelf was hy
 een vlytig beoefenaar van de natuurkundige wetten,
 schappen gewest. Men bemerkt aan de insigting van
 het lokaal dat de eerste aanleg uit eene zeer ruime
 beurs geschied is. Ongelukkig heeft de vermindering
 der staatspapieren daaraan veel nadeel gedaan. En
 zijn intotekend tehoore natuurkundige werktuigen;
 ook eenige modellen, waaronder ik opmerkte scheepka-
 melen, suikermolens, ryzelmolens. Eene chambre obscure,
 waarin men een levend schildery zag van het gewaalt
 naar de beurs en aan de draaibrug leverde eene zeer
 aardige vertoning. De bibliotheek is ook rijkelyk en
 tastbaar aangelegd maar in de laatste jaren geheel te-
 richte en gelaten. En zijn omtrent 200 leden welke door
 de directieuren gekozen worden. Hunne merkwaardig-
 heden hadden een geruime tijd stil gestaan, doch in
 de laatste jaren heeft men ondernomen de schriften
 weder voort te zetten. Ook zijn de lepen in de natuur-
 kunde dezen laatste winter herop, 140 toehoorders
 hadden ingeschreven en betaalden daarvoor elk 1/6-.
 De leden van het genootschap betalen niets.
 Men hebben heden het hant maar Erasmus geboren is
 en zijn metalen standbeeld bereicht: het eerste staal

in een zeer slechte binat en dient voor slytery; het andere
is met kwaad geplaatst, maar de zindelykheid ontbreekt
nondan dit beeld, en zelfs helet men niet dat er de
kinderen, als een gewoone spel steenen of mespen.

Des namiddags hebben wy Schakee op zyn buitenwerf
berocht, hetgeen den zonderlingen naem heeft van Windlust.
Wy hebben geraeid op de Rotte, die een lieve kleine rivier
is, en den naem aan Rotterdam gegeven heeft.

Het myn verigenout heb ik een wandeling over de
kermit gedaan. De Meume haven en het Koning
vliet, maar se kramer standen, levenden een mooi
schonspel door de groute meenigte wandelaars van de
berhaafdere standen. Wy merken hier steeds op het groot
getal mooge en met veel smaak geklede vrouwen
dat men op dese kermit ontmaakt; uiterlyk is het
naarkomen der heeren veel minder gunstig; het is
als of zy door de vrouwen in berhaving, smaak, en
gaeden taon werden overtroffen. Op den Haugen
dyk en in de omstreken der Beuneweysche poort
en vischmarkt zagen wy de leven digheid en de grone
vreugd van het Rotterdamsh gemeen in al hare
uitgelatenheid. Van de kiesheid en gedigheid der
lagere standen bekant men hier juist geen gun
stig denkbeeld. De beschaving maekt noch niet men
zyn doongedragten, maar de volkspromaken zoo
lieverlyk zyn.

[Faint, illegible handwriting on lined paper]

[Marginal notes on the right edge, including numbers 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30]

Sanoudt zyn wy in de Vanshall, den Daellen, gemeest,
die fraai verlicht was, en waar men elegant ge-
relukhap aantroef.

Vrydag 18 augustus. Dieren morgen hebben wy een groot
koopvaardytschip van de heeren Suersmond beschikt. Het
heet de Helena Maria, en lag in de Boompjes. Binnen
eenige uren zoudt het naar Batavia vertrekken.
De insigting vonden wy zeer eenvoudig. Het geheel is ver-
keeld in slechts twee verdiepingen; het ruim en tusschen-
dek; achteraan is tusschen dek een geschikte gelegenheid,
om een aanmerkelijk getal passagiers mede te nemen.
Dit maal zende men ons zonder er 26 zyn. Het schip
kan 200 tot 220 last, elk van 4000 oudt ponden laden.
Men heeft 10 kanonnen aan boord, om zulk de nood
te kunnen verdedigen. Er zyn 27 mannen voor het
schip, den Kaptein daaronder gerekend. Het schip is in
America gebouwd en is nu 7 jaar oud.

Vervolgens zyn wy gevoerd naar de groote Staam-
boot die naar Oost-Indie bestemd is en de Atlas ge-
maand wordt. Zy is nu eenige maanden van Ha-
pel gelopen, en men werkt met veel gres om ze spoe-
dig klaar te maken. De ontraskelyke lengte trof ons
zy bedraagt 248 vaas, terwyl de breedte slechts is van 36.
Tusschen dek worden een aantal hamers voor verrij-
gert gemaakt. In het midden zal een groote plaats

Zie ee. gedonkt brygh

door het uwbekting worden ingenomen; verder worden
 er nuine afdeelingen voor theenkale, leenschehaef,
 ten en goederen van narrower bestemd. Men was nu
 te weinig genooderd om zich van dit alle, een
 goed denkbeeld te maken.

Het panorama van den Etna hebben wy ook bezocht.
 Hoewel het niet zoo bezochteland is, als ik wel andere
 gezien heb, geeft het toch eens vry goede voorstelling
 van een der schoonste en belangryste punten van
 Europa.

Een Mechanicus uit Kanoner had bekend gemaakt,
 dat hy iemand onthoofden zande, en hem het
 hoofd weder aansmaken; wy zyn dit zanderling
 spel wezen zien; doch vonden geen de minste vlyf-
 heid of handigheid in dese domme en tevens onge-
 paste vertoning.

Om de kermit ook in al hare grofheid te zien, zyn
 wy door de Landstraet gemandeld; waar men de
 onkuisheid ten voorn gesteld vindt; meer onbeschaams
 dan in andere landen. In twee huizen waas men
 ziek en dans mas, het Paard in de wieg en Africa, zyn
 wy wederhand wezen zien. Het was daar zoo als in
 alle nachthuizen in ons land.

In het Paardspel van Blondin, zagen wy sterker
 en fraayere tocsen dan ik my herinnerde elders gezien.

Van Kampen 219.

+ Aan Leemkenhoek, den vlytigen natuuronderzoeker, heeft
zyne dochter ook in deze kerk eene grafmaalt opgericht
men ziet uit het opschrift welke groote eer er is gesteld
wordt dat hy lid van de Koninklyke Societate in Londen
geweest was

Men vindt ook hier het graf van Elisabeth van Karsnis, welke
te men weet, dat ongebooren was, dewyl, hare moeder de
den blyfsen gedood zynde, zy nog levend uit haar ma
den lyf gehaald werd. +

te hebben.

Daarna zijn wij eenigen tyd in de Vaug-hall, Concordia
gemeest, waarmede het paa. Derpel in verband stand.
Het gezelschap hier was niet zoo ontzocht, maar
talryker dan in den Doelen.

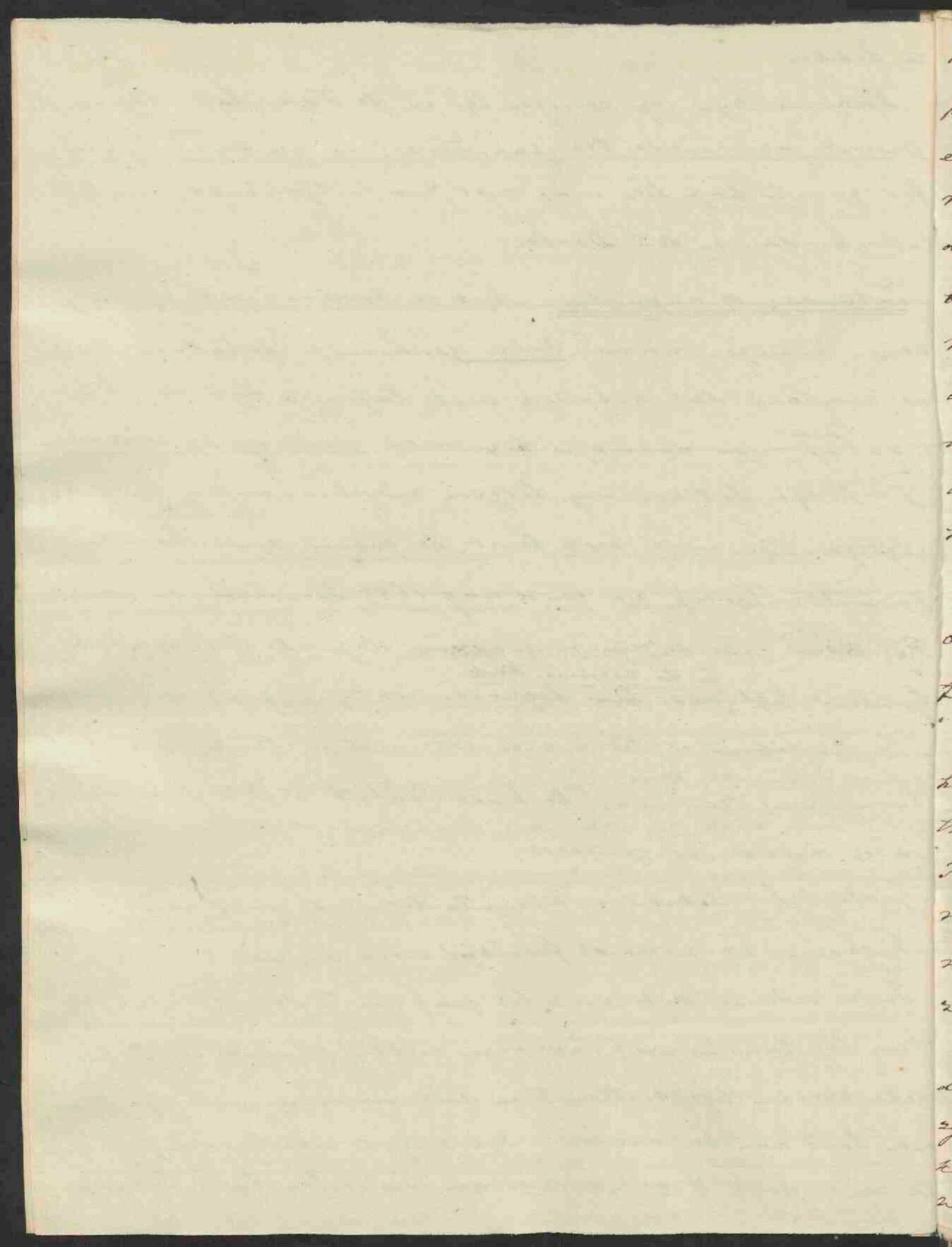
Zaterdag 19 augustus. Met de trekbrant zijn wij
sien wagen naar Delft gegaan. Bekalven het schou-
ne wand, dat dikwijls veel lager is dan de Schie,
waarop men naart, is hier niet veel op te merken.

In Delft hebben wij hetgeen merkwaardig mat be-
zigtigd. De oude kerk bevat de graven van Haarten
Karpant^{er}. Tromp, die den 10 aug 1653 sneuvelde, en van
Piet Hein. Beide zijn in marmor slapende voorgesteld.
Grootius ligt ^{in de nieuwe kerk} ook hier begraven, op zijne grafstaal, welke
niet uitstekend is, leet men een veel te lang niet naar
Burmansius secundus. De twee laatste regel van dit vers
waren voldoende gemeest.

Grootius hic situs est, tumulo defecit, quos non
Marsarum et patriae fervidus urit amor.

In de nieuwe kerk is ook het graf van Willem I, waarbij
thans het familie graf naar onze roosten gemaakt is. Op het
gedenkteken ligt Willem I in wit marmor, met zijn kroon,
men hand aan de vaesen. Dit schijnt niet kinard gemaakt
te zijn; doch te gelijk is er een metalen beeld hetgeen

den vorst zittende in wapenrusting voorstelt, daarbij ge-
 plaatst. Dit beeld heeft geen goede houding, het is stijf
 en zonder uitdrukking; tegelyk wordt alle daarstelling
 van het geheel meggensamen door dat men twee maal
 denzelfden persoon niet afgebeeld. Hier grante metalen
 beelden stellen voor de Godsdienst, de geneestrykheid, de
 vryheid en de voorzigtigheid; een nyde beeld stelt voor
 de Faam. Eene voor van sieraden geeft aan dit monu-
 ment een byzonderen mistand; dit zyn de getchilder-
 de wapenborden waarmede het aan alle zyden be-
 hangen is.

In beide de kerken vanden ny onde mannen gencet
 om een omstandige uitlegging te zeren, die zy in den
 Toon der onderwetsche domines voordraegen.

Wij zagen in het voorbygaan het Stadhuis, het Gemeenlands
 huus van Delfland, en het Princenhof; dit laatste diens
 thans voor caserne. Wij vonden aan de trap van het
 Princenhof de plaats waar Willem I op den 10 juli 1584
 vermoord is; een steen wyst aan dat drie gaten in de
 muur door de kogel, van den moordenaar zyn neer-
 waakt.

Wij vonden aankomend op het herkende klubbenspel
 der onde kerk spelen; hie uitteekend het in zyne touse
 zy heeft de mureek, die men er op maakt, meinig be-
 kantslyp. het is zonderling, dat men juist in ons land zoo
 veel smekke daarvan gehad heeft.

De heer van Hazendoorp heeft mij gezegd, dat hy onlangs, geheel onverwacht in de school van Scherpen- ningen geweest was, en ontsteevend valdaen ge- weest was over het anderszins, dat een groot aan- tal kinderen daar ontvingen, en over de vorderin- gen, die zy gemaakt hadden.

Men werkt steeds aan het kanaal van den Haag naar Scherpeningen, doch langzaam volgt het vorderen der stad geschiedt. Dit kanaal moet, als het wel invalt, niet alleen dienen voor het ver- naar trefken de stad en Scherpeningen, maar tenes om een uitwatering voor den Haag te bezorgen waarvoor de grachten van tyd tot tyd verfrischt en de stad van den onaanprijmen reuk der st- studee matieren bezygd worden, ook heeft men plan aan de mond van het kanaal een te- non of bezplaat te graven, voor de visscherij.

Met de trekticht zijn wij naar zelfs naar S' Kage gegaan, de hitte was zeer heelerlyk. Onzen intrek in het keizershof genomen hebbende, zijn wij terstond naar Scheveningen gegaan, maar wij een week bad nemen. Tot nu toe is voor de baden niet anders dan een hantel gebouwd, daar den ondernemer, Frank, geteeld, en waer men niet overnachten of middagmaal houden kan; acht magens om in zee te gaan worden hier voor de baden gereed gehouden. De stad S' Kage laat een groot badhuis bouwen, en de koningin laat eveneens in de duinen een paviljoen oprigten. De smaak naar de weekbaden neemt in ons land zeer toe; men heeft mij gezegd, dat te Landsvoort ook een badhuis gebouwd wordt.

In de herberg aten wij zeer vifsch, en vervolgens deden wij een wandeling aan het strand en op de duinen; wij zagen de zon in de avondsige zee ondergaan.

Op het strand lagen 82 vifscherspincken. Wij namen als avonds naar rust verlangende in den Konings Zondag 20 augustus. Deren morgen hebben wij getracht eenige heracken te maken, doch niemand aengetroffen. Wij wandelden dus door de stad, waarnaar wij den schoonen aanleg en de netheid niet genoeg konden bewonderen. Hetgeen aan de Hollandische steden een eigenaardig voorkomen geeft zijn de gevels van gebakken steentjes, de zeer groote reuzstors zonder buitenblinden, en de levendige kleuren waarmede alle reuzstors en daken

welke nu altyd op het strand moeten getrokken
worden, en daardoor veel lyden; Zoo dat ze door
gaant maar zes of zeven jaat kunnen gebruikt
worden.

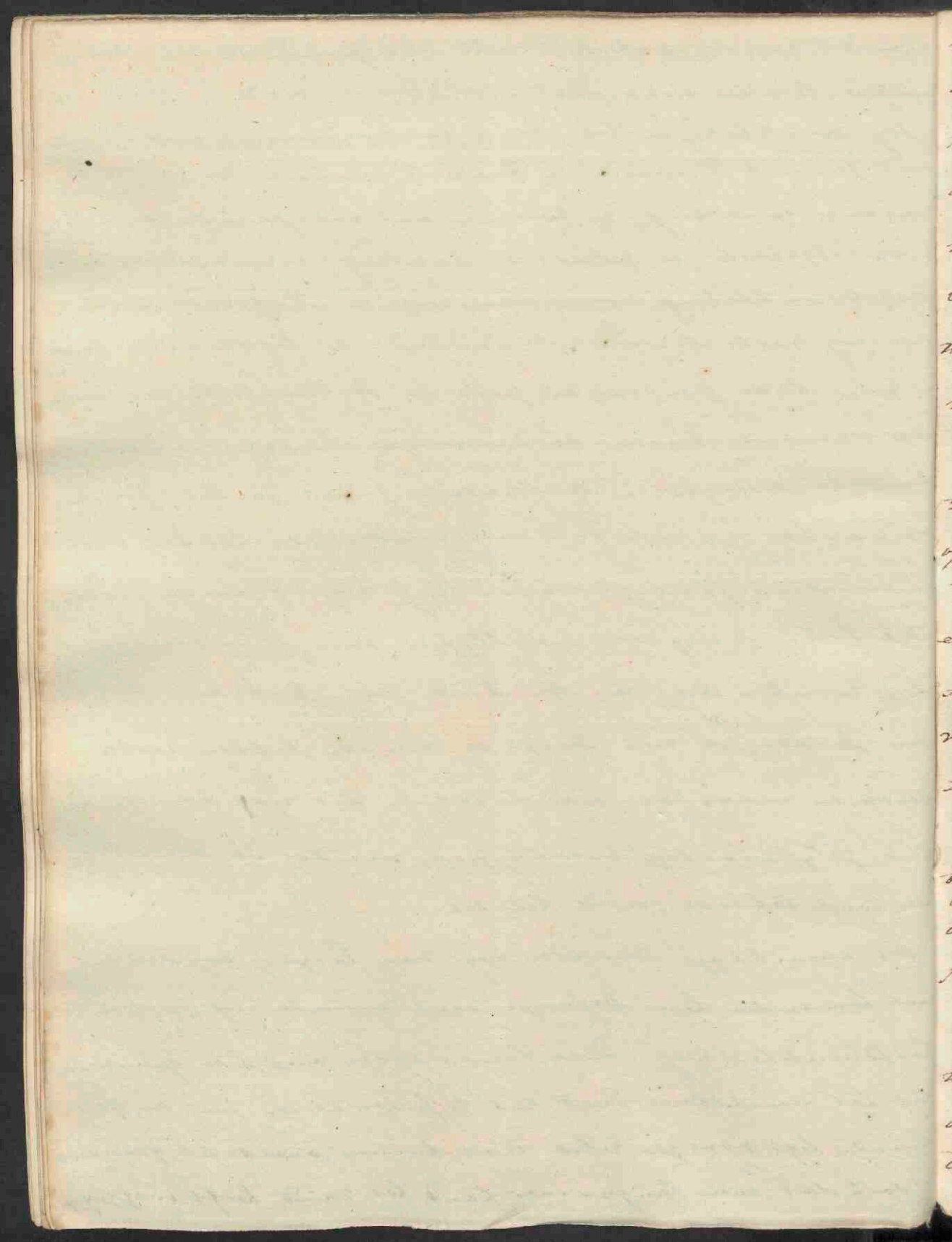
42

gevoerd zijn, dit geeft de huizen een frischeid die men in
andere landen niet aantreft.

Wij wandelden in het Bosch, maar minnek was, en was,
niet gemanteld werd. De Haagse vrouwen trokken hier
geen onze opmerking, zij kwamen ons doorgaande bevalliger,
meer uitgeroet in zelaat en houding, eenvoudiger en
kieske in kleding voor, dan zelfs de Rotterdamse
die wij reeds bewonderd hadden. De helder wita kind
is aan beide gemeen, en geeft de Hollandse vrouwen
iets vooruit boven de Zuidelijke Europeische.

De veranderingen in de laatste jaren in het Bosch
gemaakt zijn rees goed uitgefallen, en hebben dese
interekkend fraage wandeling nog fraage gemaakt.
Dit bosch is nog een overblyffel van de meeningvol,
dize wanden die van den Raek Van Holland tot aan
den Kelder toe zich langs de duinen hebben uitge,
Strek en waarran men behalven dit nog eenige an,
dese gelykloostige overblyffel, vindt. De Kaarlem,
men hout behoort mede hier toe.

Des namiddags besochten wy van Eusep, wy deden
met hem en den heer Defonse een wandeling op den
Laafduinschen weg. Dese heeren deden ons hier opmerken
dat het vruchthare land, dat tusschen deszen weg en de
duinen ligt vroeger selve met duinen overdekt geweest
is, doch dat men langzamerhand het rand heeft weggegra,

velen in den Haag en andere steden gebruikt, op die
 wys is men tot een zeer goeden bodem gekomen. Reeds
 heeft men vele uelen vierkant in ons land door dit
 apparaat bruikbaar gemaakt, en men gaat nog daar
 mede voort. Het is toch alleen in een zeer besaakt
 land, maar dit zand, in de steden vooral, verbruikt
 wordt, dat zulk eene afgraving en vruchtbaar-
 making van den grond kan plaats vinden.

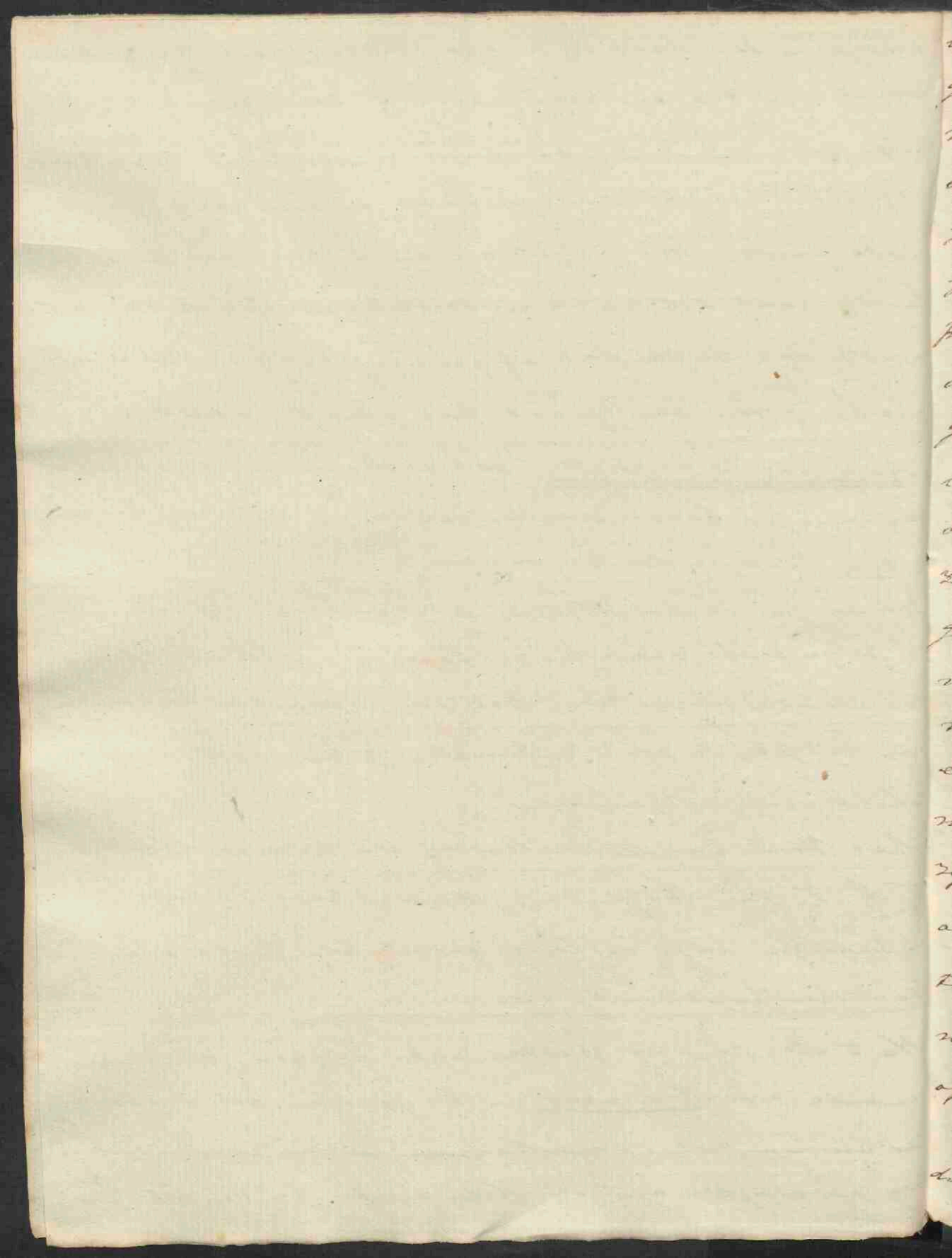
Maandag 21 augustus. De heer Stratenus heeft ons be-
 zen morgen bezocht, en wilde dat wy morgen by hem
 op zyn landgoed zouden komen.

Wy zyn in het kabinethuis de Chinese, Japansche
 en polyneetische kaartten en boxen het kabinet van
 schilderyen meeren zien. Het was naar my herinnering
 van hetgeen ik reeds meermalen gezien had, enkele
 schilderyen uitgenomen.

Het Van Ewijk hebben wy een besaak afgelegd
 by G. K. Van Kogendoorp; die ons zeer vriendelyk
 ontvingen heeft, en lang gesproken heeft over
 Staatshuishoudkunde enz.

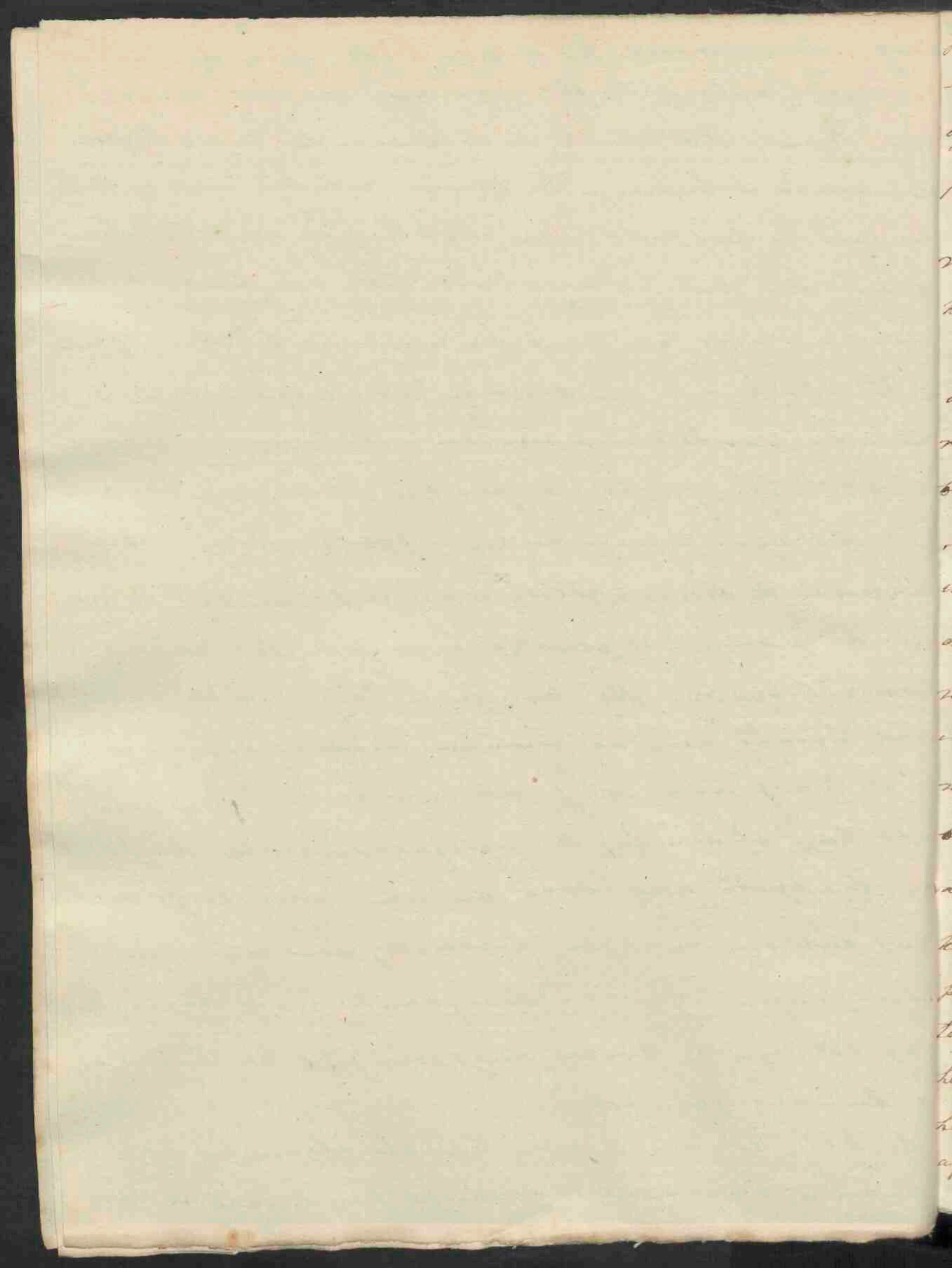
Na 't eten zyn wy gereden naar Leyden, onzen weg
 nemende over Wassenaar om de proeven tot beplanting
 der duinen met sparneboomen waar te nemen.
 Wy verzoegden ons ten dien einde by den heer Beyer

lang, welke daaronder het opzigt heeft. Deze beplanting
 geschiedt, volgens de plannen van den heer Kubert
 van Nieuw Amsterdam, in de duinen die tot 3 Ryks
 domeinen behaaren. De sparren worden eerst op bedden
 gesaaid en dan met zekere werking in den zandigen
 grond der duinen neoplant. Wy zyn naar deze
 plaatsen zelve, om teent een uur van het dorp, gemaa-
 delt. De proeven zyn eerst in het verleden jaar be-
 gonnen, zoo dat ziedt van den uitloeg nog weinig
 laat. beslipen; de kleine spruitjes staan nog nog zaad
 ook die voor eenige weken uitgeplant zyn. Het
 zaagen in de duinen zelve is mislukket, omdat de re-
 gels de opkomende plantjes waaraan het zaad nog
 vastzit opeten. De kamynen hebben ook reeds
 veel kwaad aan de nieuwe onderneming gedaan,
 en de zorg naar de jagt maakt dat hun getal
 niet kan afnemen; de opperjagermeester heeft
 zyn landgoed aan deze duinen. Men heeft reeds
 ontrent tien morgen beplant, een man en
 twee jongens zyn er doorgaande mede bezig; tot
 nog toe zyn de kosten ongeveer 26 de morgen
 of minder geweest.

De kale duinen worden hier als algemeen met
 duinhelm beplant, dit geschiedt tweemaal in het

jaar, en wordt nu wege het gemeene land van Rhyss,
land aanbesteed; men plant zoo kassiken diinhelien
op elken morgen; dit jaar is de prijs geneest
/3. 60^s de morgen.

Wassenaar is een mooi doorp, ontrent een half uur van
van den grooten weg; er zyn vele landgaederen, en een
kortschool maar 40 jongens onderwezen worden.

Dinsdag 22 augustus. Den voormiddag hebben wy besteed
om het belangryste van Leydens te zien. De professoren wa-
ren meest afwezend, zoodat wy er geen dan Tydeman
bezoekt hebben, die veel en vlyg met ons sprak.

In het nieuwgebouwde lokaal zagen wy het Mus.,
om van natuurlijke historie, dat zeer ryk is, byzon-
der aan Indiaansche voorwerpen; toch staat noch
niet alles wat de heer Rynward medegebragt heeft
in order, en vele stukken, die geplaatst zyn, hebben
nag geene opschriften.

De verzameling van Oudheden
bevindt zich in hetzelfde gebouw, maar het getrek
van plaats maakt dat er geene behoorlyke rangstik-
king kan gemaakt worden; by de stukken welke door Pa-
penbrack aan de Hoogeschool gelaten zyn, heeft men ver-
telling gansche verzamelingen geraegd, welke door den
heer Humbert in Africa, de heer Rotiers in Athene, den
heer Rynward op Java vergaderd zyn; benevens vele
afgietfels die men uit Engeland en elders bekomen heeft.

[Faint, illegible handwriting on a lined page]

[Faint handwriting visible on the right edge of the page]

de biblioscheek staat in het gebouw der geneerene Engelsche
kerk; zy kwam my niet zoo groot voor als ik gemeend had;
ook is de plaatsing niet uitstekend; - een bekende zende
my dat men omliep het getal der werken had bevonden
6,000 te zyn; van de handschriften, die zeer belangrijke zyn
maakt, zagen wy niets.

Beneden in hetzelfde gebouw
staat de ontleedkundige verzameling en het anatomisch
theater. Men vindt onder de praeparaten vele met bevaem-
de namen, als Quip, Albinus, Brugmanns enz.

De botanische tuin is in Den laatste tyd zeer uitgebreid, zoo
dat hy nu een der grootsten is die er zyn; de aanleg is zeer
mooi; de planten zyn volgens Japan's gerangschikt, en
altijd zoo geplaatst dat de bomen achter aan staan by
de loorten waartoe ze behooren. Onder de vele uit-
heemsche gewassen merkte ik op de Bananen (*Musa
paradisiaca*) waaraan men nu en dan eetbare vruch-
ten verkrijgt; - de Sago boom, de bambus, - de Panda-
nus adonacifolius, waaraan de bladen spiraalwijze
aan den stam graegen.

Het Auditorium naar de plegtigheden, en een paar ge-
loofzalen naar de voorlezingen, waaronder die, waarin
Baerhaver les plagt te geven, zyn beneden alle verwachting
steekt; boven hetzelfde (academische) gebouw is ook een
observatorium.

De economische tuin, door Prof. Willemael aangelegd,
buiten de witte poort, was gesloten; wy zyn er bintinnen

Die Guide de Leide p. 39. en den gedrukte Lyst der Schilderyen

Guide p. 84.

gemandete.

In de Pieterskerk wordt men door de opschriften herinnert aan een groot getal verdienstelijke mannen, die vooral de Hooze School haven luister gegeven hebben. Ik zal hunne namen hier niet afschryven, daar ik ze reeds kenrij opgeteekend vind in den Gids de Leide p 45. De Zyd liet ons met toe nog andere kerken te bezoecken. Op het Stadhuis zagen wy de vergaderzalen en de Schelderyen die het Sissand daar van intmaken. Het grante stuk van van Bree heeft my weinig befallen: de hoofdperzaan van des Tuers, is koud, stoff, niet edel en zande eenige uitdrukking. Onder de portretten der burgerofficiers zyn vele schoone krachtige koppen, vol verstand en leere; het tegenwoordig geslacht leert er niet veel meer op van die soort.

Het invalidenhuis, dat wy neervolgens bezocht hebben, schittert geheel niet door intwendige praecht; maar inwendig worden wy het in de beste order; er waren 120 mannen; meer dan 130 woorden er niet opgenomen, Geerach, zoo-wal als krygsglieden te land, vinden hier hunne toerlogt. Wy zagen de eetzaalen, slaapzaalen, die zool maar wy zik op den dag kunnen vernemen met lezen, spelen enz, eenen ruime opene plaats met kaamen naar het huis dient hun naar wandeling. Eene kaart met baken staat hem ten dienst. Zy beho-

Guide p 2.

men dagelijks, uitgezonderd vrijdag, slechts, op de vierjaar-
 dagen van den koning en van den slag van Waterloo wip-
 pen kwam mij voor dat er veel terredentheid heerschte.
 Er waren verscheidene blinden. Eenige zijn gekind, hunne
 vrouwen wonen in de stad; men neemt naar haan geene
 gekinden meer aan. Behalven al het nodige dat hun
 uitgeleefd wordt, bekamt elk twee stuivers daags roz-
 geld, er is eene cantine in het gebouw. Het opschrift
 is zeer daclimatig en men kan niet anders dan goed
 vinden dat het invalidenhuis in 1815 door vrijwillige
 bydragen gesticht is; doch thans ware het beter dat
 het Rijk kas voor de invaliden gerangd-waerd, en
 vooral behoorde men niet naar hen te collecteren,
 dat is bedelen.

In het voorbygaan hebben wy ook gezien de groote
 Caserne, waarin naar 600 man plaats is, de Koenben-
 die zeer net is, en waar des zaturdags veel vertier is;
 de ruime, die treurige herinneringen wekt, maar nu
 needt het voorkomen eener fraaye wandeling heeft,
 zoo spudig zyn de boomen gegraeid op de plaats waar
 zoo veel menschen zyn ongekomen.

Wy zyn ook geweest op de Burg. Zy is een de herinne-
 ring merkwaardig. Thans vertaant zy niet anders dan
 eene hoogte met muren omringd, welke op sommige

Gunde p. 90.

De houten sluis, met vijf openingen, is geheel naar gebouwen Heer gebouwd. Men was bezig het kanaal breder te maken.

plaatsen nog oud zijn, en meermalen men een kamelyk ruims
uitzicht heeft. De Burg staat in den kring van het Keene
logement.

Na het eten hebben wy Leiden verlaten, en zijn gereden
naakt Katwyk binnen. Wy deden van hier eene wandel-
ling langs het kanaal dat aan den Rhyne eene ontwa-
tering in zee verricht, en bezagen de sluis waardoor
dit water uitgelaten en dat der huize zee tegen ghan-
geven waardt. Men ziet met welgerallen en bewonde-
ring dit groote werk, dewelk toch gemaakt is toen ons
vaderland op zulk een lagen trap stond (1805) Het was
een heerlyke arond, ende zee, daar den vloed aange-
vaerd, werkiel huize galden, die met groot geruis
aan het strand in schuimend water werden opgeloo-
het was moeilijc ons van deze plaats te verwijderen.
Op onre wandeling langs het strand zagen wy schel-
penfichers, die ons zelden dat zy voor elke kar vol
schelpen die zy gaarden vier stuivers bekomen. Men
ziet in deze streken vele orens waar men van deze
schelpen kalk brandt.

Wy zagen by het kanaal ten kasteel om het yantua-
ter te vendikken (gradermachines) zoo dat men hier
nog zout uit zeewater maakt; men had mij te voren
reeds gezegd dat dit geen voordeel opleverde
En straatweg gaat van Leiden naar Katwyk; wy re-

[Faint, illegible handwriting on a lined page, likely bleed-through from the reverse side.]

[Faint handwriting visible on the right edge of the page, possibly from an adjacent page.]

den daaroner terug tot op den grooten weg, en vervolgens de
zen naar Haarlem, waar wy over elf uren aankwamen.
Het was heerlijk weder en manschap; van den weg
het is reeds by eene vroegere gelegenheid wat opge-
schreven.

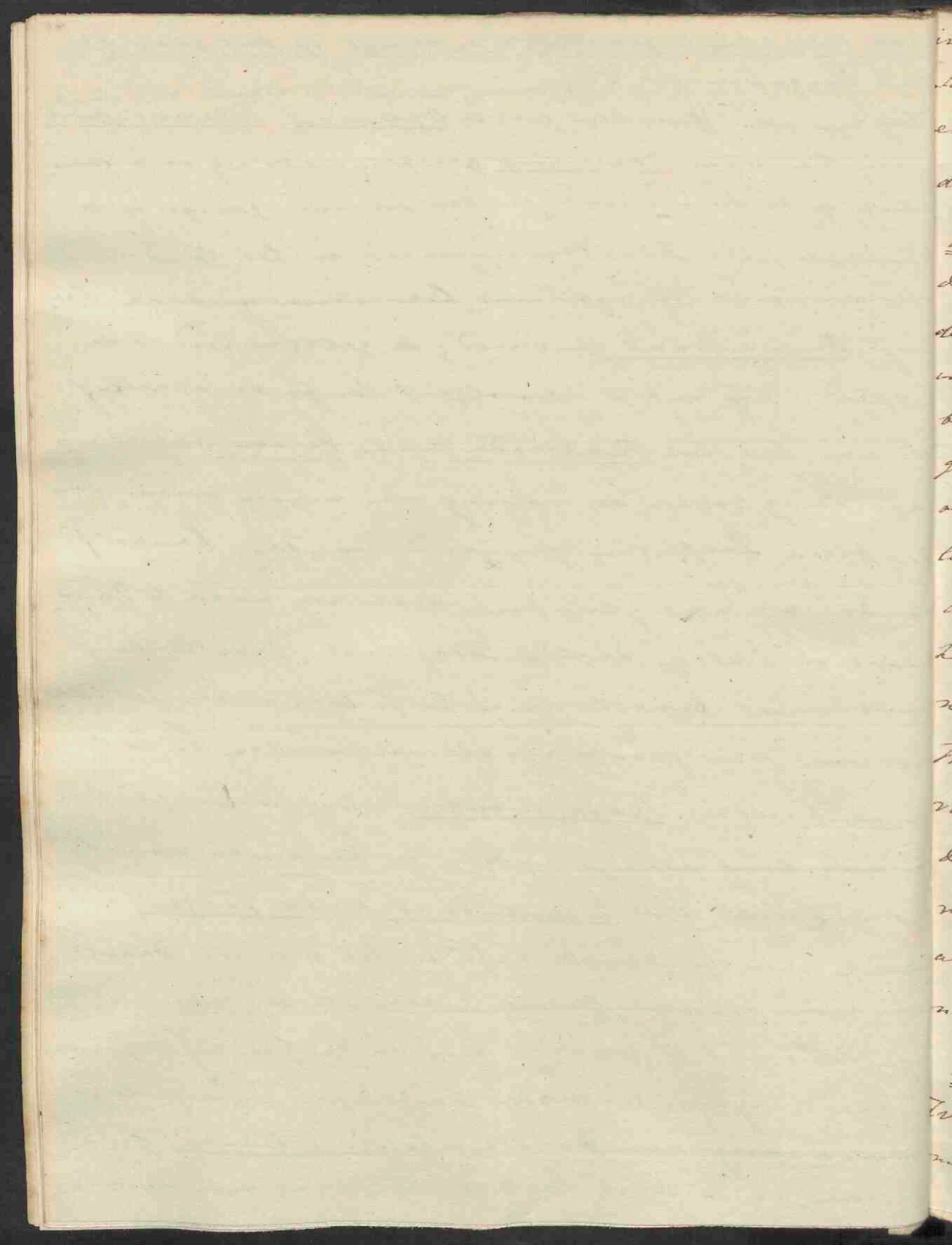
Woensdag 23 augustus. Haarlem was ons beiden reeds
door vroeger verblyf bekend. Wy bezochten mynen vriend
A van Bommel, welke met ons eene wandeling deed
in den nieuwen aanleg op de gemetsene stadswallen,
en vervolgens in den Kant. Wy berrichtigden ook by
deze gelegenheid de overblyfsels van het begin der
Druk-kunst, die men op het Stadhuis bemaakt, be-
staande in eene Openbaring van Johannes met fi-
guren, geheel in houtsnede; het Hooglied op dezelfde
wyze; - deze zyn het drukken met beneegbare let-
ters naar afgegaan, en zonden, zoo men meent om-
trent het jaar 1458 door Koster gedrukt zyn; zy zyn
steekts aan eene zyde van het papier gedrukt. Het
de zuyt men eenige stukken van Donatus, een
Latynsche en een Hollandsche spiegel onder be-
handenit, ook op eene zyde van het papier, maar niet
beneegbare letters gedrukt. Nog eenige handschriif-
ten waaronder eene teekening van Koster, z. Zyne
ontwinding van de beneegbare letters, welke hy volgens
de overlevering, in den Kant zittende gedaan heeft, maek

Ik heb nog even den jongen heer Schreerweg bezocht, wien
nu het laatst in Weenen gezien had.

naar 1425 plaats gehad hebben, dewyl in dat jaar de
Kint omgehonnen is.

Tuy zyn naar Kaarlen naar Overveen, Blaamendaal,
en van hier naar Zomerroog genden, waar wy eenen man-
deling op de dunnen deden en het schoone gezicht op de
Havendree, het Kaarlemmermeer en het land rond-
om genoten. Kraeger was hier een andere her-
berg, Duinendaal genaamd; de gelegenheid is de-
zelfde. Tuy neder vervolgden langs de overblyf-
fel van het slot Broderode naar Kelsen, waar wy
naar lang zoeken de woning van mynen vriend, den
Tex, klein Beekstein genaamd, vonden; hemzelf
vonden wy niet; daarom neder wy naar de Land-
poort en hielden daar middagmaal. Dese herberg
wordt veel bezocht, men heeft ook alleen het uit-
zicht over een groote vlakte van weiden, en de doop-
Sparendam en Spanenwoude. Tuy vervolgden on-
ze weg door dese plaatsen en kwamen, nearby
het bekende slot Zwanenburg, te Halffweg, waar
men op een landengte tusschen het V en het Kaarlen-
meer meer staat. Overal, in dese streken ziet men het
lage land met de grootste zorg en opoffering tegen den
magtigen vyand, het water vreesdiger. Langs den
gewonen weg naar Kaarlen op Amsterdam, kwa-
men wy nu in dese laatste stad aan; namen onsen

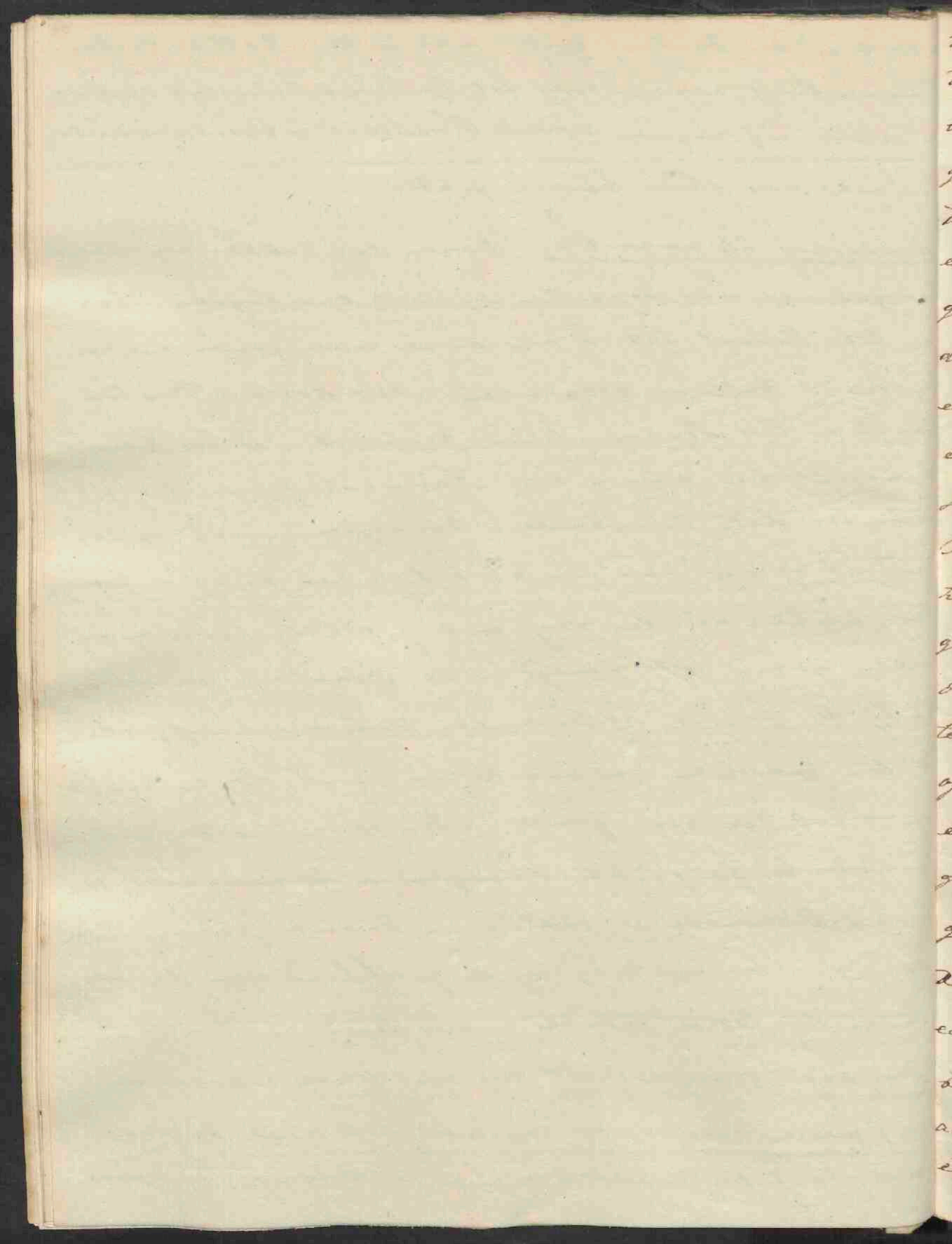

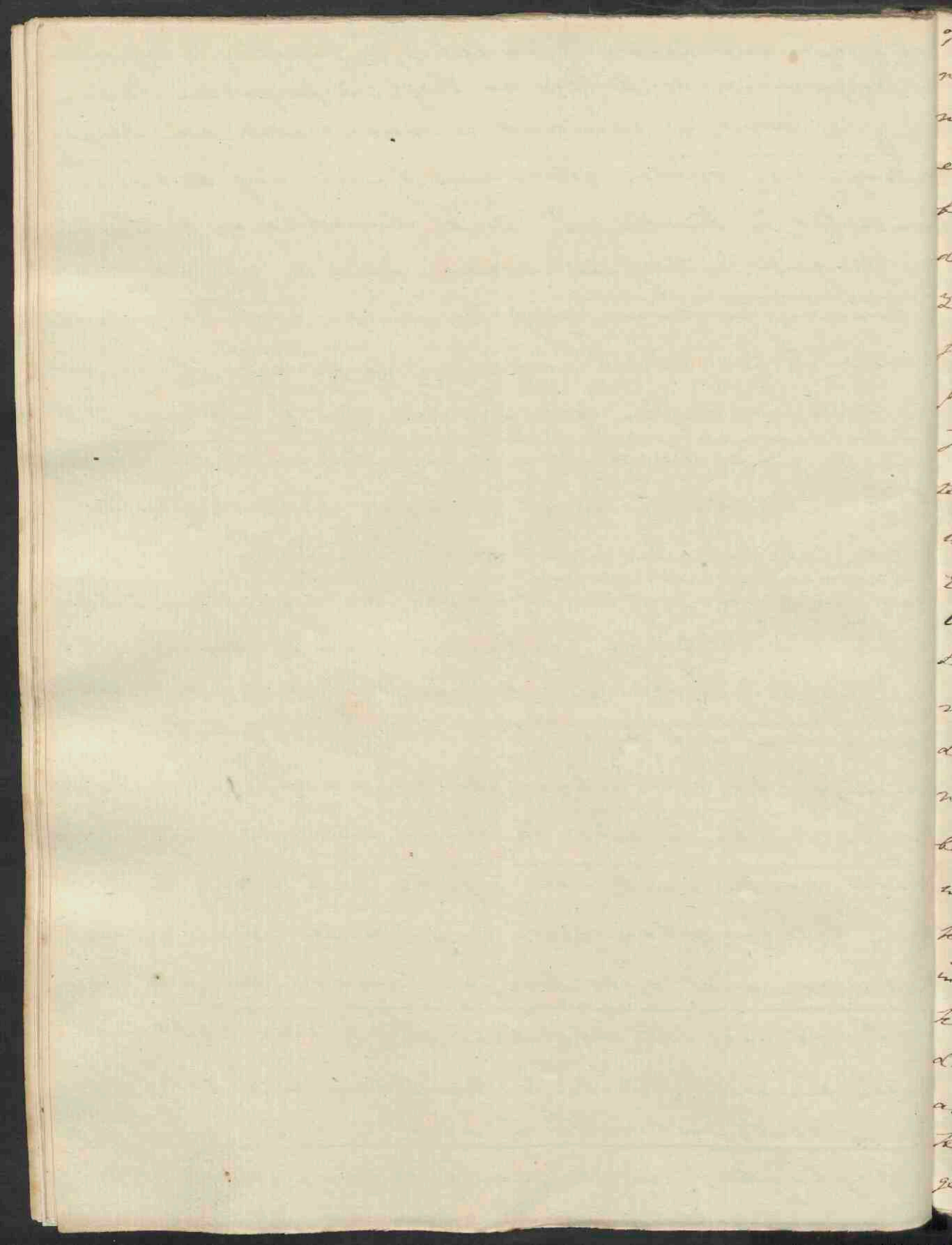
intreck in den Daellen; gingen wat in den Hallandschen
Schaumburg, waar men het geheime kunelyk speelde,
en waar wy mynen vriend Ram uit Utrecht vonden,
die met ons thuis kwam praten.

Donderdag 24 augustus. Dieren dag hebben wy maer
dauwgebracht met heracken en met opschrijven. Het
der heer Tubins heb ik over onse voorgenomene reis
in Noord Holland gesproken. Het doctor Prolek
ben ik in het Leetmuseum geweest. Ik heb kennis
gemaakt met mynen neef Raumenhof, wien ik nog niet
ontmaet had. Verscheidene kennissen waren op het
land of op reis; van den Tex heb ik een brief ontvangen.
Mijn koopde van den neyjaarvloed des konings was
leden avond veel menig in de Plantage, en werd
naby de nieuwe Caferne een vuurwerk afgezet.
Ik ben daarheen gewandeld, en vond de meenigte
van menschen zeer groot. Het verramelde rijk in
de vele herbergen en kroegen in de nabijheid, het
vult schreuwde en joalde en dronk jenever. Even
als in Rotterdam trof my de grofheid van de ver-
maken der lagere standen in ons land.

Vrydag 25 augustus. Wy zijn dierm morgg. de
tweefmaren zien; voor my was dit reeds de derde
maal, doch altyd heeft het miene belang. Er waren

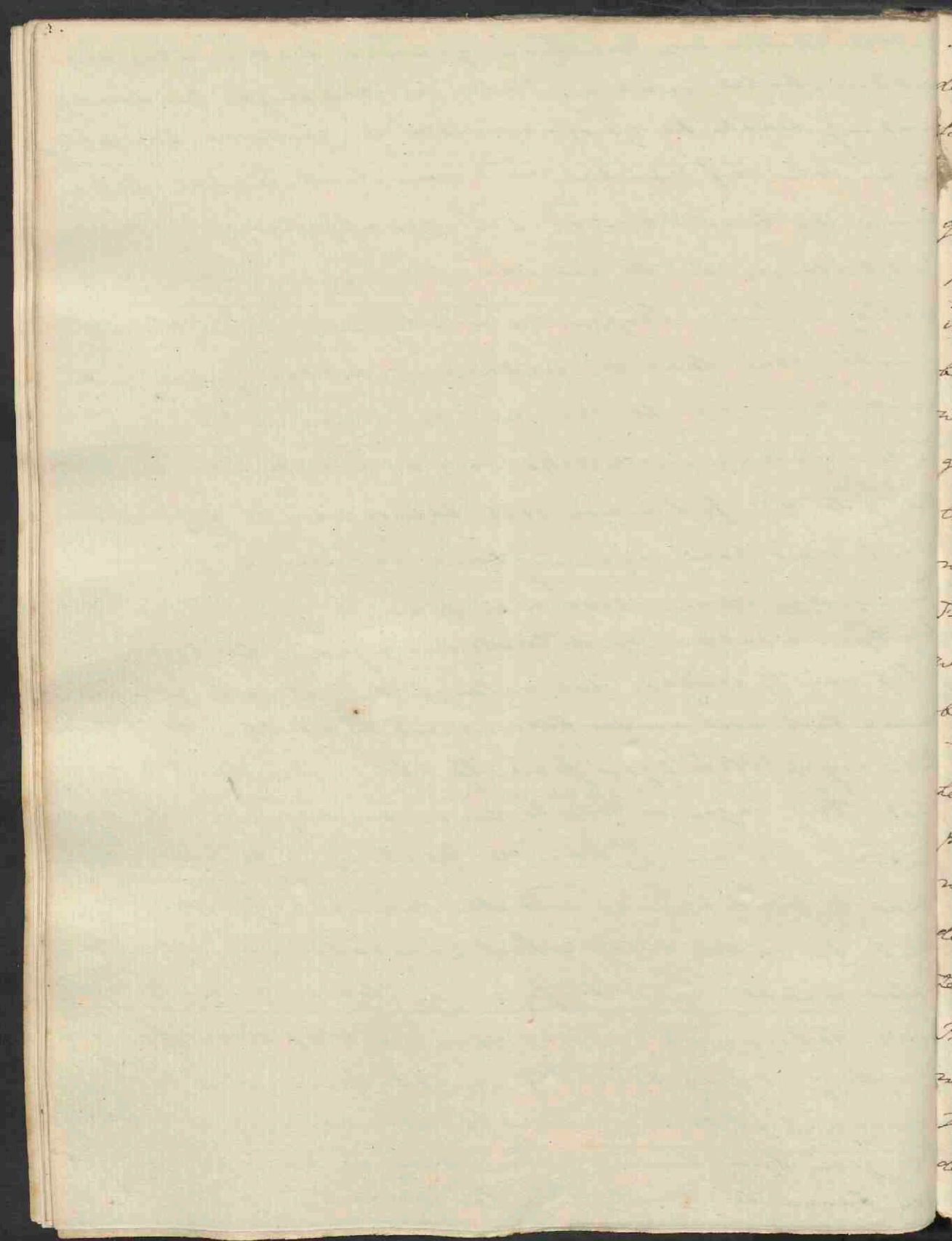
zes schepen onderhanden: 1 liniëschip, de Jupiter. 3 Corvetten,
 de Hippomenes, de Heldin en Leege; 2 fregatten, Paleem,
 Sang en Zaaw; - drie andere waren reeds van stapel
 geloopt en werden alleen van binnen nog betimmerd,
 Waterloo en Kortenaar, beide liniëschepen en Lumbre
 een fregat. Wij wandelden door de verschillende
 gebouwen die voor magazynen en wandelplaatsen
 dienen. In het tabakmagazyn, keefe men, boven in
 een lukt, een mooi gezicht over het y. De netheid
 en orde in de Smedery viel my byzonder in het oog.
 In de modelkamer hangt een mooi portret van de
 Reuter, zoo men ons zeide door Van Dyk. Wij zagen
 hier onder veel andere stukken het model van het droo-
 ge dok van Klepsingen; - Kamelen en de slapers, die
 dwangens door harkers bevaan worden; - Fransche
 telegraphen met beweegbare staven; Engelsche met
 openingen die doorschynende karakters noemen,
 en Hollandsche met ballen en zwaarden. Voor de
 grootste correspondentie vindt men in ons land
 geen telegraphen meer aan. Verder zagen wij mo-
 dellien van allerhande schepen, waaronder een van
 een liniëschip; ook van branders; - van reddings-
 boten, tweemaal eene met kruk bekleed, zoo als men ze
 aan de kusten gebouwt en eene met bierenkuffen
 en scaphanders zoo als men op de schepen kan gebouwt.

op deze laatste wyss kan men gewone boten altyd tot reddingsboten maken. Onder de verbeteringen ter draagmaking waren de voornaamste de gewone pomp en de schroef zonder eind naar Archimedes. Het gebouw der modelkamer is in 1791 afgebrand. Onder de schilderijen die de wanden versieren, zagen wy den Zeeflag Lusschen Rossen en Dickson, maar de Spanjaarden eene laatste nederlaag onderzonden; - de portretten van de Gouverneurs van Indje.

In de mastenmaking zagen wy de hoogte van het masten op den 4^{en} februari 1825 bemerkt, de gaansche werf was toen nagenoeg overstroovend.

Er werkten thans 1100 menschen. Wy zyn vervolgens op de Waterloo gezien; dit is een line schip van 74 stukken, dat onlangs naar stapel gelopen is, maar toch veel verder betimmerd was dan de Zeeuwer dien wy in Vlissingen gezien hadden. De lengte is 200 voet. Wy zagen de verschillende verdiepingen, te weten beneden het ruim, dan de kaobrug; - tusschen dek maar de matrozen en soldaten, saam 500 slapen; de kuil, die in dit schip geheel overdekt was, op anderen in het midden open blyft; - aan het achter-einde is de kuil betimmerd en dient voor verblyf der officieren, daarboven is nog het half verdiek maar onder de admiraal of de hoogste officier verblyf handt. Het geen daarboven is, het men de kampanje, het geen beneden de kuil is op het verdiek.

Het Theatrum anatomicum hebben wy ook bezocht,
de verzameling schijnt niets te beduiden; maar zeer
leuk is het schilderij naar Rembrand, voorstellende
Prof. Fulp die op een lyf de spieren aanwijst, in 1632
geschilderd.

Het kabinet van landbouwkundige werktuigen had
ik reeds meer gezien, toch was het my altijd op nieuw
belangrijk. Ik merkte ditmaal onder vele andere van
werpen op: een trechter om verschillende soorten van
graan, dat men meten wil, mede in de maat te laten
lopen; zoo dat grooter zaad door eene grootere ope-
ning kleiner door eene kleinere opening loopt;
Friische, Delflandische en Gelderische karnen; - ook de
woningen en werktuigen der Javanen, de eerste van
Bambac.

Wy hebben saam gegeten by doctor Prolik, en
hebben na het eten het kabinet van den onsen heer
professor, Prolik, bezigtigd; het geen naar anatomie
naamal vergeelykende, zeer belangrijk, ook veel toe-
delo berast. Wy zagen ook de botten welke afge-
teekend zyn in het onlangs uitgekomen werk van
Prof. V. waarin de verbreding van het botten naar
mate de valken beschouwd zyn, betoogd wordt.
Vervolgens deden wy nog eene wandeling naar
de Hooge Sluis aan het einde van den Binnen

Als voorbeeld der misbruiken, zeide my doctor Hol-
lik, dat gisteren de Apotheker des bus weer van h^{ij} g^o
neefker is, gewygd had de geneesmiddelen van de
zieken geneed te maken, omdat het 's konings verjaer-
dag was; en dat in den Stadsapothek alle vanden
gew de zieken warden weggeronden en tot ma-
dag wachten maeten
Zie 18 april 1820.

Amstel, welke sedert de verbreding der vaart op het
 recht met eene ophaalbrug genaakt is. Op dit punt
 heeft men een der schoonste gezigten van Amsterdam.
 Het Fralk en zyne vrouw heb ik gesaepoord by Rau-
 menhof, waar my tot half een bleven. My spraken
 veel over den kaechand van Amsterdamm, en ik werd
 bereestigd in myne meening dat het gebrek aan
 doornigt en belangstelling, by de regering en
 ande kooplieden van Amsterdam, eene vourna-
 me aviraak van het zwinggaan des handels is,
 men offert aan voorvoordeelen, gebruiken, en
 vooral aan voorregten welke men heerteld
 heeft, de meerenlyke belangen van den handelen,
 de stat op. Die keeren ziede, my ook dat by de
 welgestelde burgerij eene traagheit, leederlykheid,
 en ingebeldheid is, welke aan meerenlyke verbe-
 teringen byna doet wanhopen.

Zaterdag 26 augustus By den buetruetkoper Scha-
 lekamp hebben my eenige buetjes naar de states
 tiek van ont land gevonden.

In de Nieuwe kerk zagen my het graf van de Ruiten,
 waarvan een veel te lang opschrift staat; enkele
 woorden daaruit zyn zeer gaed, zoo als Immensi
 tremor oceani; - en Qui sibi se totum debuit esse
 facer. Jan Galen; Bontink, die by Daggersbank

The nose was men 5 of 6 and under me.

merkwaardig; Kingzbergen leggen ook hier begraven.
 Een zeer eenvoudige gedenksteen herinnert ook aan
 Landel, die in 1679 stierf. Eenige geschilderde glazen
 zijn merkwaardig; en het schilderswerk aan het orgel,
 door Borghorst kwam my ook niet bekend voor.
 Het beroemde kabinet van Vagels, door den heer
 ... verzameld, en thans voor 1 Ryks huis,
 in de Leyden bestemd, had ik nog niet gezien.
 Het was dus zeer te aarde het nog in zyn geheel hier
 vinden, en bezigtigde het met mynen neefgenoot.
 Het museum van schilderingen had ik reeds meermalen
 gezien, doch zag ik het met groot genoege
 nog eens, maar in der haast. De maaltijd ter
 gelegenheid van den kunstertischen vrede door de
 Amsterdamsche schertzen gegeven, en door van der
 Helst geschilderd; de Nachtwacht door Rembrandt,
 Judith door Allore Frakken byzonder myne
 aandacht.

Om zuren zyn wy met de Stoomboot, den heer,
 ... naar Zaandam gegaan, wy waren nog
 geen uur onderweg. By het afranen zagen wy de
 Stoomboot, die naar Kampen vertrok. Wy door,
 wandelden Zaandam aan de West- en Oostzyde des
 rivier. Door eene sluis wordt de Zaan naar het y
 afgesloten, en is doorgaande veel lager. Wy bezog,

Op een kaart van Zaandam en eenige der naard
plezere plaatsen, staan 358 molens aangegeven
waaronder 100 zaagmolens.

ten het knipje waer Craan Peter in 1697 gewoond heeft
 toen hy door eigen oefening den scheepbouw leerde.
 Deze woning was zeer eenvoudig en bewyft ze-
 ker voor de volharding van den waardigen vorst,
 doch of hy daar zyn verblyf te Zaandam zulk
 het beste voorkeende, om zyn volk te herkennen, kwam
 my zeer twyffelachtig voor. Men bragt ons in
 de zangenaemde Bullekerk; welke men dus naemt
 om een schildery, hetgeen daar hangt en voorstelt
 eene vrouw welke daar een bul wordt in de
 haagte geworpen, en terwyl zy in de lucht is van
 een kind verlost wordt. Dit is volgens het op-
 schrift, den 29 aug. 1647 gebeurd. De vrouw, en ook
 haar man dien zy te hulp kwam, stierven aan de
 mishandelingen van de stier; en het kind leefde slechts
 zegen maanden.

Op den toren dierer kerk overzag men het gantsche
 land in den omtrek; overal lage meide met water
 doorfmeden; vele molens; de huizen met rode
 daken, en kleine tuinen daar naast; de helderheid
 der kleunen gaven aan dese huizen een vralyk voor-
 komen. Al dit land is overstraand gemeest; het
 geen niet vreesd is als men bemerkt dat het
 lager is dan de rivier de Zaan, welke zulne bene-
 den den gewonen stand van het y is. Men zag aan
 de Zaan de dorpen Koog, Zaandijk, Woomermeer

[Faint, illegible handwriting on lined paper]

[Faint handwriting visible on the right edge of the page]

Op elkander volgen; en in t'verschiet alknears
 Als eene merkwaardigheid vertoont men in Zaam.
 dan aan de vreesdelingen een aantal knipsels van
 J. S. Nijper; ik vond aan dit moeligelyk geknutsel
 niets moois; de kunstenaar was er toch niet wei-
 nig ingebeeld op.

De netheid van Zaandam treft den vreesdeling;
 de straten zyn er meestal naauw, met klei-
 kers belegd; de huizen van onderen gemetseld, van
 boven van hout, graen geverwd; de kleine
 tuinen met steenen paden. De uitkangbor-
 den waren deknyls met lange gerynde opschij-
 ten; saantyds herkende men in die uitkangbor-
 den nog het vragere visscherleven der inwo-
 ners; zoo zag ik er een dat Spitsbergen voorstelde.
 Van de werf is voor eenige dagen een schip afgel-
 pen; het eerste in 23 jaren.

Na dat wy in de herberg den Otter, intsteekende
 ybaars gezezen hadden, zyn wy met hetzelve
 naarting, dat ons gebragt had, om yuren seruyge-
 naren. Het gereschap bevestigde eenigzins de on-
 gunstige berigten omtrent den Amsterdamschen
 middelstand; eenige jonge heeren vonden den
 tyd te kort om rich onder laffe gemeene gesprek-
 ken in het drinken te bunten te gaan. De negen

Die zurenen zyn eerst naar 14 dagen weder drong ge-
worden.

en de maerheid waren gemaegsamen redenen, om
onze herberg dezen avond niet meer te verlaten.

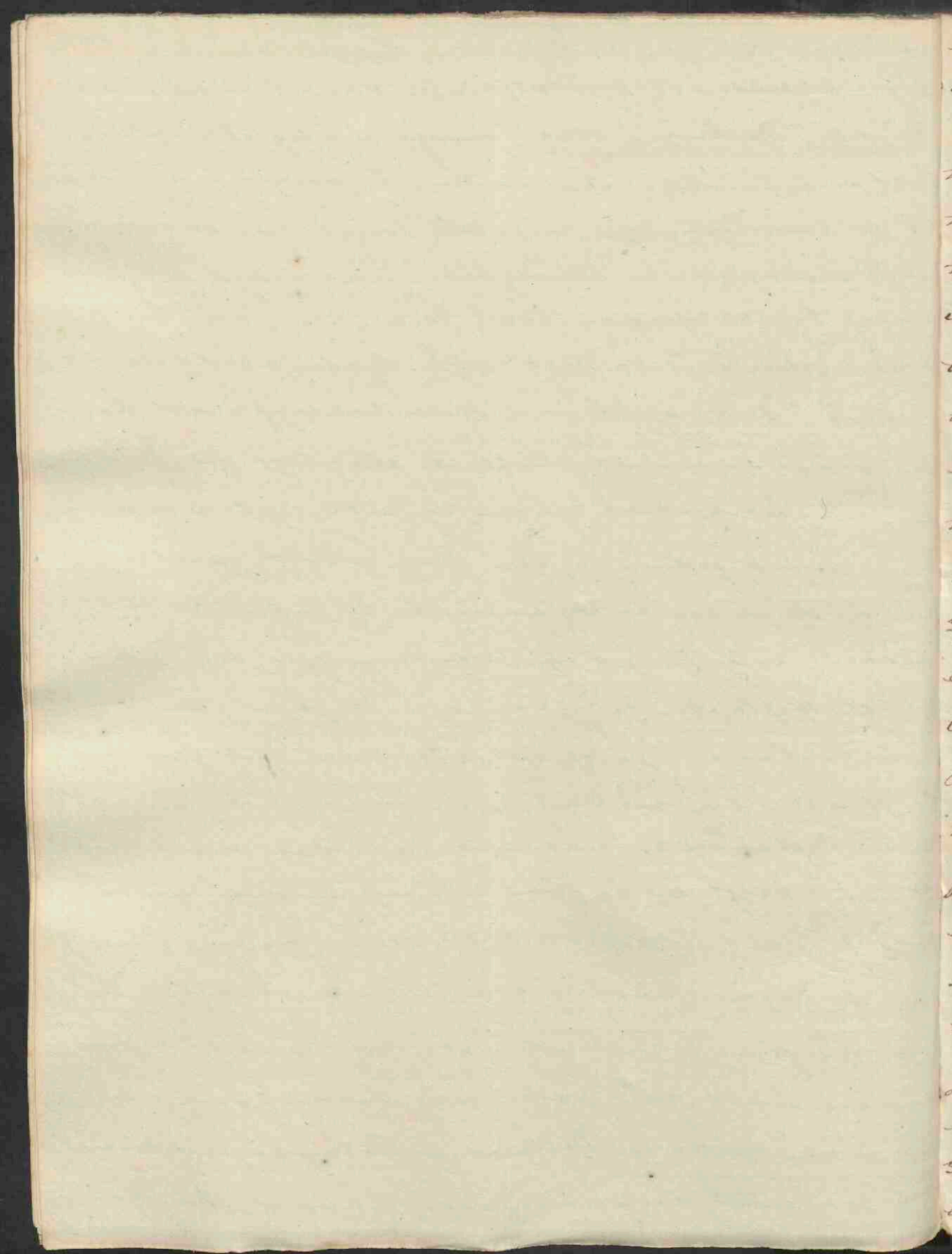
Zondag 27 augustus. Het de veertichent die
om 11 uren op Buiksloot vaer hebben wy Am-
sterdam verlaten. Eenige Engelschen, die schenen tot
de domme reizigers te behooren waren ook daarin.
Aan het talhuis zyn wy intgestegen, om de
grootte sluis waankensig te bezigtigen; en
toen wy dit gedaan, en den schoonen aanleg be-
wonderd hadden, zyn wy langs het Grood-
Hollandsche kanaal naar Buiksloot ge-
mandeld. Dit kanaal is 700 men ons geregt
heeft 120 vaet breed, 18 diep; en 18 uren lang.

Buiksloot is een lang doorp, geheel aan den
dyk gebouwd; de huizen gelykenen naar die van
Zaandam; vele hebben opschriften zoo als de Bon-
tenplaatsen, maarander het gewone Nooit gedacht,
natuurlyk niet ontbrekt. Wy namen hier
een wagen aan voor het vervolg onzer reize,
en beganen ons daarmede naar Braek in Ma-
terland. Onderweg zagen wy recht, eerst het Buik-
sloten en daarna het Braeker meer; beide draag-
gemaakt, doch beide nog de gevolgen vertonende
van de overstroming van februari 1825; alle 60.

[Faint, illegible handwriting covering the majority of the page]

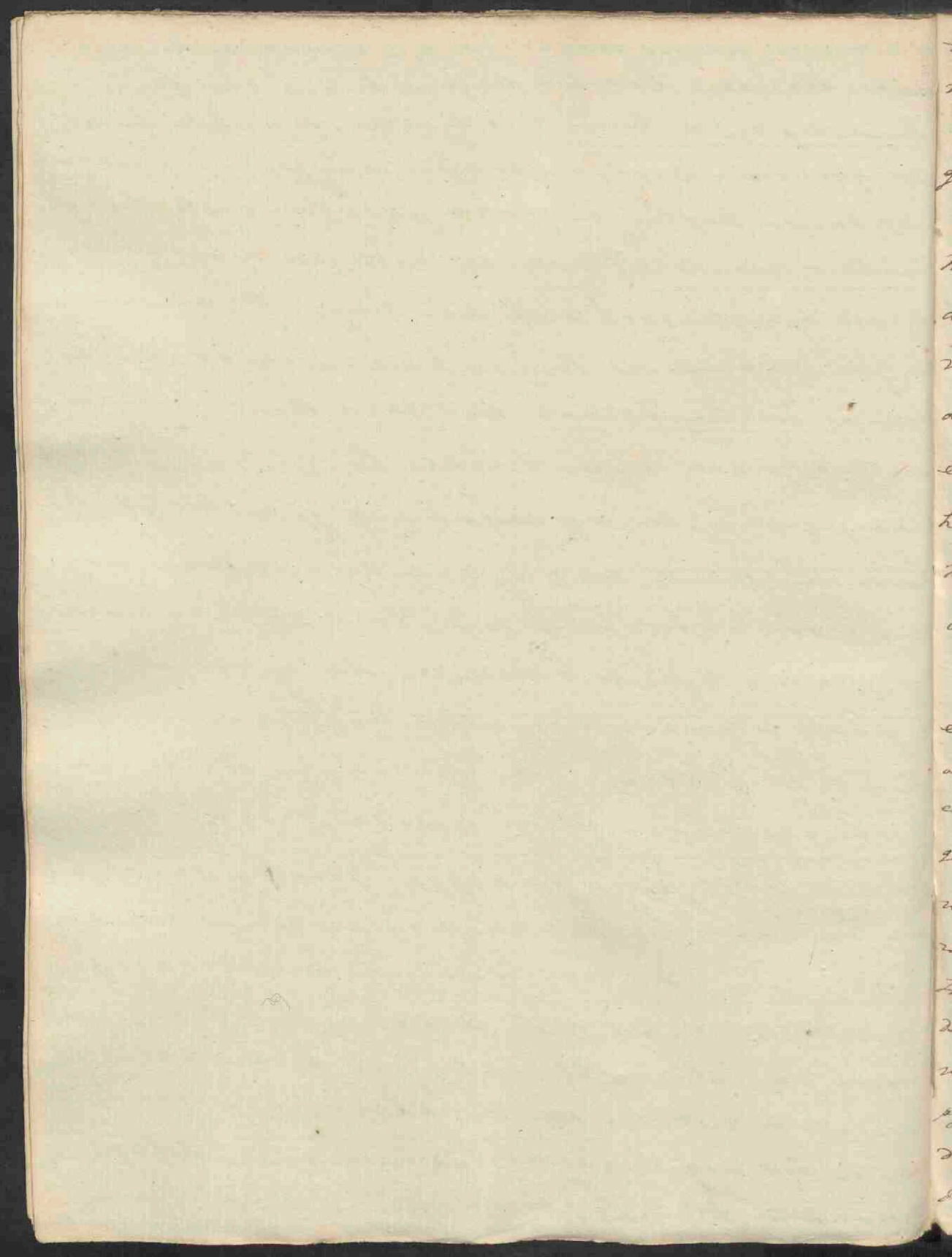
2
C
3
2
W
9
2
00
7
8
a
W
1
2
Q
7
7
9
2
2
d
a
2

men zijn dood, en vele huizen liggen onruet.
 Men wandelden in alle richtingen door het bevocht
Broek. De huizen staan onregelmatig, elk op zins
 zelf, en bijna altijd met een tuin daar aan; de straten
 die er doorlopen zijn meestal smal, zoo dat men er
 zelfs niet met een paard door mag gaan. Slechts
 weinig huizen zijn van steen; de andere van hout,
 groen geschilderd en met witte lysken en bloemen
 verzierd. De voerdeur is twee tot vijf voet boven
 den grond en wordt slechts by plechtige gelegenheden
 geopend; het vertrek waarin zij uitkomt wordt ook
 bijna nooit gebruikt; eene trap wordt opzettelyk
 aan die deur gemaakt, wanneer zij gebruikt zal
 worden; in de tuinen zijn klimmerwijjes, ook wel ge-
 schilderde planken gelegd om over te gaan; de stam-
 men der bomen zijn op veel plaatsen wit gesmeerd.
 De straten zijn niet alleen zeer zandelyk, maar
 men bestrooid ze met wit zand dat men met
 figuren veegt en harkt. Enige huizen zijn van
 zins de opschriften uit de 17^e eeuw, zy zijn weinig
 naar de tegenwoordige verschillende. Enkelde hui-
 zen zijn ganssch nieuwerwets; men weet er ook een
 dat een soort van paleis was, maar zonder smaak,
 dat is van zinken Ditmar uit Utrecht, welke hier
 zyft getrouwd, doch nu weduwe is. Men bouwt

eene mooge nieuwe school; er zyn 150 tot 160 kinderen die ze bezoeken. Ook het diaconiehuus is zeer fraai.

Inwendig zyn de huizen met smatten, de andere huizen met yfkenhout bevolken, de nieuwere gemerd, gebaende notebomen kasten, en glazen paneelkastten zyn onmisbare meubels; doch de nieuwe modens dring in velle oprigten toch ook hier door. De inwoners willen zeldzaam huize huizen naastouen; de waard in Brakplaat had ons ten dien einde een briefje aan zynen broeder Cornelis te Braek medegegeven; en wy zagen ook gezaddelelyk het huis van deren, doch hy toonde ons beter nuz zyne grove onbeschaaftheit. Er is by de inwoners een meersin tegen de vreemden, die euersichlyk te grooter is, omdat deze altyd komen om met Braek te spotten. Men weet ons in een klein allehande figuren van palin gemeden, zoo als een tafel met koffykeim en kappes, stoelen, een naep een hert enz. - Dit kan men niet wel zonder spotten zien. Het was kermiss en daardoor zagen wy vele inwoners op de straten; de lagheit, het gebrek van alle uitdrukking in de trekken was, even als de uitsteekende skantheit van hant zeer in het oog lopende. De mannen hebben zyne byzondere kleding; de vrouwen hebben het ge

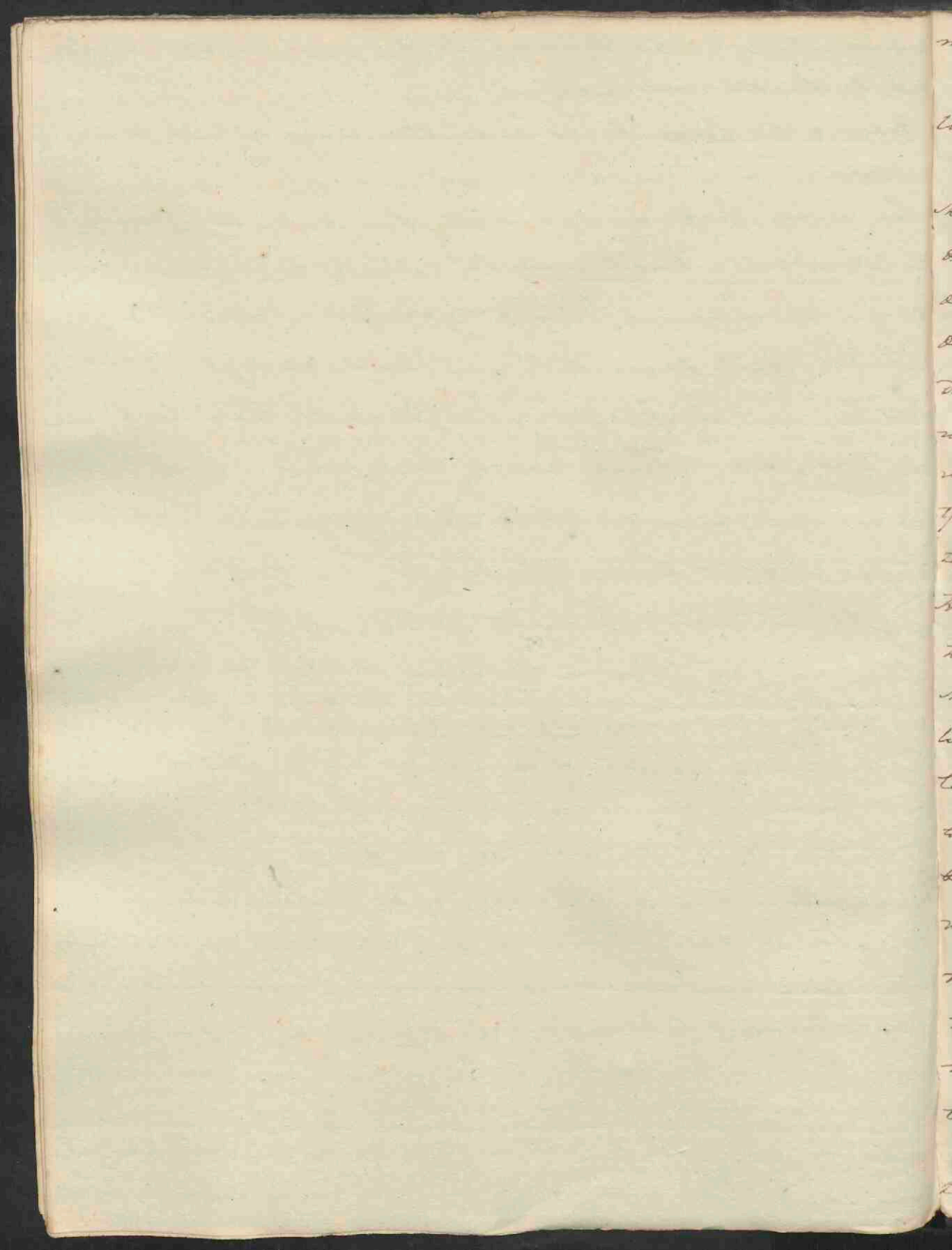
woon Noord-Hollandsch kostuum, en dit draagen
needs de kleine meisjes.

Het water heeft by de overstroming in alle de huizen
gestaan.

En men heeft ons gemerkt hoe men de Noord-
Hollandschen kaas maakt. Dit is zeer eenvoudig.
de melk is vers, wordt eenigzins laauw ge-
maakt; met Staemel (van kalvewagen) gemengd,
dan het net er afgedaan en gepert; zoo heeft men
een kaas die 14 ^{dagen} met zout bestrooid wordt. Van
het net dat men wederom nog op de melk net,
krygt wordt butter gemaakt, die toch niet best
is; de wei dient voor de varken.

Toen wy van Broek voldaan waren, reden wy in
een half uur naar Monnikendam. Hier was het
ook kermis, doch dit nam niet weg dat ons de plaats verrallt
en ontgortanen voorkwam. De verranding der haven laat
geene groote schepen meer toe; zoo dat er geen handel is,
maar alleen eenige visschery; op de urenen bant met
nog al veel kleine vaartuigen: hangstok, visscherbode.
In de kerk was men bezig de vloer te verleggen die door
de overstroming bedorven was. Wy zagen er het monument
voor Kleunenhuizer, den eersten oprichter der Maatschap-
py tot Nut van't algemeen; het is eenvoudig en gaed ge-
dankt de eenwigheid door de slang en de onsterfelijkheid
door een slinger voorgesteld, zyn de zinnebeelden welke

men den verdienstelyken naam heeft toegevoegd.

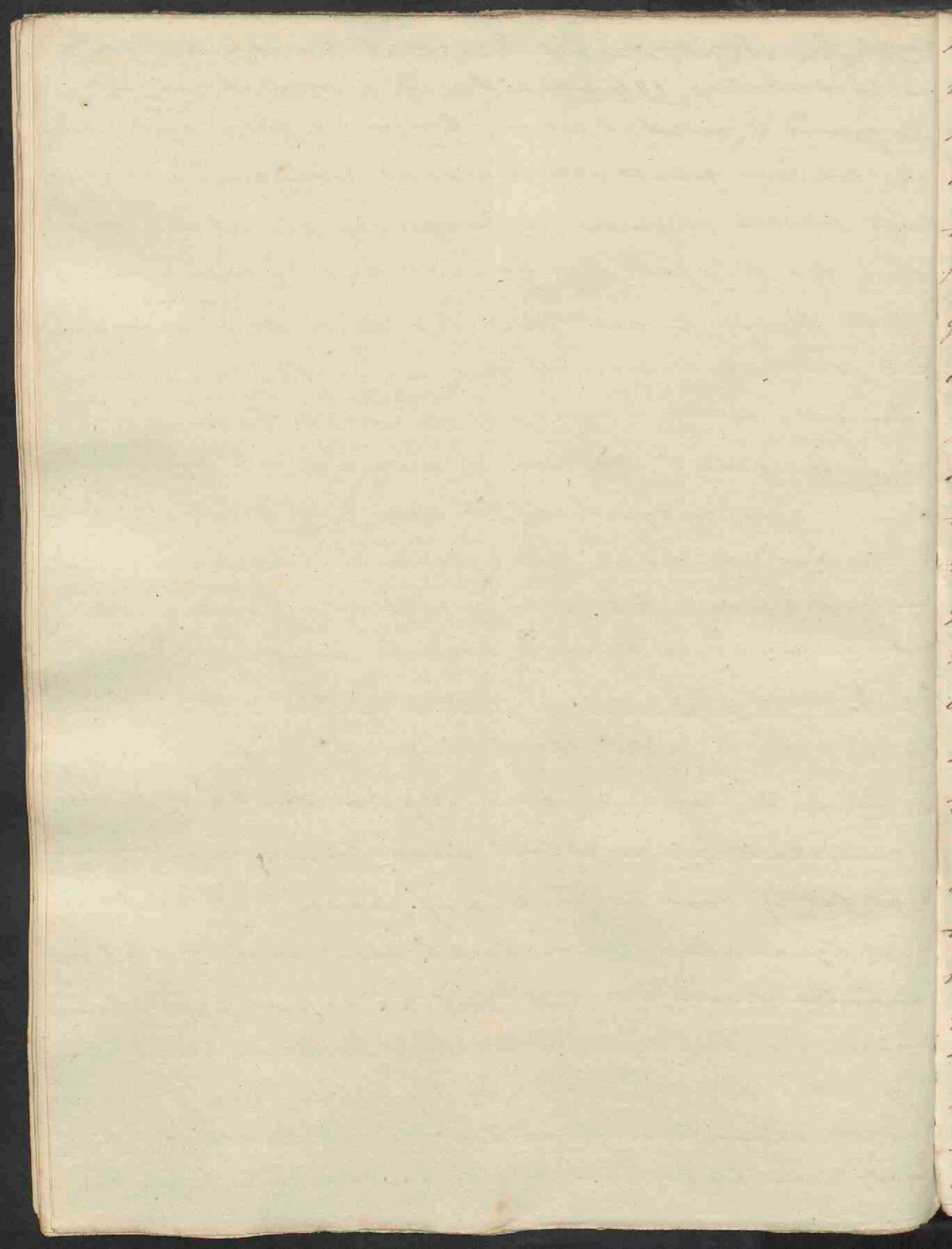
Ik ontmoette in Monnikendam prof. Francery uit
Lutrecht die naar den Kalder en Tefel terug kwam.

Na gezeten te hebben zijn wij naar Marken gegaan.
Men is bezig naar den noordoosthoek van dit eiland een
dyk door de zee te leggen tot aan de vaste kust ten noor-
den van Monnikendam; ten oosten daarvan zal een kanaal
door het eiland heen, hetwelk tusschen twee dyken, door
de Gonds zee vervuld wordt, uitdruim links lateraal,
naby Halsloot en Dingerdams, welke nechts blyven, zal
voortgaan, en niet ver van deze laatste plaats in het
y uitkomen. Een andere dyk, met sluiken daarin, zal
ten oosten van dit kanaal het y van Pampus afscheiden.
Benedoor zal Marken op honden een eiland te zijn en
het y wordt een binnenlands meer; ten oosten komt
Monnikendam op eene zeeftad te zijn. Het water
tusschen den dyk ten noorden en het kanaal zal in
land veranderen worden. Het was juist daarop, dat
wij waanen, en het was wonderlyk te denken, dat
binnen kort die volle zee eene merde voor het
zee zijn zoude; toch komt dit geheel niet meer
vreeend voor als men verneemt, dat deze Gonds
zee maar 4 of 5 vaet diep is in den geul, en veel
minder op andere plaatsen, en als men ziet hoe
laag vele drooggemaakte polders zijn.

Op Marken aangekomen deden wij een wandeling
tot aan het einde van het eiland, waar een punt

Wij zagen hier Noorden, Mythen, Mythenberg en
andere plaatsen aan de Zuidzee.

baakt is. Wy zagen het kanaal dat onder handen is,
 en 14 vaet diep, 104 vaet breed gegraven wordt.
 De grond is meestal veen. Overal is grasland, maar
 van het hoer grootendeels wordt nitgeroerd; men
 heeft slechts ongeveer 12 koeijen op het eiland en
 geene 100 schapen. Het kanaal zal $1\frac{1}{2}$ uur over het
 eiland lopen, en veel van het beste land irrigueeren.
 Het getal der inwoners bedraagt 650, 271 vrouwen en
 4 buurster, welke ieder op eene hoagte byeengebouwd
 zyn. In het geheel 160 huizen, waarvan er 90 in de best
 buurt zyn, er zyn buurster van 3 of 4 huizen. Deze
 huizen zyn van hout, met riet, dakken, en dicht by
 elkander gebouwd. Er is maar eene kerck, welke
 naast de grootste buurt aan de meest zyde van
 het kanaal blyft. Er is nagenoeg niet een boom
 op het eiland; alleen de predikant heeft een app
 gaard en een perenboom. Wy vonden de menschen
 zeer vriendelyk en geheel niet scham, zoo als men
 zegt, dat zy voor 20 jaeren nog waren. De kinderen
 leren byna allen lezen en schryven; er is eene school,
 maar die is ook, zoo men ont zeide, zeer gaed. De in
 woners vanden byna allen hun betreen in het
 slopen der scheepen over het Pampus; dit is nu gro
 tendels vervallen door het Spaard Hollandsch ka
 naal; men heeft haw reeds andersteuringen toe

geleegd, en zy hopen op nieuwe brannen van Britaan,
 vooral wanneer het kanaal door hun eiland af
 Het gehele eiland heeft, zoo men ons zeide, 2400 kaeden
 in omtrek; het neemt door de zee gewoonlyk af;
 men wees ons den dyk aan den aartkemt, welke in
 1806 geleegd is, veel meer binnewaards dan de vori-
 ge geweest was; aan de andere zyden neemt het min-
 der af. De dyken zyn niet hoog ook wordt het eiland
 gewoonlyk drie of vier malen elken winter over-
 stroomd; maar dit doet geen nadeel en komt
 niet tot in de woningen; - maar het hooge water
 van februari 1825 heeft eene grote verwoesting aan-
 gerigt; het stond vier voet hoger dan de meeste
 hoogten waarop men gebouwd heeft, en slechts
 twee huizen bleven vrij van water; 26 werden ge-
 heel verwoest en nog 71 beschadigd; drie menschen
 verloor en hierby het leven.

De kledingsdracht is op harken geheel byzonder;
 door den zondag hadden wy gelegenheid dit op te
 merken, en om de byzonderheden nog beter te be-
 ken kennen lieten wy ons door zeer vriendelyk
 te lieden de beste kledingstukken wysen.

De mannen, in hunne beste kleding, hadden een
 rood laken, met goud of gele zyde gestikte broek,
 en een zwart broek met korte knoppen daar
 over; eene brack van bontgewone wyde en

Er zyn 200 menschen aan het kanaal metdraam;
dese wonen in strooge hutten, keten genaamd, die
zy zich zelf gebouwd hebben; er zyn er ongeveer
10 in elke keten benevent eene vrouw. Volgens een
reglement mag er niet meer dan eene in elke
keten zyn.

open onder de kniejen hangende; het hemd fraai
gestikt. De vrouwen dragen een rood laken boots,
rok, een bruin met zyde of goud gestikte keurslyf
daarover, dat by kinderen van achteren, by vrouwen
van voren, geregen wordt, behalven dit een laken
boortlap; alle styf tot aan den hals; - rode en
blauwe laken rokke, met gekleurde randsen;
de hemden fraai gestikt; - eene randsen een,
wandige muts, waermit van voren lange
haren hangen; - kleine doekjes, om den hals, met
zilveren kwastjes. Men plaagt de haren bloot
maar kunstig gevlochten te dragen. Ders kle-
ding is verukillend van alle andere volkdrag-
ten; men is er nog vrij algemeen aan gekocht, en
wel heeft de mode reeds verukil in die der oude
en jonge lieden aangebragt. Het uiterlyke der in-
woners is styf maar niet llyk; de kinderen zyn
reer mooi, maar dragen alle reeds het dikke pak.
De verenging van harken met het naaste land
zal waarschynlyk dese byzonderheden, daer ver-
buznen.

Men baket geen brood op harken; dit wordt van
Amsterdam, Monnikendam of elders aangevoerd;
laatzegende stad plaagt het privilegie te hebben van
harken te maeden.

Het was avond taen wy terugwaeren en de togen

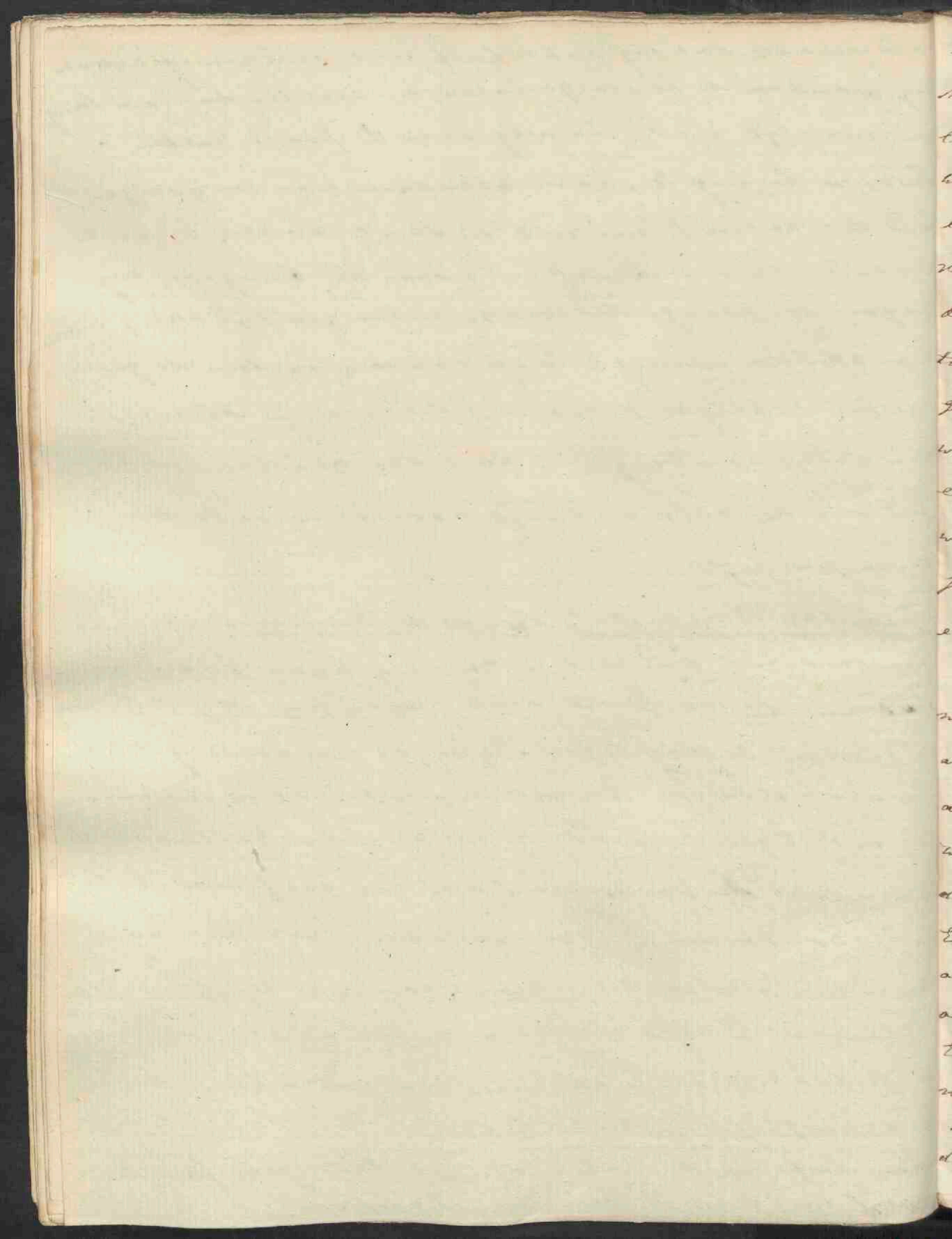

[Faint, illegible handwriting on a page with horizontal lines. The text is mostly obscured by fading and bleed-through.]

wind maakte dat wij anderhalf uur onderweg waren.
Wij vonden de haven gesloten en moesten daarom lang
een maerlyk pad onzen weg naar de poort zoeken.

Zonze herberg te Amsteldam was, ter gelegen-
heid der kermis, metrek en daar, waren voor de
heren en dames, beneden voor de burgers; wij
zagen de vreugd der eersten eenigen tyd aan, maar
vonden en weinig belang voortan in dan de gewo-
ne belazekelyke personen, die men in kleine ste-
den altyd aantreft; - doch den geheelen nacht
was ons de rust ontzagd door de onrust der
kermismenigte.

Maandag 28 augustus. Langs de Purmer, welke niet
overstroomd geweest is, zyn wij naar Edam ge-
reden. In de grote kerk zagen wij de geschilder-
de glazen: de slag tegen Borsu; de verovering van
Damrakte door de Kaarlemers, met de Edammer,
dit in 1715 geschilderd; de wapens der Hollandse
Steden enz. De koster wees ons het graf van Anto-
nius Koutstun in 1720 overleden; ook dat van
den heer Wallendal en zyne vrouw, de eerste in 1810,
de tweede in 1820 overleden, welke onder vele ande-
re liefdadige vermakingen, een werkhuus voor
de behaefziges gesticht hebben.
Men heeft na de laatste overlijten de familie-
wapens weder in de kerk opgehangen.

In het voornoemd Prinsenhof, een oud gebouw waar Prins
 Maurits ook plagt te ontkomen, was men ons eenige wonder-
 linge schilderyen: een voorstellende een man die 455 pond
 wuog, van 1563 tot 1635 geleefd heeft; - een ander stelt voor
 een man wiens baard 7 voet lang was; - een derde eene
 menschen in 1683 geboren, die 13 voet lang was; - het vier-
 de de keermis welke men in de Pruische grondten heeft,
 toen die werd ontgedroogd, en die in Haarlem negen jaars
 geleefd heeft, brood heeft beeten eten en spinnen. Dit
 wonder heeft volgens het schildery de gedaante gehad van
 eene vrouw met zeer lange haren. Op het vyfde schildery
 wordt wel de maarte gembiedenis voorgesteld, namelijk
 Jacobus Mattheys Osterling met zyne vrouw en dochter
 en 92 schepen die hy gebouwd had.

Zij zyn naar de Haven gewandeld; zy heeft het voorho-
 men van goed in order gehouden te zyn, en waren ook nog
 al veel schepen, vooral met hout, dat uit het noorden
 aangevoerd wordt en op de meeren verwerkt. Alle jaars
 wordt gewerkt om het geen aangevrand is weder uit te
 diepen. Eene sluus sleet het water met de el weg te loopen.
 Er lagen zes sleepers naar harken, dat zyn naar tinger gembiten
 om andere over het Pampud te trokken; zy waren kortom
 om gelaapt te worden. Van 18 linnen er nu slechts 6 over.
 Er zyn in Leam nog 4 zoutheten. Alles had hier een uelue-
 nender en lenendiger voorkomen dan in Schomistkandam.
 Daar de Pruiser zyn wy gzeiden naar Pruisland, eene kleine
 doordruche stad, die in voorhoemen weinig naar de tuus die wy het

[Faint, illegible handwriting on a page from a ledger or account book. The text is mostly obscured by fading and bleed-through from the reverse side.]

leest het beschikte verschrift. Wy waren hier weder aan het Noord-
 Hollandsch kanaal, dat men te deser plaats, op eene fraaie
 draaibrug over rygt; - anders vanden wy meest lage
 bruggen die op het water rusten en in een schuilen; de
 re zy zeer eenvoudig en doelmatig.

Wy hebben door het dorpje Hek een uitloop gedaan in de
tuumer welke het landt overtroond gebreen is. Zy is eerst
 met half mei deser jaars droog geworden terwyl de andere
 onvroemde stukken in juli of augustus van het vorige
 jaars naar water bevoyd zyn geweest. Alle bomen waren
 dood en men was bezig ze uit te ruygen; de huizen waren
 wel geheel, allen grotendeels verniest; dit berispte eene
 treurige restoring op, zoo veel voortbrengsel, van men-
 schelyke rykerheid vernietigt. Men heeft om dit meer droog
 te maken zenen spauwerkettingen aangerand, welke gewo-
 ne schroeffpompen hebben daer draagen.

Hier volgens zyn wy gereden door de Beemster over lye
 rechte kleimogen, meestal met willige ^{en effen} bomen beplant-
 ken ziet hier de schoonste weiden, ook nay al vruchtba-
 ren; de huizen zyn van hout en gelyk als doorgaans in
 Noord. Holland, met niet veel kleunen geschilderd, met
 witte gardynen voor alle vensters, eene gesloten deur aan
 den weg; de boomen vanden het hant enaenaf wit of wit
 en zwart geschild. In de Duinen hadden wy reeds het
 walviskbeen in het midden der weide wit en groen geschild
 gevonden. Het zand vanden de huizen en in de Duinen is dik
 byls van verscheidene kleunen afzet, en met een afgerisped

[The page contains extremely faint, illegible handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the paper. The text is too light to transcribe accurately.]

En zijn ook vele bunten plaatsen, die natuurlijk ieder hare opklim-
 ten hebben; ik merkte er eene op die Kougerlust heette, een zand-
 linge naam in de lage uitgedroogde meeren. Wij zagen hier
 veel schapen, die waren ons nog weinig waargekomen.

Het stilstaand stinkend water is in deze en andere meeren
 een ongemak dat zelfs den reinigen treft.

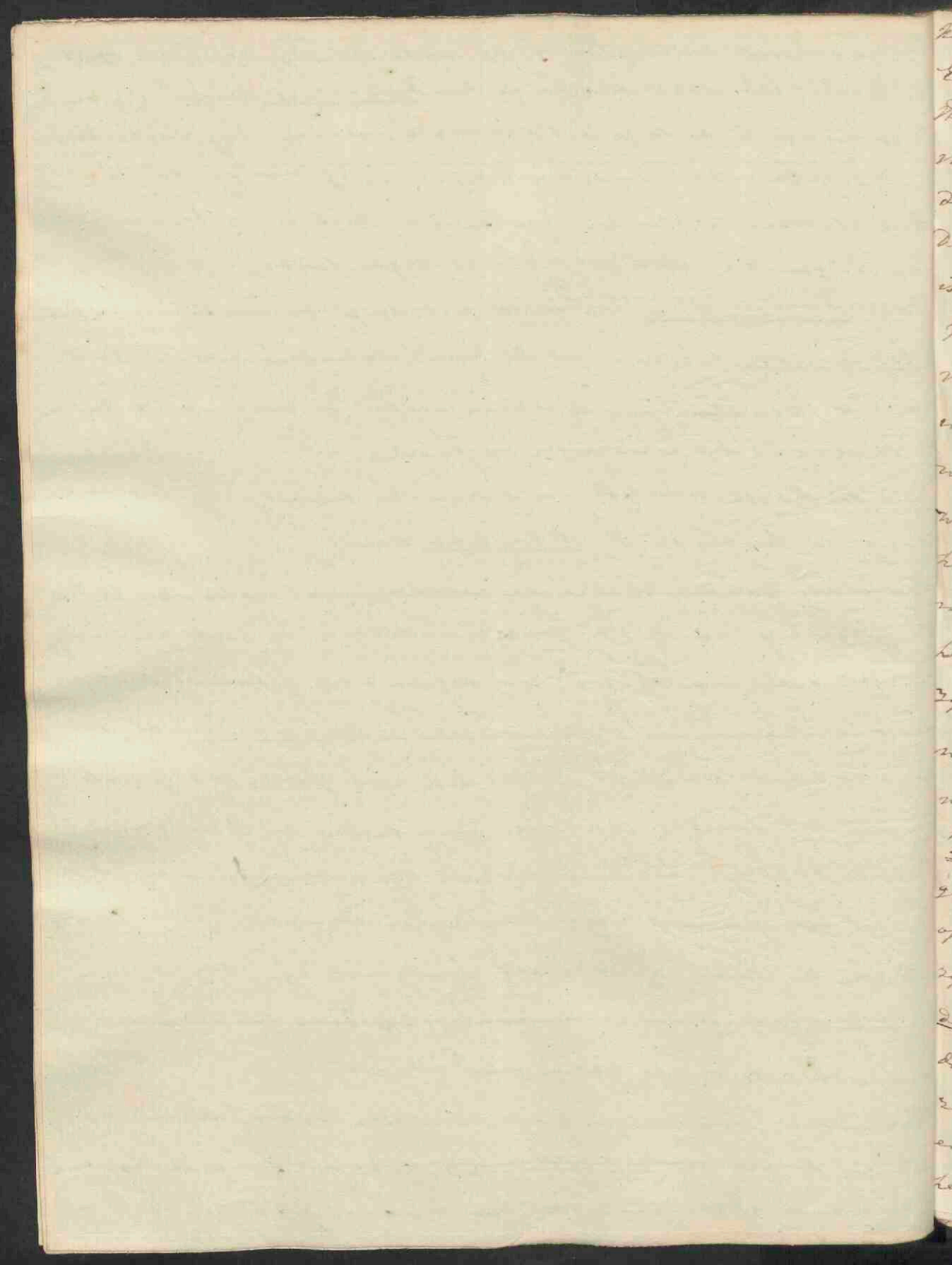
Door Schamashoorn een groot net dorp, kwamen wij in het
Schermermeer dat veel gelijkt naar de andere meeren; tussch
 Grant de Beemster voor de schone weiden, de zandgedrife kultuur,
 en de rijkheid der woningen, de kroon.

Vier de laagte naar benen komende vonden wij het kanaal
 terug, en kwamen te Alkmaar aan.

Na in den Gouden Leeuw ons middagmaal gehouden te heb-
 ben, zijn wij door de stad gaan wandelen. Zij heeft een vrolijk
 en welvarend voorkomen, very regelmatig gebouwd is alle,
 wel onderhouden, en heeft niet geen sporen van verval; ook
 gaat de handel, vooral in kaas hier zeer goed; het Grootste
 kanaal is voor Alkmaar zeer voordeelig, zy is nu voor
 Noord-Holland het middelpunt des inlandischen en zelfs
 in veel opzichten ook des inlandischen handels. De leidendig-
 heid van de Kaasmarkt moet zeer groot zijn. Wij zagen in
 het voorbygaan langs een magazijn, hoe men tot versaad, ter
 verandering de witte kazen vord verwt.

Byzondere voormerpen voor verrenden levert Alkmaar
 niet op; de nieuwe mandeluyen zijn niet, maar met byzonde-
 re open bare gebouwen niet merkwaardig; alleen de grootste

kerk is een vierkand gebouwt, zoo dat wy die bezocht hebben.
 Een opschrift aan de muur herinnert aan t ontzet van de
 stad in 1543. Dact. Een schildery mit de oud. nederlandsche school
 stelt naar de reeds barmhartigheden van Jesus. Men meent ons
 de oude Keenen kint waarin, volgens het opschrift, de ingewan-
 den van Graaf Floris V, die daas Gerard van Valsem, vermoord
 is, begraafd worden, met het jaartal 1296.

Voor wien is toch die bank Eigenares der predikstaal, die be-
 ven alle anderen intsoeket, met twee miles voorzien is, maar
 in veel dikker lopen ligt dan in de andere? Voor den Bunge
 meesters Fontein Verschuur. Van wien is toch dat prachtige
 wapen, dat hoog in het koor is opgehangen en over alles
 heen schijnt? Van de familie van de vrouwe des Bunge
 meesters, met name Dejen. De aanmatigen en de
 heerscheucht van de aristocraten in zulke kleine steden
 zijn naarwaar met de kleinste ongemakken van daar te
 menen, te meer omdat zulke kleine vorsten niet altijd
 voldaan zijn met hetgeen hunne ydelheid streeft.

Dinsdag 29 Augustus. Heden hebben wy eenen uitstap
 gedaan naar de kustten. Langs het kanaal, dat hier, zoo als
 op veel plaatsen met meen gegraven, maar verbreed is,
 zijn wy gereden naar Koedyk, Schoorveldam en Krabben-
 dam. De wegen zijn hier meest van schelpen gemaakt en
 dit levert een intsoekend harden en gelijken bodem, die
 zelfs in den winter goed blijft, maar een groot ongemak
 en dikwijls genaar ontstaat int de smalheid die somtijds
 het voorrijden bijna onmogelyk maakt.

De stenen waaraan deze kousden gemaakt zijn, worden uit
Belgie aangevoerd.

Nu kwamen wy aan de Zyppe, het oudste der uitgedrongde
meezen. Wy vonden hier veel graanbouw, ook kluizen en an-
dere nederzettingen, die wy in de andere meezen niet gezien
hadden. Loozen wy nu over den Westvrienschen Leedijk
welke van hier naar Neseblik loopt; vervolgens passeerden
wy den Schoorlaken dijk, en kwamen zoo te Potken. Dit is een
klein dorp aan den waat van den dijk welke de Haardzee
moet tegenstaan en Konstborsdijk genaamd wordt. Wy heb-
ben een wandeling over dezen beschutten dijk en aan het
strand gedaan. De dunne ontbreken van hier tot nabij
Kamp geheel, eene uitgestrektheid van ongeveer een vierde van
en dit gebrek heeft de kunst maeten aanvullen. De dijk is
van zand, niet overal even breed, maar steeds langzaam
gloegend en naauwkeurig met duinholten beplant, en naar
afstand tot afstand verdedigd door steenen hoepelen, welke
diep in zee liggen. Er is altyd veel arbeid om dezen dijk in
stand te houden, en de meeste inwoners van Potken vinden hiesin
hun bestaan. Er zyn hier slechts twee vispohertskuiten, en zeventien
twintig jaar zyn er geene aesterputten meer.

Op veel plaatsen merkt de dijk verhoogd. By de laatste overstr-
mingen is het water op eenige plaatsen over dezen dijk gelopen,
en men was beducht naar doorbraak.

Van Potken zyn wy naar Kamp gereden, wy passeerden het dorp
te Kansepolder, dat tot de Zyppe behoort, en vrees veelal langs
den Konstborsdijk. Het water sijpelt er op vele plaatsen door,
wordt in breede sloten opgezamen. Toch vonden eene doorbraak
van den Konstborsdijk nog geene overstroming naar het

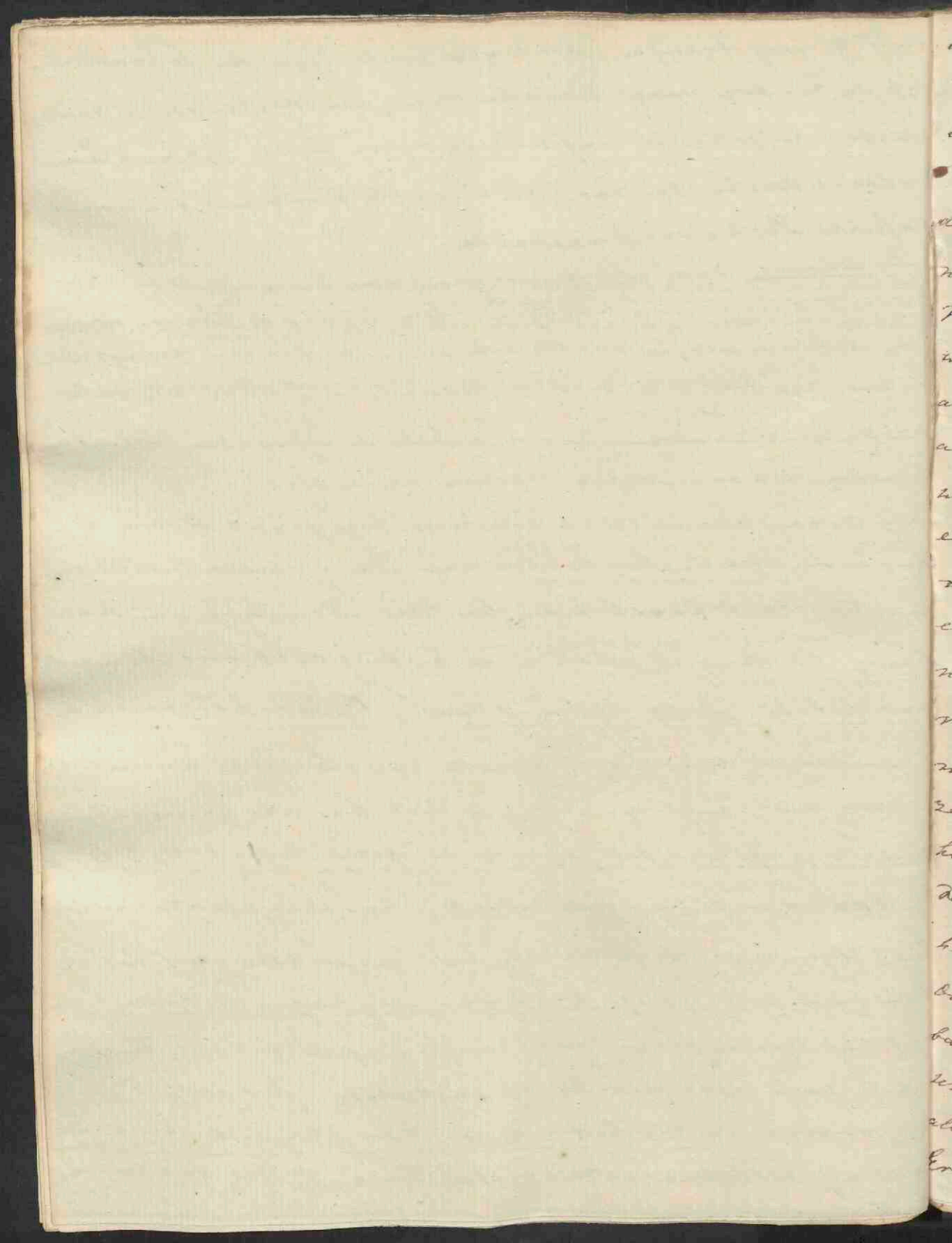
= Daar Kamp dat slechts uit drie huizenmanningen be-
staat en Graet een klein dorp zijn wij naar Schuurl ge-
reden

De breedte der deuren is ruim een kwartier.

land te meeſt brengen. Het water zoude tegen den Schouvoltheden
 dyk, en, zoo deze magt beruyſken, tegen den Weſtviieſchen Zeeoogt
 ſtuiten; zelfs zyn er nog andere dyken welke byzonder
 palders beſchutten, zoo ligt er een, de draumer genaamd,
 Tuſſchen Petten en Haneſpolder.

By Schaorl, waar wy neervolgens aankomen, zyn de
 hoogſte duinen van ons land. Wy hebben de toppen daar
 van beklimmen, en vonden een ruim en ſchoon geſigt. De
 duinen zyn hier zeer breed en knamen wy voor als eene
 verborgene zandzee, maar achter de Noordzee kalmen
 blaauw den oneindigen horizon verſulde.

Zy reden neervolgens door een nog groot bosch be-
 korende tot de heerlykheid van Berg, welke teert eene
 gen tyt toeſchoort aan den heer Bernard van Haar-
 lem. De leerebighen in de herberg deed ons bemerkte,
 dat het te Berg kermiss was. Op het kalmen in de
 brandende middagwarmte wil ik niets aanmerken,
 maar met meervan zag ik, dat hier als gewoonlyk
 geene vrenge zonder jenever en geen beſindige golfme-
 ken zonder de groſte vloeken konden plaats vinden.
 Eene byzonderheid, die wy hier opmerkten, was het ve-
 ken van zeer jonge kinderen, wy zagen er twee van,
 myf tot zaren jaren met lange pypen rikken, en nie-
 mend vond het vreemd of ongepaſt. Het dorp ligt
 zeer vrolyk in t'geboante, en rondom de kerk za-
 gen wy verſcheiden zeer nette huizen. Het kasteel van

den heer wat onbewaand.

De toppen der bomen zijn meestal dood, zoo + schijnt door de zeelucht.

• Daar het botik zijn wy naar Egmond op den Hoef gere-
 den, een klein dorp, waar van het beroemde kasteel
 niet anders dan een merkante toren is blyven staan.
 Van hier reden wy door de duinen naar Egmond op Zee,
 maar wy ont in de Noord Zee badeden en vervolgens tong
 aten die beter dan ooit smaakte. Wy zagen een pink
 aankomen en waren by den afslag van de kleine vangst
 welke niet meer dan twee en vyftig stunners opbragt,
 en waaroner toch anderhalves dag het reed smal. Bin-
 nen het half uur naar de pink op nieuw af. Het is
 een gevolg van de verdeling der arbeid, dat de visch
 niet wordt uitverkocht door dierzelfde lieden die ze
 vangen. Egmond op Zee is een wy aanzienlyk dorp
 maar topken de duinen gelegen, maar aan de zee niet
 zeer beschermd; zoo dat reed, meermalen de laatste
 huizen by hooge vloedden wy vermaest, en de vrouw in
 de herberg ons reede, dat zy reed, twee maal op die wyze
 hane woning verlossen had. En zyn twee bakken op de
 duinen die met steenkolen gebrand worden, en een dag
 bakken van zwart latmerk gemaakt. En zyn 24 ref.
 scherspinken en tamelyk veel melnaast. De neder, wonen
 allen heer op den heer Medenblek na, die te Alkmaar waant.
 Er zyn drie lasten, welke op rupscherbaten varen.

[Faint, illegible handwriting on a lined page]

[Faint handwriting visible on the right edge of the page]

Men heeft vaetwaterputten op een kleinen afstand van de kust.

Wy zagen hier eene reddingsboot van de Noord en Zuid Hollandse maatschappij ter redding van duunkelingen. Zy is sekerp van roven en van aekteren, en staat op een wagen welke men in zee kan trekken, en waarran zy zeer gemakkelyk in het water afraalt. Zy is voorzien van kaffient en selleggels van bieren in linnen zakken, zoo dat zy niet kan omslaan of zinken. Er zyn 12 bephandars by want de manschappen. Deze boot met taekhorren staat in eene loots naby het strand en watke personen zyn bestemd om er dadelyk mee in zee te gaan wanneer er gevaar voor schepelingen is. Tot nu toe is deze boot niet gebruikt.

Over Edmond Binnen, waan niets meer van de be., naemde Abdy over is, en Keilo, waan zy uit de put van Willebroed zeer goed water dranken, zyn wy naar elk naar kerug gereden. De hermit hervolgt ons, zy was hier zeer onbeduidend, waan toch werden wy er in onse nachtrust door gestoord.

Waarstidag 30 augustus. Peden hebben wy onzen weg door Westvrieland voortzeten. By het uitogden zagen wy de schoorlute duinen zeer moai in het uoosicht; zy had den nagenweg derelpho formen als bergen. Langs en door de sekermer zyn wy naar Urfom en Anerhoen gereden; dese dorpen hebben een welvarend voorkomen; nee comen rondom de kinnen zyn uit gevermd.

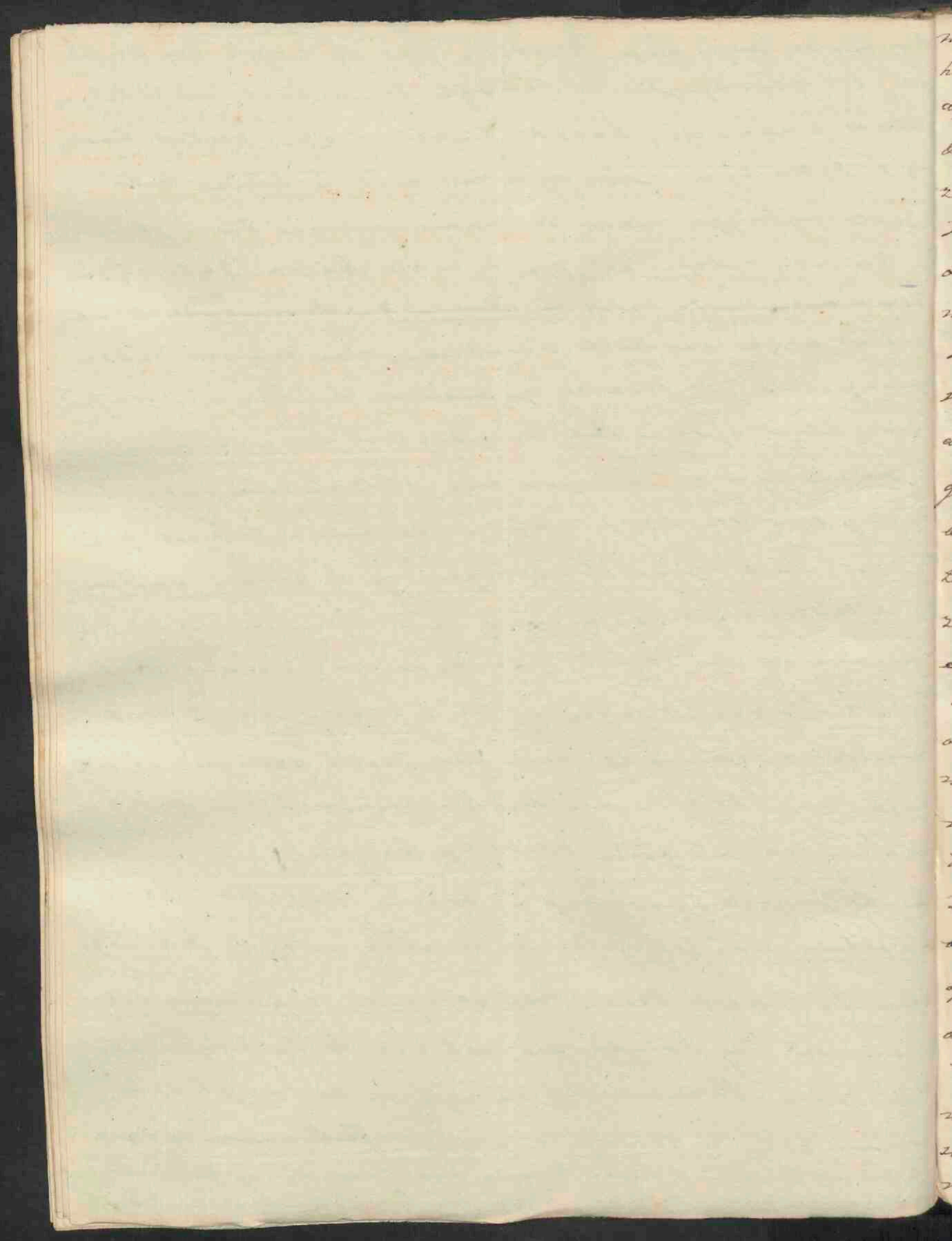
Naby Hoorn zagen wy voort eerst vierdyken.

Wij merken zeer daren steeds op, dat de tuigen zoo smal
zijn; het naarbygeven is dikwylt byna niet mogelijk, en
altans zeer ongemaklyk, daar de smalle wegen veelal bochten
op de dyken zijn. Men rydt hier veel in kleine zeer
smalle rijtuigjes waer ter naanmerwaas twee personen
in kunnen zitten; dit zijn de echte Hallandsche chaises.

Wij waren reeds bydag in Koorn en doorwandelde de
ze stad, welke ons beter voorkwam dan wy ons hadden
voorgesteld. De straten zijn breed, de huizen net en gaes
aankendend; er is ook lewendigheid en welnaventheid
in het interlyke voorkomen van stad en inwoners. De
ligging aan zee is zeer mooi, en de haven schijnt gaes
te zijn. In de Grote kerk zagen wy de graven van eeni-
ge belangrijke personen; ook eene herinnering aan de
overwinning der twestkriezen op den Admiraal Bofsu.

In het Stadhuis zagen wy een schildery voorstellende
dierzelfde overwinning; en in den Duelen verscheidene schil-
derijen van de officieren der burgermacht in de 17e eeuw,
waaronder vele gaede knachtige koppen.

Een belangrijke voorwerp in Koorn was het Bede-
laarshuis, aan het intende der stad naby de Haven ge-
legen. Er waren thant 404 personen, waer van 134
vrouwen. Zy komen zoo wel uit de Zuidelyke als
Noordelyke Provincien, en zijn in den regel onge-
kwaame tot den gewonen arbeid. Toek worden zy byna
zonder ontzending, naar hunne krachten berig gehandeld.
Zy spinnen wenen deken, karpetten, linnen; bryen konfelen,

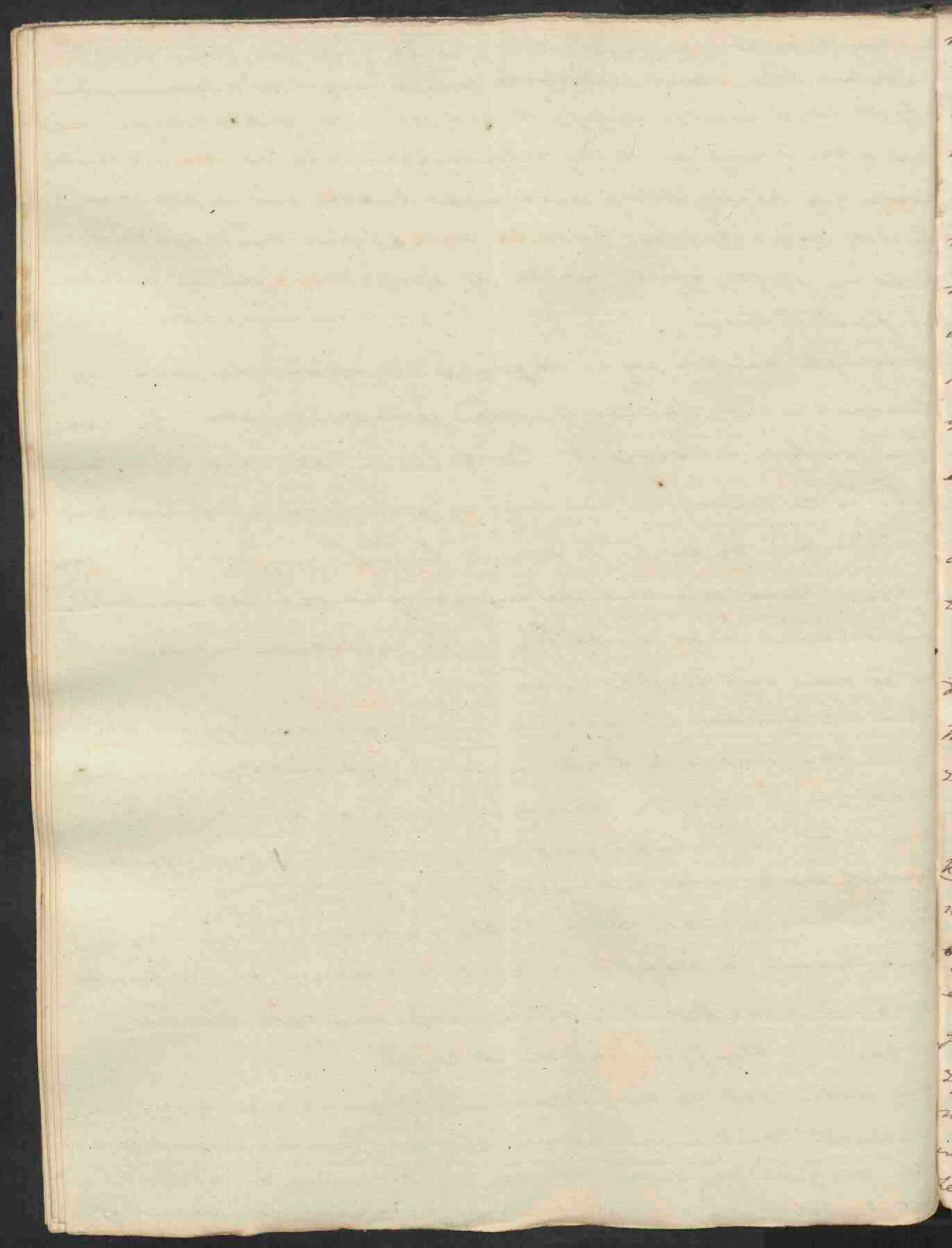
maken, klederen naar het gesticht zelve, maken, doen al het
 knutwerk. Men laat naelstrecht geen andere dan zieken en andere
 afgeleefde menschen ledig; de kreupelen en gebrekkigen de,
 den allen eenig werk, en zelfs een ganseke ree van blinden,
 zagen my vlytig bezig met oude kabels uit te pluizen.
 In alle de meerkralen heerschte vakkomene zindelykheid,
 orde en stilte; overal waren de vensters open en was ree
 ne frische lucht.

Hetzelfde vanden my in de groote slaapraken, maar op
 stroosakken in kanten knibben geslapen wordt. Er is eene
 afsonderlyke kinderraal. De kinderen beneden de 14 jaren
 gaan in de school, en zoo lang zy geen 10 jaren bereykt heb-
 den werken zy niet. De school kwam my voor zeer goed
 te zyn. Eene zeer nuttige inrigting is, dat alle dese lieden
 zich wekelyks moeten beiden. De rieketalen waren ruim
 en er was ook frische lucht.

Men zegt ons dat het niet zeer maerlyk is de ondt en vlyt
 onder dese lieden te bemanen; men gebruikt geen andere
 middelen af straaffen dan opsluiting, en daardoor heeft
 men zelfs de weerspanningste tot werken gedwongen.
 Tuckelyks wordt godsdiensttaefening gehouden.

Zeer velden worden dese lieden ontlasten, want zy zyn
 byna nooit in staat hun kost te winnen, en zonden dus
 op nieuw gaan bedelen; alleen wordt samtyds iemand door
 de familie teruggeworagd en besongd.

Zy hebben ook de magazynen van gemaakte gaederen gezien,
 men maekt zich verwondere, dat men zulke ellendige men-
 schen zoo goed kan laten arbeiden. Het werk en de verkoep
 van de gaederen geschieden naar rekening der regering,

met by aanneming.

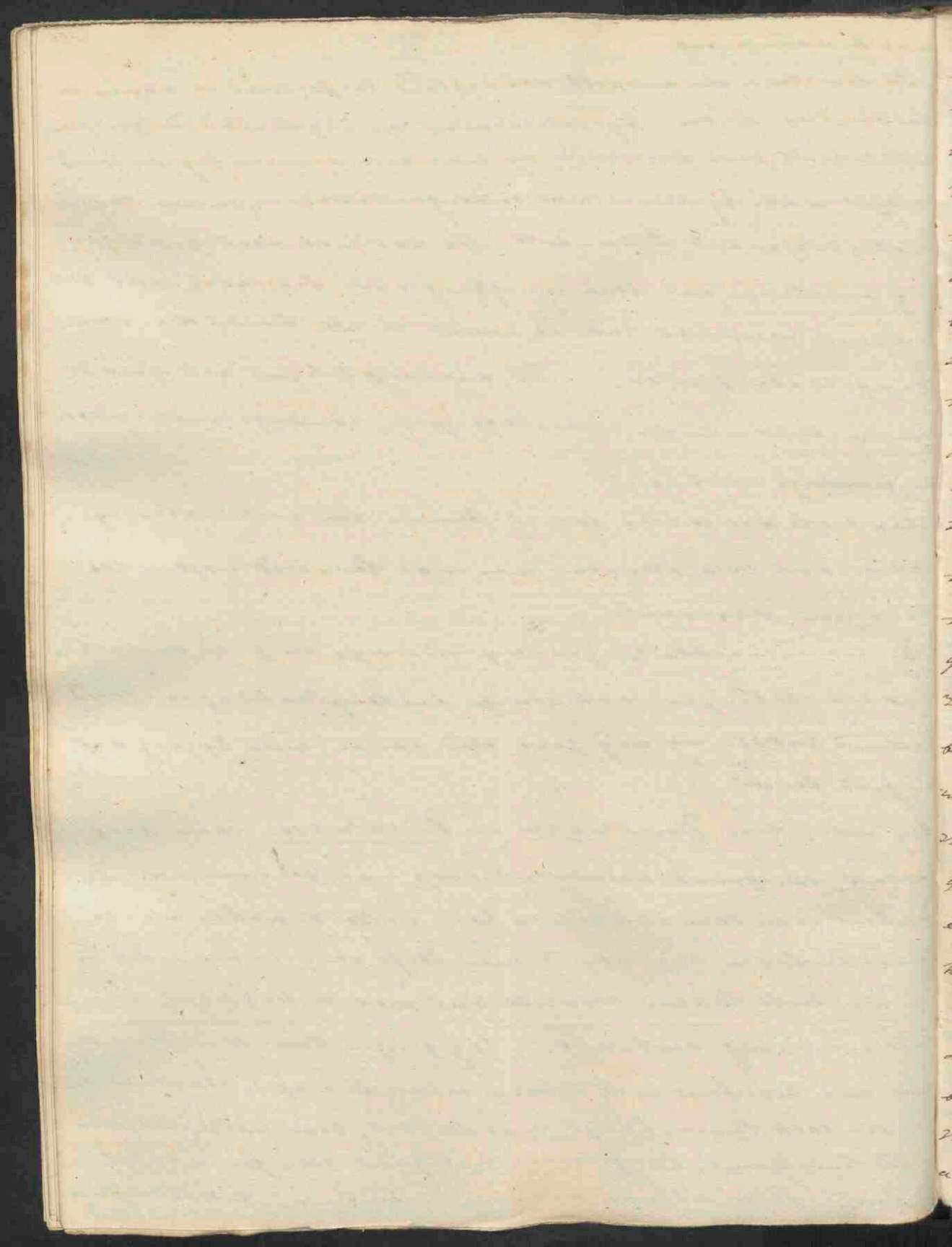
De directeur, die ons zelf rondgeleid heeft, was te voren te
bekant in Leiden. Hy scheen naar zyn tegenwoordigen pos-
intitakend goed bekend; hy was zeer eenvoudig, en werd
overal, maar hy kwam, met ondergeschiktheid, maar tenens
met-geneegenheid, behandeld. Ik heb met veel genoege
my overtuigd dat deze inrigting naar bedelaars veel beter
is dan ik vernacht had. Ik zoude ze ver baren die naar
Kraagstraten stellen. De nueming behoort zeer goed te
zyn; zy bekomen des woensdags spek, zandags ander vleesch,
en vrydags ritsch.

Men heeft ons gezegd, dat in Haarn zeer veel zieken zynen,
dat er ook vele sterven; men was bereed megen, het
taenemen daaraan.

By het inreiden zagen wy maaze en gaed onderhan-
dene mandelingen; ook eenige buitenplaatsen; in Noord
Holland hadden wy nog gene stad gezien, wier ligging ons
zoo goed beviel.

Wy reden door Westblokker en Oortblokker naar Kraag-
kanspel, een groot welvarend doorp met 900 inwoners. De
nothheid is in deze streken in hare volle knacht; om ee
byzonderheden daaraan te zien, heeft eene vrouwe, die in
een der beste huizen woonde, ons met beleefdheid hare
gehele woning verstaand. Wy gingen door eene deur ter
zyde van het huis in de schuur maar de mazen staat en die
met een laet samenhangt met de stal, door welke stal, men
in het huis komt. Langs deren weg gaat men gewoonlyk in
het huis. In de schuur, maar wy inkwamen, zat de vrouwe

Heel te drinken, en waardt in den zomer gewoonlyk gezeten. Hier
 in in de stal, maarm zomers geen nee staat, maer alles in de grootste
 zindelykheid, de muren helder wit, de grond helder gestraakt, alle
 wat van hout was met vele plume, beschilderd; de plaats waar
 de koezen staan met gele bakstenen belegd, die swinters opge-
 men worden. Aan het ander einde der stal is eene ruimte
 maer eene schoorsteen is, en maer men kanken hout, alles
 blinkt hier, want er is niet van metaal, dat niet blank ge-
 schuurd waordt. Op dese plaats, achter het nee, onthouden vief
 vele lieden in den winter, dese maken altdan in geen jaar
 gety gebruik van het huus, anders dan om te slapen. De vrouwe
 die ons het huus liet zien zeide, dat sy om hare gezondheid
 winters in huus zat. Het nee staat winter twee aan twee
 met de koppen naar de muur, zonder knikken of ruif;
 men werpt het havi op den grond voor het nee; eene diepe
 gaat van achteren is bestemd, om alle vuilnis te ontraagen,
 zoo dat de plaats waar de koezen staan altyd zuiver
 blyft. Men maekt in dese stal des zomers de kaas, in den
 winter maekt men er weinig. Byzonder sierlyk en met glim-
 stierend koper voorren is het gewigt, maer mede de kaas
 geprest maekt. De lieden waer my waren hadden 20 koezen,
 en maekten dagelyk 6 grote kase van 8 oude ponden, en een
 kleinen van $3\frac{1}{2}$ pond.

Het huus bestand uit drie nestrekken, waerom het rind
 delste het voorhuus geneaerd waordt, en niet anders dan
 by humelyk of overlyden ^{wordt} gebruikt, hiervan is de deur aan de
 straat, die eveneens doorgaande gesloten blyft. Het nestrek
 aan de eene zyde, waer door men uit de stal in huus komt,

In deze dorpen zijn de inwoners naar zeer verschillende geloof
belijdenissen, onder anderen zijn er vele Protestanten, en nog meer
katholiken. De laatste hebben allen op hunne huizen de letters
I. H. S. gesteld, en uit de oudheid doet afschrijven bemerkt men
dat dit geen nieuw ingevoerd gebruik is.

en waarin eene schoorsteen is, wordt de Winterwoning ge-
 naamd; hier zit men winters, indien men niet in de stal blijft.
 Het derde vertrek, aan de andere zyde van het raokhuis, wordt
 de kamer genaemd; hier in ontvaangt men gezelschap, doch
 alleen in den zomer want men heeft er geen vuur maken.
 Overal is de vloer met matten belegd, en voor de deur en voor
 alle kasten zijn witte kleedjes over de matten gelegd; de wanden
 zijn beschilderd. Grote nateloomen kasten, die zeer bli-
 kend gebouwd zijn, staan in alle vertrekken, en dienen om
 klederen en linnen te plaatsen; glazen kasten zijn met
 chineesch porcelein opgesuld. Byzondere slaapkamers
 zijn er niet; naar dat het huizegen groot is, slaapt
 men in een of meer der vertrekken, in bedsteden met de-
 ren die op den dag gesloten zijn, zoo dat men er niets
 van bemerkt. Bomen zijn geen vertrekken, maar voor
 raadzaalder. Het gehele huis is van hout en is uitwendig
 meest groen met witte vanden beschilderd. Het raok-
 hok was met den zomer opgeruimd en zoo het uitge-
 schrooft, dat ik dikwijls in kamers overnacht heb, die
 niet zoo zindelyk waren. In de stal hangen grote en
 kleine gardynen voor de vensters.

De dorpen in deze streek zijn als lange straten gebouwd
 en sluiten byna aan elkander. De huizen zijn doorzigtig,
 de zoo als dat, hetwelk ik zoo even beschreeven heb; en
 voor die huizen staan veelal plat geschonene bomen
 met wit gevernde stammen geplaatst. Zoo passeerden
 wy Lutgebrack, Grotebrack en Bonenkarspel. Men kneeft
 hier allerhande fyne kruiden, zoo als wien, anijs, enz.

Wij vragen hier eene aankondiging van het Genootschap
Oeconomica Euehusana, waerby pryzen belooft wor-
den voor hen die hier haringhuizen, uitrusten, reisch-
netten maken, en andere ondernemingen van nymer-
heid tot stand brengen zullen. Zwaarte pogingen die
het vermaal deser stad niet verhinderen en zelfs niet
vertragen kunnen.

Ik zag eene andere aankondiging waerby de burgers
werden vermaand, om zich niet met geweld tegen het
overbrengen der vieren naar Keukhuizen te verzetten,
Zemyl dit op byzonder bevel van den Koning plaats
had.

Nu kwamen wy in Enkhuizen, welker eene stad van 6000 inwe-
 ners, waar ^{er} nu weinig meer dan 5000 zyn. Wy zagen er de bly-
 ken van het diepste verval, zoo als ik die nog nimmer ge-
 zien had; wanneer men van de hoofdstraat recht of
 links afilaag kond men gansche straten maar van
 byna alle huizen afgebroken waren; grachten waan
 van de kaayen en bruggen ingestort waren; gansche ope-
 ne plaatsen, waar nu schapen en geiten graasden op de
 sporen der woningen, die afgebroken waren. De gewone
 zindelykheid was hier ook naar de armoede gemoken, straten
 en woningen waren op veel plaatsen zeer marstig, en de
 kleine bevolking die overgebleven is zekeren nog te groot
 naar de middelen van bestaan te zyn.

Op het Stadhuis zagen wy eenige schildersgen, zoo men zegt
 van Romein de Hoog. Lee, dat de werken, welke den bystand
 der menschevriendheid inspreken, voorstelt, berieft my goed.
 Op den toren naar het Stadhuis hadden wy het gezicht over
 de stad en het omliggende land; ook op de zee maar in men-
 ons de zandbanken aanduidde, welke voornamelyk het
 verval van Enkhuizen hebben te weeg gebragt. In zynen
 maar enkele insprekersmaantingen meer in deze stad, en die
 worden door de banken niet gehinderd. Voor eenige jaren
 was een Emdener koopman hier genestigd en had 25 pincken,
 maar die onderneming heeft zoo weinig voordeel opge-
 leverd, dat de koopman en de pincken Enkhuizen weder
 verlaten hebben, en men nu zegt, dat hun kartstandig
 aan zyn voor de stad meer nadelig dan voordelig gemestig.
 In deze stad en in de dorpen die wy doorgereeden zyn heb-

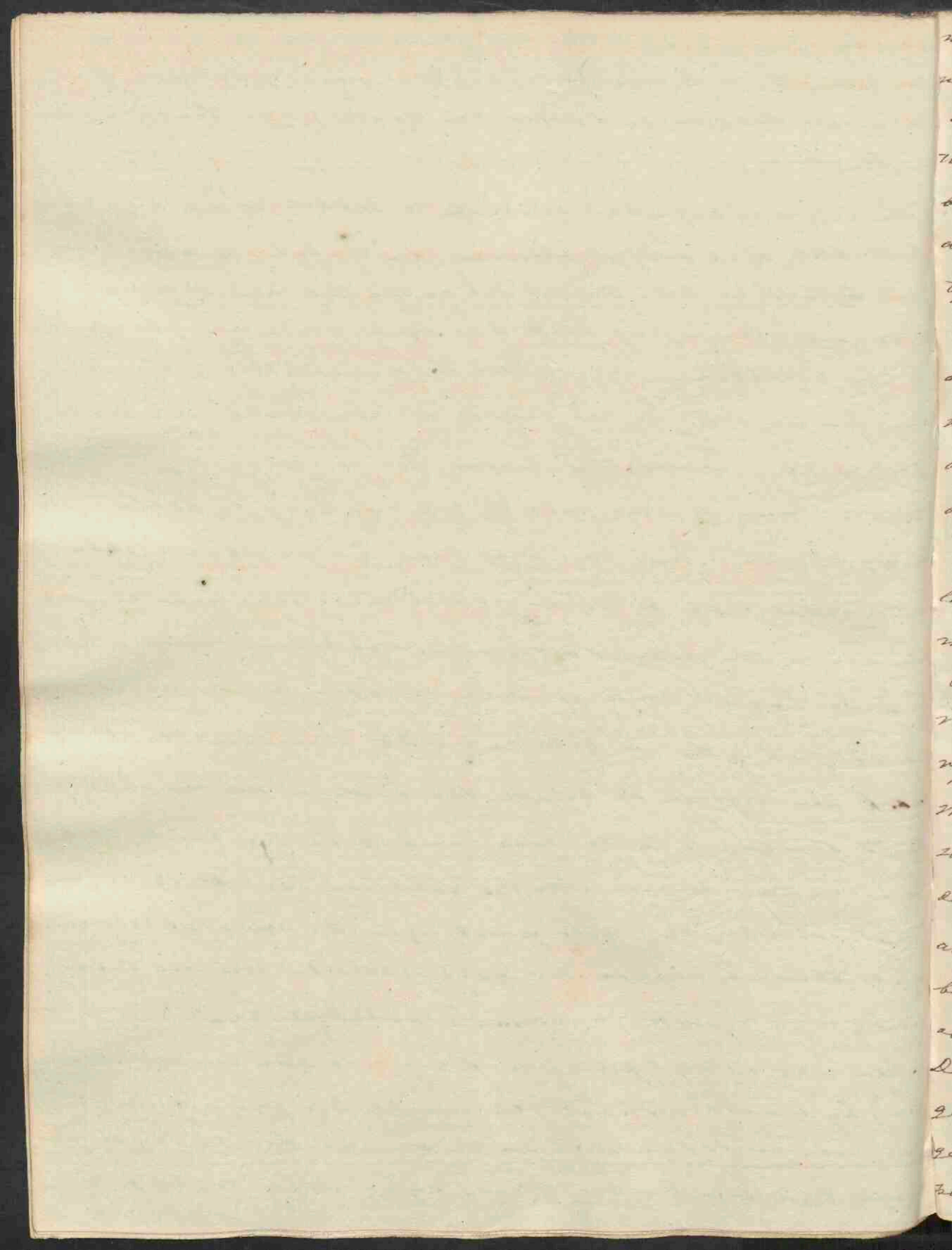
De murendyken zyn algemeen naar buiten styl en met rechte
palen bevestigt; deze palen kosten zeer veel onderhand; de dyken
met stenen hellingen zyn by den aanleg veel kortdaarder; nu
zy vereischen weinig onderhand; en zy zyn zekerder tegen doordringen

Ben wy meermalen een zwart slaers naar de deur zien hangen,
 Ten teken, dat er doden waren; dit slaers was gevouwen ten twee
 te van een half vaet en hang van boven naar beneden naar
 de deur.

Na ons middagmaal genomen te hebben, ^{wy} zyn^{te} gereden naar
 Nedenblik, byna onafgebroken over den zeedyk; de avond was
 zeer helder en koel huemel het op den dag warm geweest
 was; die afwisseling heeft hier byna plotseling plaats, en
 dikke onweledenen zyn geheel met overstellig in 't midden
 van den zomer. De zee leverde als gewoonlyk een schoon
 gezicht op. Landverking kwam het ons voor op vele
 plaatsen aan de eene zyde de zee ^(aan de andere) ~~naar de andere~~ en het land laag
 laag te zien. Men kon daar door het onespallige bin-
 nenwater, zelfs by de laagste eb met lossen met gewone
 sluizen in den zeedyk; dit water moet eerst door molens
 in eene hageze kom gemalen worden, waerant het
 vervolgens in de zee gelaten wordt. Men moet by al dit
~~werk~~ den xlyt en de kunst bewonderen; die vruchtbaar
 land geschapen hebben, maar anders de zee soude stro-
 men; maar de menschen, die zulk een land bewonen, zyn
 toch verstaen van vele genietingen, die men elders voor
 niets bekant, waaronder goed water en zwinne lucht
 naar zyn gesaeten, naername artikellen zyn.

Men was op veel plaatsen bezig met aan den dyk te wer-
 ken; hy wordt verhoogd, en wordt langzaamhand
 van een wiordyk met palen aan de buiten zyde ver-
 anderd in een breder steenen dyk; de buiten zyde word

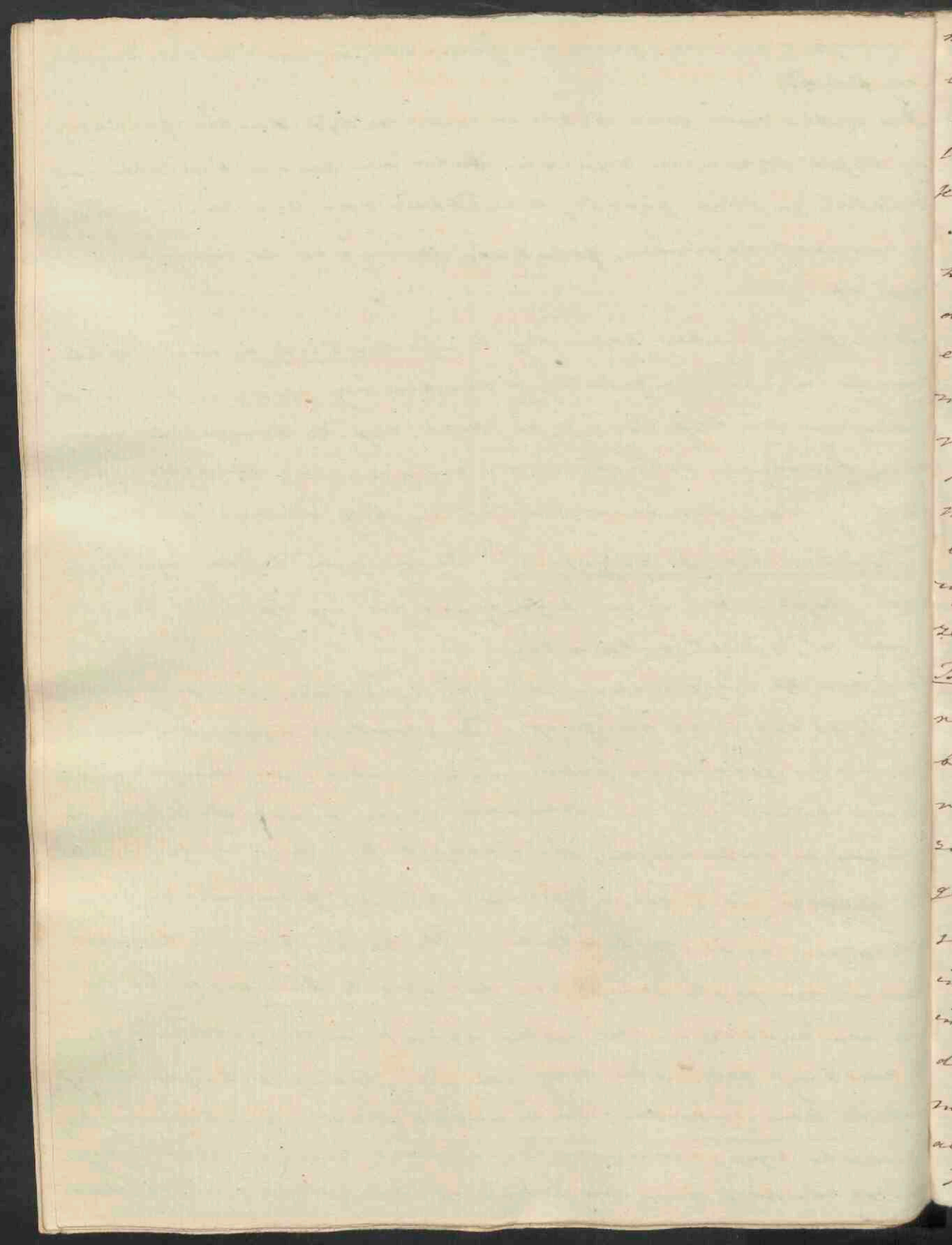
namelyk veel meer glaazend gemaakt, en met zware keister
 een belegd.

Het ryken over dese dyken is niet altyd buiten gevaar;
 wy zagen de mazen van een boer om en om bintelen tot
 beneden in eene gracht, de mildheid van zijn paard was
 de oorzaak daarvan; gelukkig sprong er de man nog en
 tydt af.

Het was donker, toen wy te bedenklik in den wolk
 aankwamen; ongelukkig vonden wy op onze kamer de
 hiltte van den dag terug, en toen wy de vensters open-
 den, kwamen sikken van muggen ons besaaken, zoo
 dat wy van het eene kwaad in het andere vielen.

Donnerdag 31 augustus. De muggen hebben ons niet
 laten slapen; dit is een tezendpaard die wy op dese reis
 maar al te veel ontmoeten.

Wy zyn de werf meeren zien, zy is, zoo als men ons zeide,
 van 1796 tot 1799 aangelegd. De plaats is byzonder ruim;
 vyf maaze gebouwen naar werkplaatsen en mergerynen
 staan op een ree, en daarvoor is een groot dak om de
 schepen te ontranzen; een donag dak is hier niet. Er wor-
 den op dese werf geene nieuwe schepen gebouwd; wy dienen
 alleen, om oude te herstellen. Wy zagen hier een kanceel
 bestemd om grote schepen in het dak te brengen. Er lag
 ook een maddermalen, welke door paarden geonvaard wordt.
 De werking geschiedt door een rad, hetwelk hazer en laze
 gesteld kon worden, en waaraan yzere scheppen naz
 gemaakt zyn; inaanmer het draait nemen dese schep-
 pers de madden van den grond op, en werpen die in eene

houten goot, waarbaar zy in een naarsaangelegzen schuit
loopt. Deze taastel is zeer eenvoudig en doelmatig.

Haren op het middelste gebouw hadden wy een mooi gerigt:
Wieringen, Stavoren, Eekhuizen, Koorn, konden wy naams
kenng onderscheiden.

Hedenblek is niet groot, er zyn ongeveer 3000 inwoners, en
het scheen, dat hier geen middelten nauw bestaan ontbreken,
de huizen zyn goed onderhouden, en er was levendigheid
en werkzaamheid onder de menschen; de werf draagt
mede hier toe by. De haven is mooi en groot, zy is 12
vaet diep by dagelyks ty.

Het oude portret van koning Rabband, dat men op het
stadhuis bemerd, is naamslyks meer te herkennen.

Over den zeedyk zyn wy gereden naar Winkel. Altyd zien
wy de bomen aan den wegz geschoren en geneemd, zoo dat zy
zeer weinig op natuurlijke bomen lykenen. Verder naar

Beunghorn. Deze dorpen zyn groot en schynbaar welva-
rend; maar overal klaagt men over gebrek aan drink-
baar water; de bleke menschen die wy zien daen ons
van de smakheid der bewoners sorddeelen. Er heerschen,
zoo men ons zegt, elken zomer, maar neel meer nog te-
genwoordig, vele koukten, die men hier zelf aan het
slechte water en zeer ongetadig weder taeschryft. Die
in de hete zomerdagen des avonds door de kaelte verleid
in de avondluht vertoefte, keefe daongraus den volgenden
dag de koorts. Men spreekt over deren treurigen taestand
met de grootste kaelheid, de gewoante keeft er de menschen
als mede verzaend.

In Schagen hebben wy middagmaal gehonden; een

Schagen wordt als een Stad vermeld.

De dyk welke van Calansong naar den Kelder
troop wordt Oudenbarneveldsche dyk genaamt;
hy is door de kunst als dyk gemaakt, maar door
de natuur in een hoag en vry breed duin ver-
andert.

Zie Friend der Nederland I. 17.

Zie ook Van Cuyck, Brieven over Java &c. 6.
De zanddyk is volgens Kerow aangelegd in 1620.

graat dorp, dat naar de omleggende plaatsen belangrijke
veemarkten houdt. Van het befaemde kasteel zijn niets
dan twee oude Torens overgebleven. In de kerk zagen wy de
graftamben van de heeren en vrouwen van Schagen.

Wy hebben onzen weg vervolg naar Calansoog. Men
komt hier in zeer brede duinen, waar van eenige diep in het
land naaruit liggen. Men vindt vlakten met meen en bouw
land midden in de duinen gelegen. Calansoog ligt daartuf-
schen als verborgens; het is een dorpje van 36 huizen; men
telt er met den omtrek 300 inwoners, er is eene kerk en een
predikant. Er zijn hier geen visschers of schippers, de landbouw
is het eenig middel van bestaan; ook zijn de inwoners
zeer arm. Wy deden eene wandeling aan het strand, en
is een steenen Loopd gemaakt, om het te beschermen, en
aan de duinen wordt tegen het verstuiven duinkhelm geplaat.
Wy zagen veel schapen in de duinen.

Op onzen verdere weg vanden wy vele moeyelykheid; wy
reden door het dikke zand en onze paarden, daaraan niet
gewoon trokken met zander veel bezwaar den wagen
langzaam daardoor. Wy gingen meestal te naet.

Wy waren nu aan den Zanddyk welke het meeste van
dezen streek landt beschermt. Deze dyk is als eene dijn-
welke aan den binnenkant in eene rechte lyn voortloopt,
maar van buiten breder en smalder wordt. Zoo men
ons uitgelegd heeft is hy door de kunst en de natuur
zamen gemaakt; men heeft namelijk door plank-
en ryzmerk het regelmatig opstuiven van het zand
te weeg gebracht; zoodanig dat men telkens het opgesto-
vene met duinkhelm berestigde en daarboven meder nimmer

Men zegt dat er plan gemaakt is, om de inwoners van Amboina naar het Meerme Diep te laten verhuizen, en waarschijnlijk heeft de Gouverneur der provincie hun desmegeent voorstellen doen gedaan; doch het schijnt, dat men naar dit plan heeft opgegeven.

afkutsels var. kant plaatste; hier door is eene kunstige
drin, veel meer dan een gemone dyke ontstaen; waaraan
men nu niet anders meer behaeft te daen, dan door het
beplanten het wegstuinen voor te komen.

Wij maecten pleisteren aan de Grote en aan de Kleine
keet; aldus genaamd naar zoutketen, die er te voren
waren, doch thans gekuechten, door landbouwers, voor
al schapenfakkers bewoond. In de kleine keet was men
reeds in de rust, maar de baer was zeer beleefde stond
voor ons op liet de paarden brood en water geven, sprak
den vaerman, die byna aankoopte den Kelder te beryken, maer
in en gaf ons een knecht als leidsman mee, want het
was zwart donker geworden. Op die tye kwamen wy
sindelyk na elf uren in den Kelder aan, waar de win-
kels en nog andere huizen verlicht waren, en weder wy
by de mederne kanikus goede herberg vonden.

Vrydag 1 September. De Kelder ligt ongeveer een kavar-
tier naar het Nieuwe Diep, waar de Kanen en de werf is.
Na dat wy ontbeten hadden in de kamer, waer men
het intuyt op de zee heeft, zyn wy naar het Nieuwe
diep gewandeld. Men maake hier veel nieuwe schelp-
wegen; daartoe legt men ^{een} dubbelde laag vlekke
klein kers, en daarover ontrent een half naet dik tege-
pen. Als deze wegen bereiden zyn worden ze zeer hard en
goed. Aan het Nieuwe Diep werden vele nieuwe huizen
gebanwd; ook is de gelegenheid daar gunstiger dan in
den Kelder zelve; byzonder legt men vele woningen

De Kelder is een mooi groot dorp met regelmatige straten
en zeer nette huizen; alles hangt hier met de scheepvaart samen
er zijn vele winkels met allerleihande behoeften, herbergen
voor de reizigers, kraegen en nachthuizen voor het veenalk.

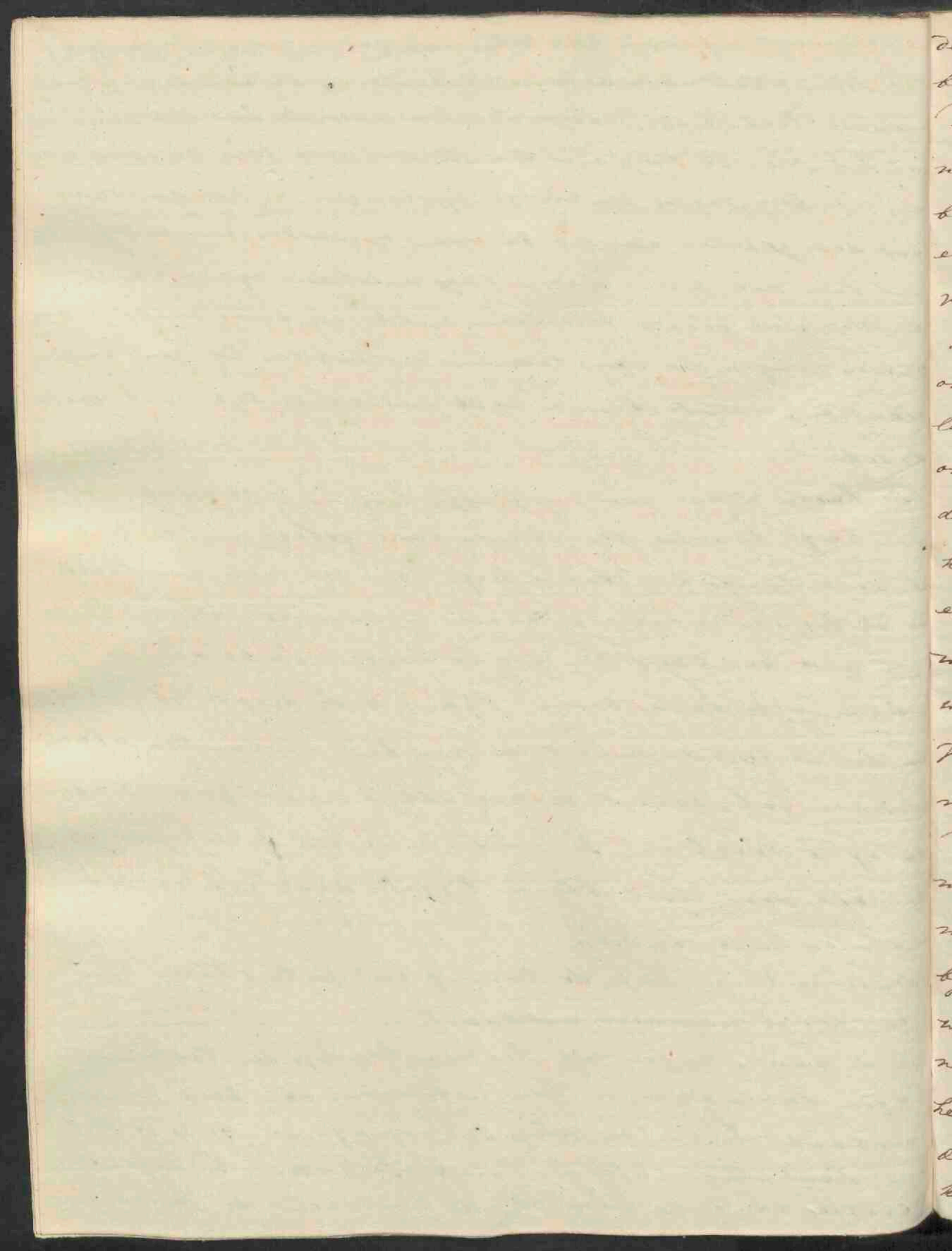
De dyk wordt met vele stenen hoopen versierd.

aan voor het groote aantal markkleeden van 1 Rypst weef
 met het Noord-Hollandsch kanaal heeft mede aan dese plaats
 nieuwe levendigheid gegeven. Wanneer de handel teeneem
 zal het Nieuwe Diep met den Kelder eene Stad kunnen wor
 den. Wy zagen den zeedijk verlenzen en kanden daar
 door den geheelen aanleg daarvan opmerken: inwendigsmee
 men dien van puin met willige en elzen ryzmerke, van
 buiten met groote keistenen, welke wy, door middel van
 yzeren tangen, die aan touwen en bakken hangen, zagen
 plaatsen; aan de binnen zyde wordt de dyk met aarde
 bedekt.

De haven is, zoo men my gezegd heeft in 1780 aangelegd,
 men heeft daartoe een steenen dam gelegd, welke den
 stroom langs het strand heeft doen schuren; zoo dat by
 de eb het water selve de haven uitdiepte; alleen heeft
 men met krabber den grond losgemaakt om de af
 schuring te bevorderen. Thans is de diepte 36 vaet,
 en die heeft men niet te vreesen dat veranderen of aan
 slikken zal, dewyl de zee altyd voortgaat met
 ze af te spoelen. Te noven maesten de schepen op
 de rede voor Texel blyven liggen; daar wordt het
 meer en meer ondiep.

Naby de haven heeft de Koning een paleis laten bau
 wen; het is nog niet voltooid.

In de haven zagen wy het machtschip den Zeelander
 liggen, dat niet meer kan uitkruisen; ook bene kanon
 neerboot. Een ander schip dat ook afgekankt is, de Wil
 lem, dient voor caserne van zeesoldaten. Er lagen drie
 fregatten van onse zeemagt: de Eendracht, de Janaan en

de Carveet, ook eene Staambout van 60 paardenkracht, bestemd om de schepen by tegenwind voort te slepen.

De werf is op een grote schaal aangelegd, en wordt nog steeds uitgebreid; de gebouwen zijn talryk en goed gebouwd; daarin heeft men de mastmaking, blokmaking, en vele andere werkplaatsen; andere gebouwen dienen voor magazynen der marine.

In het natte dak lagen de fregatten Atalante en Algiers om gereed gemaakt te worden voor een tocht naar de kolonies. In het droge dak lag het linierschip de Wapenaar om hersteld te worden. Wanneer een schip in het droge dak binnengeraven is laat men aan den ingang een houten dam zinken doormiddel van gewichten die men er oplegt; deze dam sluit het buitenwater af; aldan wordt door middel van een stoomwerktuig het water uitgepompt en zoo staat het schip op droog. Voor het doordringen van het water moet telkens op nieuw gepompt worden.

De werf was door de Franschen reeds reeds begonnen, maar ander de tegenwoordige regering is toch het meeste gedaan en er worden nog vele gebouwen bygemaakt. Toch is het oogmerk niet om hier nieuwe schepen te bouwen; maar om, die op andere werfren gebouwd zijn, hier op te krijgen, en om ander te herstellen. Er is eene sluis waandoor de schepen uit de haven in het dak konen; en kllindere schepen kunnen uit het dak door eene gracht dadelijk in het

Er zal langs het kanaal een schelpweg gemaakt
worden maar die is nog niet begonnen.

Noord-Hollandsche kanaal komen. Deze gracht zal men
zoo diep en breed maken als het genaemd kanaal zelve;
dan zullen alle schepen van het Noord-Hollandsch ka-
naal in het dak komen, zonder de haven te passeren.

Een afgedaakte lincelchip, de Zoutman, ligt nabij de werf en
dient tot woning voor 40 huisgerinnen van weeskinderen.

Wij hebben hier ook de sluis aan den mond van het Noord-
Hollandsch kanaal bezigtigd; zy gelykt naar die welke
wy aan het ander uiteinde nabij Buitersloot gezien hadden.
Het kanaal is 28 vaet diep en 28 vaet breed, beneden.

In het voorbygaan zyn wy even in eene matrozenkroeg
gemest waarin veel geschreeuw was. Wy zagen er eens
oranche vrouw onder al het geeselt; kort daarna
ontwaecten wy eene dergelyke, met hangende haren
en blaedend hoofd, op de straat, en het scheen dat
zulke tonelen der grofste liederlykheid niet het
minste opzien baarden, elk zag ze onverschillig aan,
zoo ver gaat de gewoonte.

Wij hebben het fort des Erffprins wezen zien, er staan een
kruidmagazyn en eene caderne; te naven heete dit fort
La Salle; het is by het vertrek der Franschen nag door den
Admiraal Verhael verdedigd.

Na 4 uren zyn wy het fort en den riviertoren op Kykeduin
wezen zien; dit fort was door de Franschen Moorland ge-
naemd. Alle schepen welke van het Nieuwe diep willen
komen maecten langs dit fort en den Erffprins komen, de-
wijl de groote zandbank, de Raaks, verpundert om zucht

De afstand tusſchen de Haaks en de kust is 20 tot 40 vaeden.

van de kust te verwachten. De diepte van deze doornvaart, zende
 men ons, dat van 24 tot 26 vaart is. Het fort bestaat, behalven
 de batterijen, uit zeer grote gemelnen, waarin behoorlyk 2000
 man kunnen verblyven, en in tyd van nood 9000 kunnen ge-
 borgen worden. Men rekent dit punt voor onneembaar
 men heeft, naar het gemaal dat men gantsch ingesloten is, een
 groten regenbak in het gemaal zelve. By het vestrek der
 Franschen was dit grote werk byna af, sedert is het ge-
 deeltelyk voltooid. De vuurtoren is boven deze gemel-
 nen gebouwd, dit is geheel onder de tegenwoordige rege-
 ning geschied; het is nu ontrent vier jaren dat hy vol-
 tooid is. De hoogte is 144 voet boven gewoon laag water
 Er branden 26 grote lampen, met versilverde koperen
 spiegels; 24 branden aan alle zyden. Men kan dit vinn
 8 uren ver in zee zien.

Er zyn drie dagbaken.

Behalven deze twee forten zyn er nog verscheidene ande-
 re, welke gedeeltelyk door de Franschen reeds begonnen wa-
 ren, en gedeeltelyk gantsch nieuw aangelegd. Kaapthoofd
 is juist op den noordwestelyken haek; een ander Dijk-
 zoor genaamd, by de Franschen L'Eluse, is naar de Zuid-
 zee gekeerd. Een fort, Falga, was onder de Franschen
 Zuidwestelyk van den vuurtoren aangelegd, maar
 wordt thans opgegeven. Oostelyk zyn ook forten,
 om het Nieuwe diep tegen gelande kraepen te verdedigen.
 Op den vuurtoren konden wy Kamperdruin onderscheide-
 Het strand wint hier algemeen aan.

Naby Kijkdoin is Kuisdounen een klein armelyk doorpje, of
 liever gehucht van den Helder. Wy konden niet hier zyn,
 zonder ons te herinneren dat op deze plaats eenige lieden,
 zoo moedig ter hulp getruwd waren, taen in oktober 1824
 een schip verging, en dat nerscheiden deroer edele mannen
 zyn omgekomen. Wy zyn gegaan aan het huif van Rein,
 der Willemsle Kruik, een van hen, die het genaar ontho-
 men is. Hy zelf was niet te huis; maar zyne vrouw
 heeft ons het genal omstantig verhaald, en heeft ons
 de blyken van erkentenis, waaronder brieven en ge-
 dichten, welke haar man ontvangen had, laten zien.
 Het schip heete de vrede, de kaptein de Baen, de dag
 was 14 oktober. Er zyn in dit noornal trekken van de
 edelste helohafftigheid en menschklierevriendheid; zoo als
 het antwoord van den man wiens vrouw hem aan
 zyne kinderen herinnerde om hem terug te houden:
 op het schip zyn ook wel nabers; en van den man
 die, taen men hem reddden wilde, zeide help eerst
 maar de anderen, ik kan het nog wel wat withou-
 den met zwellen; zulke trekken kunnen met
 de meest genaemde der oudheid vergeleken worden.
 Ik vraag aan dese vrouw, of zy het was die haren
 man op de kinderen gewezen had, om hem terug te hou-
 den; doch zy zeide met zelfraldoening, neen, dat
 zy haren man in geen del had terug gehouden of af-
 geraden van te gaan. Maar man was ook kort da-

De andere plaatsen zyn maar geknichten.

91
gen later, toen een Straat David naar het vergaan is,
met zyne makkers weder te hulp gesneld met den
zelfden moed. Hierna had hy ook een getuigschrift.

Wij zyn nog omgedeven om het Kaegras te zien.
Dit is een grote polder, welke eerst sedert drie jaren
ingedykt is, en waar het Noord-Hollandtche kanaal
doorloopt. De indykting is voor rekening van het
Rijk geschied, tot nog toe heeft men er niets dan gras-
land, het geen aan baeren verpacht is. Wanneer
men hier eenigen landbouw zande willen invoeren,
zande nuadzakeelyk de koningen moeten uitgeveerd
worden, want die memelen hier.

Zaterdag 2 September. Wesen hebben wy een uitstap
naar het eiland Wieringen gemaakt. Om 7 uren
zyn wy uit de haven van het Nieuwe diep afgevaeren,
en om 10 uren op Wieringen aangekomen. Wy trof-
ten daar een heer aan, die ons naderhand gebleken is te zyn
de kolonnel ter zee Elbrecht, belast met het toezigt
van de insigting voor de Karantaine op dit eiland;
dese heeft ons met de grootste beleeftheid omtrent
den toestand van Wieringen onderrigt en ook het
voornaamste daarvan verstaand. Het landt 2000
morgen grond, is 7 kwartier lang en drie kwartier breed;
Er zyn 1500 inwoners. Daarvan zyn 400 keristen, 100 Ka-
tholiken, de overige zyn protestanten. Er zyn vier dorpen
Casterland, Spoe, den Oenen en Kypolitus Hoef. Dit laatste
is de hoofdplaats. Wy zyn met den kolonnel daarnaards

In de kerk van het gebucht twerkend heeft men zoeken gevonden
den waaroop men zegt, dat het jaartal 1001 stond.

Alle de dorpjes maken maar eene gemeente uit.

Er zyn twee chirurgyus op het eiland, en de kolonnel heeft
ons lang ankerhouden met te betogen, dat het verbeed
zande zyn hier een geneesheer te willen vestigen, dewyl
de inwoners dies niet zonder kunnen betalen en dat
geheel zonder heelp blyven.

gereden en hebben verder nog eene grote wandeling met hem
 gedaan. De dorpen hier en goed int, de huizen zijn doorgaans de
 nedere van steen en bouen van hant; er heerscht vindingrykheid en
 orde; en, hoewel men geen overvloed hebben, is er neergens armoede.
 Er zijn hier geen visschers of loatsen; de Weeringers vinden
 hun bestaan in den landbouw en de schapenteelt. In vroeger
 tyd waren hier, even als op Marken, veel lighters, om de quaden
 uit de grote zchepen naar Amsterdam te brengen; dit is
 gedurende den oorlog overvallen, en kan zich nu niet hervat-
 ten; en ^{er} niet meer dan 4 of 5 zulke lighters.

Er zijn 5 hervormde kerken, 2 meniste en eene Roomsche; geest-
 elyke zijn er 2 hervormde, 1 menist, en 1 Roomsche pastoor.
 De grootste noordwaagsaamheid heerscht tusschen dese ver-
 schillende gemeenten; zelfs de pastoor gaat vriendschap-
 pelijk met de andere geestelijken om. De meniste predikant
 is anlants met eene Roomsche vrouw gekund.

Er zijn 4 schoolmeesters; de predikanten en de pastoor
 zijn leden der Schoolcommissie. Sedert 4 jaren is er een
 leesgezelschap, waarin 26 leden zijn. Van den aart en de te-
 den der Weeringers heeft ons de kapiteel een zeer gunstige
 beschryving gegeven. Zy zijn ten uiterste gastvry, elk no-
 dyt degen die hem bezoeken, om het middagmaal met hem
 te delen; wanneer iemand overlegen is wordt hy niet de groot-
 ste hartelykheid bygestaan, zoo is het b. v. een ingesteld gebruik
 dat de naburen regelmatig de zieken komen oppassen en
 nummer eenige beloning daarvoor ontvaangen. Wanneer
 iemand sterft nemen eveneens de buuren alle zorg op hun
 en de naastbstaanden laten hem dit ook geheel over; de

Her. leeft op dit eiland zeer goed meluater.

kosten eener begraafenis belopen op die wys nooit meer dan twee gulden. De neiligheid en het goed vertrouwen der menschen is zoo groot, dat de meeste huizen nooit gesloten worden, dikwylt geheel geen slot hebben; men heeft niet de gewoonte om kwitanties te geven. Voor eenige jaren, zende ons de heer Elbrecht was hy meer dan eens executeur geweest in Baddel, waar vry aannemerlyke kapitalen ontgelaend waren, zonder eening ander bewys dan de aantekening, welke de schuldeijster daarvan gehouden had; maar nooit was de schuld door den schuldenaar outkend. In vroege tyd, 20 of 30 jaar geleden, had men hier byna geen geld in omloop; alle kopen en verkopen geschieden op krediet, en vier malen in het jaar werd afgerekend, namelijk by 't verlopen der Cammeren, der taal, der oude schapen, en der koejen; - dit is nu eenigzins veranderd. De inwoners zyn zeer aan hun eiland gehecht; by eene kleine afwezigheid bekomen zy heimwee; en het is byna zonder voorbeeld dat een Weeringer naar elders verhuist. Er is geene byzondere kleding, men volgt de Noord-Hollandische snagt, en zelf, daer de mode tontyds de kleding veranderd, het raedjel is zeer eenvuldig; men eet weinig vleesch, veel rogge-meel en Gatenmeel, een soort van kach, die van meel in water gekookt wordt taekerd en zeer venaar is. Wanneer men gezelschappen heeft, is de gewoonte om zeer laat by een te komen en tot smorgens te blyven; men drinkt by die gelegenheden koffy voor en na het avondeten. Het is de gewoonte dat jonge lieden naar het humelyk zeer vry saam omgaan; men neemt

Die ones des mias X Cuyok, brener ones Tapol 83.

dit zitting handen; daartoe is de waensdag bestemd; zulke zitting van de vryende jengd duurt gewaonlyk tot den anderen morgen. De goede zeden lyden daarby niet.

Er zyn verscheiden herbergen, en die worden des zandags veel bezocht; want men kent hier weinig andere uitspanning; er zyn hier geheel geene volkspersoneken, zelfs geen kinderspelen.

Het eiland is vandoom bedykt, maar er is ook eenig weel land buntedykt; dennen zyn er niet. Het gehele eiland ligt ryg hoog, zoo dat by den hagen vloed van februaar 1825 de dyk wel doorgebroken is, maar slechts twee polders overstrooond zyn; haemel er geen binnendyken zyn. Men vernaaft langzamerhand den meerdyk met een steenen dyk; dit geschiedt algemeen; men denkt dat het niet toek naar matrasfen en andere voormerpen gebruykt zal kunnen worden en daardoor zynel waar de behander. Het eiland heeft zyn naam naar het meer; maar dese plant groeit in de zee zelve en wordt daer uit gevischt; dit geschiedt weinig door wieringert. In gewone tyden bedraagt het dykgeld drie tot zes stervins ^{naar} de morgen jaarlyk.

Men bouwt hier allenhande graan, en het land is algemeen vruchtbaar, haemel zeer vershillend naar aard; men heeft men meide naar het zee. Men heeft byna geen sloten maar men bindt het zee twee aan twee naar touwen die met een plankje aan een gemaakt zyn; dit plankje noemt men juk en de touwe loont. In het nazjaar laat

[Faint, illegible handwriting covering the page]

[Marginal notes on the right edge, including letters like 'a', 'b', 'c', 'd', 'e', 'f', 'g', 'h', 'i', 'j', 'k', 'l', 'm', 'n', 'o', 'p', 'q', 'r', 's', 't', 'u', 'v', 'w', 'x', 'y', 'z']

men het veer vry over alle weiden, lopen. Men maakt hier veel
 groene schapenkaas, dezelfde die op Texel gemaakt wordt,
 en naar dit laatste eiland genaemd wordt, de groene kleur
 en de byzondere smaak worden veroorzaakt door het rooken
 met versche schapenmest geperscht hetgeen er in gedaan wordt.
 De schapenmest wordt hier dikwyls gebruikt tot brandstof.

Op het Westland staan twee lampbakken

De meeste van dese byzonderheden ken ik aan den heer El.,
 snecht verschuldigt, welke sedert vele jaren het eiland be-
 waant, en zich scheen te verheugen over de gelegenheid
 om syne opmerkingen mede te delen. Hy was zeer met de
 inwoners bevriend, naemde ze allen by namen, en werd
 door allen met genegenheid begroet. De vrouw in de
 herberg, welke ons gesprek had afgehoord, zeide my dat
 het juist zoo was als by het vertelde; hy meet het goed, zei-
 de zy, en hy is een best man; maar hy kan moeilyk ande-
 re menschen laten praten; als ^{ik} by hem ben, zeg ik maar:
 "Zugg, laat my nu ook een spreken, en dit neemt hy dan
 ook gaed op."

Hy heeft ons ook de inrigting naar de karantaine genezen,
 maanover hy het oprigt heeft. Zy bestaat uit eens nu-
 me plaats met hekkent omzet, waarin eenige luodsen
 voor berging van gaederen, een hospitaal, eene wo-
 ning naar den oprigter staan. Er ontbreekt zeer veel
 aan, om eene behoorlyke maanboeg in geral naar de
 smetting op te leveren. Zoo als het nu bestaat is het in
 1805 door de kaernmalige regering daargesteld, en by de
 belevenning van den handel was er geen behaefte aan

[Faint, illegible handwriting on lined paper]

eene meer volkomene invigting. En zyn drie plaatsen waan
 men schepen laat karantaine houden: by 't inkomen der Schel-
 de te Vlissingen, by 't inkomen der Schelde te Helvoetsluis en
 by 't inkomen van Texel, hier naar nergens is eene goede
 en voldoende invigting; en men moet zich verwonderen,
 dat in ons land, waar zo veel handel was nimmer zulke
 invigtingen gemaakt zyn; men heeft zich altyd met ge-
 breklyke en tydelijke maatregelen vergenoegd. Thans, zende
 ons de heer Elbrecht is men overtuigd van de noodzaak-
 tykheid, om eene grote invigting tegen de besmettelijke
 ziekten te maken; doch die kon dan ook maar eene van
 het gehele rijk zyn, zoo als die van Marseille naar gans
 Frankryk; en alle schepen die uit verdachte havens ko-
 men moeten dan op die plaats aankomen, om den tyd
 van karantaine daar te brengen. Wanneer slechts een
 maal de pest in ons land werd aangebragt door gebrek
 aan eene invigting daar tegen, zoo als die in andere
 landen bestaat, zonde men zich alle berisping en
 gemak voor den handel, welke zulk eene invigting
 hadden doen wezlynen, bitter beklagen. Doch nu doet
 zich eene grote zwangheid op in het kieren van een der drie
 genoemde plaatsen voor zulk eene invigting; naar
 elk daarvan zyn redenen by te brengen. Vlissingen is
 het makkelijkste voor de schepen; zy die naar Amsterdam
 bestemd zyn kunnen naar daar zeer wel naar het Hien-
 me diep komen; maar voor schepen die naar Antwerpen
 bestemd zyn is het eene grote moeylykheid naaraf by
 vieringen karantaine te houden. Doch hoe zonde

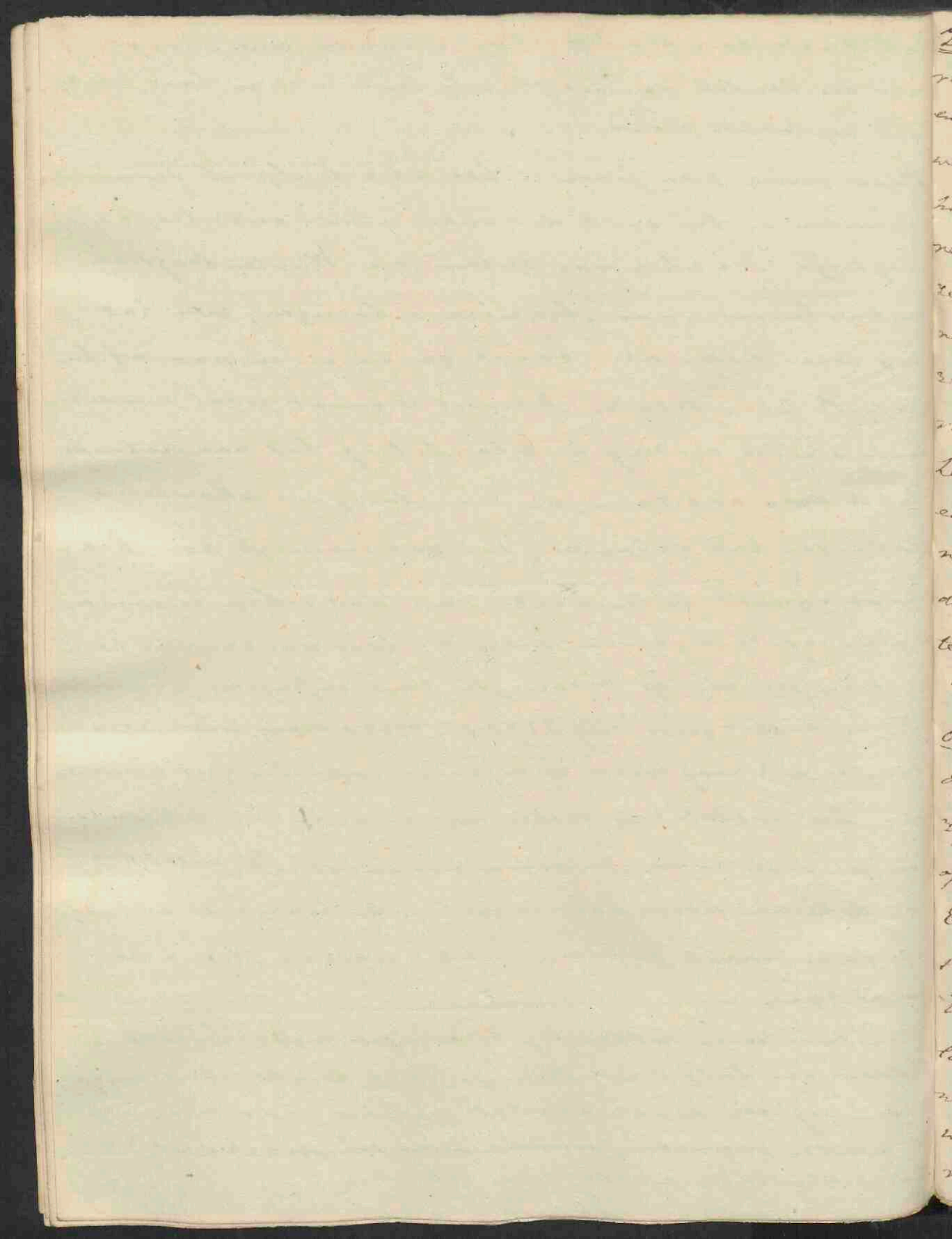
[Faint, illegible handwriting on a page with horizontal lines. The text is mostly obscured by fading and bleed-through from the reverse side.]

ziek Amsterdam beleefde rekten, wanneer eene innigting
voor den handel van het gansche land niet in hare nabij-
heid geplaatst wierd.

Voor ruim vier jaren is het schip de April herwaards
gezonden en het volk daarnau alhier ontscheept en
verpleegd. Dit schip was bestemd, om Wurtenbergische
Landwehruisess naar America te brengen; men had
1300 derer lieden aan boord genomen en nooraaf hun
reisgeld laten betalen. Het veel te groot getal menschen
en de slechte voeding en behandeling had aanstekende
ziekte doen ontstaen, die men lang en schandelyk
verborgen had gehouden; tot dat eindelyk door het
groot aantal doden, welke van dat schip kwamen
de regering opmerkzaam maakte. Dere noodzaakte toen
den schipper om op Wieringen zyne passagiers te ontsche-
pen, en toen zyn er nog 219 van gestorven, niet tege-
staante alle zong welke de regering voor hen liet aanwen-
den. Die hersteld zyn, hebben met eene andere gelegenheid
hunne reis naar America vervolgd. Ik weet, dat
men de lieden, welke door schandelyke hebruykt dit onge-
luk veroorzaakt hadden, niet genoegezaam streng ver-
volgd zyn.

Om twee uren hebben my Wieringen weder verlaten en
hebben om half 7 het Hilvorne Diep berijkt. Onderweg
zagen my een groot aantal schepen, waaraan my
de meeste praaiden, omdat aare schipper hunne namen,
toe de getydingen sulde daer plaatsen.

Zondag 3 September. In vijf kwartier zijn wij dezen morgen van het Nieuwe Diep naar Tetel gegaan. Dit is zeer ongelijk, en de schipper zende ons dat hij wel eens 10 uren onder weg was geweest. Het was niet onbelangrijk de zeelieden van hunne tagten en onderwinding te horen spreken, en b.v. de reizen naar Oost-Indië met die in de Middellandzke zee te horen vergelyken. De portschipper met wien wij varen, had eens whiffbreuk geleden in de Middellandzke zee, en verhaalde hoe hij met de andere matrozen te vaert van Napels naar Amsterdam was teruggekomen. Men heeft mij ook uitgelegd hoe de zeelieden in Amsterdam en elders veel geleerd en geleend ontvangen of behouden, dat is tegen hagen interest 20 per 100 b.v. wanneer de reis wel afloopt, en met verlies van kapitaal en tegenovergesteld geval.

Wij kwamen aan in de eenige haven van het eiland, te Oude-Schild. Zy is toch niet groot en zeer ondiep. Het doorp is lewendig en dicht bevolkt; 'er zijn er 1600 inwoners, en gaan daaraan 400 kinderen op de school; dit laatste van de onverschuldigdheid veel zijn. Er zijn hier 50 tot 60 lootsen. Aan den Hoorn zijn er 120. Verder zijn er visschers, landbouwers, winkeliers, en wij hebben met een wegen een grooten baas door het eiland gemaakt. Van 't Oude Schild vaden wij langzaamz menne furken, door de Franschen aangelegd, en de Oude Schans waarin geheel geene bezetting meer is, en kwamen met volgens aan de bintplaats, Brakestein, te behoren.

Men scheert de schape een maal in 't jaar, met 1/2

de van den heer Van Bergen; zy is de eenige op Tatal; came
 tweede is in den tyd der Franschen geloopt. Naby dese
 plaats zagen wy vyf waterputten, waaraan het water
 volkomen goed smaakte. Zy behooren aan het wees-
 huis en voorzien een groot gedeelte van het eiland,
 door grachten vervoert men het. Elk huisgezin be-
 draagt naar het gemot van dit water zes stuijers in
 het jaar. De schepen worden er ook uit voorzien en
 betalen voor elk afschoof $7\frac{1}{2}$ stuijers; met de koken-
 van vernaen ene kort het hem aan boord 14 stuijers.
 wy zagen overal veel schapen. Hun getal op het eiland
 neemt steeds toe: voor drie jaar beliep het 28 duizend
 en thans 30000. De wol wordt verkocht aan
 Leidse en veel meer nog aan Franke koopli-
 den die hier komen om ze op te kopen. Zy kost
 tegenwoordig 13 stuijers de rulle en 18 tot 20 st.
 de lhanse het Nederl. pond.

wy kwamen nu aan de Burg, de hoofdplaats van
 het eiland een mooi dorp, dat nagenoeg evenveel
 inwoners heeft als het oude Schild. Van de Burg, wa-
 men zegt dat Noa gezongen is gemeent, bestaat niets
 meer dan een stuk muur in de tuin van het wesshuys.
 In de warte zagen wy Koog, een verrallen dorp, waar
 zoo men ons reide het minste welvaren is.

Hi kwamen wy in een paeder, Wallenburg genaamt,

De eer. betraakt 1800 de andere 1400 gulden. pacht

Deze zanddyk is aangelegd in 1629. Zie J. Cuyck
brieven over Texel. 61.

De gewone prijs is anders 4 stinkers zand en 8 stamers, met
des mel, en somtijds nog kager.

die in 1680 ingedijkt of hier waren vele zeer ver van
 een gelezene boeren hofsteden. Vervolgens kwamen
 wij in het buitenveed, dat aan den kant des Noord
 Zee beklut is door den Landdijk, doch aan de west
 zyde openligt, zoo dat het door den vloed op veel
 plaatsen overstromend was. Dit land is dan in een
 waadt in twee deelen verpacht. De een, die aan de
^{kwelder} Landdijk waant, heeft by de overstroming van 1825
 148 schapen verloren. Hy had 24 tot 2500. Hy zyn by den
 anderen, die aan den Landdijk waant, uitgezocht, om dezen
 dijk, die nu eigentlyk duin is te bezigtigen. Hy vormt op dit
 punt een kalve maan met de spitsen naar buiten, en
 een vlak strand van meer dan een kwarter breedte.
 Oorspronkelyk is, zoo men ons zegt, deze dijk ontstonden door
 het plaatsen van palen of planken, waartegen het zand
 van zelf opgestoven is; dit zand steeds met dunne holle
 beplankt wordende is steeds hooger geworden en heeft
 als het ware een neer van dunnen gevormd.

De koningen zyn hier zeer meeningvaldig. De heer zegt
 out dat hy er nu een duizend paar jaarlyk vangt.
 Hy heeft ze het laatste jaar verkocht voor 13 stivers het
 paar met het vel. Hy neemt ook 5 tot 6 duizend eyeren
 van zeevogels, meesthal meemeren, en verkoopt die voor den
 tyd stivers de 200. Hy klaagde dat het hem in den laatste
 tyd teyngelopen was; ook had hy nu drie jaren lang een ver
 de naar de poekt afslag behouden, zoo dat hy nu, met onkust

De dinnen van Engeland zijn niet door de Kunst daargesteld
Daar het land hier niet anders dan voor merke dient, heeft het
zee-water geen nadeelige gevolgen, maar het zand van de dinnen
kaderfs veel, en de nalatigheid om de dinnen met helme te
bepoken maake de verstorvingen steeds grooter. Overigens
het land zeer goede klei grond, en zoude als het ingedrykt was
zeer vruchtbaarder voor koren zijn. Dit geldt van het Buitenland
en Engeland.

De bezaam worden de konijnen geschoten, en alleen door lief-
hebbers van de jagg.

Men heeft ons de fretten gewezen; die worden in hanten kaste
komaand en met brood en melk gevoed.

en opeenten 1700 gulden betaalt.

Van hier zyn wy greden naar Eyerland, het geen gedeeltelyk door duinen van het buitenveld afgescheiden is. Het is een, als dit tegen de westzyde beschut, door duinen, maar aan de oostzyde naar de velden open, en wy zeden meermalen door het water. In het Eyerlandshuis woont de pastoor van dit gansche gedeelte van het eiland, het geen ook aan de domeinen toebehoort, en waarin geen andere inwoners zyn. Zyne pacht belooft 1800 gulden. Op een korten toestel, den staak genaamd, naby het huis, overziet men de velden van Eyerland en Britenveld, en ziet in zee tot Vleeland. De meeningvuldege banken in deze streken waren nu duidelyk te onderskennen, daar ze grootendeels droog lagen.

De kanynen zyn hier zonder tal, men ziet ze by beken lopen. Men vangt er in Eyerland twee tot drie duizend jaarlyk. Dit geschiedt op tweedry wyzen of met groote netten maar men ze tegen in jaagt, en waer zy met den kop door lopen en zoo vast blyven zitten; of met fretten doen men den bek toevouwen en zoo in het hol gaan loat, dese fretten drijven er de kanynen uit en de jager staat met een kleen net gereed, om als zy daar uitkomen, ze op te vangen. Alleen hier hebben wy ook eenigen aenzey gevonden, om de kanynen te beschermen; namentlyk op eenige hooge plaatsen zyn vierkante heuveltyer van zoden gemaakt, die men bulten noemt, en die hal van binnen zyn. Dese dienen de kanynen naar toekuyt waer naar zy door hoge velden van de duinen, maar zy anders worden afgesneden.

Men vangt hier en algemeen op het eiland veel byster
wanneer er schepen in deze streek stranden, worden de menschen
in het ^{Landt} Lygophus opgenomen, en de gaderen alwaar gedragen. De
wonen heeft sprakelyk paarden om by de gezelschaps te ge-
brinken. Op elk gezelsch der kust is vastgesteld waar men
schepen en gaderen zullen worden ingenomen, als er schepen
staan. Wy zagen by het byerlandshout nog stukken van
verongelukkete schepen liggen. Dit hout dient ook voor post
hout op Vlieland.

ken verkoopt de konynen in het groot aan de poliers van
 Amsterdam, welke ze zonder mel weder ^{uit} verkopen, en met de
 vellen een afzonderlyken handel drijven. Het haar wordt
 gebruikt naar de haademakenzen, en de afgeschorene hinde,
 naar de lyukakenzen.

In des. tyd der eyenen jaart men deknyge, duizend tot
 1500 daags; dese pachtler gaf ons een prys der eyenen op
 even als de vorige. Dese tyd is van half mei tot 21 juni, als
 men later voortging zonder ze niet meer goed zyn, en van
 een nooral de nazels afnemen.

Een klein deel van Egerland, waer het huis staat is door
 duin en dyk omringt, maar in febr. 1825 is dit toek over
 stroomd, maar het huis was hang genog en bleef dry.

Wij zyn vermalgent naardy den tweeden pachtler van het
 bintenneld, den Kwelderbaai gendeen. Men verhaalde ons
 dat dese, in des. tyd der Franschen, eenmaal van een jaer
 8868 ponden (ande) schone wal had afgeleend tegen een
 gulden het pond; nu maakt hy daarvan 8 struivers.
 Kort daerna kwammen wy aan den ouden reedyk, en
 zagen het gedeelte dat nog is gebleven zoo als het eerst
 angelegd was: nammelyk van buiten met een rei pale,
 dyet welke met balken gestut wanden, om den slag
 van het water te weerstaan. Op die wyre bestaat de dyk
 slyts nog zoo ver als het bintenneld duurt; by het ge-
 luchs Oost, waar de zee aanvangt tegen den dyk te staan,
 beginnen de palen verhangen te worden door stenen, welke
 werden langs den gantschen reedyk liggen. Daar de indyking
 van 1660 is een groot deel van den ouden reedyk dat binnen
 dyk of slaper geworden. Behalven dien zyn er nog meer

Dit is het voorgenomde Sanneltjes-bergje, een tumulus,
waarin men in 7 jaar 1777 Romeinſche overblyffels
gevonden heeft, die beſchreven en afgebeeld zyn in een
ſtukje van P. Van Cuyck, uitgegeven in Amſterd. 1780. 2°

Scheep en binnendyken. Dit heeft gemaakt, dat t.a.m. in febr. 1825 de
zeedyk by Noorw doorgebroken is, niet meer dan ontrent de helft
van het eiland overstroovend is. Het eiland is niet zoo laag als
vele streken in Noord. Holland, byna zonder uitzondering
is het laagste land gelyke met Fagelyks by laag water, men
laast ook het binnewater door sluizen en vanden watermo-
lens, alleen in eenen polder heeft men drie molens. Het water
van de overstroming in 1825 is in 14 dagen weg gemaekt.

By neder door De Waal, een klein maar net dorpje. By ragen
hier een geselte van den oudsten dyk, en men deed ons opmer-
ken hoe het water nog vast en sterk was; deze dyk is in 1680
reeds onestellig geworden, en dit water is zeker veel ander.
Buiten de Waal neder wy langt een hoogte, waerom men
ontreide dat oude wapen, en andere voorwerpen ge-
vonden zyn.

Oostereind, dat wy daarna doorneden, is met groter en heeft
een zeer veelvuldig voorkomen; het heeft nog twee gebue-
ten: Oost en Zeehuizen. In Oostereind zyn veel versterking-
schepen, ook in het Heinric Schild een zeer klein dorpje, dat
wy voorbyreden.

Wy reden verder over den zeedyk, die zoo smal was en
draagzaam van beide zyden. Zoo steel, dat ik wy niet herin-
ner vast genooddykt mege gepasseerd te zyn. Dit was nog
meer zoo door dat op vele plaatsen steenkopen lagen, bestemd
om den dyk te herstallen. Men maakt den dyk algemeen
twee voet hoger.

Af den avond kwamen wy in het Oude Schild thans, en wa-
ren de jongs was in hare zondagskleding.

Op het gehele eiland zyn weinig slaten, meestal kieren van
vaden, en vanden de schepen niet kunnen springen, vooral

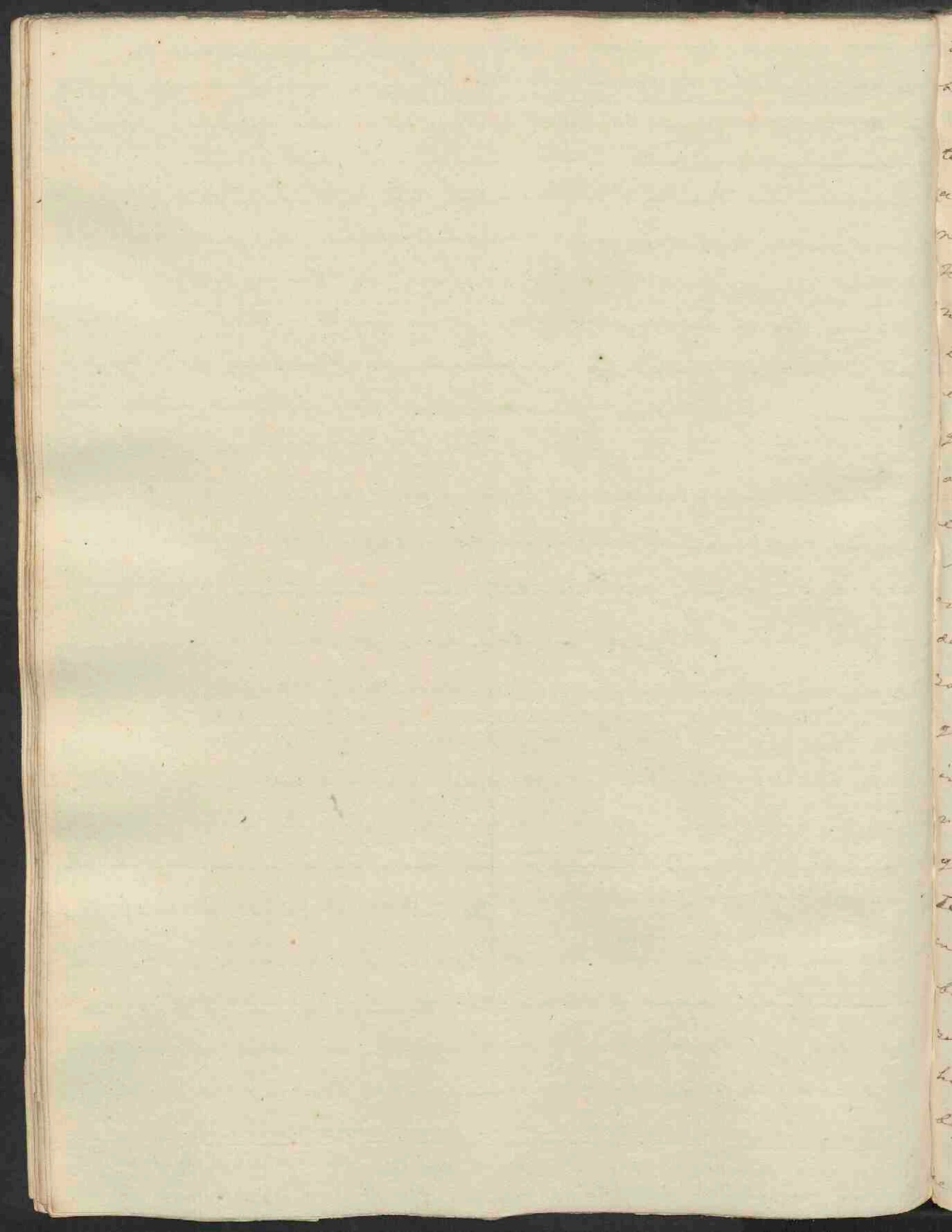
Er is op Itehal geen brandstof dan eenige roden of zeer slechts
turfs en de schapenweide welke de arme lieden stoken over-
geens brandt men turf, die ingevoerd wordt, en hout.

Men neemt hier de, vrees, omgang tusschen jongens en meisjes,
welke op dit eiland even als elders in gebruik is kaayen.

omdat men ze een voor een en achterpoos samenbrukt.
Wij zagen in het bedypte gedeelte van het eiland eenig bosch,
mer het meeste is weide, toch wordt ook een weinig rog, gans,
en aardappelen geteelt.

Bekaluen het laodden, aesterrijsen, aan t Onse Schilden der
Kanon ander ripsken, is de schapenfabriek het voornaam-
ste van der inwoners; men hetgeen de kamyon en eyonen
oplenen heb ik reeds gesproken. De aesters legt men hier
niet in putten maar op 'sogenaamde bedden; dat sijn
eenrandig kleyachtige plaatsen aan het strand, maar het
water zinnel is, en welke slechts door stakken worden
aangeduid tot afscheiding van ieders eigendom. Er sijn
5 eendekoojen op het eiland. Voor jagot is er groote over-
vloed vooral van watervogels; ook van hazen. De kamyon
sijn op de niet bedypte weiden wellyt met zeer schadelyk
merer wij zagen er ook in de bedypte straken, en zelfs
langt der reedyk, waarnaer zy gewel schadelyk masten sijn.
De inwoners hebben een gunstig voorkomen, de vrouwen
kwamen ont vauw veelal snavi te sijn. De kleding is van
de gemone Hoord. Hollandsche niet onderscheiden. Zy plagt
dit eenigfins te sijn; doch de mode heeft de voozere
dragt verouwen; die had de byrandeheid van zeer sty-
ne koutfuyen voor de vrouwen, beuugt de an ingevende
dragt het lyf byna gansh ongeregen laat. Het is wonderlyk
dat de smakelose en onnatuurlyke kleding van Hoord
Holland hier als een dragt van mode ingevend is.

De dinnen op Tafel sijn tusseltyk en sijn het breedste aan het
westend, ongenes een half uur, by Kwag sijn zy zeer smal

Er is op Texel geen venschaak, maar er zijn drie kapers of dag-
laken: twee zichten den Hoorn en een op de Oost.

Achter de Twisten staat een reddingsboot even zoo als die
te Egmond. Onze schipper en roerman maakten daarop eenige
aantmerkingen, die mij niet onbelangrijk voorkwamen. De
reddingsboten werden zij zijn van onbieden te sterk, daarvoor
kantelen zij als ze op een groot stoten; zij kunnen dan niet
niet zinken, maar komen wel in water hetgeen ze meestal
te behouden maakt; in 't geheel zijn ze te groot, en worden
er te veel moeite vereischt om ze naar het schip dat in
gevaar is te brengen. Het valk is niet gewoone en make
om te gaan, en dit bepaalt de redding tot de personen, die
er mede gewoone zijn gemaakt door opzettelijke oefening.
Men kan elk soort van vaartuyt onwrikbaar maken, zaa-
men moet men op elke kust voor reddingsboten inrichten.
dat soort van boten het geen op de plaats gebruikelijk is,
zoo zouden op Texel de wervelwinden byzonder daartoe
geschikt zijn; men heeft meermalen saarmode menschen
in het yselgste weer geved, zij zijn sterk van voren en
van achteren, plat van anderen, worden door de branding
gedruwd en gaan verder met een veel niet met velden.
Te Knipdunen moet men de gewone boten zoo als die
naam, in 1824 zoo veel menschen zijn omgekomen, over
haren onwrikbaar maken; zoo die de vorm anders is,
zullen de zeelieden er niet zoo goed mede omgaan. In
hoedanig deze aantmerkingen gegrond zijn daar ik niet
bepalen.

De schipper heeft ook het een en ander mede gezegd, om te zien
de loodsen van deze straat. Elk schip moet een lood hebben.

Het gewoon vernal van t water aan t Grouwe Diepen
Teyel is 4 velt.

om van de Spaarders binnen te komen, of maect de loods die
 zich aanbiedt betalen. De prijs is by een tarief bepaald, en wordt
 naar de diepte van het schip berekend. Alleen wanneer het schip
 nooddoof of mag de loods een bysondere onverschuldigd
 maken; zoo hy het niet eens wordt met den Kapitein maect
 hy tuch aan boord gaan, en de betaling aan het aandeel
 van Compagniefaer des pilotagie in Amsterdam over-
 taken. En zijn geene bepalingen, omtrent de bevoeten der
 lootsen; hy die niet het eerst by een schip vernaeft heeft
 het eerste recht. De recht, om wat te winnen spaart hen
 genaeg aan om geene gelegenheid te vernemen, en daer-
 door maect elke lootsdoof een vernemen in het reul on-
 gen, dat men van verre zie kan; zoo dat een loots, dat
 een loods in het gezicht moeft krygen, die verzuimd hen
 zijne hulp oom te bieden, die loots vande kunnen aan-
 klagen, welcke in zulk een geval misbaar gestraft wordt.

Maandag 4 September. Dieren nacht is het ons niet
 mogelijk gemeest te slape. Dewyl juist ander ons een kof-
 fyhuut of kraeg gehonden werd, daer men tot 4 uren
 alleef praten en zingen, en zeer laffe en schandelyke
 respreken en gezangen, insarby de waerd, Peters, een
 Bakener, uit Eger, altyd den hoofdvoon naende. Dese
 man, die onlangs van den Helder hier gekomen is, en in
 het wapen van Haarlem herberg houdt, kan als een groot
 kwaad voor dit doorp aangzien worden. Het de noemen
 wat hy ook buiten maect onbeschield.

De berekening is 4000 oude ponden op het last, en naagenag
brie tow.

Om halfeen rijn wij op Pleeland aangekomen.

Van het westende. betaat sedert lang geen doorp meer,
pottkins alleen staat op het westelyke uiteinde.

Door half zes zijn wij scheep gegaan, en hebben de zon heerlyk zien opgaan. Door de meenevuldige banken, en daardoor langs eenen groten omweg zijn wij naar Nieuwland gegaan. Wij zagen onderweg verscheidene wierschuiten. Dit zijn schuiten van ongeveer 8 last; Zulke eene lading is 48 tot 50 guldens waard. De tyd van de over is van juli tot september.

De aesters worden het gansche jaar door gemist.

Wij zagen nog dundelyk Karlingen en de verdere Britsche kust.

In het noordzuiden zagen wij het kleine eilandje Griend, dat zeer laag is en alleen in den zomer voor eenige schapen tot weide vertrekt. In den winter overstromt het geheel. Een inmanen van Ter Schelling heeft het gepacht. De banken in deze wateren zijn zeer meenevuldig en men overtuigt zich op de reis van de maeclykheid, om hier te naven.

Nieuwland vertoonde zich in het westen zeer traag. aan de eene zyde, aattelyk dunner zonder eenig graen; aan de andere zyde dunner met eenige helm en gras begraed; maar nergent een boom. Op het eiland zelf aangekomen, werd deze eerste indruk met veel verbaasend. Zeer maeclyk wat het om genaegzaam naby te landen, wegens de andiepten, en taen maecten wij nog daar het water en zand waden, om te komen aan het eenige dorp dat er bestaat.

Woonaan is eene buitenplaats, Zorghuys; zy behaart den heer
Reimbach, schout van Kleiland, zoon van den schout van Tesel,
doch zy is onbewoond; de eigenaars wohnt in Harlingen.

De opene plaatsen waar huizen gestaan hebben, en de
onbewoonde huizen die wy zagen, vertoonden ontwyffel-
baar eene staat van verval.

Binnen het dorp is niet eene boom.

Men plant hier nagenoeg geen duinkalou.

Zy hebben 4 luidfokhuizen.

Er is een hervormde predikant; de kerk is zeer net. De gemeen-
tene menistekerk dient voor bergplaats van gestrande
goederen.

Uit gebrek aan andere brandstof, brandt men hier veel
kaemess.

Dit dorp is regelmatig aangelegd, en bestaat uit een breede
 straat met linde en almebomen beplant; eenige kleine
 tuinen zijn door het afwelen der bevalking bijna gans-
 verdwenen. Door de zeelucht en meer nog door de over-
 strooming van februari 1825 zijn eenige dezer bomen ge-
 storven en staan zij allen slecht. Achter de huizen zijn
 enkele tuinen waarin millige bomen en ook eenige
 vruchtboomen en gragutens geplant zijn. Er is geheel
 geen bouwland, maar eenige goede weide, welke in gemeen-
 schap gebruikt wordt; behalve dat is er nog veel grond
 welke bijna niets waard is en met de dunnen aan de de-
 menen behoort, deze wordt verspaakt en dient menig
 anders dan om konijnen te rangen. Ten noorden is het
 dorp door de dunnen besloten, ten zuidoosten ligt het zeer
 open; toch was het nog niet door de zee bereikt naar de
 4e februari 1825 welke het ganssch overstromde. Om in
 het vervolg veilig te zijn, is in dit jaar naar wege de rege-
 ring een dyk om het dorp aan deze zijde gelegd, welke
 niet breed maar gaed met steenen besteed is.

Er zijn thans 580 inwoners, waarvan 45 loodsen, de overige
 zijn drie of vier landsbeambten naar het int. en uitbla-
 nen van schepen, en neder vyf schamele lieden, welke eenige
 koeien, weinig schapen, en 80 geyten en bokken hebben; in den
 winter sommtyds naar het stranden der schepen eenig voor-
 deel trekken, en buitendien bijna geen middelen van bestaan
 vinden kunnen. Het vergraven der zeegeaten heeft voornal
 dit eilandje daer leeviggewan. Door het vlie plagten naar

Dit matter was geen acht naast onder het ditke diuinis

Men heeft hier geene bysondere kleding
Wij zagen in het voorbygaan de familie van den heer Barnard
waarent twee of drie ambtenaren zyn; een mooi jong meisje
behoorde tot deze familie. Wy konden niet anders dan het lot
beklagen van in welke afgezandertheid van de wereld de degenen
t en Terschelling) zyn de waeten doorbrengen?

zer veel nooddrake schepen aan te komen; thans is dit vry zelzzaam.

Er is eene nambak en ^{vier} twee hopen of dagbaken. Tvy zyn op de eerste geklommen, zy wordt met steenkalen gestookt. Men oncrriet daar het ganzsche eiland, dat nu bestaant als een groote zandhoop hier en daar met eenig duivel begravid; in de laagte eenig weiland, en daarby het dorp Roudam met mer banken; in de neste Tesel, Terskelling en de Krielsche kust.

Noorddrake schepen welke in het Kie binnenvallen, en om den winter kunne reis niet kunnen hervolgen, moeten voor Terskelling blyven liggen, maar zy dikhuyt schade lyden; daarom heeft men needt meermalen gezigt dat voor Kie land eene haven soude gemaakt worden; dit soude den toestand der inwoners aanmerke lyk verbeteren.

Er zyn in de dinnen eenige gaede waterputten waarin de inwoners nu waarien; in de stracten zyn vier putten waarran het water niet drinkbaar is, maar voor het blafen in genal van brand bestend is.

Tvy vonden twee herbergen op Kie land, in de eene, waan tvy wat restafte hebben, was het zeer net, en men soude er zeer wel hebben kunnen overnachten; de manken waren eenvandig. Tvy hebben er de Kaarlemische konant gevonden; anders dan daardoor neemt men hier veel meening van het neste land; toch is Tafuten Tesel en Kie land nog eene regelmatige post; daartoe staet aan de dinnen,

Er zijn twee ruiterka. ke. op de dennen; ik ben dezen avond
op eene daarvan geklommen, en vond het steenkolen ruiter,
den wind aangeblazen, very sterke branden; ik trof niemand
daarby aan.

van van alle woningen, eene brievenbus, waaruit de aankomende
 de schipper van de post de brieven wegneemt, en waarin hy de aangef
 knogte in de plaats legt en opsluit. Dit is zoo ingerigt om de
 maeijlykheid en het opouthoud te vermijden, van naar het
 posthuis te maeten gaan: men legt het vaartuyf meer enen aar
 en heet het dadelijk meder af. Voor reizigers welke niet de
 post willen verlaten is dit ten uiterste maeijlyk, daar zy niet
 by de aankomst van de post naby de brievenbus, maeten be
 vinden; hieruit alleen kan men opmaken, dat men van
 het eene naar het andere deser eilanden niet gewoon is
 te reizen.

Er is op Vlieland eene reedingsboot.

Om Zuren verlieten wy dit eiland en kwamen om binn
 op Terschelling aan. Boot op boot kwam ons te gemaet
 naezen, en de opmerkzaamheid, die wy baanden was een
 denyz, dat het aankomen van veeneide vaartuygen hier
 eene zeldzaamheid is. Onze eerste zong was, ons een naar
 ting te zoeken om onse reis naar Ameland te vervolgen,
 want de schipper, met wien wy van het Kleine Diep tot
 hier gekomen waren, keerde nu terug; hy was Cornelis
 Kett, postschipper van t Kleine Diep op Texel; wy zyn van
 hem byzonder te vrede geweest.

Wy beklommen, om ons een algemeen denkbeeld van Ter
 schelling te maken, den toren Brandaris genaamt, maar
 op te vonden een ruimbak plaats te zyn, doch nu niet meer is
 hier overzagen wy merkelijck het gehele eiland. De toren
 gebouwd in 1594 en is hoog 220 vaet. Waardelijck zyn tinnen

De nachtwaart in Meesterschelling naaps, even als die van
Fivel haer de wind is.

Men heeft ons verhaald, dat op ongeveer een uur afstand
van Meesterschelling, door middel van eenen duikelaars,
klok gezocht wordt naar de overblyfsels van een Engels
schip dat naar 25 jaren daar getrand is en met geld ge-
laden was. Men heeft wel de plaats gevonden maar het
gevonken is, maar het nag toe geen geld. Het is, zoo men
ons verde, naar een Societait van Amsterdam, dat daar
nasporingen gedaan worden.

Zy hebben ~~tuin~~ tuinafloodschuiten, welke genummerd zyn.

Er is een oesterschippen op het eiland.

Op hageve plaatsen is zeer goede visch.

Elke boer vertelt men dat drie paarden heeft.

Men eet hier algemeen ruzzebrood.

Zandelyke Dyken, welke ongelukkig sedert den groten watervlaed
nag vermaect zyn gebleven.

Dingsdag 5 September. Westerschelling, maar my overnacht hebbe,
is een mooi groot dorp, met brede straten, die met almen en lin-
den beplant zyn. De huizen zyn van steen en hebben het voorko-
men van door welkhebbende lieden bemoend te zyn. De bevol-
king bedraagt 1400 zielen. Dit dorp maakt eene afdeeling van
het eiland uit; alle de andere dorpen maken saam het ander-
ne deel uit, dat Oosterschelling genaemd wordt, en 11 tot 12
honderd inwoners heeft. De menigte kinderen die my van
doet eene taernende bevalking vermoeden. En zyn hier
so lootzen, die zyn ook wel met ripsken bezig worden, of
zandelyke ripsken zyn hier niet.

My zyn met een wagen van Westerschelling naar het ander
einde van het eiland gereden, en hebbe ons op dien weg
zoo wel als hier zoo veel mogelyk rassen te ondersigten; hetge-
en ons baren verwachting gelukt is door de grote mededel-
zaamheid der inwoners. Het voornamste middel van bestaan
is de landbouw, men rekent, dat er 1400 morgen bebouwd
land zyn, en 130 baren; men heeft veel koezen, geen schape-
ken, bont nag, goort, hane, aardappelen enz; geen tarw.
Het eiland ligt my hoog zo dat het alleen door zeer hoge
vlaeden kan overtroond worden; hier tegen werd het be-
kromd door een dyk, die zandelyk langs de gantske kust
loopt; in meer dan 100 jaren was die niet doorgebroken,
maar niet de vloed van februari 1825 is hy niet alleen
doorgebroken maar voor een groot gedeelte vermaect en tot
aan de grondslagen weggeslagen; zo dat de koster om hem
te herstellen ver baren de knachten der inwoners gevan. Dese

Men plagt aanmerkelyk veel garst uit te naesen, en
thans moet men naar eigen behoefte van elders inkooplen.

Men vangt de honygen ook veel met handten, zoo als
ook de hoornman. Overken gezegd heeft.

toestand is verschrikkelijk; het land waar de overstroming goko-
men is, en dit is nogmaag al het land, heeft geene vruchten
opgebragt, en in verleden herfst is het op nieuw overstromd
zoo dat dit jaar weder niets opgeleverd heeft: de kotte weiden
zyn in wildernissen veranderd, er graeit slechts waest kromm,
zoo als reekanaal enz. en zelfs op veel plaatsen is het docr als
het strand. Daar ook zeren zomer de dyk niet hersteld is,
voorzet men in den herfst weder overstromingen en geen
vruchten naar het volgende jaar. De melkakkandte landen
genoemt worden hier door in arnvalde gestort, de grond is by
verkoop niets meer waard. Men verkoopt en slagt het vee, om
dat men er geen waeder voor heeft. Onze naerman, een walge,
stelde baer, zende ons, dat hy gewoon was 1000 pond hooi op de
naede van zyn land te halen, en dat hy dit jaar niets ge-
maaid had, maar veelend hooi voor zyn vee had moeten kopen.
Wij waren verwondend, dat het zante water hier den grond
verderft, tenyge op harken en Mieringen die overstromingen
geen nadeel doen. Op de plaats zelve was het niet magelyk aan
de daadzake te twyffelen; onze naerman meende dat het
water hier zanter was dan elders, dit kwam ons zeer on-
maarschynlyk voor.

Er zyn zenen eendkougzen op het eiland, dese leenen aan
zienlyk veel op. De kougzen vangt men meest met strik-
ken; dit doet elk op zyn eigen land, en in de durnen wordt
het van mege de domeinen kempacht. Eyeren zyn hier niet veel,
en worden door elk die wil gerocht.

Op onzer weg naar Midland hebben wy een eendkougzen be-
zigt zyn de dyken waren zier; zy zyn niet zeer zwaar en zyn
der steenen of andere wortelkingen, bloot van aarde opgeworpen.

Men verkooft nu hier veel paarden in Friesland.

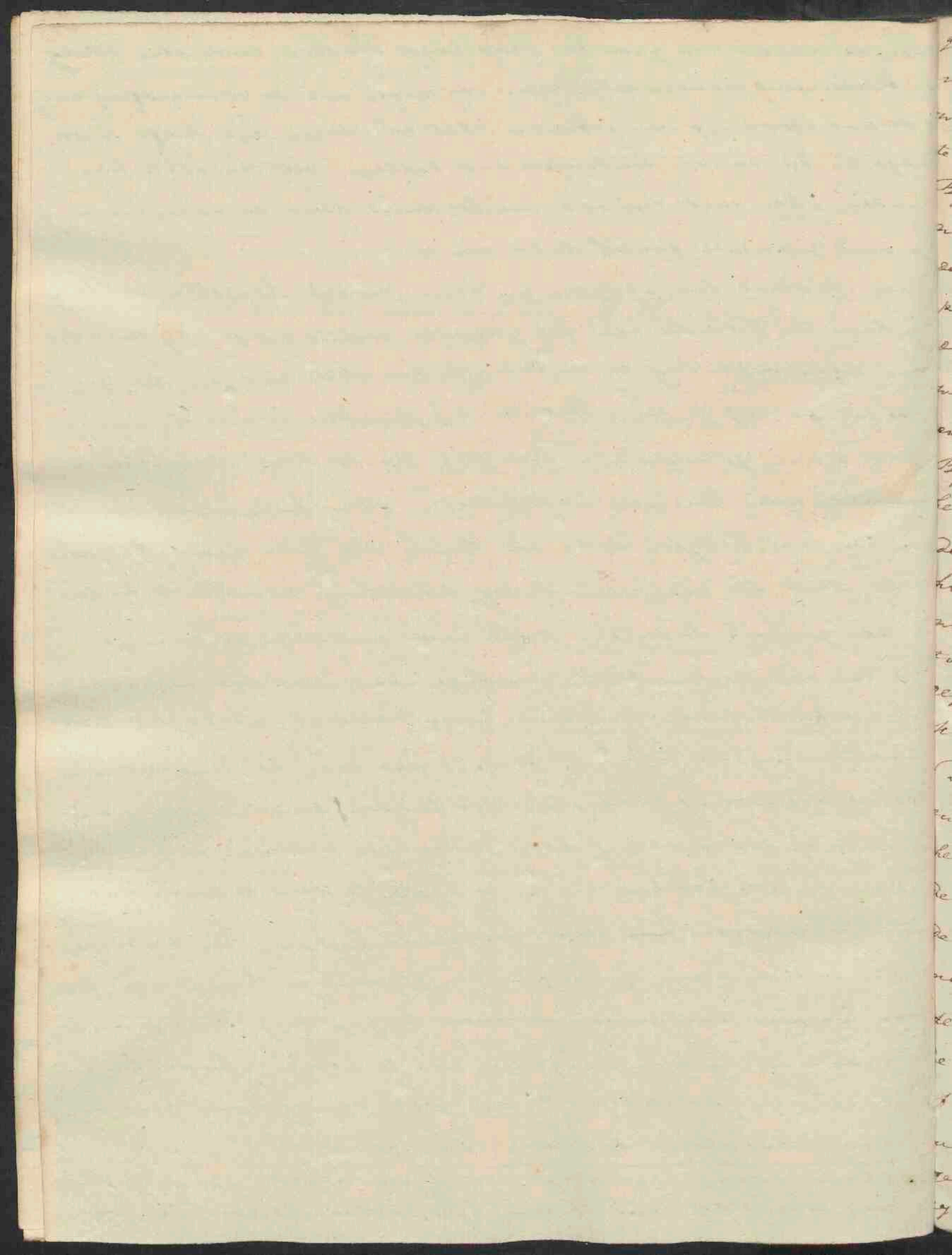
Daar de vloed van jaar tot jaar hoger worden, zonde eene sterke
 re bescherming noodzakelyk zyn. Wy zagen ook de vernieling wel-
 ke de overstroming van februari 1825 aan dezen dyk heeft toege-
 bragt, en die zonder buitengewone taelage niet hersteld kan
 worden. Men weet ons ook hoe het land door de overstroming
 op veel plaatsen ganslyk bedorven is.

Haby Midland berigtigden wy twee moayse hengsten, welke
 een baer ten dienste van het gansche eiland keefe. Hy doet dit
 voor eizen rekening en ontvangt van elke mernie, die ge-
 leet wordt vyf gulden. Het ras der paarden is niet zwaar,
 maar mooi gebouwd. Het ras wordt hier algemeen en
 de inwilde aan touwen vastgelegd. Men karut door middel
 van een rad hetgeen door een hand, die er in loopt, gedraaid
 wordt, door dit zeer eenvoudijg meubling wordt de arbeid
 van een mensch door een hand zeer voldaende verrigt.

Wy zyn verscheidene kloppen voortgenceden; eene daarvan dient
 voor het kerkhof van Midland; onze vaerman verhaalde ons
 de overlevering die hier nog bestaat, dat toen de Engelschen in
 1666 luesterschelling uitgeplunderd hebben, de inwoners van
 Midland op het kerkhof eene meeningte klederen en hoeden op
 stokken gesteld hebben, om in de neste te doen geloven, dat veel
 veel manschappen ~~was~~ daar versameld hadden. Een der inwo-
 ners was toen naar de Engelschen gegaan en had gezegd; daar
 staan wy met hondenden, en daar liggen nog duizenden die
 den vyand, als hy het maagt zoo nen te komen, afmaekten zullen.
 De Engelschen, dit gelovende, zyn niet verder voortgerukt, en
 het dorp werd alzoo door deze list gered.

Midland is een mooi dorp met brede straten en nette huizen,
 de toren schijnt zeer oud te zyn, hy is tot aan de spits toe zwaar

gebakken vlees gebouwd. In de hending verhaalde men ons op
 nieuw van de rampen der overstroming. Zy was hier zoo onver-
 macht, dat men om de geen die landden sloopden naar boven
 te krygen een opening in den zelder had moeten hakken.
 By 't gebruik van dyken heeft men in den verlate herfst op
 nieuw overstroming gehad, en met schrik niet men den valgen
 een herfst te gemaect. Eene goede oude vrouw, die ons deze van-
 ken beschreef, zeide dat zy nog grootere tegentpaed andersnov-
 een had: haar leuonvrou was met den Spaatdauidsvaandele,
 welke in october 1825 by Huisdunnen verongelukt is, omgek-
 en had hare dochter als mederne met by kinderen nageleten.
 By dit angeluk hebben 15 Terkbellingerst het leven verlore-
 het schip was van de reders Rutenhuten en Karlingen. Zy ze-
 de of dat een als zoo veel inwoners van dit eiland, zy
 koemel nog gegaed in landeigendom, met angst van het
 radige te ontbeuren den winter te gemaect ging. Tot nog
 toe heeft men hier van de gelden die naar den waterlood
 regenen zyn alleen vergaeding voor vermaecte huizen be-
 komen, en daarvan was het montal zeer klein.

De megen, waarmede wy ryden, is niet een knoumen dypel
 en zonder groeten haepel om de naderen, drie paarden maken
 het span uit, het middelste loopt half voor de anderen uit,
 deze paarden zyn onderlagen, hebben zyua geen tong, alleen
 de bintente kunnen gekend worden, het middelste is
 van deze vast, om te stil te houden haelt men de koppen
 den twee bintente paarden naar elkander toe. Dit is
 e gemone wyz van ryden, als de megen niet zoo breed man-
 t liever als men niet doorgaens op het vlakke veld onder
 vegen reed, zonde een zoo onvalmaekte invyting zeer
 taranalyk zyn. De waerman had zeer weinig magt over
 zyne paarden.

De taen is hier ook geheel van Lakitsca gebonden en
schijnt nog ouder dan die van Haarn.

Wij zijn vervolgens gereden naar Knorn, een middelmatig dorp met verspreide huizen. Wij zagen hier dorstke met paarden. Drie merden steeds op en neder over den dorstke, maar niet gedreuen; garst en haver worden zoo gedrocht, maar nog dorstke men met rlegels.

Verder zijn wij gereden naar Datteland, het laatste dorp van het eiland; wij zagen steeds veel terpen. Het is een verspreid dorp zonder kerk.

Om trent een half uur verder zijn wij eene andere sandekoni meren zien; hier troffen wij den Kaciman zelf aan, die ons zeer vriendelyk ontroeg, en zyne Kawi-meet. Zy bestond uit vyf pyppen of gangen waardoor de eender in de kawi gelakt was, een, een de eene zyde met scherpen van metematten be-

zet, waarafter recht de vogelvenger wtschuilt. Dese draagt nog bovendien een ro kender turf in de hand, om niet op den reuk bemerkt te worden. De overstroming had hem zeer benadeeld door zout water in de platte brengen, en thans had de droogte voor een groot gedeelte die plat uitgedroogd, hetgeen hem ook in het vangen verhinderde; anders begon nu juist de tyd, want men vangt van September tot maart. Het getal is zeer verschillend van 800 tot 3000. Hij verkoopt ze in het groot te Amsterdam. Dese man was uitstekend vriendelyk. Hy heeft ons ook zyn naam opgegeven, H. G. Daeksen, en heeft ons gezegd, dat hy dezelfde was die de hengsten toebehoren welke wy gezien hadden.

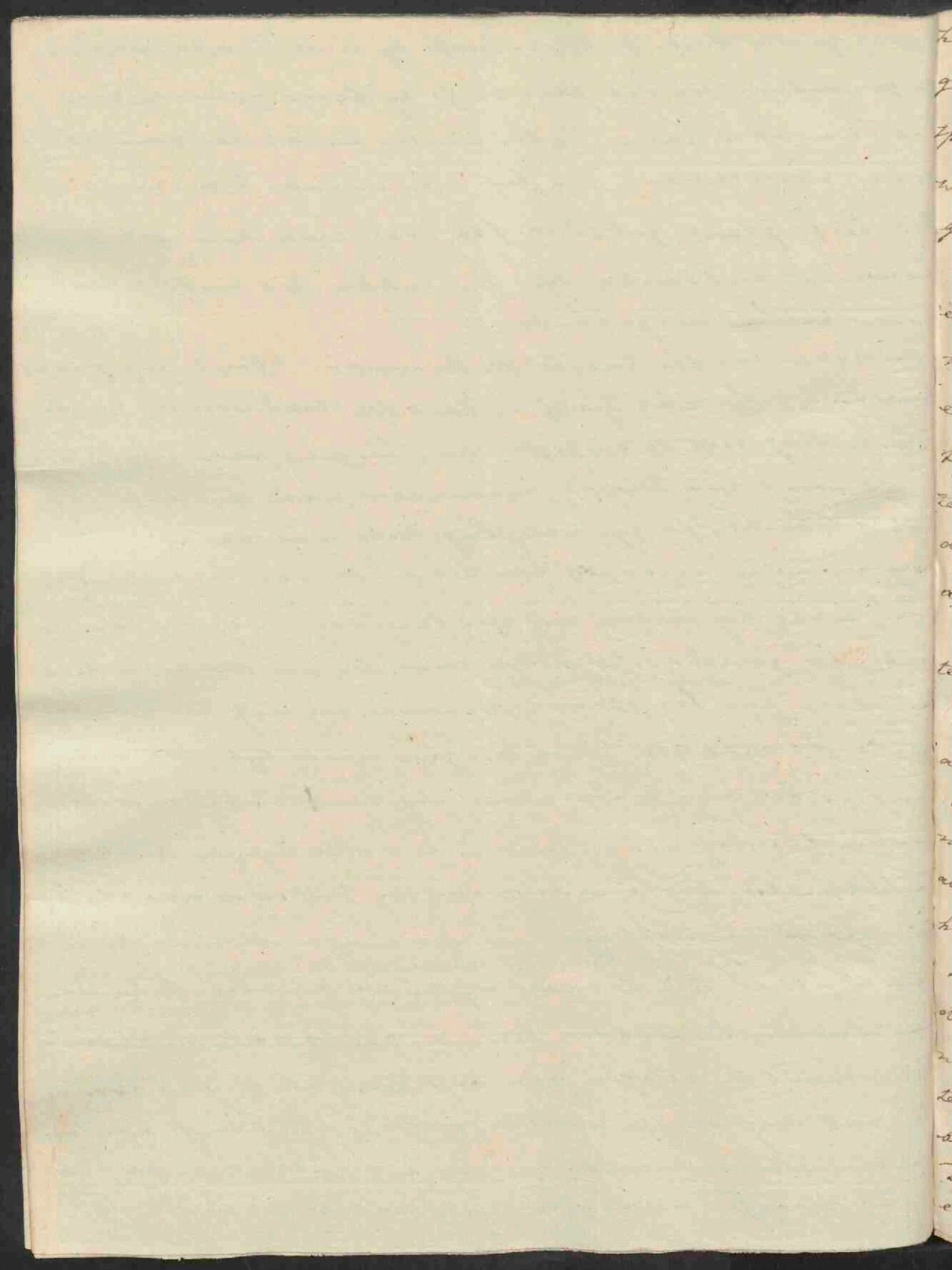
Hy heeft ons ook verhaald, dat hy van de domeinen het eilandse Grind gekocht heeft, dat het hem nog geest

Om de slinken te vermyden maecten wy een groeten om-
weg door het water maken.

nyftig gulden koft. Te naven heeft hy er de, zomers fchapeu
op gezonden, doch dit jaar heeft hy beter geoordeeld en
kooi nauw af te halen. In den winter wordt het zomtyds
geheel overftroomd, zoodat men er niet kan wonen.
Dit heeft plaats gehad in feb. 1825, waardoor alle de
kongelen verdronken zyn; die hadden het anders lange
jaren ~~hadde~~ uitgehouden.

De naam van den knecht de, kooimans klonk my zees
naardijk; die was Tjalf. Voor den taalnooscher zonde
Terskelling zeer belangryke zyn; het geen men hier fpreekt
is een soort van Friesch, maar meer naar het oude Saks-
lich gelykende; er zyn vele Engelfche woorden in.

Wij meenden nazegen aan het einde van het eiland te
zyn; maar wij reden nog zeer lang over hoog weilanden
heide, die gemeenschappelyk naar het nee dienen; en kua-
men toen aan het strand, waarover wij nog twee uren
afstandt maakten; wij kroegen eindelyk het neas-
ting in het oog, waan mede wij nertrekken moesten,
maar dat lag schynbaar in de volle zee, en het was
niet zonder berouwing dat wij ont in de nooddrake-
lykheid beronden om met den wagen derwaards te
ryden; doch liep het goed af en wij kwamen behouden
aan baard. Ontelbare fchapeu nauw meenmen zaten op
dit strand en vlogen om ons heen als wy er door reden.
Ik wil nog eenige woorden over Terskelling hier by
zeggen. De menschen zyn ons algemeen zeer goed en
aflytig voorgekomen; nergens was de armoede influi-

heid of bevelary overgegeven huizen, en land manen zoo
goed mogelijk in ondergehouden, en overal zag men de
spaanen van ryverheid. De klacht over het gemis van dyken
was het eerste en laatste, dat my hoorden, en zy schynt ge-
grond te zyn.

Men is in veel opzichten nog zeer eenvoudig, van wagen-
en knij, doornen, karnen, heb ik reeds gesproken, men
rydt te paard zonder zadel of stijgbeugels. By de
eendekooi was een theak waaraan men met een
kouw een mand opheeft om het werkvolk aan
te koudigen dat het etenstyd is. Men zeide ons, dat
dat er veel grafelykheid was, en bedaalde daarmede
dornen.

Er zyn twee hernoemde predikanten, een meniste ges-
telijke, geen raamsche.

De vrouwen dragen hier algemeen zwarte kappen,
anders heeft de kleding niets byzonderst.

Men heeft hier de gewoonte, dat jongens en meisjes ge-
meenzamen aangaan naar het huwelyk, enow als op byna
alle eilanden en in alle gebreken; men naemt het
hier Vemen.

Staby de eendekooi zag ik eenige stukken van gestran-
de schepen, die men hier gewoonlyk voor brandhout
weskoopt. Ik kon daarop de oogen niet nestigen zand-
te denken aan het lot van hen, die zich op die schepen
bevonden hebben.

De dinnen in het noorden van dit eiland zyn van $\frac{1}{2}$ myl tot
een myl breed.

Op het oosten van Terrekelling zagen wij twee kapen, op het
westen van Anelland eene.

Ter herkenning van de platen liggen er witte en zwarte tonnen
en op de haken doorgaans rode tonnen; maar eene goud
die men door kan nemen, zijn aan westkanten boomstam, geplaatst
De beranen zeeman kent alle deze tekenen en boren die de toren
malent, grote gebouwen, uitstekende duinen; — en richt
naar alle deze baken. De meeninge drage plaatsen in de
derzee is zoo groot, dat een schipper, die niet naauwkeurig
deze baken kent, zeer onvoorzigtig daer zoude zakt er op
waggen. In den winter legt men in plaats der tonnen houten blokken en hout

De toekant naar het geheele eiland is de heer Epsantier, gekund met juff. de Sijst; hy was, zoo men ons zei, de te nover zeer willekenrig en oplopend; doch begon zich nu te beteren.

In den seersten winter na den vrede hebben 16 tot 20 schepen voor de rede naar Terschelling gelegen; sedert is dat afgenomen en nu zyn er gewoonlyk maar 6 of 8. Even als op Friesland hooft men hier eene kans te bekomen voor de schepen die het Flic binnen komen. Als een schip komt te stranden maaken dadelijk alle wagens van het eiland naar de plaats ryden, om het goed te bergen eer de zee het wegneemt. Men de komt daarvoor een geboelte van het geborgens goed, dat naar den aart van het goed eenigsmits verschilt, leent is, doch nazenaeg een vierde bedraagt.

Om 2 uren, hebben wy Terschelling verlaten, maar, hoe, met de wind sterke en niet ongunstig was, waesent wy zeer langzaam, door dien ont de stroom tegen was. Om 5 uren kwamen wy ^{op Ameland,} aan; een wagen was, op het instotoken der vlag, needs vrag op het strand verschonen, en kwam ons in het water afhalen, en bragt ons in de herberg te Hollum.

Wy beklimmen den bercktoeren, welke toch niet meer dan 100 vaer, ten hoogst was; maar ons) de galegenheid gaf om het eiland te overzien. Wy deden naderhand nog eene groote menibeling door het doorp, en troffen meermalen lieden aan, die ons op onze vragen beleefte en goed onderrigteden naar den toestand van dit eiland.

Men heeft hier zeer goed bouwland, en ook kooilands, dat

Het eiland heeft ten westen en ten noorden duinen, ten zuiden
ligt het onbeschermd. Op sommige plaatsen zijn de duinen
noodt zoo smal dat men voor doorkruken der Noordzee
beducht is.

Men maakt geen boter of kaas van belang. De Am-
slanders brengen hun vee niet naar Vrieland; maar vol-
ke kooplieden komen herwaards, en voor deren hand
men markt wanneer zij goedvinden te komen. En wordt
heeft rondgeseepen dat er kopers aangekomen zijn, so
sadelijk komen de boeren die verkopen willen met
hun vee naar de markt.

ingedijkt of, maar alleen tegen buitengewoon hooge vloedden,
 want anders ligt het barem genaar. Die dyken zyn van de
 den gemaakt en zeer zwak. De inwoners maken dien
 zelf elk naar mate van de uitgestrektheid van zynen
 grond. Een veel grooter deel van het eiland ligt buiten
 dijkt en wordt dikwijls overstromd; dit dient voor ge-
 mene weide; elk mag daar zekere hoereelheid wee in-
 zenden, naar mate hy binnen den dyk grond bezit; die
 er meer wee in wil zenden betaalt eenig weidegeld.

Men fokt hier vele paarden en die maken benevens het loof-
 een artikel van uitvoer voor het eiland uit; men zende
 ze meest naar Friesland. In Hollum mag men geene
 schape houden; in de andere dorpen zyn zy weinig menig-
 valdig. Men konnt rog, haver, gars en z.; geen tarw, ook
 een men algemeen rozgebroed. De duinen behoren aan
 de domeinen, de konynenjagt wordt verpacht.

De overstroming van februari 1825 heeft hier ook veel schade
 de aangebragt; de dyken zyn overal daarvoor bezweten,
 en daardoor is veel land voor een tyd bedorven. Wy heb-
 den aan een oud landbouwer, die zeer verstandig sprak
 de vraag voorgesteld, waarom het route water buiten
 den dyk der weide meer goed dan kwaad doet, en binnen den
 dyk het land bederft? Hy zende ont dat de oorzaken,
 waren dat buiten den dyk kelligrond, binnen den dyk
 zandgrond is; dat buiten den dyk het water in zeer kort
 ten tyd wegloupt, maar binnen den dyk veelal langer
 dlyft staen. De eerste oorzaak is, zende hy de voorname.

Een oud Amelander schipper heeft my gezegd, dat het hem
heeft dat er wel 100 kapiteins en kommandeurs waren, en
nambien wel 200 halschippers; van dese laatste is er nu
niet een meer. In zyn tyd, reisde hy, samen te Sas alleen wel 20
huizen afgebroken.

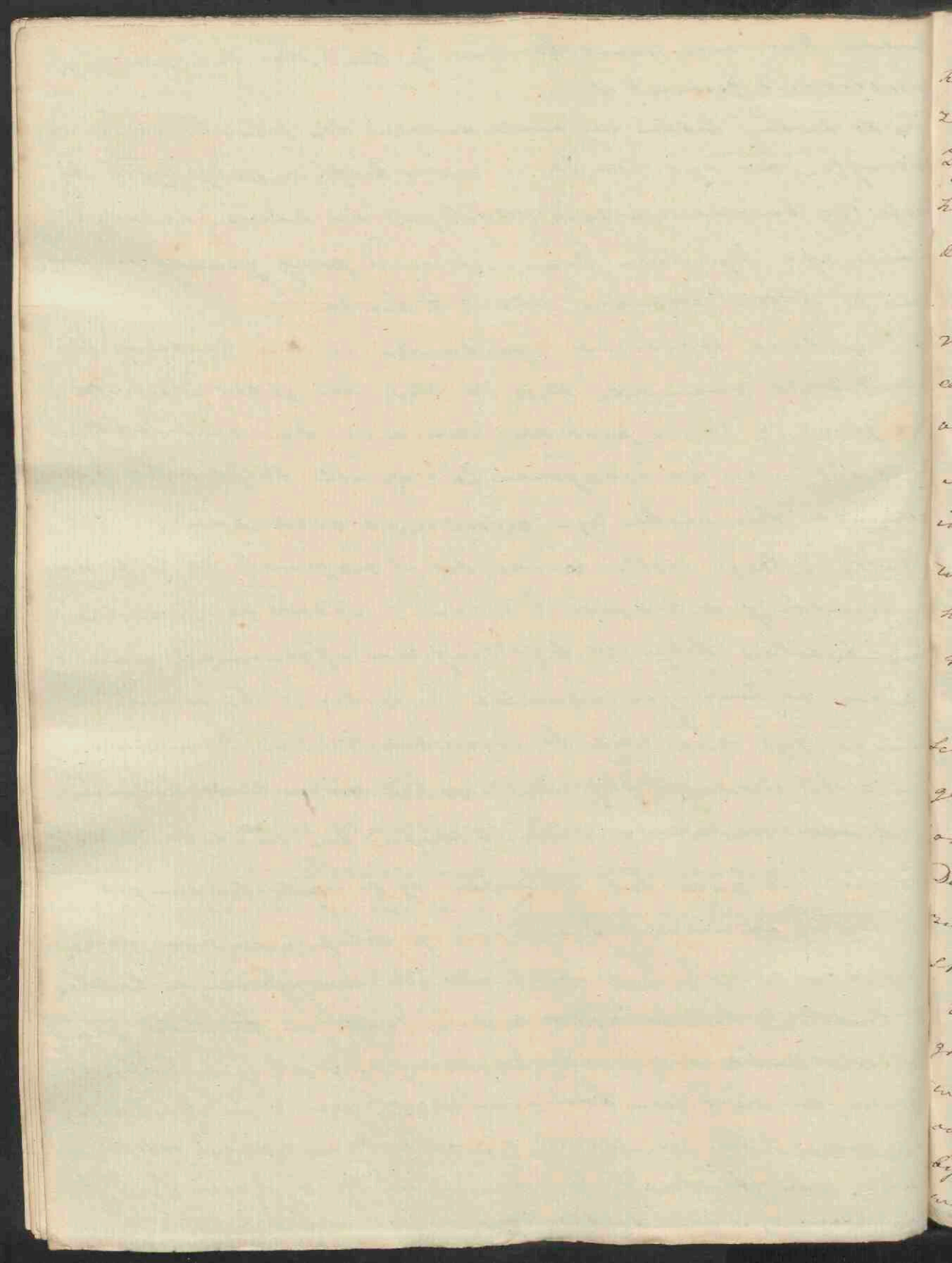
Men bespeurt nog, dat de Amelanders veel op de kleine rief-
ry plaatsen uit te gaau, aan de meenigte walvisshenen, die in de
neten staan; dese zyn hier en daar op reyen in plaats van hagen of
sluten geplant.

Graan kan men nooit kauen, op land dat het vorige jaar overstromd geweest is.

In de herberg hebben my anders anderen den schoolmeester aangetroffen, die ons het een en ander heeft medegedeeld. Hy heeft 120 kinderen in zyne school, en die komen nedelyk trouw op. Hy is een Groninger en is jong genaeg, om volgens de betere leerwyze school te houden.

Er zyn twee hervormde predikanten en drie kerken op het eiland, een roomsche kerk, te Nes, het getal christen is my groot, zy hebben predikers van meer dan een sekte. Er is algemeen verbonaagzaamheid by alle belydenissen en gemengde kumelyken zyn geheel niet zeldzaam.

Hollum heeft 1025 inwoners, dit is nagegaeg de helft van de bevolking op het geheele eiland. Sedert de Franse ommanteling heeft de bevolking zeer aeffgenomen, gedeeltelyk door verhuysingen naar het vaste land. En manen in vroeger tyd meer dan 60 Scheepskapiteins en kommandeurs, den eersten naam gaf men aan hen die naar de kolonies, de middellandsche zee en naeren, den laatsten naam aan hen die naar het Noorden op de walviskvangst uitgingen. Zy naeren doorjaens op schepen, en voor neking van rederij in de verukillende koopsteden, en hadden op Ameland hunne vaste woonplaats en familie. Thans zyn er slechts drie zulke kapiteins meer die op de kolonies naeren, en met een kommandeur meer. In Harlingen zyn vier kommandeurs, en met dese naeren vele mankrachten van Ameland; een kommandeur die in Ropke dan waont, is een Amelandet.

Er zyn nog 10 visschers, die wonen alle te Hallum; onse
 kerkerger was er een van. Zy visschen alleen in de Noord-
 zee, van october tot april, en vangten meest schelvisch.
 Zy verkopen dien aan Harderwykerse kooplieden, welke
 hier op de reede die komen kopen en afhalen; de Amelan-
 ders brengen ze nooit elders om ze te verkopen.

In november 1825 wonden de visschers door storm, ons
 vallen; vier van hen konden niet meer binnenkomen,
 een van hen kwam te Harderney, de tweede te Wronge-
 rug, de derde te Helgoland terug; de vierde verging.

Men heeft op Ameland, even als op de andere eilanden, de
 instelling, dat zoo dra als er een schip strandt, alle
 waagend daar naar toe ryden om het goed te bergen,
 hier van daar alleen 75. Er wordt een deel der lading
 voor bergloon verzeeld. Te Hel is een reddingsboot.

Woensdag 6 September. Tot nog toe hadden wy altyd
 schoon weder gehad; maar dezen nacht heeft het hard
 geregend; dit is zeer gemenschel voor het land, maar op
 onse reit zoude slechts weder een grote tegenspoed zyn.
 De schoolmeester heeft ons voor de afreis, de kerk laten
 zien, die groot en net is; men bespeurt den vragere-
 staat van blaci aan.

Er worden op Ameland, zoo men ons gezegd heeft, geen
 brandlosten betaald; in Hallum zyn maar drie huizen,
 welke ^{op} 20 hunderde geacht zyn. Men beklaagde zich
 ook niet over de belastingen, waaraan het gewaal
 byna de eenige is, die eenigzins van belang is. Ongetyds
 was men zoo gaed als gaank nog; een welgestelde daer

het nec wordt hier niet aan tamenan vastgelegd, in den
-waids het het op het bintenneld, in den herfst enen zoo bint
de byken.

betaalde drie reedekalven, zoo men ons zegt.

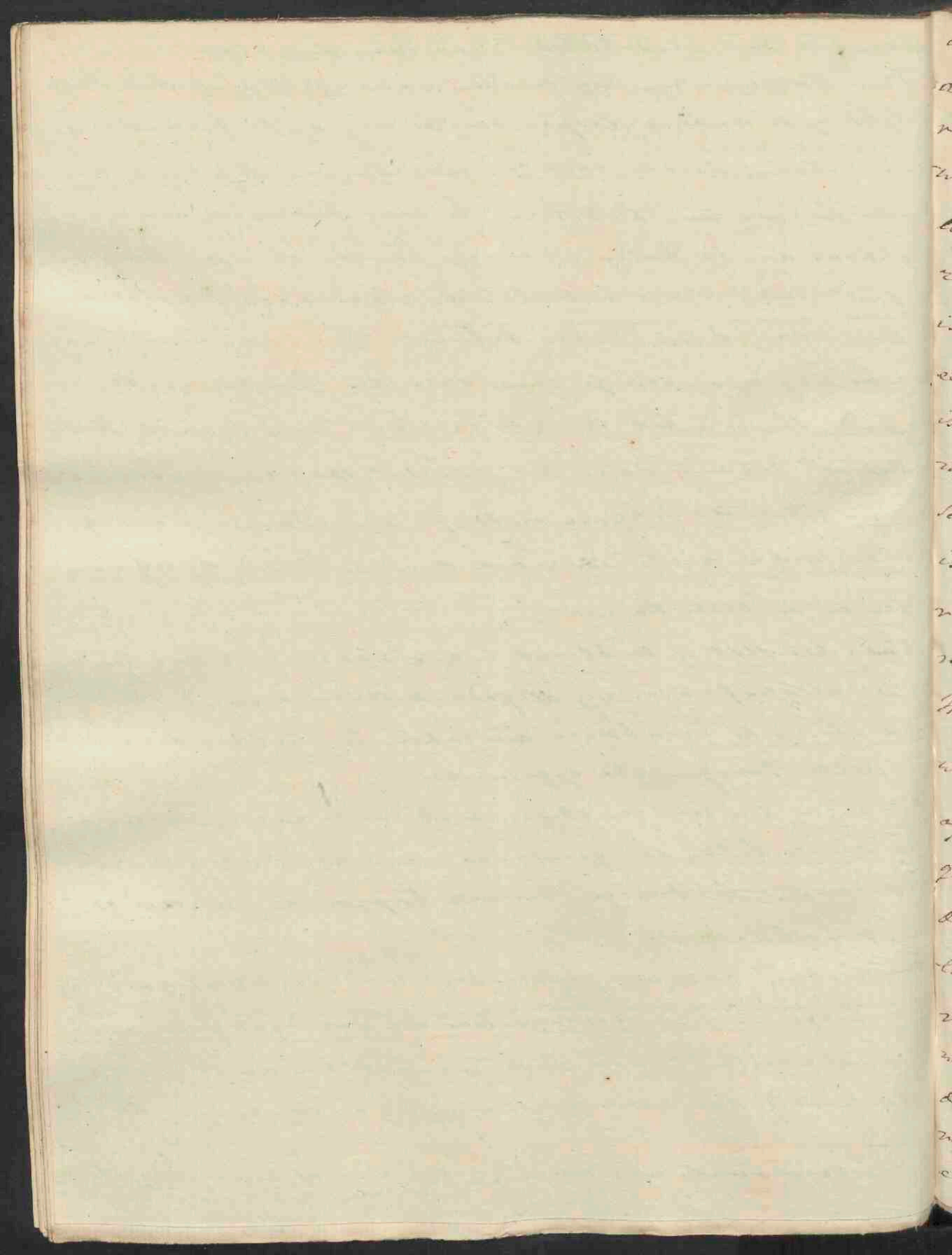
Van Hallum zijn wij gereden naar Ballum; dit dorp
gelijkt op de andere dorpen welke wij op de eilanden ge-
zien hebben: breede straten met bomen beplant, vrij
goede huizen, nauw beketen. Er was hier meer versal
zichtbaar dan te Hallum; eenige huizen stonden ledig en
andere waren slechts onderhanden. Hier is ook het slot van
de keeren van Ameland. Het behoort thans aan den koning
en was nog voor eenige jaren door den Grietman be-
zwaard; thans is het ledig en in staat van versal. Hier
een groot gebouw daar het jaartal 1604 op staat; maar
eenige gedeelten schijnen anders te zijn. Van den aanleg
der tuinen is niets meer over dan een klein bosch van
elzen en andere bomen.

Naby het slot is de kleine maar net te kerk van het dorp;
op het kerkhof zagen wij de gedenkstenen over en over
enen als op de kerkhoven der joden. Wij hebben dit sedert
den Kelder doorgaande opgemerkt.

Wij zagen den zeer jeugdigen predikant met zijn gezin, en
ook eenige leden der gemeente naar de kerk gaan. De
andere vrouwen draegen zwarte kappen de jongere gewo-
ne strooharden.

Het eiland, dat wij passeerden, was uitstekend gaed; elk
dorp heeft een uitgestrektheid die ingedryft is, en voor
al naar haveland, ook naar graanelden dient; zondar
is bontheid, dat naar gemene meide in den zomer be-
steemd is.

Wij hebben onzen weg zindelyk tot aan de kust uitgestrekt,

om te zien hoe het land in de bacht van Ballum
door de zee afspaaelt. Dit is schrikbarend; de scheu-
ring van den stroom moet aanknappend den grond
weg, men ziet de afgebrokene stukken aan den kant
liggen. Zoo men ons zeide, is by menschen gekensgen
reeds meer dan een uur breed te weggispaeld, en dit
is van het beste meelant; - nu is het niet meer dan
een kwantier breed van de duinen tot aan de zee. Het
is te voorzien dat binnen korten tijd dit overblijfsel
mede zal weggan, en de duinen dan ook zullen
scheuren; te meer daan menig verder eene plaats
is waar de duinen die anders het gansche noorden
van het eiland beschermen, ontbreken en de zwaad
van de Noordzee dien van de Zuidzee ontwaelt.
Wanneer het eiland op die wyjs in twee getcheurd
wardt en zich de oeeaan ten niemen doortogt
apent, lopen de overgeblevene stukken van Ameland
gencar van langzamerhand weg te smelten. Hier
duar zoudt niet alleen een belangryk eiland ver-
loren gaan, maar zoudt de naamname bescherming
naar Friesland mede verdwynen, en wellicht dit land
mede naar de verwastende zee beswyken. Wellicht zou
de men nu nog de scheuring van Ameland kunnen
waarkomen, door den stroom eene andere richting te geven,
en het verwandert my dat iets van zoo groot gauben

Wij hebben dezer dagen en ieder maal de veranderlinge uit-
werking van het opdaemen gezien, de kusten op eenigen afstand
worden als temare in de lucht verheven, en hier was het in
de meeste al. of de zee veel hoger dan het strand was en
zelf, als de laagste duinen. Onze waanman heeft ons
leden gezegd, dat met onderzekerde medat dit opdaemen veel
af van der sterkte. Het sterkste, zoudde by haefst het pleuats,
wanneer de wind west is en avst worden zal.

lang niet wordt bepraefd.

De Gouverneur der provincie is eens, niet jaren geleden hier geweest, anders naait.

Er zijn van het eene dorp naar het andere geene ge-
baande wegen, men rydt ons koupen en laagten
door het buntveld, maar de brede wagens vallen
niet licht ons; zy zijn bespannen met twee paar-
den die onbeslagen zijn; en de tungen zijn hoogt een
mondig. Deze eenvoudigheid merkt men ook in an-
dere oprigten op; zoo ragen wy het graan doornen door
een bosch met de hand op eene yzeren plaat te slaan.
Het stroos, aldus uitgedorscht, wordt nog eens met
vlegent geslagen om niets te verliezen. Men karnt
met de hand, en wendt nooit handen daar toe aan
zoo als op Terschelling. By gebruik van turf brandt men veel kaemst.

Het derde dorp is Het, dit gelykt naar de andere, alleen
zijn de huizen wat meer verspreid; het interlyk voor-
kamen is veelvuldig. Hier zijn eenige schippers, die
alleen naar kleine binnenlandsehe vaart. De rede is
niet zeer veilig.

Daar wy heden onze reis met handen vervolgen, heb-
ben wy eene grote mandeling gedaan. Over de brede
duinen naar het noordoosten zijn wy naar het strand
gegaan, dat hier zeer uitgestrekt is. Er was veel wind,
en zoo lenende de oneindige vlakke van schuimende
galven een verkenen gericht op. Wy zagen drie schepen,

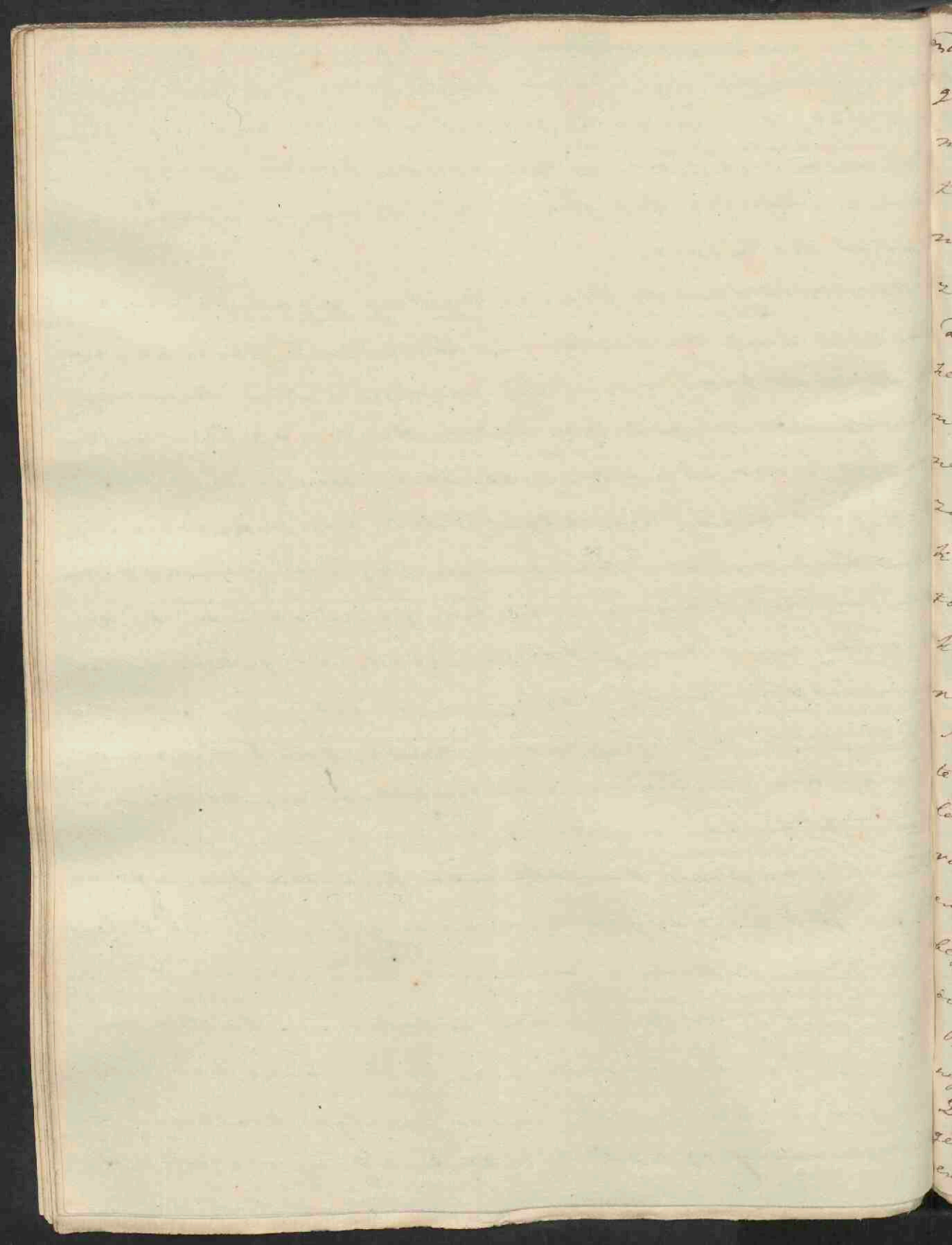
En beschij by de eendekoor en dat by het flat te Ballin
zyn de eenige gebouwen op het eiland.

en een aantal watervogels vlogen om ons heen, en,
Dess-waer niets dan de zee en de keten naar duinen voor
ons aag; de wind en de golven maakten zoo veel geruis,
dat men zich nauwelijyk konde horen spraken.

Na eenronddig het gezicht van de zee magt zyn, ver-
zadigt het nooit.

Op nieuw door de duinen zyn wy gegaan naar het
laatste huis ten oosten van het eiland; het is dat na-
by de eendekooi, ruim een uur van Hiel. Hier trof
fen wy zeer vriendelyke lieden, die wy op het eerste
gezicht voor keniften erkenden. Het land is hier
nog gaed, maar zeer blootgesteld aan overstromingen.
Men heeft ons een schrikkelyk tafereel gemaakt van
den toestand waaren men hier gemeest was by ee
overstroming van februari 1825. De golven hadden
over het dak heen geslagen, en een schip had in eene
weide naar het huis by eens diepte van 8 roet water
het anker geworpen. De eendekooi wordt telkens
door de duinen overstuift, en het weiland wordt
jaarlyks ongeneer twaalff roet smaller door afspae-
ling. Het huis is groot en mooi gebouwd, het behoort
naek de eendekooi en omlygend land, benevens de ko-
openzagt in de duinen aan de domeinen, die het ver-
pachten. In de laatste jaren is de pacht van 300
tot 600 gul den gemeest; maar jaarlyks wordt er, om
overstroming of andere redenen afslag verleend; dit

de buitenjermone onkosten die er van tyd tot tyd
gemaakt maken worden, maken dat het land er
minder dan niets van trekt. Toek komt van tyd
tot tyd een inspecteur der domeinen met een ko-
ninklyk jacht uit Amsterdam, om den staat van de-
ze quaden op te nemen.

De naam van den pachter is Pronk. Hy zeide out dat
het zeewater van de weide geen nadeel toebragt, wan-
neer het niet na maant kwam; want op dien tyd kun-
nen de jonge spruitjes van het gras den invloed van het
zoute water niet verdragen. De kinderen van een
hoornman waren zeer vriendelyk, zy kwamen naar hem
toe en vonden hem vriendelyk, geen als honden. De
konnynen vangt hy met netten. Het zaeken van eye-
nen is, zoo hy zeide, op Aneland van geen belang.

Nag een uur verder oostelyk plagt in vroeger tyd een dorp
te staan, hetgeen door de duinen, ganssch overtonen is. By de
laatste overstroming zyn op het strand overalysel, daar
van te voorschyn gekomen; grondslagen van huizen, kelders,
enz; ook heeft men stukken zeld met het jaartal uit het
begin der xye eeuw gevonden; nu is het land weder over
die sporen van vroegere vermaesting heen gemaaid.

Op onzen weg terug van de eenekooi naar Hof kwamen
wy door het gehucht Bunnen, waar eenige goede huizen staan.
De bewoners van Aneland hebben op ons een zeer gunstigen indruk
gemaakt; wy hebben er niet een aange troffen die niet velyk
en beleefd was, en alle die wy gesproken hebben wisten ons op onse

Men heeft op Aneland zeer weinig reken, ook bestaen
de aaraken van ongevancheid, die elders in t Noorden
ons land aanmerking zijn, hier niet: de lucht is zeer zinnig en
men heeft in het zand van de dunnen goed drinkbaar water.

Men sprak hier meden Hollandsch met zeer weinig afwij-
king; geen Vrieft en ook niet de taal van Ferskelling.

vragen zeer goed te antwoorden en spraken met gerond verstand en
 gauch my volgens hunne meening. De sterkte der menschen
 was zeer in het oog vallend, zy onestreffen daarin ontwyffel-
 baar de andere eilanden, die wy gezien hebben; zelfs de kinderen,
 hebben reeds de indrukking van kracht; - in de houding en
 het voorkomen der Amelanders heerscht een trek naar onaf-
 hankelykheid, die aan de oude Patavieren doet denken. Zy zyn
 byna allen blond. Wy zagen er eenige met wyde braken,
 even als op Marken; overigens is er geene byzondere kleding.
 De reden maaten zeer onwendbaar zyn, daarom gaf de
 doctor een Duitscher, wel eenige aanstoot door dien hy behal-
 ven zyne wettige vrouw, eene Amelanderin, nog eene twee-
 de had, eene medume van een scheepskapitein, en uit Ko-
 ningsbergen van daar.

Men klagde zeer naar geheel verstooken te zyn naar regering.
 de Grietman is een Baron van Keckenen, die in Warlingen
 woont, die daarenboven niets van het eiland weet en er
 zich niets aan laat gelegen liggen; twee afgepopen zyn over
 de zeventig jaren oud en kunnen ook niets doen; met een
 deambte is er die naar de belangen der ingezetenen zorgt
 en waar het te pas komt naar hen spreekt. Het kwam my
 voor dat dese klasten niet ongegrond waren.

Zy maakten hier dervolgende opmerking die wy deze dagen
 op de andere eilanden gemaakt hadden, dat er tusschen de
 Remouert van de eilanden byna geen omgang of betrekking
 is: men wist hier niets van Terschelling; vraag ons de gewoon-
 ste dingen, hoe de byken waren &c.; ook of daar veel vis-
 ken waren. Elk eiland heeft zyn eenige betrekking met
 het naaste land; daar verkoopt het zyne overvullige voortbreng-
 sel.

De aankomst van reizigers, en held om het land te men
is op deze eilanden ongehoord; altyd houdt men zich
rekenend, dat wy eenige vending of byzognenck hebben
het vaartuyg heette de Inelheid en was een kleine kuf, 14 tot
groot, de Schippers naam was Postumus.

sels en koopt het de waren, die het nodig heeft. Daar de be-
 haefden en de voortbrengsel van de eilanden neigenaegde
 zelfde zijn, kan er geen ruilhandel tusschen hen andersling
 plaats hebben; dit genaegd by de naerlykheid der naast, mel-
 ke met hoofde der zandbanken langs grote ommegeen maer
 plaats hebben, maakt, dat men byna nooit naburige
 eilanden bezoekt. Hierdoor kan men zich uitleggen
 waarom er niet meer gelykheid is in aller, mat men
 op de onderscheidene eilanden aantreft, elk heeft zyne
 eigenheden die zich by de naburen niet voortplanten.
 Voor den reiziger is dit eene grote maegelykheid, men
 vindt maar enkele schippers, die op het naaste eiland
 gemeest zijn, en geheel gaan die het naarmater verder op
 kennen. Wy hebben er hier een aangenomen, die een an-
 deerman tot loots medeneemt, en zoo hopen wy met
 hem nog verder dan Schiermonikoog te komen.

Donderdag 7 September Op onze vaart van Ameland naar
 Schiermonikoog hebben wy open de Vrietsche kott aangedaan na-
 by Kalward, de woonplaats van den vader van onzen schipper.
 Wy hebben daardoor gelegenheid, om het maaksel der dyken
 op te merken. Zy zijn aan de buitenzyde bezetzigd door een dub-
 bellee rei onereindstaande dikke planken, langs welke balken
 liggen, die door palen worden gestemd, welke omgeveer ander
 half naet van een langs den gauschen dyk staan. Overigen
 is de dyk niet zeer breed en loopt aan de binnenzyde gheen
 end af.

Wy naeren vervolgens langs de Engelsche plant, die voortgaans
 draag blyft en waarop twee kopen staan, en daarna langs het
 Vrietsche Gat, waardoor veel schepen die naar Groningerland

Om half 10 2/3 my van Ameland afgevaan, om half
12 manen wy te Kalverd en om 2 manen te Schermonister.

De naam van den Comnd is Kaenen.

Jaec wel alles hier zeer goed koop is, worden de weinige
werklieden die timmeren en metselen verstaan, met vijf
en twintig stuurert en nu genoeg de vrye kort daags te
Lands; dit komt, omdat er zeer weinig 3/4 en dese 3/4
anderling verstaan, kernyl met licht werklieden nau eld
hier het denaep kunnen uitoefenen. Dit is een zonderting
naarbeeld van monopolie.

bestemd zijn binnenkamen.

Toen wij naby Scheermonnikoog kwamen zagen wij drie
 vragers onverzagd door het water naar het schip komen
 zoo dat de paarden bijna omversten zamenmen, hiernaan zijn
 zij gewaan. Wij namen onzen intrek in de eenige herberg
 van het eenige dorp op het eiland, en seden aanstands
 eene wandeling, verzeld van den waard en van een con-
 sult der belastingen, die zeer veel onderrigt en zeer vrees-
 selijf naar ont was. Het dorp heeft een vrolijk en goed van-
 komen, de huizen zijn van baksteen gebouwd, staan regel-
 maatig op rezen, maar elk op zich zelf en zoo ingesigt
 dat het naar twee hinfgeronnen deelen kan. Een kleine
 tuin of plaats is voor de deur en daarin staat eene over-
 rechte hantel bank. Tegenover elk huis is een ruime
 tuin, die met grasland beplant is. Wit en innendig zijn
 alle huizen uitstekend zindelijk; ongelukkig maakte onze
 herberg eene uitzondering. In en om het dorp is veel gebouwd,
 dat wij goed stond. De bevolking bedraagt 950 en het ge-
 tal der huizen ongeveer 200. Men heeft hier gene lootsen,
 maar ontrent 30 schippers, die met kappen, snakken of tjalken
 naar de oostzee, middellandzke zee enz. varen. Hierdoor
 bestaat hier nog eenige melkveehoudheid, doch veel schippers
 en huizen ook need, van hier, en men voorziet een zaame
 rent vernaal. Behalven grasland, heeft men eenige havens en
 varstbouw, maar nog niet genoech voor eigen gebruik. Er
 zijn op het eiland 140 koeien, 60 tot 70 Schapen, en 30 paarden.
 Behalven het tegenwoordige dorp zijn er nog drie gemeest-
 welke, om de voortrukkende zee, needr hebben moeten verlaten
 worden; want het eiland neemt zind metelyk van dag tot dag

De meestelyke haak krings steekt in, zoo dat de duinen zooveel
als het lage land door de zee worden verswalgen.

Het geen wegslaat is juist de beste kleigrond.

Johan Starkouwer, Vry Heer van Schiermonnecoog ligt
begraaven op het Kerkhof van Blaricum in Gooiland
z. van der Haar Oryginskundig woordenboek 2^e D. Pl. 468

af. Dit is zoo sterk, dat men ons zeide dat voor 10 jaren nog
 gras werd gemaaid waar nu 10 tot 15 naeten water staat
 en dat voor 60 jaren de Engelsche plaats aan het eiland
 vast was, die er nu anderhalf uur van daar is, terwijl het
 vriesche gat tusschen beide ontstaan is. De zee zomen zyn
 lieken begranen, die geboren waren op de plaats waar nu de
 grote toekeren doornen. Het eiland is nu nog 5 kwarter
 lang en een uur breed, zonder het strand. Voornelyk zyn de
 dach die sturen meer en meer zuidwaard, en tegelyk wordt
 het goede land door de zee opgevreten, zoo dat de inwoners
 kunne merke veldt, kleinder zyn worden. Wy zyn gemaak
 deld naar de plaats, waar nog by menschen gekegen een dorp
 stand, en waar nu de zee reeds by gekomen is. Hier zagen
 wy het herkhaf te voren van alle de boopen, waar van de
 wind het zand het welk de bodem bedekt heeft wegraent, zoo
 dat de beenderen en hitten van tyd tot tyd blust worden,
 wy zagen er een aantal in de vlakte verspreid. Trensige
 oerstant, maar de grond, dien men bewaant, wegzinkt, en zelfs
 de grond, waarin men gemeend heeft, de onerblyfsel, der dode
 in veiligheid te leggen, eveneens door de zee en den wind worden
 weggevoerd. Hier is de vergankelykheid nog neel treffender, dan
 waar de tyd langzaam vernielt. Het strand waar op wy
 stonden was voor 10 jaren nog binnen de duinen.

Het gansche eiland is byzonder eigendom en pleegt een
 lage keurlykheid te zyn. Het behoort aan een familie
 Stachammer, waer van een, die in Groningerland woont,
 twee derden, en een ander, die op het eiland woont, en gheen
 man is, een derde heeft van zee eigenaars hebben de burgers.

Het vangen der konynen in de duinen wordt door de eige
naarf verpacht; eygenend vindt men hier niet van belang.

Het doorp ligt zeer laag, in februario 1825 is er zelfs geen
water in geweest.

Het planten van helm is hier niet kostbaar; verleden jaat
is het aangenomen voor het duin de oude naedij; terwy
men de planten uit de duinen aanbragt tegen so stuur
den wagen.

Men maakt hier van de dunnhelm matten, doch dit gewest
ter blink, dewyl het afnyden verboden is.

Men heeft my naderhand gezegd, dat de noordneest kust
der provincie Groningen beeneemt, doch zal die blyven
taenemen als zy aan de volle Noordzee zal blootstaan.

den grond meer of minder kunnen staan in erfpacht, gewoon-
 lyk betalen zy 3 tot 4½ guldens jaarlyks daarvoor, doch er
 zyn veel onvermogens, die het niet kunnen valbaen.
 Hun land hebben zy in huur, en voor het see dat in het land
 gezonden wordt betalen zy weidegeld. Deze eigenaars
 verzuimen byna geheel, om de duinen met helm te beplan-
 ten. Er heeft om het binnenland een dyk gelegen, doch
 die is zoo verwaarloosd, dat men by lage vloedden meer
 malen overstromingen heeft. In februari 1825 is de dyk
 op vele plaatsen gaauw verwaert. Men zal door deze over-
 stromingen van allen graanbouw te eenemale moeten
 afsien. De eigenaars zonden het onderhand van den dyk,
 het plante van helm, veel min het nemen van maatregelen
 tegen de afspoeling, onmagelyk uit de inkomsten die het
 eiland oplevert kunnen bekostigen, want die, zoudt men
 dat gene 1200 guldens bedragen. Doch het is eene be-
 langryke vraag of het behoud van dit eiland voor de
 vaste kust niet van meer belang is dan voor de
 zelf eigenaars. Men heeft ons gezegd, dat de richting van
 den stroom niet naar Friesland is, maar naar Groningen,
 dat het alzoo niet de eerste maar de tweede promene-
 is, welke genaar loopt als het eiland verdwynt. Toek
 behoort Schiermonikaag onder Friesland. Zulke wa-
 ren verdienden wel wetenschappelyk onderzocht te wor-
 den, en dan overeenkomstig de oplossing daarvan de maat-
 regelen genomen, die tot behoud van het vaste land het
 meest dienlyk zyn.
 De heerlykheid, zegt men is veel naar 28000 guldens verkocht

De armen kinderen gaan niet allen school. Hier en elders zegt men mij, dat niet zoo zeer het schoolgeld, maar de baaken een bezwaar opleverden.

In drie jaan is er geen schip gestrand.

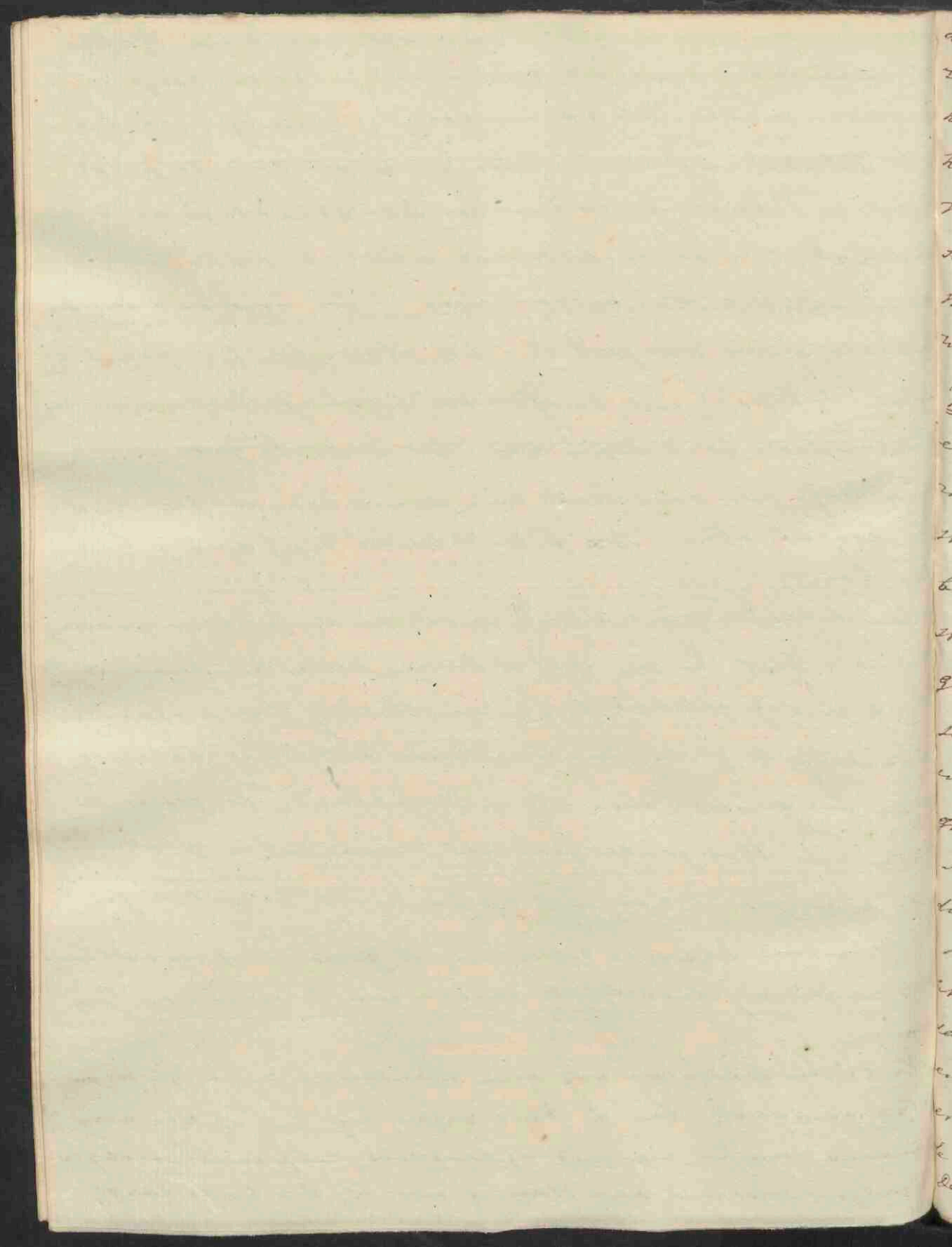
geweest, thans zande zy dit zeker niet waard zyn. Rechten
 of misbruiken omtrent gestrande goederen, keefermen,
 getraakt weder in te naemen, doch de kanning heeft het
 niet gedoogt. Daar en tegen vorderde de predi-
 kant en schoolmeester door den heer bezaldigd, nu door
 het Ryk, te weten de predikant geheel, de schoolmeester
 ontuangt uit slands het 1500. - Men zegt ons, dat de
 schoolmeester zeer goed is. Er stranden hier zeer vele
 vaam schepen, uit hoofde der ligging. Er komen jaar-
 lyk ongeveer 400 schepen door het Frietsche gat.

Men heeft hier overvloed van drinkbaar water. Er is
 een korenmolen. Men brandt meest turf die uit Gronin-
 gen komt.

Men betaalt op dit eiland 20 tot 25 stivers verspanding
 van elk hant. Er zyn 14 of 18 huizen melker huurwaarde
 lang genaeg geschat is, om aanleiding tot personele
 belasting te geven. Van de indirecte belasting betaalt
 men het gemaal even als in Vriesland. De gemeente
 kosten zyn 1800 gulden jaarlyks, inaarvan de grietman
 50 de secretaris 200, en 2 afgevoeren elk 30 ontuangen.

Er zyn twee kaperen op dit eiland, de grootste is 110 raet lang.
 My zagen my duidelyk de kusten van Vriesland en Gro-
 ningen.

Na te eten hebben my nog een mandeling zindelyk en oos-
 delyk gemaakt. Van de kant zagen my hoe de zee aan-
 landend van het meiland afbrakelt, zelfs enaar een gro-
 te ontgestertheid van strand naor is, dit heeft lang

den zuidkant van het gansche eiland plaats. Wy hebben op on-
 ze wandeling met een loer en dient zoon gepneat welke aan
 het oosten buiten het doorp wonden. Zy klaagden ook over
 het nerval van hun eiland waarop spuedij geene merke
 naar het zee en geene veilige woonplaats voor de men-
 schen zyn zande. Het is in der daad een menkapige toe-
 stand naar de bewoners, om nuwant te zien dat de grond
 waarop zy leven na eenigen tyd niet meer zal bestaan.

Vrydag 8 September. Dese morgen hebben wy nog
 een uitstap gedaan naar de zuidoestkant van Schier-
 monnikoog; daar zagen wy nu hoe het land met groote
 stukken door de zee wordt meggelagen, juist naar de
 besten kleibodem. De vloed kwam met geweldigen
 stroom uit het westen en schuurde langs het eiland
 geheel in de richting van Groningen. Wanneer dit
 schuren van het water niet door eene verandering
 in den stroom meggem genomen worden is er geen
 grond en ook geen dyk tegen bestand.

Aan het oostelyk uiteinde neemt het eiland toe, dog
 dit is strand en geen meiland.

Het nerval naar het water is hier gewoonlyk yet raet. In-
 schen dit eiland en de Groningsche kust is de zee zov ondiep,
 dat men by laag water voortyd te raet daar door gaat
 en in den winter dikwyls de zee kaerriet, zov dat men
 er niet wagens over rydt. Insoeken hier en Friesland is
 de zee zeer diep en vriest nooit dicht.

De rede naar Ameland is slecht, maar dese naar Schier

De taal die men hier spreekt is, zoo men zegt, nagenoeg Groenlandsch, men spreekt y int als ie en ai als y.

Op schoolomgeving, zegt men, zijn de kinderen ten uiterste ongehoorzaam. Dit komt, omdat de vaderen het grootste deel van 't jaar afwezend zijn, en wanneer ze thuis komen de kinderen doorgaans bedorven.

monnikoug veel slijchter: de vaarkungen liggen zeer aan den
wind blootgesteld, en de grond is zeer hard en daardoor genaar-
lyk waanneer zy er op stoken.

Men heeft ons gezegd, dat Schiermonnikoug zyn naam van
de ontlenen van monnikken, welke dermeesters geslucht zyn
en de eerste bemaanert daar gebracht hebben; het zoude eigentlyk
betekenen: eiland der grijze monnikken. Het wapen van het
eiland is een monnik.

Om 10 uren zyn wy afgevaaren naar Rotterdam. Wy zagen
de Noordzee met hoge galven schuimend door het zee-
gat de Lauwers genaamd, binnen stromen; aan de landing
bepeunt men de droogte die de stroom ontmoet. Tuss-
schen het eiland, dat wy verlieten, en het eiland maan
zyn heen vaaren, plagt er nog een te zyn, Booth geheten,
dat opgehouden heeft te bestaan; en is alleen een zand-
plaats van overgebleven, die door de zee telkens over-
stroond wordt. De baer op Schiermonnikoug met wien
wy gespraak hebben, heeft ons gezegd, dat een man op
dat eiland nog een bemaand huif op Bontk getend had.
Tus hoofde van storen hebben wy van 12 tot 3 uren
voor anker gelegen naby de Groningsche kust, tegen
over Wester-Vlieland.

Om half vyf kwamen wy op de rede ten oosten van
Rotterdam. Dit eilandje heeft rondom vlakke strand-
den. In het eenige huif waar de waagenaande naagd
waant, werden wy door zyne huifgenoten goed ont-

Men zegt dat het eenmaal partikulier eigendom ge-
weest is.

vangen; hy zelf was naar Borkum gegaan, om helm-planten te halen.

Het een trop komt men op den top van het huns; hier overzag wy dadelijk het gansche eiland, hetgeen uit niet anders dan met helm begroeide duinen bestaat.

Het weder was zoo slecht geworden, dat wy ons met gemaegen by het vuur plaacteten, maar de rook vanden roagd ons ontrent den toestand van het eiland narigt gaf terwijl men ons het aarandeten klaar maakte.

Het eiland behoort aan den staat, in vroeger tyd heeft het aan de provincie Groningen behoord, waartoe het nu geroekend wordt. Het is belangryk ter bescherming van de vaste wal, en naar de schepen welke hier stranden. Daarom wordt de roagd bezoldigd om hier te wonen. Hy ontvaagt 400 gulden jaarlyk, en heeft een goed huns, twee paarden, de konynjag, de eyenew euv: - Een naarting is van den roagd.

Daangaande neemt de west en noordkant van het eiland af, de zuid en oostkant toe. Om het afnemen zoo veel mogelijk te verhinderen, en het paenemen te bevorderen, worden alle kale plaatsen strand zoo veel als duin met helm beplant, en waar de duinen het meeste verstuiven, stroo in den grond gestoken. Maar door het voortwaagen van het zand gestuit wordt de eenzaamheid, zeide men ons, is aan de bewoners van Rottum geheel niet tot lust; ook vinden zy altyd overbuisamheden. Als het slechts weder is moeten zy al

In den zomer komen nu en dan lieden uit Groninger
land voor plezier op dit eiland, zoo men ons zegt.

Zy intrien of er schepen stranden, en wanneer dit plaats heeft ryden zy er terhand met den wagen naar toe, om te redder, wat mogelyk is. Verleden winter is nog een Dmeesch schip met hout gestrand; wy zaten by een vuur dat van de stukken van het wrak gestookt werd. De rouge bekamt voor bergloov een derde van de schone waarde.

Het planten van duunkelien wordt jaarlyklyk ^{openlyk} aanbesteed, ^{en} tot is altyd de rouge die het aanneemt.

De konynen vangt men met een hond; het getal is van 5 tot 400 jaarlyklyk; die eet men gedeeltelyk versich, gedeeltelyk ingezouten; men verkooft gewoonlyk alleen de vellen. Het eiland levert hem ook eenden.

Eyeren vinden zy 8 tot 10,000 grote, en nog meer kleine; de eerste verkopen zy in Groningen voor $\frac{1}{2}$ gulden de hond; de kleine eten zy zelf.

Zy vifchen ook tontydt dat en andere visch, en op de kust vangen zy met netten 50 tot 60 reekonden jaarlyklyk, waarvan zy traan maken, die zy op de vaste maal verkopen.

Zoo vinden dese nyene lieden hier een ruim bestaan en bezigheid. Zy make banendien, hurne zylen, netten, en vele dingen, die ^{zy in} hurne afgesonderdheid noodzakelyk zelf moeten vervaardigen.

Zy gaan ook nu en dan op het vaste land, en onder wyren hurne eigene kinderen, lezen des vandags eene smek, om de kerk te vervaangen. Er heerschte neel orde

De natheid en onde, die in dit huis heerfchten, troffen my
byzonder, dewyl geene navorging, geene fchaante voor de
geburten daarop invloed hebben, voor het zeer zeldzaam
genal, dat veeouden hier konde. Kan het ook niet zyn.
Het is naar de eigene valdaeming der bewoners, en
dit maest altyd eene genaegzame aauleiding tot
orde en reinheid zyn.

Eene kleine plek hebben wy gevonden, die met een laag
plant begraeid was en maar tuffchen eenig gras begon
te ontspruiten. Dit was zoo als wy naderhand ver,
namen hebben glanz *maritima*. Hier hoopde men
eene kleine weide te verkrygen.

Het meeste ftrijft het aan in het noordoosten, daer kon
den wy duidelyk den aangewonnen grond onderscheide.

En beaunte van den waterftaat komt jaarlyk de
geplante helw bezigtigen.

Zinnelykheid, en welhebbendheid in dit eenzame huize.
Zin. Men gaf ons uitsteekend goede aardappelen, die
men in den tuin geteeld had, en warm spek; als men
uitgehongerd is verlangt men niet veel meer.

Zaterdag 9 September Wy hebben eene wandeling
op het eiland gedaan. De uitgestrektheid is een uur
in omvang. De paarden, en de drie koeijen, welke hier
den gansen neestand uitmaken. Ineiden in de duin,
helm, by gebrek ^{andere} rands, worden, toch zijn zy sterk en
zienen de koeijen veel melk; in den winter voedt men
ze met hooi van 't vaste land.

Wy zagen de duinen en het strand maar men in de
kattige jansen duinhelm geplant heeft, en maar dit kruis
welk groeide. Het zand blyft tusschen die planten hangen,
en zoo neemt de grond steeds toe; de helm die over,
strijft komt zeer goed boven het zand weder uit; de
wortels zijn zeer lang en taai, en daardoor ontstaat
ene vastheid, die het zand tot sterige duin maakt,
men zagen reeds lage duinen op de plaats maar in 1813
de helm op vlakken grond geplant was. Jaarlyks wor-
den 600 nieuwe (4000 oude) radden met helm geplant, en
het vroezer geplante aangerond maar het niet gegroeid
is; want de aanneemer moet het in groei brengen.
Men plant de helm op reijen, die 10 palmen, met bosschen,
die 9 palmen van een staan, elke bank is eene hand vol.

Men zag op de noordwestkust nog overblyfsels van vyf
merk, dat mekeer binnen de duinen gemest is, zoodanig
verplaat tot de wind met den tyd de duinen zekten.

Het water dat men uit eene put in de duinen schapt is zeer
goed om te drinken.

Men weet niet dat het eiland ooit andere bewoners ge-
had heeft, dan de zoogenoemde noagden.
De Groningsche kust is $2\frac{1}{2}$ uur van het eiland.

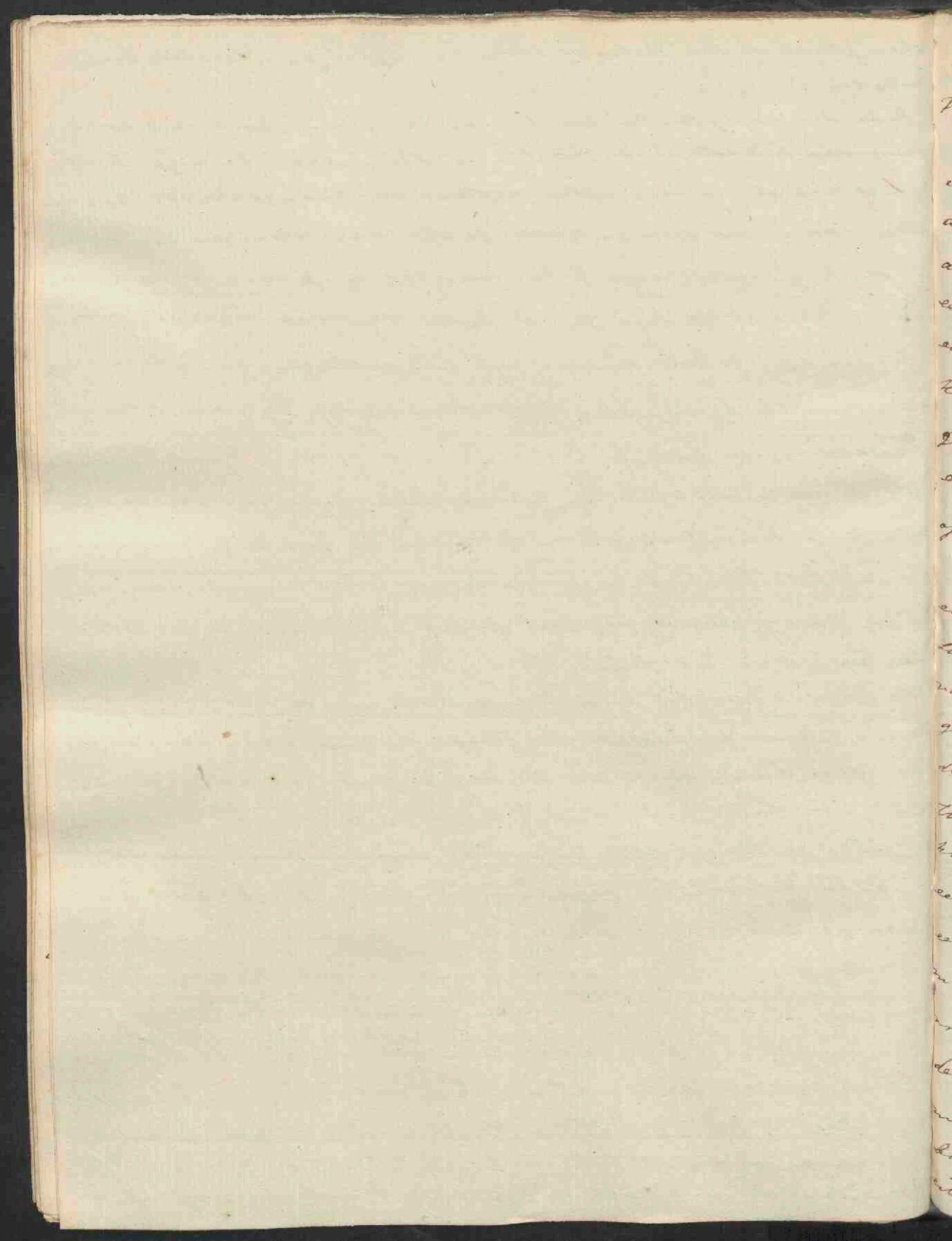
Men plant de duinhelm in maart en april, en in september en oktober.

Door dit aanplanten wint men langzamerhand een uitbreiding naar het eiland ten zuiden en ten oosten, terwijl de afnemung aan de andere zijden althans vertragen wordt, zoo dat alles saam het eiland meer groter dan kleiner wordt, door by den hogen vloed van februari 1825 is op een lengte van 200 vaeden de grond ten breedte van vier vaeden (niemans) afgenomen; gehele duinen zijn weggeslagen, en zullen eenigen jaren zonder byzondere taerallen nodig zijn om deze schade weder in te halen.

Wij zijn gerandeld naar den Zuidwestkust; daar zag men dat het strand afneemt; tacht alleen by storm of zeer hoge vloedden, niet by dagelyken afschuring. De diepte is ten noordwesten; die is van 8 tot 9 vaet by eb; doch komt niet nader by het eiland. Men noemt ze het Schil.

Op het noordwestelyk strand meer men ons de sporen van een huis waarvan gedurende 59 jaren de noygd gewoond heeft; toen dese plaats niet meer veelij werd graecht heeft men een ander huis meer binnenwaards gebouwd, het geen 18 jaren zettaan heeft; in plaats van dit heeft men nu 25 jaren geleden het tegenwoordige huis gebouwd, ganselyk naby de Zuidkust. Naby dit huis is een tuin, waarvan eenige willigen en onverzigt een heining staat; daarin heeft de noygd aarappelen en eenige graenten; een andere tuin meer midden op het eiland is met den watervloed van 1825 vernieft. Het water is toen tot voor het huis gekomen, doch is teruggehouden door rand dat men in den haast had opgeworpen.

Het eiland behoort onder de gemeente Warfnum; men houdt

ook eenigen omgang met Borkum.

Er staan twee kaperen op het eiland, inruan de eene door Oost-Friesland onderhouden wordt.

De gehele indruk, welke dit eilandje op den reiziger maakt, is zeer gunstig. In twee oprigten alleen is het van belang: als eene naamloos naar de vaste wal van Groningen als een punt waar nu en dan schepen stranden. In het eerste oprigt wordt alle mogelyke zorg gedragen, om het eiland in stand te houden, en zoo het kan groter te maken; en in het tweede oprigt is ook goed voorzien, door geschikte menschen daar te laten wonen, die paarden en waartingen hebben, om menschen of goederen die op het strand komen, te redden en te bergen.

Om half 10 zyn wy afgevaaren naar Borkum, het gaen eigentlyk maar 1/2 uur verwydend was, doch de hooge schuimende golven der Noordzee draegen de blyken van het onstuimige weder, dat voor onzen tacht zeer ongunstig is. Zeer lang naeren wy nog langs eene zandbank die aan Borkum vast is. Vervolgens passeerden wy de tweiteroam, welke by el 13 tot 14 vaet diep is. Om een uur kwamen wy naar Borkum aan, waar naar het naarting eene zeer gaede rede was. Wy waren nog een uur van het eenige dorp, en wandelden derwaards. Er is geene herberg, maar de inwoners die het minste armoedij zyn geven de onbedingden hinstelling; zoo bragt men ons by jonge lieden, by den naam van Jan en Saltje bekend. Wy beklamen den vuurtoren, welke 120 vaet boven den grond en 150 boven 't water by gewoen ty laag is. Hier overvragen wy het eiland, dat wagenaez eivond is, en aan alle zyden behalven

Zuidwestelyk is eene smalle genaarlyke plaats des duinen,
daar heeft men na den waterfloed van 1825 een dyk
gemaakt.

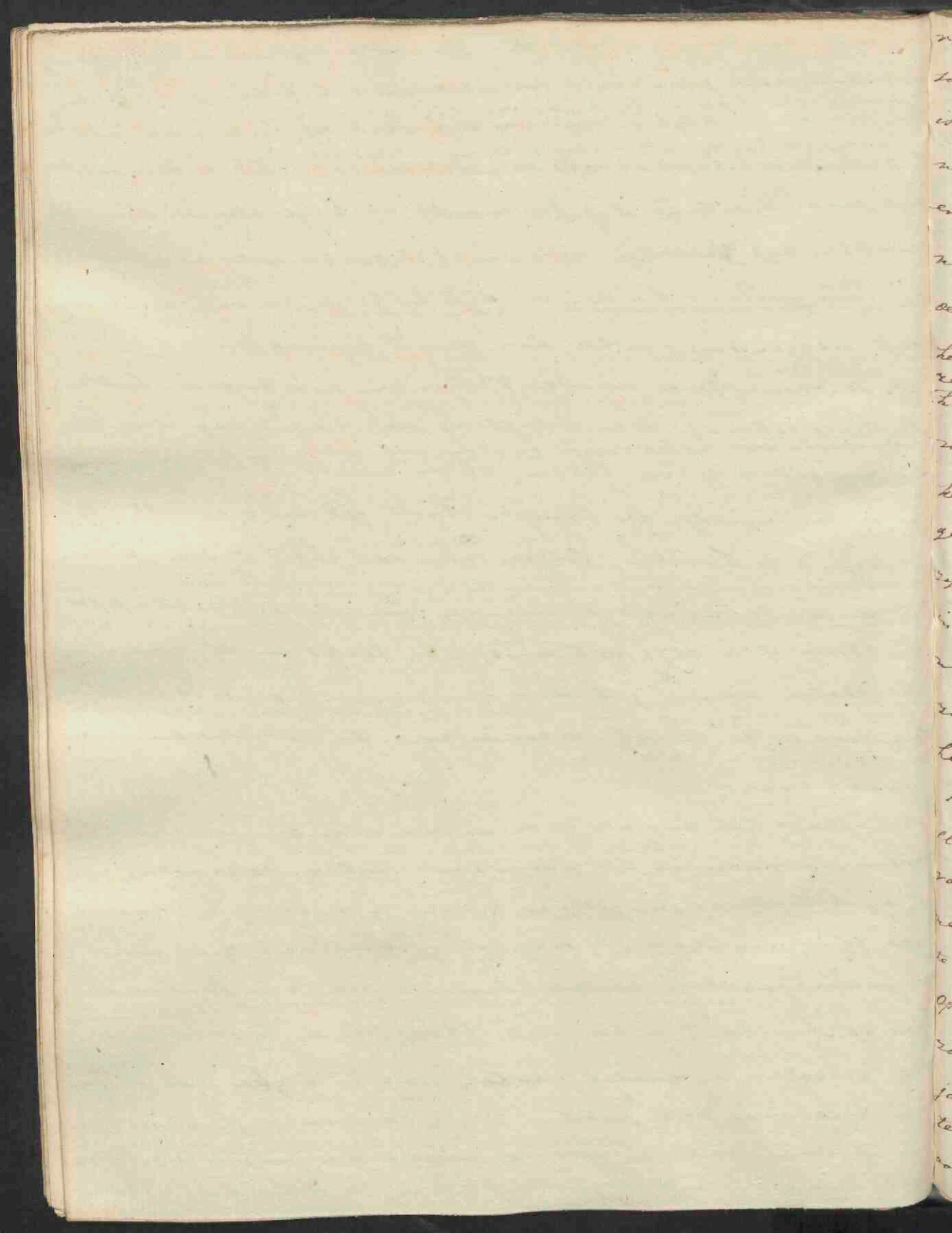
Er zyn op het westen en oosten zyn twee kaperen of dagbaten.

In Emden waren, 400 men zegt, kast na de laatste omme-
teling 50 haringbuizen; thans zyn er maar 20 meer, zy ga-
meest naar Holland, omdat de regering aldaar eene
premie voor elke haringbus vaststelt.

ten oosten van de duinen omringd. Ten oosten ligt een ander eiland,
dat daar eene plaats met het westelyke samenhangt. De duin-
nen nemen westelyk en zuidoostelyk steeds af, en worden ook
door den wind landwaards in gedreven. Binnen de duinen
ligt maar meeland, dat dit wordt oostelyk slechts door een
smal en dyk verdedigd, welke in 1825 grotendeels vernield is,
van het meeland buiten den dyk heeft de zee ook een groot
deel weggenomen en tot bar strand gemaakt.

Op den vuurtoren worden 27 lampen met koperen holle
spiegels gebrand; dese invigting was nagenseg derselpe,
die my elders gezien hebben, alleen wordt hier eene kaghe
die in het midden der lampen staat, gebrand, om de alg
vlacgend te houden, hetgeen minder goed is, dan de waan-
te van anderen aan te brengen, zoo als te Westkapopol.
De toren is in 1876 gebouwd; men heeft er te voren een
steenkolen vuur gebrand, waarnaar sedert 10 jaren de
lampen in de plaats gekomen zyn; die in Hamburg ge-
maakt zyn.

Men vindt hier, zoo als op de andere eilanden, een voornamen
bestaan te vinden, in het varen naar Hallandsche neser, naar
op de walvischvangst; er waren in vroeger tyd, zoo men
zegt, 36 commandeurs, even als op Ameland, niet men
nog menigvuldige walvischbieren in het land staan. Men
ziet op Ameland en hier, in de Chinese en Japanische stuk-
ken parcellen en andere meubels nog de blyken van de vroe-
gere naart op Oost-Indie. Nu is er niet een scheepskap-
ten of commandeur meer; er waant hier nog eenig scheep-
werk, maar hunne kapiteins waken te Hamburg. Er zyn

nier aeterschippert en weder nog eenige visscherij en vrucht^{141.}
 schippert, doch dese zeer in het klein. Op het westelyke eiland
 is geheel geen graan; ook zijn er geen vruchtbomen. Het bin-
 nenland is byzonder eigendom, het buitenveld is domein,
 en naar het zee dat men daar in zandt, betaalt elk eige-
 naar een weidegeld. De weiden binnen den dyk zijn door
 de overstroming veel bedorven, door grote aanstroeping
 hebben de inwoners den dyk nog goed hersteld, maar tegen
 zeer
 Lage vloedden zonde hij toch niet bestand zijn. Een
 zynere boer had in het buitenveld ~~zijn~~ zyne eigene dy-
 ken gemaakt, om den grond, dien hy by erfpacht verkre-
 gen had; hier had hy graan gebouwd; doch in 1825 waren
 zyne dyken verwaest, en toen hy die nog hersteld had, zijn zy
 in den laatsten herfst op nieuw doorgebroken, zoo dat hem
 nu de maad en de middelen tot weder herstel ontbraken,
 zulk een toestand van mislukte onderneming en zynere-
 leid is maerlyk te beklagen.

Na t eten zijn wy gereden naar het Oostelyk eilandje, dat
 slechts door een laag vlakke, waar de vloed overstromt,
 van het westelyke gedeelte afgescheiden is. Dese afscheiding
 neemt meer en meer toe; men zonde dit zeer veel kunnen
 te keer gaan, door maandelijk rysmerk en stroos te plaatsen.
 Op die wyse zonden de twee eilanden tot een worden, en men
 zonde veel land kunnen winnen, terwijl men nu van
 jaan tot verliest. Het oostereind is lager dan het westeind,
 ten zuiden neemt het eerste zeer toe. Dit oostelyk eiland is
 ook aan alle zyden behalven ten oosten met duinen omringd;

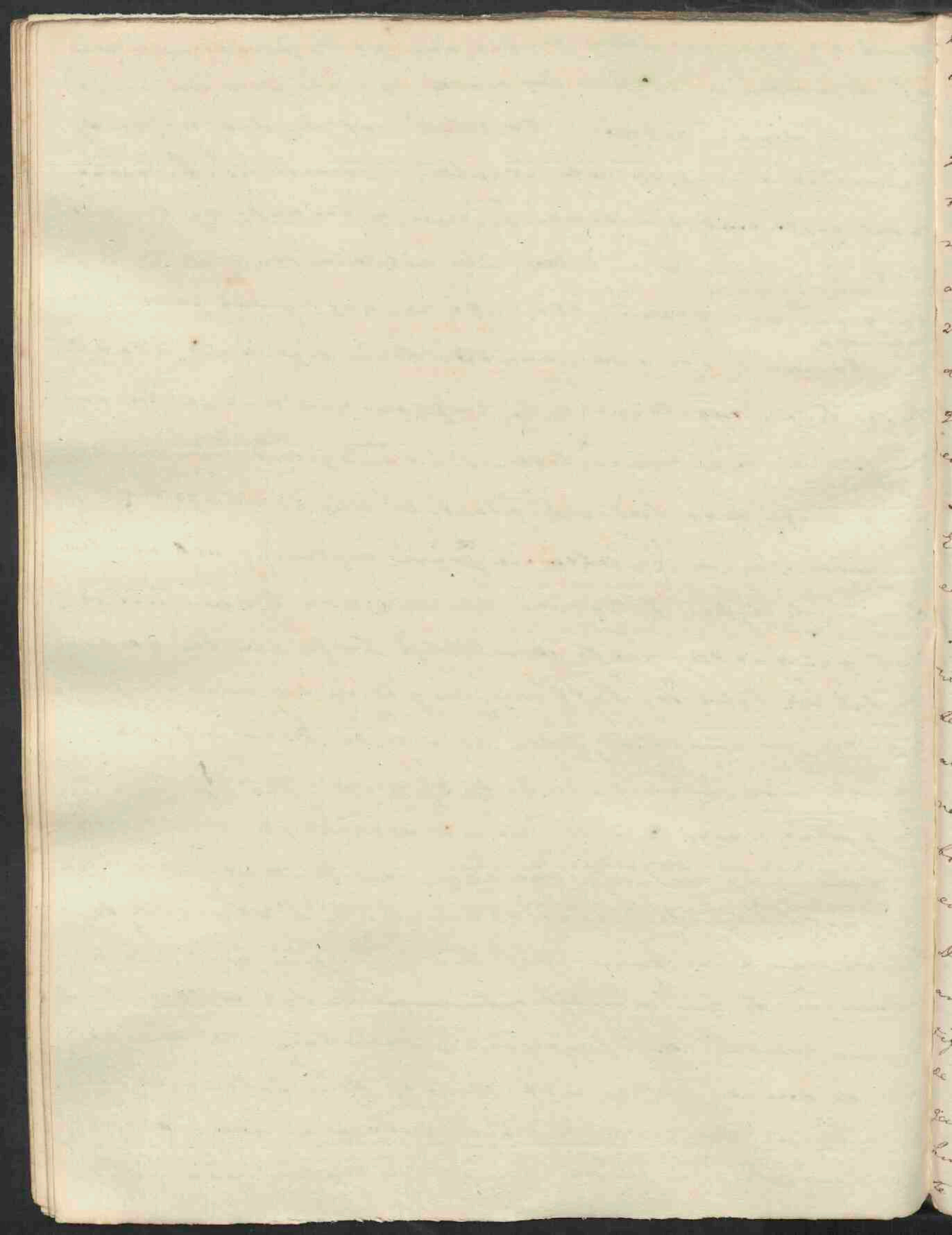
Het land binnen dyke is zandgrond. Men heeft ook
weide op kleigrand buiten den dyk.

In het oosten is veel veel door de overstroming verdrinken

Zy hopen nog altyd, dat hun eenige vergoeding voor deren ar-
heid zal worden toegestaan.

Er is van mege de regering wel iets, maar onbeduidend
nig, tot ondersteuning van de genen, die door den waters-
nood geleden hebben, ontgeript.

doek die zyn niet sterk genoeg, om op alle plaatsen de zee af te welen; in 1825 is het water op meer dan een punt boven de dijnne gelopen. Oostelyk was een dyk, welke by de overstroming op vele plaatsen vernoodt is. Er wonen op dit oostereind drie boeren en twee arbeiders; zy bezitten het land in erfpacht, en hebben met uitstekenden vlyt en zorg den grond vruchtbaar gemaakt, zoo dat zy rog, garst, hane, raappraad, en boommen. Den voornaamsten dezer eigenaars, Klaas Just, hebben wy bezocht; hy heeft ons zeer vriendelyk ontvangen, en zyne zonen hebben ons rondgeleid. De overstroming heeft deze lieden de grootste schade aangebragt; de oogst is voor verscheidene jaren verloren; het meuland binnow de dyken bedorven, zoo dat men het zee met 92... erck van naestel reeds gedeeltelyk heeft moeten verkopen. De dyk, die byna een half uur lang is, en die voor een groot gedeelte vernoodt was, hebben de weinige boeren van dit eilandje, zonder vreemde hulp of ondersteuning, door eenigen arbeid weder hersteld. Dit is inderdaad een reusenwerk, en men mag menschen dat zulk een buitengewone vlyt voor melkheldenheid mag bekroond worden. Doch de draagte van dezen tomer heeft hun op nieuw veel schade gedaan, en de zoo macilyk opgeworpen dyk is tegen buiten gewone vloedden geen genoegsame waarborg; te mindre daar de douwen, welke met stroos of dijnkel met water een vaarrien, het goede land overstroomt, en het water een dyk doortaten. Ten zuiden is met den watersnoed met zoo

treeden dunn weggeslagen, en ten noorden zagen wy een gat in de
dunnen waar de zee aankomend stukken wegblaast.

Op onzen weg terug naar het dorp ^{stads} zyn overnallen door eenen
zand, die ons doornet maakte; thins gekomen hebben wy nog
neel over den toestand van dit eiland gesproken. Er zyn 450 inwo-
ners, waar dertig jansen waven nog 700; - er zyn hier 97 en op het
oostende 5 huizen; - 30 paarden, 80 tot 90 koezen; hier zyn hier
230 en in oostende 80 schapen. De konynen zyn op dit eiland
door den ambtvaage, en op het oostende door de bewoners,
gepacht van de domeinen. Men vindt niet veel eyeren op dese
eilanden, en het zacken daarvan is vry.

Men behoort hier onder Grootzyl, en bekamt van daar en van
Lubden alle benodigdheden, en er vaart, maar niet dikwyl,
een neerman op dese plaatsen.

Het wat blykbaar, dat hier algemeene armoede heerscht, alles
wat wy vernamen oertrugde ons hier van. De bronnen van
bestaan zyn byna alle vernallen; het eiland volve lant, waar
al na de overstroming, byna niets op, zoo dat zelp, om brood
van het vaste land te kunnen bekomen de middelen ont-
breken. Er zyn drie families, die van hare renten leven,
en buiten die zyn zy allen meer of minder behaef-
tig. De heiden waar wy gekuisst waren, golden voor meer dan
anderen melgesteld, en tois bleek ons int alle, dat zy diep behaef-
tig leefden; zy hadden 50 gulden inkomen van een huis waarin
de ambtvaage woont en dit deed hen voor melgesteld door
staan; maar buiten dat hadden zy ook nagenoeg niets. In
huis ontbraken de eenvoudigte levensbehaef-
ten, te halen, te lenen, byeen te zacken maar zy konden, bezongden.

Voor de school heeft men den algemeenen maatregel inge-
voerd, om de inwoners te laten betalen naar het getal kin-
deren dat zij hebben; hetzij men ze in de school zendt of
niet. Deze maatregel is elders zeer goed, doch voor
deze oordarme lieden is alle opbrengst van dien aard
een groot bezwaar. Het kwam mij voor dat de kin-
deren hier niet minder ongehoorzaam waren dan op
Lehermonikong; zij verzuymden ook niet zeer onbesche-
dene meningsgezindheid.

Zy ons niets dan een allerwellendigt verbleef. Het medelyden
zag men dien toestand.

De regering is voor deze schamele bewoners ook geheel
niet naderlyk; zy worden in hunne armoede met allerhande
lasten gedrukt en gansch willekenryg bestierd. Men heeft hun
binnen kort 200 Ryksdaalders grondlasten opgelegd; dit is
voor de 102 huizegeminten zeer zwaar. Voor den predikant
maaken zy Paschaarsgeld opbrengen. De vorige ambtsvoogd
had hun op de handen en op de katten, 18 Stivers Hollandsch
daen opbrengen; en had ^{hem} konendien alle de katten de oven daer
afnyden, omdat ze minder de konynen zonden vervolgen,
waardoor hy kenudeeld werd. Deze ambtsvoogd was ge-
naamd Schiffel, hy is nu te Leffens aangesteld. De tegen-
woordige Ambtsvoogd, met name Bley, heeft de katten
weder vrygesteld. Een ander blyf van de willekenryghaid
der regering was dit. De lieden waren wy in huij waren,
hadde een huij gekuurd waarin de overledene sijenaar
een winkel had gekuurd, byzonder met het voornemen
dien winkel naort te retten en daarin eenig bestaan
te vinden. Doch nu was hun gezegd, dat zy dit niet vermag-
ten te doen zonder een byzonder verlaf van den Landdroft
van Auriich, maar anders zy hier als Oost Prieren behoren. Dere
hoopte men dat binnen kort het eiland zonde beracken, en
nu had de Ambtsvoogd Bley hun een verackschrief op-
zemaakt waarin zy als een genade verzoeken den win-
kel, die attyd in dat huij gekuurd was, te mogen voort

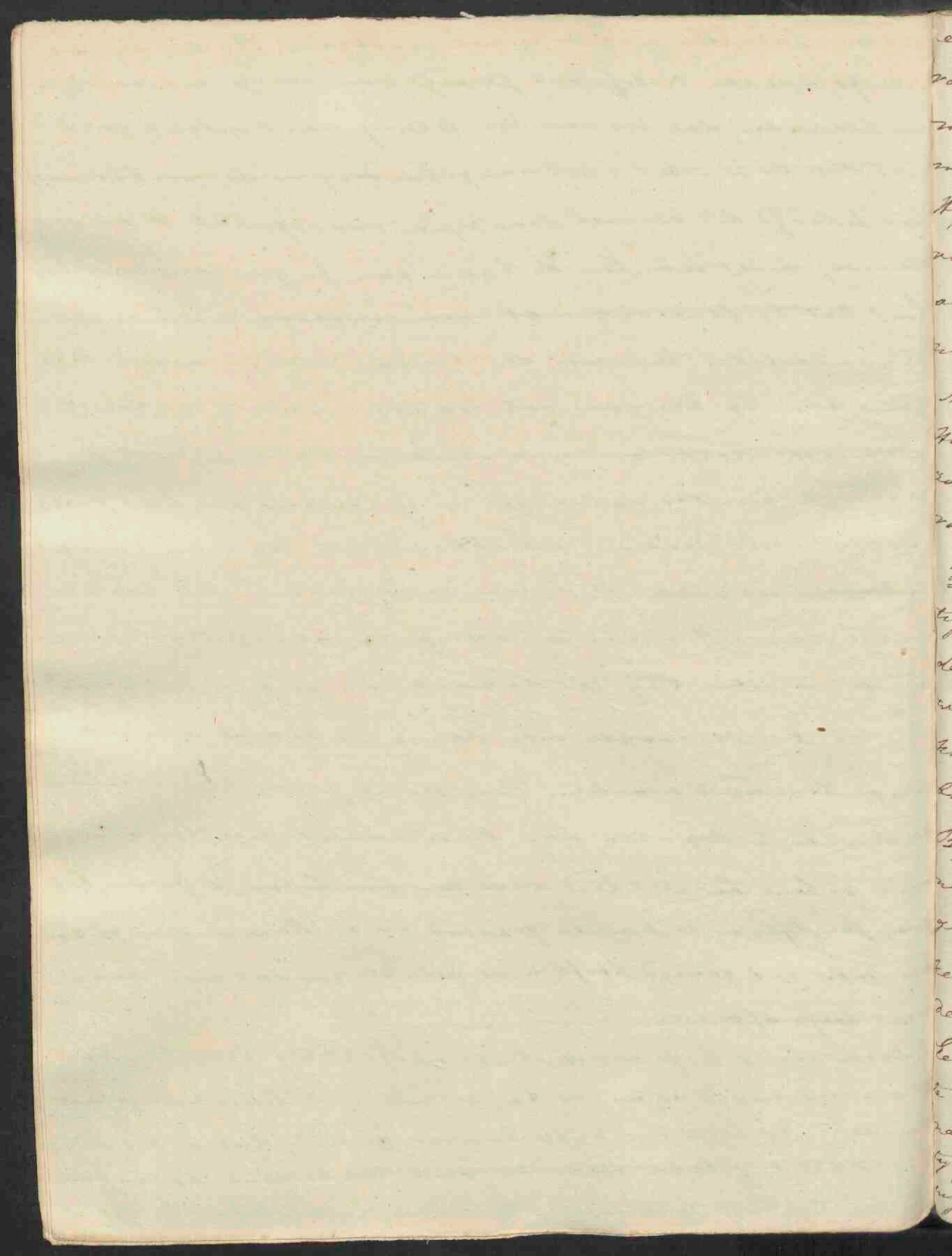
In de maand oktober.

zetten. Intusschen magten zy niet voortgaan. By dit verricht-
 schrift was een certificaat gevoegd van eenige inwoners, die
 verklaarden, dat het naar het belang van t eiland goed
 was, dat die winkel meer aangehouden, en de ambtsvoering
 had belooft dit verricht door zyne voorspraak te onder-
 steunen; nids men hem de huur van 50 guldens naar het
 hant dat hy gewoont was verminderde. Uit welke
 byzonderheden kan men den toestand deser arme lieden
 opmaken. Zy bezagen ook het lat hunner naburige
 eilanden welke onder de Nederlandsche regering
 zoo veel minder opbrengen en meer den rykheid genieten.

Sedert veertig jaeren is tot behoud van het eiland niets
 gedaan; men laat de dinnen verstoffen en het land door
 de zee wegvloeten zonder eenige maatregelen de arde-
 ren te nemen. By het bezoek van regeringsparto-
 ren uit Amstel hoopte men, dat in dit opzigt ook iets
 magt bereikt worden. Voor dertig jaeren had men, om
 de dinnen te depoten, aan de inwoners opgelegd, om
 een zekere haeneelheid zand van drinkhelm te bereven, het
 zand jaarlyks in de dinnen gezand werd. Dese proeve is, zoo
 als men ont gezegd heeft, niet gelukt, zoo dat men daan
 van heeft afgezien.

Dezen avond heeft ons de Ambtsvoering Bley bezocht. Hy
 is een beschreeft man; en houdt zich veel bezig met plant-
 kunde. Hy heeft ons onder anderen gezegd, dat op dit eiland
 vyf dikwylt schepen stranden, doch dat er zome baten naar
 landen zyn om de menschen te redde; in verleden heeft is

een noodruk naar t'op gestoond, en zande het volk daar
 van wel hebben kunnen gered worden, als men er tydig
 met boten naar toe had kunnen varen, doch nu zyn de
 menschen ongekomen terwyl men niet hen spreken konde.
 Hy had dadelyk van dese omstandigheid kennis aan de
 regering gegeven en verrucht, dat ^{men} in de beklaefte van boten
 om de schipbreukelingen te redden, zande voorzien. Tot
 nu toe was daarop geen antwoord ontvanger.

Men bemerkt in de taal op Borkum den overgang tot het
 Hoogduitsch, haemel eigentlyk de taal nag nederduitsch is:
 Zoo spreekt men reeds de lieder met den clerken parsaon
 van het meervandig aan, Zyn hy b.v.

Zondag 10 September. Dese nacht was weder niet rustig,
 het schynt dat de belasting op de katten het getal
 der muizen boren mate heeft daer t'amenen, althans zy
 waren in en om myn bed, byzonder onder myn hoofd.
 knippen zoo levendig, dat ik byna geheel niet slapen kon.
 Lovendien werden wy door storm en regen gestoord.
 By t'aanbreken van den dag bezagen wy ons weder
 naar het schip, het weder was opgehelderd, en wy zagen
 de zon zeer schoon uit de zee opkomen. Wy staken
 merkelyk af; doch na een korte vaart dwong ons
 de halle zee en de storm om ten anker te gaan liggen.

Eene menige praef, om onze reis nag naar Juist voort
 te zetten, gelukte even min; wy maesten opgauen deser dag
 harder te komen, de storm nam toe, en wy keerden taen het
 ty gunstig werd naar de rede van Borkum terug, maer
 wy althans in veiligheid lagen. Wy hadden den muet en den

[Faint, illegible handwriting on lined paper]

lust niet, om naar het dorp terug te keeren, dat zoo weinig
aanlakkend, naar ons had. Ons geduld werd zeer op de
proef gesteld, daar wy op de harde banken van het roef-
je den ganschen dag maecten doorbrengen. Myne reisge-
noot leed dubbeld van dese ongemakken daar hy on-
gesteld was gemooden. Het lezen was my eene ver-
troosting, doch kan den mensch niet daer zmygen, om
mit dese treurige gerangenif outslagen te worden.
Wy besloten om van de noordere eilanden af te zien,
en lieven, zoo dra het weder dit zonde toelaten, naar
de naaste maal te varen.

De oude man, die naar laets met ons gezamen is, heeft ons
verhaalt, dat hy in 1777 voor het eerst mede op de walvisch-
vangst uitgegaan zynde schiffbreuk geleden heeft in
het ys. Vier schepen werden door de doyvende klampen
die van een noordpool kwamen verbryzeld; 286 man
daarvan reddden zich aanvankelyk op het ys, sloegen
eene tent op en borgen wat zy konden van de
levensbehaeften; van dese gingen 52, waaronder een
re-man, naar het strand van Groenland; daar kwa-
men zy by de inboorlingen, die hen goed ontfingen
en hen in hunne onderaardse woningen opnamen,
om te overwinteren. Er waren twee van dese huizen,
waarin zich het scheepsvolk verdeelden; hier ont-
vingen zy van de Groenlanders raauw zeehonden-
vleesch, zoo als dese zelve aten; hun eenige drank
was koud water. Dese inwoners waren gene christenen.

[Faint, illegible handwriting covering the page]

[Faint handwriting visible on the right edge of the page]

maar zy waren zacht en menschliken van aard. In de vol-
gende lente kwam daar een Deentsch schip, waarmede
de Hollanders naar Bergen in Noorwegen gebragt
werden. Tenige van hen waren gedurende den winterge-
stornen; de andere knamen behouden in het vaderland
terug; de man die het ons verhaalde, was op Ameland
in Graenlandsche kleding, van berenhuizen gemaakt,
aangekomen. Van de overigen, die op het ys waren achter-
gebleven had men nooit meer gehoord.

Daar my de hoop opgeren, om de andere eilanden te
bezoeken, heb ik van denzelfden onder ^{man} eenige navigten
daaromtrent gevraagd.

Just is een zeer smal en lang eilandje, maar op
slechts weinige zeer arme lieden wonen; het is nog
veel minder beduidend dan Borkum.

Norderney is ook klein en dor, het ligt zoo na aan de
vasten wal, dat men by laag water met een wagen
dermaands rydt. Dit eilandje heeft een middel van
bestaan in de zeebaden, welke meer en meer bezocht
worden; dit jaar zyn er over de 300 geweest.

Balting, een klein rond eiland, maar op slechts 6 of 7 hu-
zen staan

Langer oog is lang en smal, er staat maar een huis op.

Spiker oog is tamelyk groot; er staat een dorp op.

Wanger oog is even zoo, er staat een dorp en een veer-
tonen

Na dit eiland volgt de mond van de Meuse.

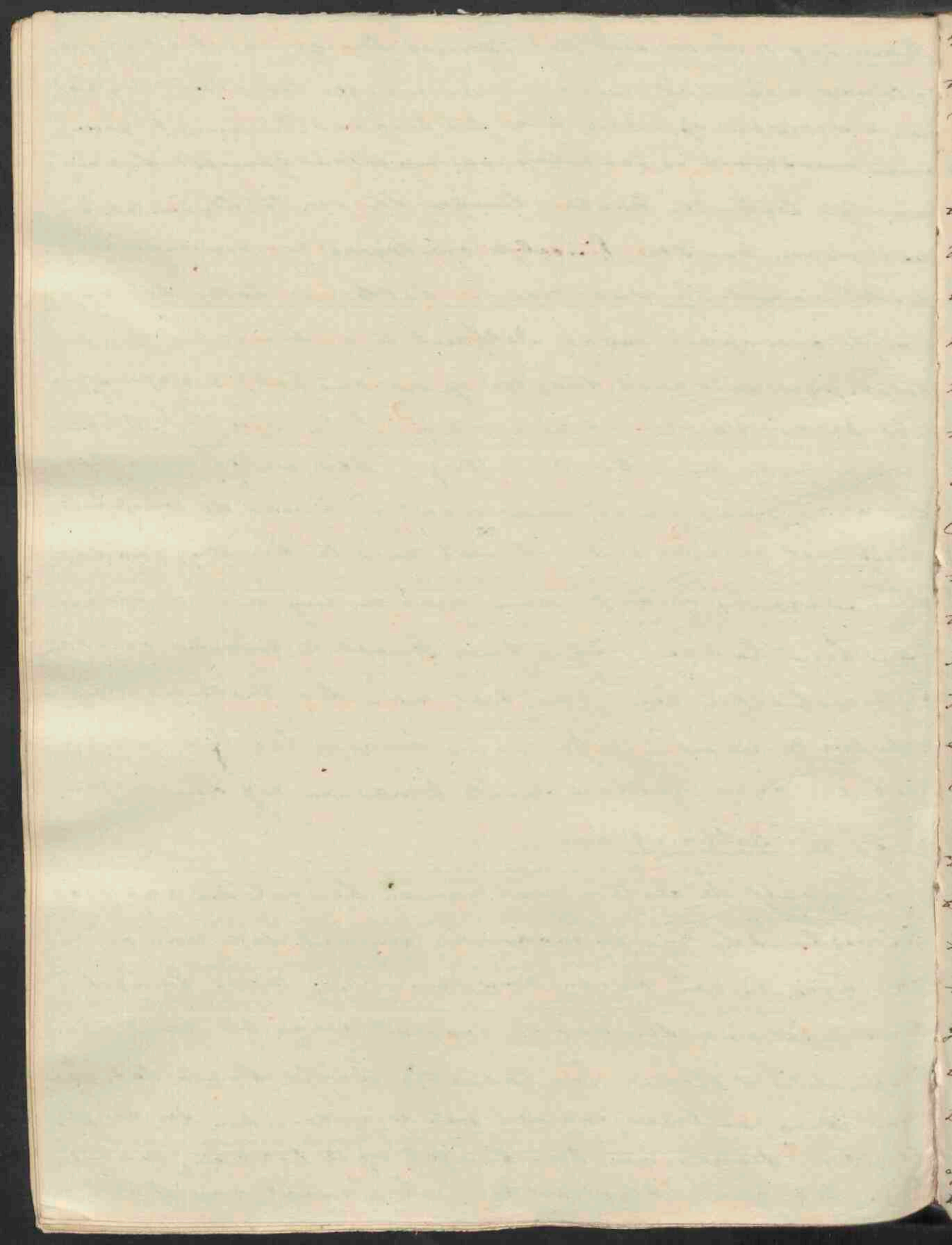
Zie over het zachen enz des Oesters R. Paludanus and
leed en natuurkundige zehandelingen.

Men moet dien bezigt een kor.

Maandag 11 September. Het treurig bericht, dat het nog geen
 zylbaar meer was, sloeg ons dierow morgen ter neder. Wy had-
 den meezin om op nieuw naar het dorp van Borkum te gaan;
 onze nachtrust in het schip was zoo slecht geweest, dat wy
 maelyk besloten konden, langer daaren te blyven als wy
 met varen konden. Eindelyk overlegden wy, om met een
 groter vaartuyg, dat tegen de halle zee beter bestand
 was, de overvaart naar Delfriël te ondernemen. Een ac-
 terschipper deed zich daar toe op en om half 3 varen wy
 met desen man, wiens naam was Eiter Tjalks heere,
 van de rede van Borkum tuez. Het weder bedaarde
 en onze vaart was voortspaedij; maar de schipper
 ging zich spaedij in den drank zeer te braken, zoo dat
 hy nalkomen onbekwaam was en wy veel overlast
 van hem hadden. Zyne twee knechts waren oplettend
 en meerhielden hem van deel aan het besturen van
 het schip te nemen. De maan kwam heerlyk op en
 met een byna heldere lucht kraame wy om negen
 uren te Delfriël aan.

Men vangt de aesters met groten hengels die aan stok-
 ken verbonden zyn, en maaraen een net dat men onderen
 van yzer en van bonen van touw is; desen hengel
 laat men over den grond, raanal waar die harden
 slipachtig is slepen. Een touwtje dryft boven het net
 naar baer, en twee touwen, aan de uiteinden des hengels
 bereydyt, deenen om dien hengel op te trekken, wanneer
 hy in het zand slyft stoken. Men moet van elke dui-

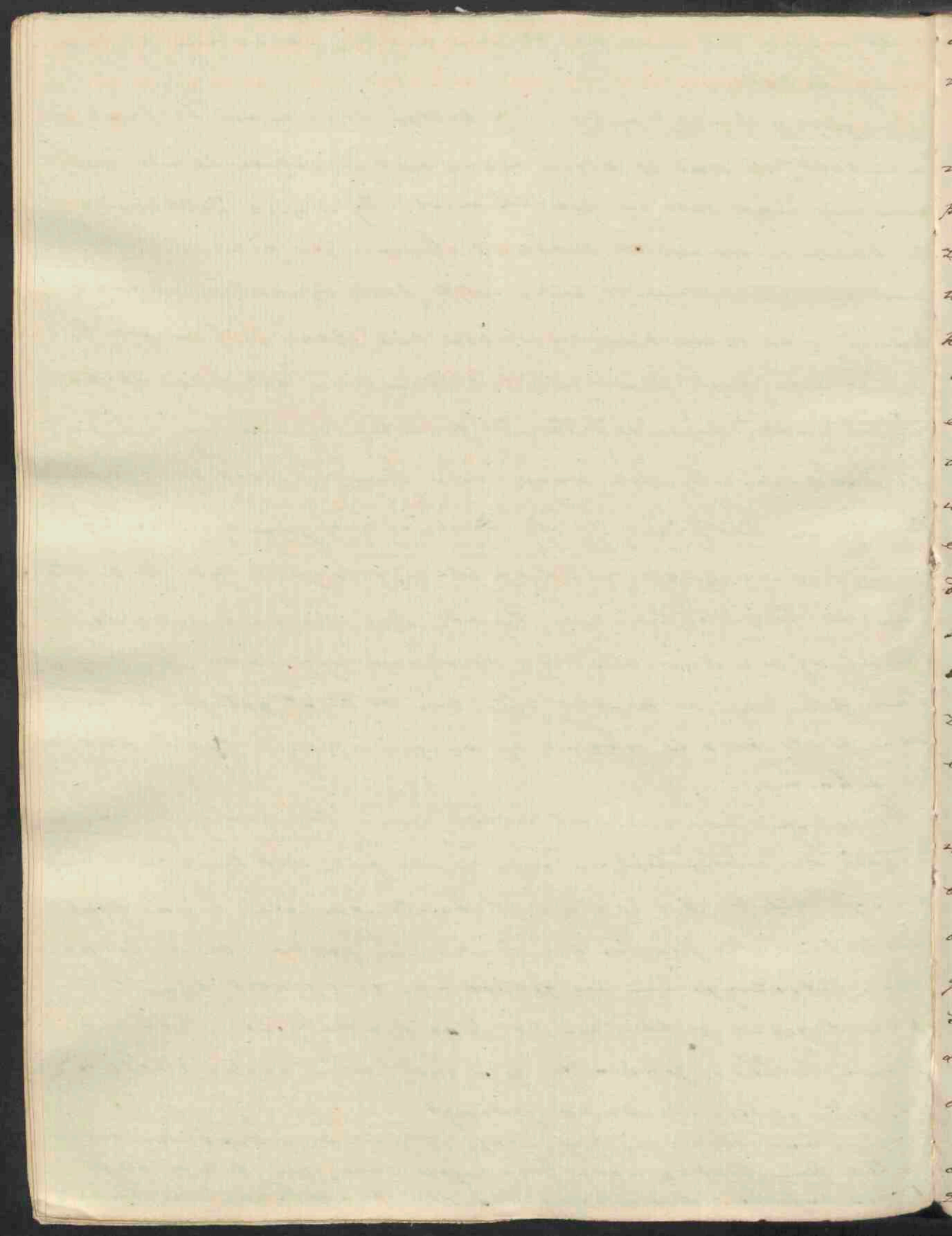

150
Zeesd' achterof, die men vangt, drie guldens pacht aan de rege-
ning betalen.

Dingsdag 12 September. Wy hebben door en om Delfriël ge-
wandeld; de stad is klein, maar niet er melnend uit, zoo
men wy zegt, telt wy 1000 inwoners. Wy is met Zoltkamp
de haven waarmint de provincie Groningen granen, boten,
wal en ree intraert, het lautste toek byzonder uit Zolt-
kamp; - en waardaer wy wonen van elders ontbragt. Er
komt hier veel hout uit het Noorden, dat door de ka-
nalen meder binnen't lands gesleten wordt. Wy markten
op, dat waarschynlyk voor deren hanthandel een Russisch
Consul in Delfriël is. De haven is zeer groot en neelig
maar niet meer zoo diep als in vroegeren tyd. De mond
van de Lemus is hier zeer breed. Het sluisen wordt de
Tinsel of het Damsterdiep daaronn afgesloten. Het dorp
Farmlum, aan de andere zyde van de Tinsel gelagen, en waan
eene groote kerk is, schynt op eenigen afstand tot de stad
te behoren.

Er waren hier zeer veel ricken, men las het op de aange-
zigten der menschen, en men verde ons, dat byna niemand
beroyd bleef. Dit is nu wel bittengemeen, maar toek
heerschen alle jaar in den waaroner galkaartsen; hetgeen
men taeschuyft aan het gebrek aan goed water, daar hier
gakeel geene putten sijn die vast water geven; zoo dat,
wanneer het regenswater op is, met veel kosten sleet wa-
ter van elders wordt aangebragt.

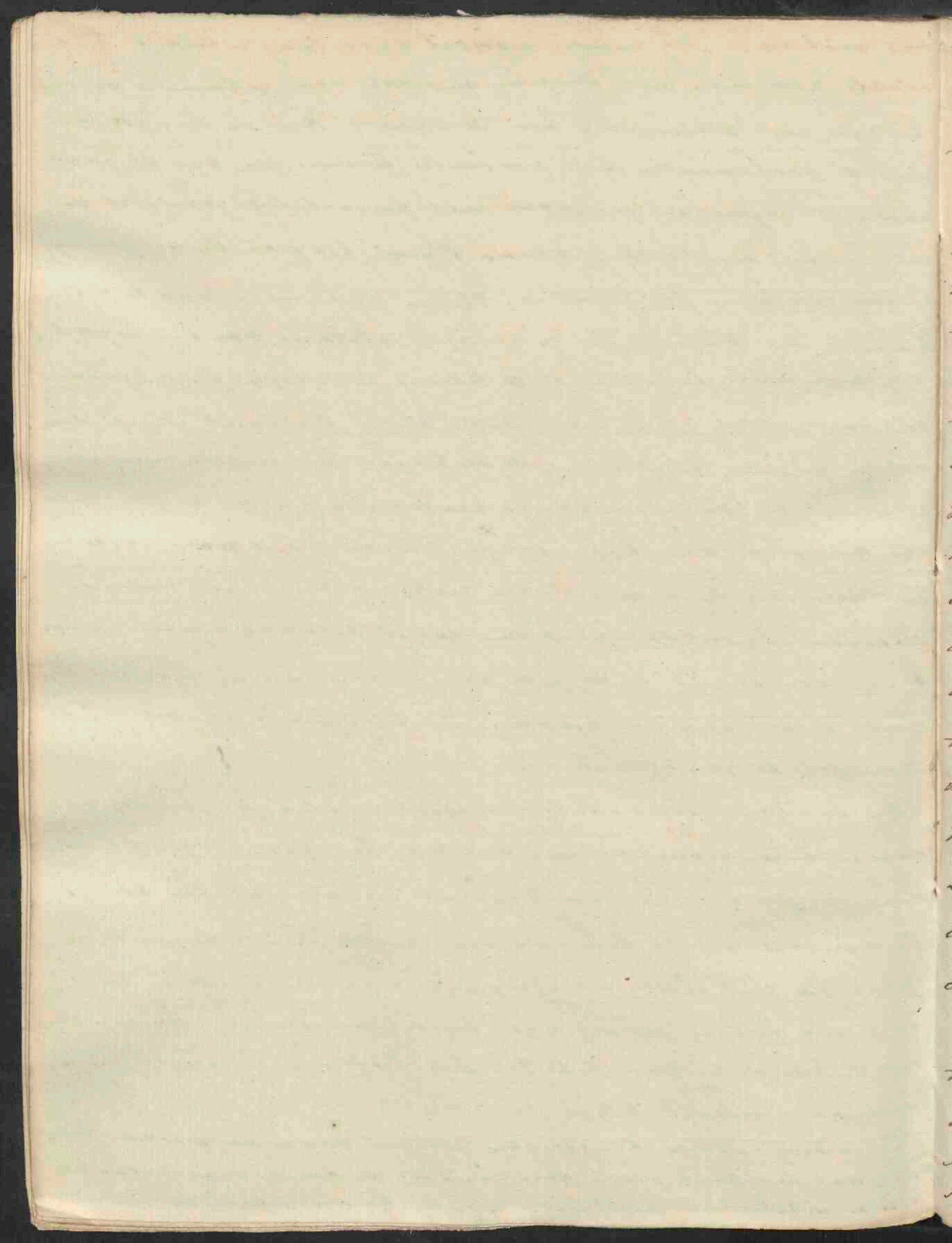
Om 1 ure verlieten wy Delfriël met eene troekschuit, die
op het Damsterdiep naar Groningen vaert, een belaghebelyke
twist tuschen den schipper en den bengelman verstaagde

ons vertrek. Wy raaken meestal door laag weiland, in de vlakke ziet men vele dorpen, meestal van gebaante omring. Er zijn veel steenovens aan de naast. Hier en langs de meeste trekvaarten in de provincie Groningen, zijn de jaagpaden tot rymsagen gemaakt^{en} met puijn belegd, zoo dat zy zelfs in den winter drinkbaar slyren, het geen by de gewone wegen geenszins het geval is: thans rydt men wag by verkiezing den kleimez, die op eenigen afstand van ons rechts liep, try pappeerden, behalven vele kleine plaatjes, Appingadam, een aanvuelijk riek, maar even als in Delfzeel eenige handel in graan, hout enz. plaats heeft. Hier is even men als in genaemde stad drinkbaar water uit putten te verkrygen, een geneesheer van Appingadam, die met ons vaer, zeide ons dat hier ook byna alle lieden ziek waren, maar menige sterfvan. De uitdamping van het stilstaand water en van den lagen grond, in de hitte van dezen zomer, was, zoo hy zeide, de oorzaak der ziekte; - de kleigrond is veel nader, ligger dan de zandgrond.

try konden niet voorby het afschuwelyk kapsel der vrouwen, in dese provincie op te merken: het haar is geheel verlongen onder eene ruaste kap met metalen platen belegd, des zondags wordt hier over eene witte doorschynende smog, gezet, die toch alleen het afzigtelijke wat verminderen kan. Er maect menig gevael naar het schoon bestaan, by een vaer, dat zulke onnatuurlyke toisels heeft aangenomen, en daaraan geheert blyft.

De menigvuldige bruggen en malen die my pappeerden toon den dat het land sterk bevoornd is, de balsemoningen zee, zee er uitsteekend gaet uit. Naby Groningen ziet men

net zaag- en andere molens; en de nette knuitjes draagen ook de blyken, dat men eene melkhebbende grote stad nadert.

Om 7 uren zyn wy aangekomen, en wonden in den Daalen gaende herberg.

Woensdag 13 September. Myn reisgenoot was nog onge-
theld, zoo dat hy my heden niet heeft kunnen vertellen. Ik heb de openbare les van het Instituut voor doofstommen bygewoond. Er waren van de 158 kinderen 30 ziek, en van de onderwyzers ook verscheidene, en hier daar was die les niet zoo volledig als anders. Wie het geen ik er zag kan ik toch beoordeelen, dat het onderwijs hier niet minder goed is dan ik het elders gezien heb. Het spreken schijnt hier beter dan gewoonlyk onderwezen te worden. Voor de byzonderheden kan ik my verlaten op een boek, dat ik my heb aangeschaft. Het belangryke van dit onderwijs is, danke my, vooral dat te gelyk eene intellectuele en morele ontwikkeling plaats vindt waaraan deze ongelukkige kinderen anders verstooken blyven. Het getal is nu op 160 vastgesteld, men merkte op, dat in Londen en hier de kalnyfaste instituten zyn; juist de twee, welke door byzondere bydragen, en niet door de regering zyn daargesteld.

Ik heb myn collega Detwal bezocht, en ben zeer vriendelyk door hem ontvangen. Hy is met my in eenige der academische gebouwen gemeest. Het Auditorium is in eene verrallene Academische, de Senaatkamer is middelmatig, het lokaal der Bibliotheek

x
Het mijn reisgenoot ben ik by professor Bakker geweest,
een goed, beleefd man, die ons van den treurigen toestand der
ziekte in Groningen sprak. Hy heeft mijn reisgenoot af-
geraden morgen reeds te vertrekken, zoo dat wy besloten
hebben nog hier te blyven.

allerslechtst. De bibliotheek zelve zag er oud en onvallenig
uit, de afdeelingen, de catalogus, de gehele orde en inrigting
was nog niet zoo als men die zonde kunnen verlangen.

Vervolgens hebben wy saam eene wandeling gedaan door
het Starrebosk, maar men ^(komt) langs den weeg, die naar Afsen
loopt, en die zelve hier eene belommerde wandeling op-
tenert; - langs de vaart, die naar Wintchoten gaat en
wy teruggekomen. Wy zagen onder weg aan de buiten-
nestingen snecken. Het schynt, dat Groningen, als plaats
van verdediging, wordt en orde gebracht; en men
zal er dus het voorrecht niet kunnen hebben van de
wallen geslegt te zien. Men zegt wy dat voort de ge-
zondheid der lucht zelfs niet noodzakelyk is, doch
of eene meer vrye doorstraling van den wind niet
menschelyk ware komt wy zeer twyffelachtig voor.

Derom namiddag heb ik professor van Erde berocht,
en heb lang met hem gespraat. Hy is een onderwysster
Groninger, en ontving wy zeer vriendelyk. Hy heeft
wy eenige byzonderheden ament de Provincie
medegedeeld. Het graan, dat men veel intraat, is naam-
al haver en gort; de markt daarvan is in de stad Gro-
ningen; de verrenting geschiedt over Zolkamp; min-
der over Delfzeel. De graanbouw heeft vooral plaats
in de lage landen rondom de stad; zy is begonnen
ter gelegenheid eener reepst, die de weiden onertal-
tig gemaakte had; het goed vertier der graanen heeft

Te Karlingen geschieden de veranderingen van Friesland.

er in daen valkarden. Men vaert uit deze provincie en uit Vriesland het graan dadelijk naar Engeland, en andere landen. Te voren geschieden die verzendingen over Amsterdam; maar in 17 honderd in de zestig heeft de Provincie Holland, voor eene schuldvoordering op deze twee provincien, Groningsche en Vriessche schepen gearresteerd; en by die gelegenheden is men begonnen het graan in plaats van naar Amsterdam dadelijk naar buitenslands te zenden.

Men ontvaagt in de provincie voor den scheepsbouw hout uit Munsterland

Donderdag 14 September. De heer van Swindereen heeft ons leden berocht, en vervolgens zijn wy met hem gegaan in het Kabinet van landbouwkundige werktuigen, dat niet zoo volledig is als dat in Amsterdam; - het Kabinet van Natuurkundige werktuigen; - en in het Museum van Natuurlyke historie. Voor dit laatste is een nieuwe lokalen gebouwd, maar noch lokaal noch museum zander wy bewonderen; de voorwerpen waren vooral slechts opgezet en er was algemeen gebrek aan orde en zindelijkheid. Hier staat ook het Museum van Coen, het dat onlangs naar de Hooge Schoal aangekocht is. Dit bevat zeer zeldzame en belangrijke stukken, vooral van versterkingen, waaronder de Schilopad uit den St. Pietersberg.

Dezen namiddag hebben wy eene grote wandeling in en om de stad gedaan. De grote markt maar aan het Stadhuis en de

[Faint, illegible handwriting on lined paper]

hoge kerktoren. Staau is zeer mooi, de straten en grachten zijn breed en regelmatig; de huizen zijn net en goed onderhouden; in alles bemerkt men melkheldendheid. Tuitsteekende gebouwen zijn er behalven het stadhuis geen. Zets dat ons getroffen heeft, zijn de stinkende gaten, welke langs alle de straten lopen, en die gewis noos de gezondheid zeer nadelig zijn. Buiten de stad zijn ook veel plaatsen, maar stilstaand water, blym, ziederyen en andere fabrieken, een nadelige lucht verspreken. Het is te vermoeden, dat in ons land, maar aan de zindelykheid zoo ver gedrezen wordt, op dit punt zoo veel nalatigheid plaats heeft, en het klimaat hetgeen naeds van zelf ongerand is, nog zoo veel erger gemaakt wordt door gebrek aan gezondheids-politie. Men vande vermachten, dat de schrikkelijke ziekte en sterfte, die thans in Groningen plaats heeft, daarop moest bedacht maken, dit schynst toch niet zoo te zijn, want de gaten zijn nog niet doorgespald; en wy merken op, dat zy ook zoo gemaakt zijn, dat dit zeer moeijelyk zijn maekt; zy zijn narmelyk veel te naauw en te diep.

Wy zijn dezen avond in de grote kerk geweest; maar dan was Rutgers predikte; ongelukkig hoorden wy niets dan onzen.

In de week, welke heden namiddag om 4 uren eindigde zijn hier 142 menschen gestorven, in de vorige 129; - het gewone middelbare getal is 14. Men heeft my gezegd, dat het 50 jaar geleden is, dat eene dergelyke ziekte en sterfte heeft plaats gehad. Er liggen hier thans nagenoeg 9000 men. teken niet, en het is de geneesheren niet mogelyk, die alle

te bezacten, en in de apotheker kan men niet voor twee reële ge-
 medicijnmiddelen verhaardigen; de meeste sterven dus zonder
 eenige geneeskundige hulp gehad te hebben; en van hen, die
 tydig middelen gebruiken, sterven zeer weinige. Deze om-
 standigheid is, dunkt my, zeer te beklagen, en zy maakt in een be-
 schraapt en welbestuurd land niet kunnen plaats hebben.
 Uit de provincien, welke door geen buitengewone ziekte be-
 troffen zijn, moesten geneesheren en geneesmiddelen naar Gro-
 ningen komen; en ook moesten maatregelen genomen wor-
 den, om de oorszaak der ziekte, zoo die nu bestaat, weg
 te nemen; en anders de voortplanting te beletten. Zoo
 mer ik, kunnen nagaan, wordt dit alles verzuimd, aan
 wien de schuld zy; kan ik niet berispen; maar dat er
 verzuim plaats heeft, is my zeker.

Vrijdag 15 Septembar. Om 8 uren . . . . . wy met een afgehuud
 ruytje, Groningen verlaten, om onze reis naar Leeuwarden
 voort te zetten. Wy reden by verkiezing niet langs de trek-
 vaart, maar een weg van pinnen is, maar aar den klering, die
 daar een aantal dorpen loopt en die nu nog zeer bruyk-
 baar is. Wy zagen veel vette meide en schoon ree; zeer
 gaede boerenwoningen, brongeaans omringd van gebouwen;
 dit geeft aan het land een vruchtbare voorkomen. Wy pas-
 seerden verscheidene dorpen, die allen net en schynbaar
 zeer welvarend waren; er loopt een bestraete weg tuss-
 chen de ruime stenen huizen, waarvoor vegen geschorene
 bomen staan; tuinen en tuinkuipjes, blaemen en schilders-
 zetningen van den smaak en het welvaren der bewoners.

[Faint, illegible handwriting on lined paper]

7
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Timmer maas, dat men oorsaal stilstaand water, en stinkende
 slaken aantreft. By Aduwart zagen wy eens terpa; in Noord
Korn, waar wy pleisterden, zeide men ont, dat meer dan negen
 tienden der inwoners de koorts hadden. Dit was nu meer dan
 gewoonlyk; maar alle jaar keert dezelfde ziekte en is be-
 kend onder den naam van Stoppelkoorts; zy duurt som-
 tyds eenige dagen, by anderen ook wel maanden lang;
 en sterftel vauquans, en ook dit jaar, twienig anders dan
 kinderen en oude lieden van. Het ging nu, zoo als men
 ont zeide, nog geregend; naar twee jaren waren er ouer-
 dig meer lieden van gestorven. Het was bekend, dat het
 slechte water en de uitwatering daarvan de oorzaak
 daarvan zyn; maar, zeide de man, dien ik er naar vrag,
 dat is niet te veranderen. Zulk een gelatenheid is, dank-
 ing, haast overdoeren. Haest men niet alles beproeven,
 aan zulk een ongelukkige. Haestend te veranderen; te
 meer daar onder dese boesen veel melkkelkenheid be-
 staat; welke opoffering zante de gezondheid niet maant
 zyn? Maar de gewaante staat alle verbetering in den weg,
 en toch zyn hier de baeren meer beschaafd dan elders; de
 schalen in de daopen zyn hier beter, zoo ik hoor, dan in een
 andere provincie.

Wy kwamen nu meer en meer in bouwland, de grond was
 nog altyd zware klei. Groepkerke en Widuliet waren nog
 Franingske dorpen. Vervolgens passeerden wy de grenzen
 van Vriesland. Men bespeurt geene in het onaflopende zee;

[Faint, illegible handwriting on lined paper]

andering by den overgang. Wy hielden even stil in Buitengewalt,
 een mooi dorp, maar ook de kaarts algemeen heerschte. Men
 kwam nu in het land, en reden vervolgens eenigen tyd door
 de heide; verder meest door weiland. Een groot dorp, dat wy
 doorneden, heet Tietjerk. De wegen zijn overal goed onder-
 handen; op een paar uren van Leeuwarden vonden wy een
 weg naar pnis, die was nu zeer goed, en is zelfs in den win-
 ter zeer bruikbaar; de andere wegen zijn dit eigentlyk
 niet, en haak heeft men in gantsch Friesland tot nog toe
 geen straatwegen.

Om half vier kwamen wy in Leeuwarden aan, maar ^{toe} maar
 een veel lewendigheid was. Mijn reisgenoot moest zich om
 kaarts te goed begaven. Ik heb, na gezeten te hebben, eene
 wandeling gedaan. De Prinseluis is naar eenigen tyd
 vernieuwd & aangelegd, en zwaardt zeer geraemd. Hy is niet groot,
 en ik konde niet goed denken, dat men in dit waterland
 ingress en stroompjes daaronder gemaakt had; te meer daar
 die ook half uitgedroogd waren, en ^{voor} een paar ongelukken
 de zwanen geen genoegzame ruimte en diepte opleverden.
 Tuandelaras vand ik er niet. De wallen zijn zeer net
 en meestal met hoge boonen beplant, zoo dat zy etne
 aangename wandeling daarstellen. Buiten de stad zijn
 ook lingels, die men kan omwandelen, en die op eenige
 plaatsen met vele huizen beset zijn.

Zaterdag 16 September. Ik heb heben kennis gemaakt
 met den heer Bentler Andree, griffier by de Rechtbank
 van eerste aanleg, naar wien wy prof. De tyal een brief
 zegenen had. Hy is een zeer bechaafd man, die veel werk van

x In het lokaal, waar thans de Regpbank van existens aan
leg zitting houdt, plagten de Staten der Provincie te
vergaderen; en thans vergaderen zy er nog. Aan lokaal
ten is in Leenwarden groot gebrek.

studie maakt, nadat van plantkunde en landbouw. Hy heeft
 my in kennis gebracht met den heer Van Leeuwen, Commissaris
 hier by de Regtbank van Koophandel, welke een verzoek uit-
 zeeft over de gevolgen der overstroming in Friesland; en
 met den heer Eekma, Substituut officier by de Regtbank.
 Het degen heb ik het huis van arrest naar burgerlijke en
 militaire gerangenen bezigtigd. - te noemen was hier de ver-
 gadering van het Gerechtshof der Provincie; nu is het voor 160
 gerangenen ingerigt. Dit gerangenhuis is ten interste slecht,
 er is voor de veiligheid, reinheid enz: geheel niet gezorgd;
 de oprigter beklaagde zich zeer.

Ik ben vervolgens het grootste huis van reclusie en tucht,
 tizing meesen zien, waarin de Commandant de vriendelyk-
 had my zelf hand te leiden. Het is aangelegd voor 800
 menschen, maar men zoude er niet meer dan 700 kunnen
 opnemen; thans waren er 618, waer van ruim 100 vrou-
 wen. Ik ging daar de werkruilen, waar gesponnen en ge-
 tuenen werd. Hier was het zeer moedig; vele waren
 zonder werk en de oprigters, die het hun besorgen ma-
 ken, wonden vergeefs gezocht; arde en stelte ontbraken
 en eenent. De meeste werkplaatzen waren halbers, maar
 men my zeide, dat de hitte ondraaglyk geweest was. In
 het begin van den zomer had de Commandant veracht om
 luchtgaten in de muren te mogen laten maken; doch had
 tot nog toe geen verlaaf van den Administrateur daar toe
 bekomen! Die galen en halbers nalgen op elkanderen, en

^x Het ster, zaida mij de Kommandant, is gaed en over,
vloedig.

men kan er niet byhouden, zonder zich in het midden van de honderde baeren die daar werken te begeeren. Op de tweede kan men niet anders dan over de eerste komen. De Com. mandant merkte terecht op, dat iemand die het minste denkbeeld van gezangenissen had, eene zoo onveilige inrigting niet zande gemaakt hebben. In de werkzaal der vrouwen was het zindelijkst.

De slaapkamers zijn naar een groot aantal gemaakt, die der vrouwen naar 186. Elke gezangene slaapt in een hangmat, op een stovoraak; die hangmatten hangen twee reyen boven elkaar. Derg. alle maanden bekomen zy schoon stroos en lakens.

Den gantschen dag brengen ze door in de werkzalen, ook om te eten verlaten zy die niet, en daarin is zelfs geen plaats, om hun anders dan in potjes op den grond het eten uit te delen.

Er hebben in gewoone omstandigheden geene berokkingen of andere maatregelen tot zuivering der lucht plaats.

Het werk geschiedt geheel naar landsrekening, er is een afzonderlyk oprigter daarvoor. Algemeen merken zy by het stuk of de traak: Van de verdiensten worden $\frac{7}{10}$ afgehouden tot onderhand en beheer der gezangenissen; de drie andere tienden zijn naar de gezangenen, en zy ontvangen daarvan de helft dadelijk, en de andere helft wanneer hun straftijd om is. Er is eene cantine welke ook naar landsrekening volgens een tarief bestemd wordt.

De schryfwert zijn ook uit de gezangenen telne genomen, en worden niet beter dan de andere behandeld.

Zeer in het oog loopend is de weinige neeligheid, en de slechte inrigting der lokalen; meestal is het gebouw nieuw, en

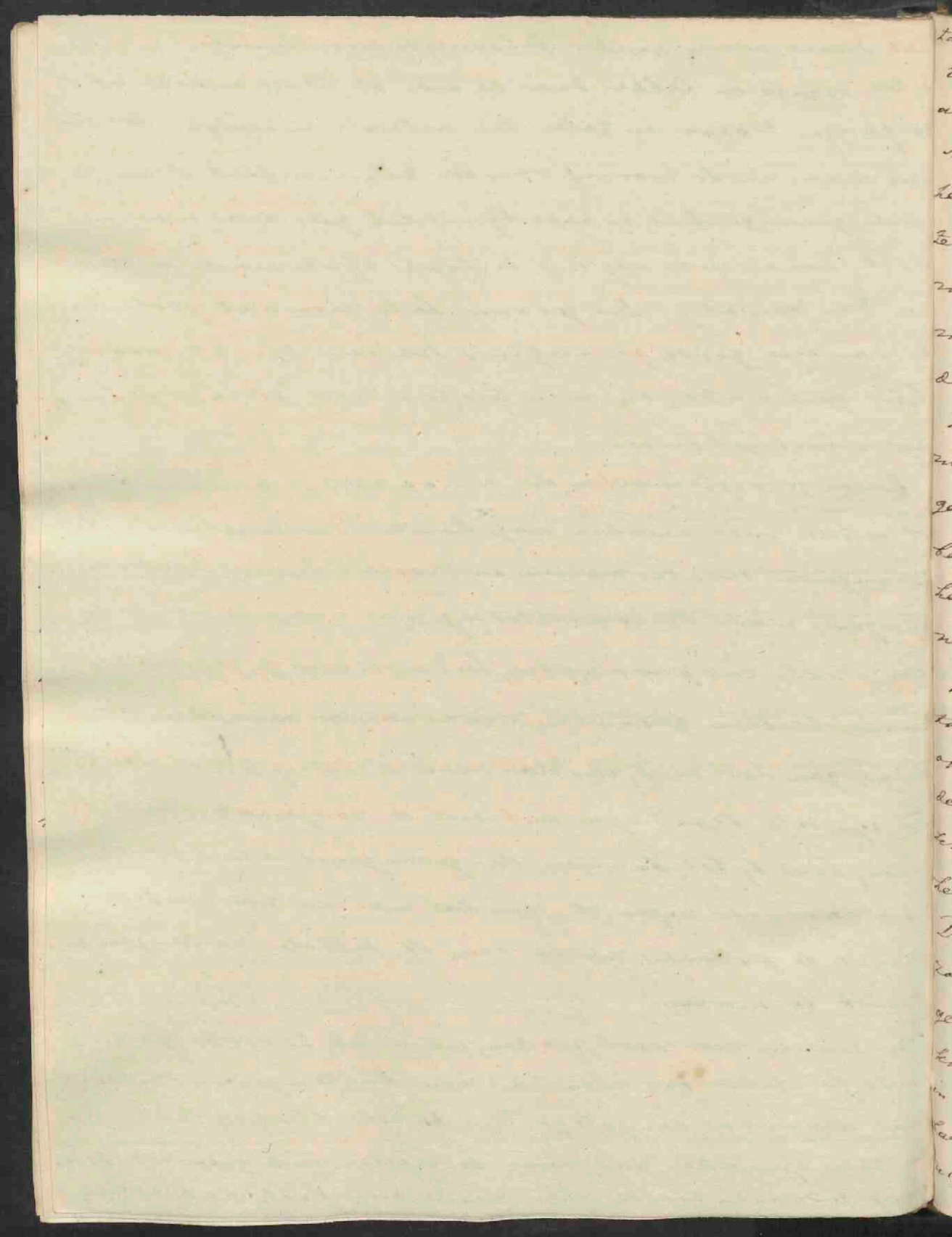
^x Er is geene gelegenheid, om in kind te bakken of te was-
schen; het geen naar de werkzaamheid der gevangenen en
de daelmatige bezinniging van veel belang woude zyn
het wasschen vooral kan men maagelyk en met voor-
der grote kosten kuitenshuis gedaan wyzen; en te
gelyk kan men de dekenen, die de gevangenen wenen, by-
na niet slypen.

met dunne muren, zonder behoorlyke voorzieningen; te gelyk
 is het opzigt en bekeer door de arde of liever onverde nau-
 de gangen trappen en zalen ten interste maeylyk. Het slof-
 huis, waar nu de woning van den kammendant is, was te
 voren gerangenhuis, en was by intstek goed daar voor inge-
 richt, zoo als men nog uit de dikke sterke muren en gemel-
 ren kan opmaken. Dit gebouw heeft men met groote kos-
 ten van eene goede gerangenis tot een slecht woon-
 huis gemaakt, en men heeft er eene slechte gerange-
 nis naact gebouwd.

De lange reglementen, die gemaakt zyn, kunnen meest
 al geheel niet worden nagekomen. Zoo maeten b.v. de
 gerangenen in winter, wollen en vromers linnen klederen
 dragen; maar de zomerkleding was nog niet aangeko-
 men; voor een paar weken had men eenige gemaakte
 zomerklederen gezonden, waaraan er niet een draag-
 baar gemeest was, zoo dat men ze terug gezonden had.
 Er zyn vele bepalingen omtrent de zougensamde pis-
 talen, doch by het bouwen der gerangenis is niet een ver-
 trek daarvoor ingerigt; zoo dat men nu zeer verlegen
 is met de personen welke van de pittale verlangenge-
 lonk te maken.

Er waren zeer veel zieken; namelyk 80 werkelyk zieken
 en 20 herstellende; men had een buitengewone ziekte-
 maal daarvoor aangelegd. Tuis de zeer slechte lucht kan
 men opmaken, dat voor de zieken ook geen zeer goede
 zorg gedragen wordt. Men zeide my ook, dat het ge-

tal der daden niet in dezelfde onmenigheid mat taegenomen.
Er zyn naar het bevelen der gerangenwies tien Supporten, en
altys eene macht van 30 man.

Men heeft my gezegd dat aan de commissie, welke voornest
het taerworigt heeft, zeer weinig magt gelaten wordt, en
te gelyk zoo veel van haar gezegd wordt, dat de leden alle
niet meer in dien post waarnemen; en die zyn te noemen
niet het seker byna uitsluitend berig hielt, heeft reeds
daarvoor bedankt.

Tot nog toe zyn er geen gerangenwies uitgebroken, doch men
maet ten interite maekraam zyn, daar de gelegenheid zeer
gemakkelek is. Voor de gezandheid zonde men op een der
bathons, of buiten de stad, eene veel betere plaats voor
het gerangenhuis hebben kunnen vinden, thans staat het bin-
nen de wal en rondom besloten.

Dezen namiddag ben ik op den stompen Oldenhoofster-
toren geklommen, waar ik de stad en het leud zeer mooi
overzag. Vervolgens heb ik nog eene wandeling buiten
de stad gedaan. De avonden zyn dezer dagen intstekend
tehoor; de volle maan versangt de zon als die aan den
helderen hemel ondergaat.

De heer Benker Andrae heeft ons dezen avond nog be-
nacht; wy hebben met hem over Vriesland gepraat; het
geen wy dit maal niet genaeg door eigene waarneming
kunnen leeren kennen. Er zyn geheel gene straatmezen
in dese provincie, en de kleimezen zyn volkomen ontbriek,
waar in den winter. Er zullen nu straatmezen ^(kamen) van Leeuwarden
naar Groningen en Karlingen; postwagens zyn er ook niet

[Faint, illegible handwriting on a page from an old manuscript. The text is mostly obscured by fading and bleed-through from the reverse side.]

dan naar hier op de Lemmer, en sedert voort een naar Groningen.
 De regering van de provincie beluustert al bergelyke verbeteringen zoo veel mogelijk, en is in alles tegen het geen men is. Er zyn in Friesland, vooral in het Bilt, vele landbouwers, die te gelyk eigenaars zyn; dese zyn vyf beschaafd en zeer onafhankelyk. Ongelukkig hebben vele tot intbreiding van hunne landezyen geld opgenomen en duur gekocht; die kunnen by de daling van de granen niet meer den interest valdeven, en maaken dan hunne hofotekes verkopen, die meestal door ryke adelyke families gekocht worden. Hierdoor wordt de stand van onafhankelyke boeren in dese provincie zeer verminderd. Hetzelve heeft in vele streken plaats en is niet te verhelpen.

In het Zuidwesten van Friesland is mooi kavelachtig land, waar ook adelyke landgaederen zyn, die het gezicht over zchaan koreland met dat der Zuidzee vereenigen.

De voornaame steun van den landbouw is de intraer van louter, die zeer veel en tegen goede pryzen naar Engeland verzonden wordt. By de hoge korenpnyzen had men veel meitant in korennelden verandard; nu daet men weder omgekeerd.

De stad Leeuwarden heeft my wat het uiterlyke betreft byzonder goed bevallen; de straten en grachten zyn breed en regelmatig, verscheiden plaatsen zyn groot en mooi; de huizen zyn algemeen zeer net en goed bebouwd; hun voorkomen is bevalliger dan in Groningen. Voor ongeveer vyf jaren heeft men de gansche stad nieuw en zeer goed bestraat, en te gelyker tyd zyn alle huifels van voor de huizen maeken megganomen worden; dit heeft aan

[Faint, illegible handwriting on a lined page]

[Faint handwriting visible on the right edge of the page]

leiding gegeven, dat de burgers van Leenwarden, welke door den binnenlandfchen handel veel gewonnen hadden, de ge-
vels kunnen timmeren veelal vernieuwd hebben.

De fcholen zijn in Leenwarden zeer goed, er wordt ook
nog al veel gelezen; maar eigentlyk wetenfchappelyke
kultuur is er, zoo de heer Banker Andreae zegt, byna ge-
heel niet.

Zondag 14 September. Om 9 uren zijn wy met de trok-
tehuut naar Franeker vertrokken. Wy raaken altyd tyf-
fchen maai meiland, waarin men een groot aantal dor-
pen ziet liggen; sommige bestaan uit slechts meenige
huizen, toch hebben ze nagenoeg alle kerken. Vele dor-
pen maken eene grietang uit, en de Grietman verzoegt
voor alle die gemeenten de maines, fchouten af bor-
gemeentheit. Die grietmannen zijn meestal edellieden,
welke goed betaald worden, en dikwyls in de hoofd-
ftad der provincie wonen. Men heeft de inzigting
laen voortkomen als in den geest der Vrieken zynde,
doch de heer Lekma, die met ons vaer, zeide my, dat
het geenszins de geest van het publiek was, dat die in-
zigting veel kostbaarder, en te gelyk voor de justitie
en de administratie veel minder goed, dan die der
plaatfelyke maines; doch hier zijn ook weder alle zulke
posten voor de begunftigde perfonen, geenszins de perfo-
nen voor de paffen.

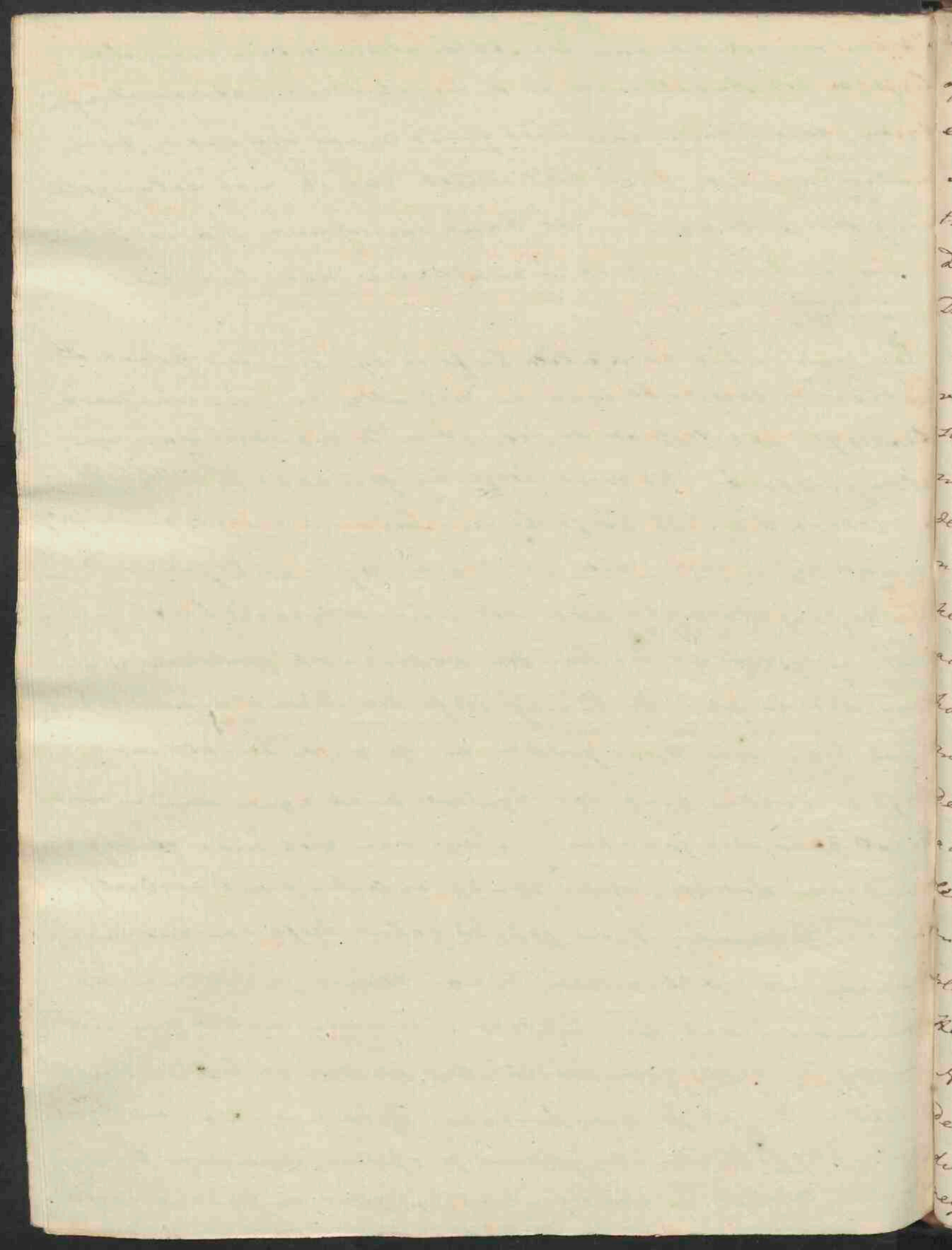
Wy hebben onderweg aangelegd te Dronryp, een maai
dorp, en zijn om half een te Franeker aangekomen.

* Eyringa.

Ik ben het gebouw van het Athenaeum mezen zien. Men heeft er het Auditorium en de verschillende verzamelingen byeen; deze lokalen zijn niet groot maar vrij net en daer matez ingerigt. In de bibliotheek zag ik met belangstelling eenige stukken van de hand van Anna Maria Schuurman, en haar portret in waterverve, door haar zelve naar aardigd.

Een eenvoudige winkelier heeft in zyn huis een groot Planetarium gemaakt waarin zich alles daar een universeel beweegt; het bestaat den hemel en de wanden van zyn slaapvertrek. Dit werk heeft hy gemaakt in 1774-81, en sedert dien tyd heeft hy nu Saturnus reeds anderhalf maal zyne baan zits omlopen. Hy is nu 81 jaar oud maar nog zeer wel; met veel vriendelykheid heeft hy my alles uitgelegd en het hantien naderwerk gemeren, waar door het loopt. De Koning heeft dit Planetarium gekocht, zoo ik hoor voor 10,000 gulden, en de andere kunstenaars heeft de valdaening, dat zyn werk na zynen dood in waare te zal gehanden worden. Men kan zich niet genoeg verwonderen, dat een man zonder opleiding uit zichzelf zoo ver gekomen is, en geduld gehad heeft een zoo moeilijke werk te volbrengen; maar tereus moet men bejammeren, dat die enkelde menschen, welke zoo veel verstand en zucht voor wetenschap en kunst hebben, niet geld en tenegz gemeren worden. Dese man had wellicht een uitstekend werkstukkundige of theoretische kunnen worden; termyl hy nu eigentlyk zyn geest en tyd verspild

keeft aan een maeylyk speelwerk, want naar de wetenschap
of het onderwyf, geloof ik, niet dat zyn Planetarium van
eenig nut zal zyn.

Franker is eene kleine stad van ongeveer 4000 inwoners,
treurig en doods, maar niet vervallen; er werd veel geman-
teeld over de wallen, die nat en met bomen beplant zyn.

De menschen zagen ^{er} gerrond en welhebbend uit

Om 4 uren zyn wy met de schuit naar Harlingen ge-
varen. Het land bleef nog altyd laag en melig, en vele
schoone kacyen versierden het. Om half 6 zyn wy aangeko-
men; zyn reisgenoot moest zich te bed begeven en ik
deed nog eene wandeling om Harlingen te zien. Zy is de voor-
naamste koopstad van Friesland, en keeft veel onmiddelyk
ke handel op Engeland, de kolonien enz. Er lag een goed
aantal schepen in de haven. Deze keeft, tusschen lange
kauffden, van naast elkander staande palen gemaakt, ge-
meenschap met de Zuiderzee. Buiten de stad heb ik
de dyken meeren bezien; zy zyn zwaar en breed, en hebben
aan de binnenzijde meestal twee verdiepingen van pa-
len, welke naast elkander staan 4 onder tusschenruimte;
en maar achter grote stenen geplaatst zyn. Op eenige
plaatsen was de kruin van den dyk met stias gekraamd.
Het ander hand van deze dyken moet zeer kostbaar zyn.
Vadij de haven is een eind weg naar de stad ommid-
delyk aan de zee legt, en hare muur zelve naar dyk
deint; daar staan achter de dikke binnenuit tot drie
rezen aan een sluitende palen by trappen boven elkan-

[Faint, illegible handwriting on a page with horizontal lines. The text is mostly obscured by fading and bleed-through.]

[Faint handwriting visible along the right edge of the page, likely from the adjacent page.]

der, en zyn nag stenen kooftalen raarnt in zee gelept, om
de golven te breken. Hae veel maect men niet aanmen-
den, om des grand maerap men raarnt te behouden.

Vele gaede huizen in dere stad dragen de blyken van den vyf-
den, sijn die hier door den handell verspreid waert.

Het meder was deren anand uitshekend schoon; ik zag de
zon in de zee ondergaan, en zag aan den horizon het ee-
land Terskelling, dat my anlants beracht hadden.

Maandag 18 September. Deren morgen om 6 uren zyn wy
met het gewone beurtschip naar Amsterdam verstooken. De
wind was zeer gunstig, zoo dat anse verart by uitshekendheit
taal voortging. Spaedig verloren wy de Vriesche kust int het
gerigt, en zagen kort daarna scheidelik, Eukbrinzen,
en de versere Noordhollandsche kust. Op een groten af-
stand zagen wy nees den vunstaren op Marken, en ver-
volgont Amsterdam, waer wy tegen vier ure aankema-
men; zoo dat wy nag in den Daelen aan de table d'hotes
konden eten.

Dere beurtsman is een gaed groot schip, waer in men de
keus heeft insjokene kajuit, den kelder en het varrander,
indien namelyk de kajuit niet affghewerd is. Wy bozen
ans de beste plaats. Et is kamelyk veel ruimte, doch haeg-
saand geen gesmak: men zit op houten banken; eenige
kayzen met bedden warden afranderlyk besproken.
Van leentmid delen kan men meinig en dat meinige
langreans en slecht bekomen. De prys des overvaart
was in de kajuit slechts 32 stuyvers. Gebuyende eenigen

[Faint, illegible handwriting covering the majority of the page]

[Faint handwriting visible along the right edge of the page]

Tyd heeft er eene stoomboot van de Amsterdamske maatschappij gevezen; die had de voorvoordeelen, niet alleen van alle schippers, maar van de inwoners van Havlingen tegen zich; thans heeft zij moeten ophouden, int koopse van gebreken aan de meerktingen; dit is een grote triumpf voor de andere schippers; maar zij zullen, zoo als men hopen mag, niet lang over deze mislukte poging juichen.

Wy hebben nog eene wandeling door Amsterdam gedaan, onze plaatsen op den postwagen besproken, thint thee gedronken; en om half negen zijn wy van den Dam afgetreden naar Rotterdam; waar wy langs den bekenden weg, dinsdag 19 September, smorgens om 4 uren aankwamen. Myn reisgenoot vervolgde zynen weg naar Lierik; ik bezaf my wat ter ruste, en had vervolgens het voorrecht myne ouders en verdere nabestaanden in volkomen welstand aan te treffen.

a 2727 #

LISTE des principaux Tableaux, qui se trouvent à l'Hôtel de Ville à Leide.

Dans la Chambre des Bourguemaitres.

- N°. 1. Le Portrait de S. M. le Roi, *par* VAN DER KOOY.
2. Sept Portraits des Princes d'Orange.
3. Un tableau représentant le jugement dernier, *par* LUCAS VAN LEYDEN.
4. Un tableau devant la cheminée, représentant l'emblème de la Charité et de la Paix, *par* FERDINAND BOLL.

Dans la Chambre du Conseil.

- N°. 1. Un grand tableau, représentant l'acte de dévouement de PIÈRE VAN DE WERFF, fils d'Adrien, Président Bourguemaître de cette Ville, pendant le second Siège, en 1574, peint *par* M. VAN BREE, en 1817.
2. La Délivrance de la Ville de Leide, *par* HENDRIK VAN VEEN.
3. Six tableaux des Capitaines et Officiers de la Bourgeoisie armée, pendant le Siège de Leide, *par* JAN SCHOUTEN.
4. Une garniture de cheminée, représentant Scipion l'Africain et la Fiancée à CARTAGÈNE, *par* JAN LIEVENSZ.
5. Un tableau, représentant une femme attaquée de la peste.

Dans

Dans la Chambre du Tribunal.

- N°. 1. La Crucifixion, *par* J. V. ENGELBRECHT.
2. Une garniture de cheminée, représentant BRUTUS, faisant exécuter la sentence de mort qu'il avoit prononcée lui même contre ses deux fils, *par* CHARLES DE MOOR.

